

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arif EKMEKÇİ

MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDE
ENERJİ FAKTÖRÜ: 2000-2015

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Arif EKMEKÇİ

MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDE
ENERJİ FAKTÖRÜ: 2000-2015

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2016

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Arif EKMEKÇİ'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (İmza)

Üye : Prof. Dr. Şenol KANTARCI (İmza)

Tez Başlığı: Moskova-Pekin Siyasi İlişkilerinde Enerji Faktörü: 2000-2015

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 27/07/2016

Mezuniyet Tarihi : 18/08/2016

(İmza)

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Moskova-Pekin Siyasi İlişkilerinde Enerji Faktörü: 2000-2015” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Arif EKMEKÇİ

İmzası

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	iii
HARİTALAR LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE MOSKOVA-PEKİN ENERJİ İLİŞKİLERİ

1.1	Uluslararası Alanda Enerjinin Önemi.....	7
1.2	Uluslararası İlişkilerde Enerjinin Siyasi Gücü.....	9
1.3	Uluslararası İlişkilerde Enerji Güvenliği Kavramı.....	14
1.3.1	Yeni Dünya Düzeninde Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitiği.....	17
1.3.2	Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yeni Dünya Düzenine Uyumu....	20
1.4	21. Yüzyılda Dünya Enerji Görünümü ve Küresel Enerji Aktörleri.....	25
1.4.1	21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Amerika Birleşik Devletleri.....	28
1.4.2	21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Çin Halk Cumhuriyeti.....	29
1.4.3	21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Rusya Federasyonu.....	31
1.4.4	21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü.....	32
1.5	Moskova-Pekin Enerji Diplomasisinin Genel Görünümü.....	33
1.5.1	Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Diplomasisi: Doğu Sibirya – Pasifik Okyanusu Boru Hattına (ESPO) Giden Süreç ve Sonrası.....	34
1.5.1.1	21. Yüzyılda Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Ticareti.....	37
1.5.2	Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Doğal Gaz Diplomasisi: Sibirya'nın Gücü ve Altay Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYIL MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ

2.1	V. V. Putin İktidarında Gelişen Rusya Federasyonu Ekonomisi ve Çin Halk Cumhuriyeti ile İlişkiler.....	43
2.2	Moskova-Pekin Uluslararası Temel İşbirliği Alanları.....	50
2.2.1	Şangay İşbirliği Örgütü.....	50

2.2.2 Irak ve Afganistan İşgalleri.....	55
2.2.3 Gürcistan Savaşı ve Renkli Devrimler.....	57
2.2.4 Kuzey Kore Nükleer Sorunu.....	59
2.2.5 Çeçenistan, Doğu Türkistan, Tayvan ve Tibet Sorunlarında İşbirliği.....	60
2.2.6 Moskova-Pekin İlişkilerinde Washington Faktörü.....	62
2.2.7 Moskova ve Pekin'in İran Nükleer Sorununa Yaklaşımları.....	67
2.2.8 Arap Baharı Sürecinde Moskova ve Pekin'in Politik Yaklaşımları.....	74
2.2.9 Ukrayna Krizi Sonrası Moskova-Pekin İlişkileri.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDEKİ AÇMAZLARDA ENERJİ FAKTÖRÜ

3.1 Moskova-Pekin İlişkilerinde Dengenin Kurulamadığı Alanlar.....	84
3.2 Orta Asya'da Artan Moskova-Pekin Rekabeti.....	89
3.3 Moskova-Pekin Enerji İlişkilerinde Sibiry ve Uzak Doğu Açmazı.....	97
3.4 Moskova-Pekin Enerji İşbirliğindeki Başlıca Sorunlar.....	103
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	138

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Yakıt Türüne Göre Küresel Enerji Karışımı: 1970-2040.....	26
Tablo 1.2 2014 Petrol Fiyatlarındaki Dalgalanma.....	27
Tablo 1.3 Yıllık En Fazla Petrol İthal Eden On Ülke, 2014.....	30
Tablo 1.4 1998-2008 OPEC Ham Petrol Varil Fiyatları.....	34
Tablo 3.1 BDT Ülkelerinden Rusya Federasyonu'na Göç Oranları.....	95

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1 Deniz Yolu Dargeçitlerindeki Günlük Dünya Petrol Ticaret Hacimleri.....	16
Harita 1.2 ESPO Hattı Projesindeki Güzergâh Değişiklikleri.....	37
Harita 1.3 RF'nin Sibiryâ ve Uzak Doğu Bölgelerindeki Gaz Sahaları ve Hatları.....	40

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği)
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BP	British Petroleum (Britanyalı çokuluslu petrol şirketi)
BRICS	Brazil, Russia, India, China and South Africa (Brezilya, RF, Hindistan, ÇHC ve Güney Afrika)
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan (petrol boru hattı)
CNOOC	China National Offshore Oil Corporation (ÇHC Ulusal Denizaşırı Petrol Şirketi)
CNPC	China National Petroleum Corporation (ÇHC Ulusal Petrol Şirketi)
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	Çin Komünist Partisi
EIA	U.S. Energy Information Administration (ABD Enerji Enformasyon İdaresi)
ENI	Ente Nazionale Idrocarburi – (İtalyan çokuluslu petrol ve doğal gaz şirketi)
ESPO	The Eastern Siberia–Pacific Ocean (Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu petrol boru hattı)
Gazprom	Rus doğal gaz şirketi
GSH	Gayri Safi Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
IAEA	International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)
INPEX	Japon petrol ve doğal gaz şirketi
KGAÖ	Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış doğal gaz)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ONGC	Oil and Natural Gas Corporation Limited (Hindistan petrol ve doğal gaz ltd.)
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
RAN	Rossiyskaya Akademiya Nauk (RF Bilimler Akademisi)
RF	Rusya Federasyonu
Rosneft	Rus petrol şirketi
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
TOTAL	Fransız petrol ve doğal gaz şirketi
Transneft	Rus devlet boru hattı şirketi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
YUKOS	Rus petrol ve doğal gaz şirketi (Rosneft tarafından satın alınmıştır)

ÖZET

Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti çok boyutlu ilişkilerinin tarihten günümüze en iyi dönemini yaşadığı söylenebilir. Dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisi ve büyüyen bir doğal gaz tüketicisi olan ÇHC ile dünyanın en büyük ikinci petrol üreticisi ve en büyük doğal gaz tedarikçisi RF, enerji alanında karşılıklı çıkar odaklı iyi bir uyum oluşturmaktadır. Nitekim iki ülke ilişkileri 21. yüzyılda yeni bir ivme kazanmıştır. Ancak, RF-ÇHC enerji ilişkilerinin düzeyi coğrafyalarının ve ekonomilerinin getirmiş olduğu yakınlık seviyesine henüz ulaşmamıştır. RF-ÇHC enerji ortaklığı çerçevesinde petrol ve doğal gaz alanlarında özellikle son yıllarda kayda değer gelişmeler kaydedilmiştir. Esas mesele, RF-ÇHC enerji işbirliğinin daha üst düzey bir seviyeye ulaşip ulaşmayacağı tartışmasıdır.

RF-ÇHC ilişkilerini beklemekte olan gelecekteki sınamaların çoğu; Amerika Birleşik Devletleri'nin politik hamleleri, Orta Asya'da gerçekleşmesi muhtemel siyasi değişimler, Orta Doğu'daki kaos ve diğer sınıraşan sorunlar gibi öngörülemeyen küresel gelişmelere bağlı olacaktır. İki ülke arasındaki ekonomik-finansal açıklık giderek artmasına rağmen, bu durum ikili arasında bir gerilime yol açmadığı gibi işbirliklerini de kısıtlamamaktadır. Tam tersine, Ukrayna krizi sonrası iki ülkenin yakınlaşması olumlu yönde ivme kazanmıştır. RF ve ÇHC arasındaki bu gelişmeyi açıklayabilmek ve anlayabilmek için bunlar arasındaki ilişkilerin ikili, bölgesel ve küresel ölçekte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Gelişen RF-ÇHC ilişkilerini daha iyi analiz edebilmek için iki ülke arasındaki güvensizlik, birbirini yanlış anlama ve rekabet de dikkate alınmalıdır. Nihayetinde, RF-ÇHC ortaklığını daha iyi değerlendirebilmek için iki ülke ilişkilerinin, dış politika konseptlerine nasıl uyum sağladığını anlamak gerekmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, esasen iki ülkenin enerji ortaklığının siyasi ilişkilerine yansımalarını incelemeyi hedeflemektedir. Buna ilave olarak, söz konusu çalışma güvenlik, siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerden uluslararası gelişmelere kadar geniş bir ölçekte iki ülkenin çıkarlarını ve politikalarını analiz etmeyi amaç edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri, Enerji, Enerji Güvenliği, İşbirliği, Petrol, Doğal Gaz, Boru Hattı, ABD, Orta Asya, Rekabet, Ekonomi

SUMMARY
**THE ENERGY FACTOR IN POLITICAL RELATIONS BETWEEN MOSCOW AND
BEIJING: 2000-2015**

Today Sino-Russian multidimensional relations are perhaps their best ever in their history. Now that China is the world's second largest oil consumer and a growing consumer of natural gas and Russia is the world's second oil producer and biggest natural gas exporter, China and Russia within the framework of common interests appear to be a good match in the energy area. Hence Sino-Russian relations have gained a new momentum in the 21st century. However, the Sino-Russian energy relationship has not reached the level of the development their geographical proximity and economic potential. As far as Sino-Russian energy partnership is concerned, especially during the last years many advances have been achieved in the oil and natural gas sectors. The key question is whether Sino-Russian energy cooperation will move to more strategic level.

Many of the future challenges awaiting Sino-Russian relations will involve coping with unpredictable external developments, such as the impact of U.S. policies, probable political changes in Central Asia and in the Middle East and other transnational problems. The material gap between the two states grows wider, but this leads neither to tensions between them, nor does it restrict their co-operation. On the contrary, the pace of rapprochement accelerated in the wake of Ukraine crises. To explain and understand this evolution of their relationship it is important to evaluate their relationship in bilateral, regional and global levels. In order to better analyze the Sino-Russian developing relationship, one should take into account mistrust, lack of understanding and rivalry between the two countries. Therefore, to understand Sino-Russian partnership, it is important to see how relations between the two countries fit into each other's foreign policy framework. So this study aims to explore the energy courtship between the two nations and analyzes their interests and policies on a wide range of issues, including security, political relationships, economic interactions, defense ties and international developments.

Keywords: Russo-Chinese Relations, Energy, Energy Security, Cooperation, Oil, Natural Gas, Pipeline, U.S.A., Central Asia, Competition, Economy

ÖNSÖZ

21. yüzyıl başlancından itibaren küresel ekonomide bir dizi yeni gelişmeler meydana gelmiştir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği ekonomik büyüme sanayi üretiminde enerjinin önemini artırmıştır. Ayrıca, modern yaşam standartlarında orta sınıf insan sayısının giderek artması ve bu gruptaki insanların daha yüksek yaşam standartlarına sahip olması sonucu enerji tüketimi hızla artmıştır. Ülkelerin ekonomik gücünün etkisi arttıkça enerjinin rolü de artmıştır. Dolayısıyla, enerji konusu bazı meselelerde siyasete başlıca yön veren unsur haline gelmiştir. Nitekim Rusya Federasyonu gibi enerji zengini, büyük bir enerji ihracatçısı ve ÇHC gibi enerji bağımlılığı giderek artan, en büyük enerji tüketicisi ülkelerin dış politikalarında enerji konusu öncelikli bir yere sahip olmuştur.

ÇHC, nüfusu on milyonu aşkın on beş şehriyle bugün dünyadaki en fazla enerji tüketen ve atmosfere en fazla sera gazı salan ülkedir. ÇHC'nin 21. yüzyılda nasıl bir dönüşüm geçirdiği ilgi çeken bir konudur. Sovyet sonrası RF ise, sadece ekonomik bir çöküş yaşamayıp, uluslararası alanda da eski siyasi gücünü yitirmişti. RF 21. yüzyılda Putin iktidarında, içinde bulunduğu bu sosyoekonomik ve siyasi olumsuzluklardan sıyrılmış, eski gücünü ve konumunu nispeten geri kazanmıştır. RF'nin yeniden dünya konjonktüründe güçlü bir aktör haline gelmesinde enerji ve güvenlik stratejilerinin önemi çok büyüktür. Bu çerçevede, 21. yüzyıl dünyasında ABD ve ÇHC'nin ekonomik ve jeopolitik nüfuzuna, RF ve ABD'nin ise askeri ve jeopolitik bir nüfuzuna sahip olduğu bir düzene tanıklık edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

RF için enerji alanı, aynı zamanda, küresel sistemde güçlü bir aktör olma ve dış dünya ile arasındaki bağları güçlendirme aracı olmuştur. Keza, ÇHC açısından da ekonomik büyüme ile enerji unsuru aynı hedefin aracı olmuştur. RF-ÇHC ilişkileri, gerek uluslararası alandaki işbirlikleriyle gerekse ABD'nin Soğuk Savaş sonrası tek süper güç oluşuna karşı denge oluşturabilme potansiyelleriyle uluslararası alanda dikkatle takip edilmektedir. Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni şartlarında özellikle 21. yüzyıl itibariyle ivme kazanan dünyanın en büyük enerji ihracatçısı RF¹ ve en büyük enerji tüketicisi ÇHC ilişkileri, uluslararası politikaya etkileri bakımından siyaset ve enerji bağlamında araştırılmaya ve kaleme alınmaya değer bir konudur.

2000'li yıllardan itibaren Türkçe literatürde RF-ÇHC ilişkileri üzerine çalışmalar kaleme alınmaya başlanmıştır. Ancak, bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunda İngilizce kaynaklardan istifade edildiğinden ilişkileri Batı gözüyle tek boyutlu bir perspektiften

¹ <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2016).

değerlendirme riski ortaya çıkmaktadır. Rusça ve Çince nadir bilinen diller olduğundan bu kaynaklara atıfta bulunmak pek sık rastlanan bir durum değildir. Öte yandan, gerek RF'deki gerekse de ÇHC'deki resmi kurumların veya düşünce kuruluşlarının internet sitelerinde İngilizce kaynak sınırlı sayıda bulunmaktadır ve ulusal dilde sunulan bilgilerin tamamına İngilizce olarak erişme imkânı kısıtlıdır. Hâlbuki ÇHC'nin resmi internet sitelerinde RF ile ilgili kısımlarda Rusça olarak bilgi sunulurken aynı ölçekte bilgiye İngilizce olarak rastlamak oldukça güçtür. Bu bağlamda söz konusu çalışma, aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininin Türkçe literatürüne de olumlu bir katkı yapma niyetini de taşımaktadır. Belirtmek gerekir ki, tezin yazımında istifade olunan Rusça kaynakçanın künyesinin transkripsiyonu Türkçe okunuş biçimine göre Türkçe karakterlerle yapılmıştır.

Söz konusu tezin yazımında, tarafsız bir değerlendirilme yapılabilmesi adına birincil kaynaklara (resmi belgeler ve raporlar) sıklıkla atıfta bulunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, RF'nin resmi internet siteleri taranmış olup, Rusça kitap, makale, rapor ve tezlerden yararlanılmıştır. İngilizce literatürden de benzer biçimde yararlanılarak çapraz okumalar yapılmıştır. Çince kaynaklardan yararlanılamamasındaki eksikliği giderebilmek amacıyla, ÇHC'nin resmi sitelerinden gerek İngilizce gerekse Rusça olarak istifade olunmuş, ayrıca Çinli uzmanların İngilizce ya da Rusça yazılarının veyahut bu dillere çevirisi yapılmış eserlerinin referans alınma yöntemi izlenmiştir. Bununla beraber, 2000-2015 yılları içerisindeki güncel gelişmelerin takip edilebilmesi amacıyla; özellikle yabancı gazetelerin internet sayfalarından, kaynak niteliği taşıyabilecek internet haber kaynaklarından ve tanınmış düşünce kuruluşlarının durum değerlendirmesi yazı ve raporlarından yararlanılmıştır. Özellikle kaynakların güvenilirliğini artırmak ve doğrudan birinci kişilere atıfta bulunabilmek amacıyla edinilen verilerin, mümkün olduğunca birinci resmi kaynaklardan teyit edilmeleri yöntemi izlenmiştir. Bu kapsamda istifade edilen bilgi ve verilerin karşılaştırılması suretiyle en doğru bilgi sunulmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde, ilk olarak enerji olgusu teorik çerçevede anlatılmaya çalışılmıştır. Daha sonra enerji güvenliği kavramına değinilerek RF ve ÇHC açısından enerji güvenliğinin neyi ifade ettiği açıklanmaktadır. Böylece, birinci bölümün son kısmında ise, yakın dönemdeki küresel enerji piyasasında yaşanan köklü değişiklikler kapsamında, ABD'deki şeyl gazı devriminin 21. yüzyıl küresel enerji pazarına etkilerine değinilmektedir. Bu çerçevede, şeyl gazı devrimi sayesinde 2014'te ABD'nin doğal gaz üretiminde RF'yi geçerek dünya birincisi olması ve bu durumun küresel enerji piyasasında fiyatları nasıl değiştirdiği rakamsal verilerle açıklanmaktadır. Nitekim RF, ÇHC ve ABD'nin son 15 yılda küresel enerji dengesindeki konumları, üretim ve tüketim kapasiteleri istatistiki bilgilerle ele alınmaktadır. Buna ilave olarak, enerjinin uluslararası alandaki önemi çatışma ve işbirliğindeki

rolü çerçevesinde kaleme alınmaktadır. Ayrıca, çalışmanın esas kapsamını oluşturan RF-ÇHC enerji işbirliğinin somut gelişmeleri kapsamında iki ülkenin son 15 yıldaki petrol ticareti yıllık bazda verilerle açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, Boris Yeltsin başkanlığında bazı iç sorunlar yaşayan ve ekonomik krizle karşı karşıya gelmiş olan RF'nin, Vladimir Putin başkanlığında yeni yüzyılda nasıl bir toparlanma süreci izlediği incelenmektedir. RF'nin ekonomik kalkınmasının incelendiği bu dönemde ülkenin enerji ihracat verilerine paralel olarak RF'nin ekonomik büyümesi yıllık bazda analiz edilmektedir. Yine aynı dönemde RF-ÇHC ticari ilişkilerinin nasıl geliştiği oranlarla beraber verilmiş olup, iki ülkenin dış ticaret hacminde enerjinin payı kaleme alınmaktadır. Bu minvalde, son bir buçuk yılda küresel petrol fiyatlarındaki düşüşün RF-ÇHC ticari ve ekonomik ilişkilerine nasıl etki ettiği değerlendirilmektedir. Keza, RF ekonomisinin enerji temelinde sağladığı ekonomik kalkınmasının dış politikasına nasıl yansıdığı tartışılmıştır. İkinci bölümde, ayrıca, enerji faktörünün etkisi de değerlendirilerek RF ve ÇHC'nin uluslararası meselelerde işbirliği alanları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde ne tür politikalar izlediği anlatılmaktadır. Ayrıca, Şangay İşbirliği Örgütü'nün faaliyetleri ve RF-ÇHC ikilisinin örgüt çerçevesindeki etkileşimlerinin yanı sıra, iki ülke ilişkilerinde ABD faktörü, İran nükleer sorunundaki tutumları, Arap Baharı sürecindeki politikaları başta olmak üzere, diğer uluslararası meselelere yaklaşımları ve Ukrayna krizinin ilişkilerin seyrine ne ölçüde bir yansıması olduğu analiz edilmektedir.

Son bölümde ise, RF-ÇHC ilişkilerindeki sorunlu alanlara vurgu yapılmaktadır. Bu bölümde, küresel ölçekten bölgeselliğe ve enerjiden siyasi ilişkilere kadar iki ülke arasında yaşanan çıkar çatışması alanları nesnel bir yaklaşımla dikkatlere getirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda, iki ülke ilişkilerinde hangi alanlarda dengenin kurulamadığı ve derinleşen ilişkilerde dengenin kimin lehine geliştiği kapsamlı bir şekilde tahlil edilmektedir. Yine enerji alanında iki ülkenin uzlaşmakta sıkıntı çektiği noktalara vurgu yapılarak, Sibiry ve Uzak Doğu bölgelerinin RF-ÇHC ilişkilerindeki önemine ve ilişkilerde bu bölgeden kaynaklanan endişelere yer verilmektedir. Keza, iki ülkenin en büyük rekabet ve işbirliğinin bir arada yürüttüğü bölge denilebilecek Orta Asya'nın RF-ÇHC ilişkilerindeki önemi de detaylandırılarak kaleme alınmaktadır.

Söz konusu tezin hazırlanmasında en başından beri desteklerini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'e şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca, bu tezin yazımı aşamasında dünyaya gelen ve hayatıma neşe katarak bana büyük bir moral sağlayan oğlum Amil Kerim EKMEKCİ'ye, varlığıyla bütün çalışmalarına destek olan biricik eşim

Leyla EKMEKÇİ'ye, ihtiyacım olduğunda yardımını esirgemeyen ağabeyim Adem EKMEKÇİ'ye ve ailemin diğer üyelerine teşekkür ediyorum.

Arif EKMEKÇİ
Antalya, 2016

GİRİŞ

İnsan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan enerji bugün dünyadaki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin en önemli araçlarından birisi haline gelmiştir². Sanayi sektörü mal ve hizmet üretimi için, bireyler ise kaliteli yaşam tarzlarını sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duymaktadırlar. Sanayi devrimi sonrası modern enerjiye erişim kazanılması sonucunda ekonomi geliştikçe insanların yaşam standartları yükselmeye başlamıştır. Nitekim refah düzeyinin ve yaşam standartlarının devamlılığı açısından vazgeçilemez bir zaruret olan enerji, 21. yüzyıl dünyasında giderek artan bir şekilde tüketilmektedir. 1970'lerden 2000'lere kadar dünya sanayiinin enerji talebi yıllık 1,6 oranında artarken, bu oranın 2000-2014 arasından yıllık ortalama 2,3 oranında arttığı³ dikkate alınır, devletler için enerji diplomasisinin ne kadar önemli hale geldiği daha iyi anlaşılacaktır.

Enerji, devletler için sadece ekonomik açıdan değil güvenlik, çevre ve sürdürülebilir büyüme açısından da büyük önem taşımaktadır⁴. Bu sebepten, hem ulus devletlerin hem de uluslararası kuruluşların yeni ekonomik, siyasi ve çevresel çıkarlarının merkezinde enerji bulunmaktadır⁵. Enerji olgusu, gerek devletlerin ulusal güvenlikleri gerekse uluslararası güvenlik açısından büyük önem taşımaktadır. Zira bir ülkenin enerji kaynaklarına erişimi ve onu kullanabilmesi, o ülkenin ekonomisine, dolayısıyla ulusal güvenliğine yön veren ana etken niteliğindedir⁶. Benzer şekilde, enerji kaynakları, bir ülkenin coğrafi ve ekonomik gücünün belirlenmesinde de etkili bir unsurdur. Enerjinin o ülke için stratejik önemini ise, ülke ekonomisi ve güvenliği üzerindeki etkisi ile ölçmek mümkün olabilmektedir⁷. Nitekim Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi büyük ölçekte enerji ihracat ve ithalatına bağımlı ülkelerin ulusal güvenlikleri açısından enerji ciddi bir rol oynamaktadır. Zira RF'nin enerji ihracatından elde ettiği gelirler ülkenin askeri, ekonomik ve sosyal güvenliğini sürdürmesinde önemli bir finans kaynağı teşkil etmektedir. ÇHC'de ise ülkenin ulusal gücünün temelinde ekonomik kalkınma politikası bulunmaktadır⁸. Diğer bir ifadeyle, ÇHC'de ekonomik kalkınmanın sürdürebilmesinin ülkenin enerji arz güvenliği ile çok yakın bir ilişkisi olduğu söylenebilir.

² <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> (erişim tarihi: 07.11.2015).

³ <http://cdn.exxonmobil.com/~media/global/files/outlook-for-energy/2016/2016-outlook-for-energy.pdf> (erişim tarihi: 01.02.2016).

⁴ Tanrıbuyurdu, 2010: 340.

⁵ Akşemsettinoglu, 2010: 59.

⁶ Shaffer, 2009 : 1.

⁷ Kuloğlu, 2010: 311.

⁸ Yang, 2011: 167.

Geçmişte petrol arzı, enerji güvenliği meselesinin merkezinde yer almaktaydı. Bugün ise, petrol arz güvenliğine ilave olarak; ekonomik nedenlerden ötürü giderek artan kullanım miktarı, temiz oluşu ve uzun süreli anlaşmalar kapsamında boru hatları ile taşındığı için alternatifinin bulunmaması gibi sebeplerden ötürü siyasi bir koz olarak kullanılmaya açık olan doğal gazın da enerji güvenliği politikalarının odak noktası haline geldiği söylenebilir. Enerji güvenliğinin üretici ve tüketici ülkeler açısından farklılık arz ettiğini ayrıca vurgulamak gerekir⁹. Enerji ihracatlarından elde ettikleri gelirler sayesinde hükümet gelirlerine önemli bir girdi sağlayan RF gibi enerji üreticisi ülkeler; yüksek fiyat, talep sürekliliği, pazar çeşitliliği, enerji alanında maksimum devlet kontrolünü tercih eder. Bu ülkeler, ayrıca, fiyat dalgalanmalarından etkilenmemek için ekonomilerini çeşitlendirmeyi arzu eder. Enerji tüketicisi konumundaki ÇHC, ABD ve Japonya gibi ülkeler ise, üretici ülkelerin herhangi biriyle ihtilafa düşmeleri veya bir kriz vuku bulması halinde enerji arz güvenliklerinin olası bir tehlikeyle karşı karşıya kalmaması için enerji arz çeşitliliğini hedeflemektedir¹⁰.

21. yüzyılda, küresel enerji döngüsünün ülkeleri birbirine derinden bağımlı hale getirdiğini söylemek mümkündür. Zira bu yüzyılda, devletlerin ekonomik kalkınmalarını sürdürebilmeleri için enerjiye olan ihtiyaçlarından dolayı enerji üreticileri ve tüketicileri arasındaki ilişkiler daha uzun süreli ve çok daha derin bağlarla kurulmaktadır¹¹. Bu çerçevede, enerjiyi gerek ihraç eden gerekse ithal eden ülkelerin istikrarlı bir enerji pazarı hedefleyecekleri gerçeği dikkate alınır, küresel bir döngüye tabi olan enerjinin, devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığı derinleştiren bir unsur olarak uluslararası işbirliğini geliştireceği sonucuna varmak mümkündür. Nitekim RF-ÇHC gelişen enerji ilişkilerinin iki ülke arasındaki işbirliğinin derinleşmesine katkı sağladığı ve karşılıklı bağımlılıklarını artırdığı söylenebilir. Bu bağlamda, 21. yüzyılda artarak gelişmeye devam eden RF-ÇHC enerji ilişkileri dünya konjonktürüne etkileri bakımından önem arz etmektedir.

Kesintisiz olarak en düşük fiyat karşılığında en yüksek oranda enerji tedariki için yürütülen enerji diplomasisinin¹², sık sık siyasi çıkarlar doğrultusunda şekillendiğine şahit olunmaktadır. Uluslararası güç dengesi geçmişte askeri alanda yürütülmeye çalışılırken, 21. yüzyılda bu dengenin daha çok enerji alanına kaydığı söylenebilir. Nitekim devletler, uluslararası arenada siyasi çıkarlarına ulaşmak amacıyla enerjiyi bir araç olarak kullanmak suretiyle bazı başarılar elde edebilmektedir. Bu bağlamda enerji politikaları, ekonomik ve ticari kazanç elde etmenin yanı sıra, uluslararası alanda siyasi bir üstünlük sağlama hedefini de ihtiva

⁹ Yergin, 2006: 70.

¹⁰ Demir, 2010: 308.

¹¹ Calder, 2012: 5.

¹² Demir, 2010: 11.

etmektedir. Ayrıca, dünyada yaşanan sıcak ve soğuk savaşların temelinde, enerji kaynaklarına sahip olma, taşıma yollarını ve enerji ticaretini kontrol altında tutma çabalarının etkin olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, 21. yüzyılda enerji talep merkezinin Doğuya doğru Asya-Pasifik bölgesine kaydığını belirtmekte yarar vardır. Nitekim enerji ihraç eden ülkeler on yıllar boyunca ABD ve Avrupa'ya yoğunlaşmışken, günümüzde Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinde enerji talebi hızla artmaktadır.

Yeni dünya düzeninde ABD'nin egemen olduğu tek kutuplu düzene karşı olduklarını belirten RF ve ÇHC'nin, 21. yüzyılın başlangıcı ile çok kutuplu dünya düzenine yönelik duruşlarını güçlendirmeye başladıkları görülmektedir. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin çok kutuplu dünya düzeninde ABD'ye karşı birlikte denge oluşturmaları, uluslararası konjonktür açısından dikkate değer bir meseledir. Keza, RF ve ÇHC'nin bu birlikteliklerini artan enerji ortaklıklarıyla pekiştirmeleri küresel enerji pazarına etkileri bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Öte yandan, RF ve ÇHC'nin enerji ortaklıklarını geliştirmeleri uluslararası enerji pazarında dengeleri etkileyebilecek bir şekil aldığı ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zira bugün küresel enerji pazarının en büyük petrol ithalatçısı ÇHC'nin petrol ithalatında RF, yüzde 13'lük oranla Suudi Arabistan'dan sonra (yüzde 15) ikinci sırada yer almaktadır. Benzer şekilde, 2014 Mayıs'ında imzalanan 400 milyar dolar tutarındaki Sibiry'a'nın Gücü doğal gaz anlaşması kapsamında öngörüldüğü üzere RF'den ÇHC'ye gaz akışı yıllık 38 milyar m³ ulaştığında, RF Çin doğal gaz ithalatında Türkmenistan'dan sonra (bugünkü rakamlarla) birinci olacaktır¹³. Bu bakımdan, RF-ÇHC doğal gaz işbirliğinin tek bir anlaşma ile bu kadar büyük hacimlere ulaşabilmesi büyük önem arz etmektedir. Kaldı ki, iki ülke arasında öngörülen Altay doğal gaz projesi de gerçekleşirse, RF'den ÇHC'ye yıllık 68 milyar m³ doğalgaz akışı öngörülmektedir. Dolayısıyla, iki ülkenin enerji işbirliği potansiyeli gerek RF-ÇHC siyasi ilişkilerinin gelişimine katkısı bakımından, gerekse uluslararası siyasete yansımaları açısından üzerinde durulmaya değer bir konudur.

Enerji diplomasisi, bir devletin veya bir şirketin, enerji kaynakları ile enerji pazarı arasında kendi lehine çıkarlar elde etme ve risklerden korunma yönünde yürüttüğü politikaların bütünüdür¹⁴. Dolayısıyla, devletlerin enerji politikalarının ve stratejilerinin temel unsurları birbirinden farklılık gösterebilir. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin enerji politikalarının iki ülkenin enerji ortaklığında buluşması bakımından önemli olduğu söylenebilir. Zira giderek daha fazla enerji ithal etmekte olan ÇHC, artan talebini karşılamak için (2005'ten 2013'e yaklaşık iki kat

¹³ <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/04/WPM-59.pdf>. (erişim tarihi: 09.20.2015).

¹⁴ Demir, 2010: 63-64.

artmıştır)¹⁵ tedarikçilerini çeşitlendirme stratejisi izlerken¹⁶, dünyadaki en büyük boru hattı ihracat ağına sahip RF ise enerji pazarını çeşitlendirme politikası gütmektedir¹⁷. Bu bakımdan, dünyanın en büyük enerji ihracatçısı RF¹⁸ ile en büyük enerji tüketicisi ÇHC'nin 4350 km gibi uzun bir sınırla komşu olmaları, iki ülke arasında büyük ölçekli enerji ticaretinin gerçekleşmesinin doğal olduğunu açıklamaya yeterlidir. Nitekim RF'nin ÇHC ile enerji işbirliğini geliştirmesi, RF'nin en büyük ihracat pazarı Avrupa'ya olan bağımlılığını azaltmaktadır. Benzer şekilde, ÇHC'nin RF ile enerji işbirliğini artırması, enerji ithalatının çok büyük bir bölümünü ABD donanması kontrolündeki deniz yollarından geçiren ÇHC'nin deniz güzergâhına olan bağımlılığını azaltması bakımından önem arz etmektedir. Bu çerçevede, iki ülkenin enerji işbirliğini geliştirmelerinin bile bir anlamda Batıya olan bağımlılıklarını azaltmalarına katkı sağladığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

Yeni yüzyılın başlangıcı ile uluslararası siyasi meselelerde daha fazla işbirliğine giden RF ve ÇHC'nin bu yakınlaşmalarının enerji alanına da yansıdığı görülmektedir. Nitekim yeni binyıla girildiğinde RF'nin giderek büyüyen bir enerji ihracatçısına dönüşmesi ve ÇHC'nin büyük bir enerji ithalatçısı olması bunu kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, 2000-2007 döneminde RF-ÇHC ticaretinin yaklaşık 8 milyar dolardan 40 milyar dolar seviyelerine çıkarak 5 kat arttığını¹⁹ ve bunda demir yolu ile başlayan petrol ticaretinin önemli bir payının bulunduğu altını çizmek gerekir. 2014 yılına gelindiğinde ÇHC, RF'nin dış ticaret ortakları arasında 1. RF ise, ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sırada bulunmaktaydı²⁰. Bu kapsamda, RF'nin ÇHC'ye ihracatının yüzde 70'ten fazlasını hidrokarbonun oluşturduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu durum, yeni dünya düzeni ile birlikte uluslararası ve ulusal meselelerde ortak duruş sergileyen ve 2014 Ukrayna krizi sonrası daha da yakınlaşan RF ve ÇHC enerji ilişkilerinin bir süre daha gelişmeye devam edeceğine işaret etmektedir.

21. yüzyıla kadar RF-ÇHC enerji ticaretinde pek somut bir ilerleme olmazken, yeni yüzyılın başlangıcından itibaren karşılıklı enerji ticaret hacimlerinin giderek arttığı ve yüzyılın ilk on beş yılı tamamlandığında rekor seviyelere (40 milyonton petrol) ulaştığı görülmektedir. İki ülkenin enerji işbirliğinde en somut adımlar petrol ticaretinde atılırken, son zamanlarda doğal gaz alanında da ilerlemeler mevcuttur. 2003'te ÇHC'nin toplam petrol ithalinde RF'nin

¹⁵ https://www.cbo.gov/sites/default/files/114th-congress-2015-2016/workingpaper/50216-China_1.pdf. (erişim tarihi: 09.03.2016).

¹⁶ <http://www.ccchina.gov.cn/WebSite/CCChina/UpFile/File229.pdf> (erişim tarihi: 01.03.2016).

¹⁷ <http://ac.gov.ru/files/content/1578/11-02-14-energostrategy-2035-pdf.pdf>. (erişim tarihi: 01.03.2016).

¹⁸ <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2016).

¹⁹ Jacques, 2012: 437.

²⁰ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF4> (erişim tarihi: 04.05.2016).

payı yaklaşık yüzde 5 civarındayken²¹, 2014 yılındaki payı yüzde 11'e yükselmiş²² ve 2015'te yaklaşık olarak yüzde 13 seviyesine ulaşmıştır²³. Moskova ve Pekin arasındaki artan petrol ticaretine ilave olarak, RF'den ÇHC'ye ilk defa boru hattıyla doğal gaz akışı sağlayacak 400 milyar dolar değerindeki Sibiry'a'nın Gücü doğal gaz anlaşmasının Mayıs 2014 tarihinde imzalanması²⁴, RF-ÇHC enerji ilişkilerinin özellikle son yıllarda yeni bir ivme kazandığına işaret etmesi bakımından önem arz etmektedir.

Esasen, birbirlerine komşu olan dünyanın en büyük enerji tüketicisi ÇHC ve en büyük enerji üreticilerinden biri olan RF'nin çok büyük hacimlerde enerji ticaretine sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Söz konusu çalışma kapsamında, 2008 küresel ekonomik krizi ile 2014 Ukrayna krizinin²⁵ RF ve ÇHC'nin enerji işbirliğinde uzlaşmalarına ivme kazandırdığı savunulmuştur. Keza, iki ülkenin enerji ortaklıklarında fiyat unsurunun büyük bir engel teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Ayrıca, ÇHC'nin petrol ve doğal gaz tedarikinde önemli bir adres olarak RF'nin payının artması ve RF'nin ekonomisini çeşitlendirme konusunda istenilen başarıyı elde edememesi bağlamında ekonomisinin hidrokarbona bağımlılığının arttığı meselesi tartışılmıştır. Bu bağlamda, RF-ÇHC ekonomik ilişkilerinde dengenin kimin lehine geliştiği konusu da kaleme alınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeni şartlarında, özellikle 21. yüzyıl itibariyle ivme kazanan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ilişkileri, uluslararası politikaya etkileri bakımından siyaset ve enerji bağlamında araştırılmaya değer bir konudur. Bu çalışma kapsamında, Moskova-Pekin siyasi ilişkilerinin, enerji ilişkilerini ne derecede şekillendirdiğini ya da enerji ilişkilerinin siyasi ilişkilere ne gibi nitelikler kazandırdığını askeri ve ekonomik boyutları da değerlendirilmek suretiyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, bir taraftan gelişen RF-ÇHC siyasi ilişkilerinin enerji ilişkileri ile eşgüdümlü geliştiği değerlendirilirken, diğer taraftan siyasi ilişkilerde sorunların bulunduğu gibi enerji ilişkilerinde de iki tarafın çıkar çatışması yaşadığı dikkatlere getirilmiştir. Kısaca ifade edilecek olunursa, bu çalışmanın problemi, gelişen RF-ÇHC ilişkilerinde enerjinin siyasi ilişkilerde etkili bir faktör olduğunu ortaya koymak, ancak derinleşen bu ilişkilerin kısa veya orta vadede bir

²¹ Jan, 2014: 110.

²² <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2015/06/24/597723-rossiiskaya-neft-napolnyaet-kitai> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²³ <http://www.oilru.com/news/499977/> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²⁴ <http://www.cnb.com/2014/05/21/china-and-russias-gazprom-sign-key-gas-agreement.html>. (erişim tarihi: 11.10.2015).

²⁵ *Ukrayna'nın Kasım 2013'te AB ile ortaklık anlaşması imzalamaktan son anda vazgeçmesi üzerine ülkede Batı yanlısı muhalefet partileri küçük gruplar halinde başkent Kiev'de sokağa çıkarak iptal edilen anlaşmayı protesto etmeye başlamıştır. Devlet Başkanı Yanukoviç RF'ye kaçınca parlamento olaya el koymuş ve geçici cumhurbaşkanı ve başbakan atanmıştır. Sonrasında Kırım'da Rus yanlıları ayaklanmış ve 16 Mart'ta yapılan referandum ile Kırım RF'ye katılmıştır.*

müttefiklik veya düşmanlık tarzı bloklaşmalara yol açmadan karşılıklı çıkar ve işbirliği çerçevesinde devam edeceğini vurgulamaktır.

Söz konusu çalışma, RF-ÇHC siyasi ve enerji ilişkilerinin tarihine de atıflarda bulunarak 21. yüzyıl başından bugüne kadar olan 15 yıllık (2000-2015) bir dönemi kapsamaktadır. Rusya Federasyonu'nda Vladimir Putin'in başkanlığa gelmesinden, ÇHC ekonomisinin 21. yüzyıldaki istikrarlı büyüme hızında bir yavaşlamanın kaydedildiği 2015 yılına kadar olan dönem, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Zira Moskova-Pekin enerji ilişkilerinin ancak 2000'li yıllar itibarıyla gelişmeye başladığından bu çalışma çerçevesinde 2000-2015 dönemi incelemeye alınmıştır. Ayrıca, söz konusu çalışmada enerji ilişkilerinin boyutlarını daha iyi kavrayabilmek için enerjinin teorik kapsamına da değinilmiştir. Keza, daha iyi bir değerlendirme yapılabilmesi adına 21. yüzyıl dünyasının mevcut enerji görünümü, enerji pazarındaki değişiklikler, küresel enerji aktörleri ve onların politikaları kaleme alınmıştır. Bununla beraber, ikilinin ilişkilerine yön veren önemli unsurlar olmaları bakımından başta ABD olmak üzere, AB, Orta Asya ve Asya-Pasifik ülkelerinden önemli aktörler çalışmanın kapsamı çerçevesine alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE MOSKOVA-PEKİN ENERJİ İLİŞKİLERİ

1.1 Uluslararası Alanda Enerjinin Önemi

Enerji, bugün insan hayatının vazgeçilmez bir parçası ve dünyadaki sürdürülebilir kalkınma çabalarının en önemli araçlarından biridir²⁶. Sanayi sektörü mal ve hizmet üretimi için, bireyler ise kaliteli yaşam tarzlarını sürdürebilmek için enerjiye ihtiyaç duyarlar. 21. yüzyıl dünyasında refah düzeyinin ve yaşam standartlarının devamlılığının sağlanması açısından vazgeçilemez bir zaruret olarak ortaya çıkan enerji, artan bir şekilde tüketilmektedir. 1970'ten 2013'e olan küresel enerji tüketiminin yüzde 157 artmış olması²⁷ enerji tüketiminin ne denli yükselmekte olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) verilerine göre, mevcut koşullar ışığında küresel enerji talebinin 2035 itibarıyla bugünkü seviyesine oranla yüzde 50'den fazla artması beklenmektedir²⁸.

Uluslararası ilişkiler açısından enerji 21. yüzyılda; zenginlik ve rekabetin kaynağı, siyasi uyuşmazlıkların ve teknolojik yeniliğin temeli ve küresel çevremize meydan okuyan yeni bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır²⁹. Dahası enerji, askeri ve siyasi, hatta çevre gibi diğer sektörler içerisindeki rolü ve etkisi bakımından dikkatle izlenen bir olgu haline gelmiştir³⁰. Bilim, teknoloji ve evrensel standartların hızla geliştiği bugünde, uluslararası siyaset ve olası savaşları etkileyen enerji ve enerjiye ilişkin olgular büyük önem kazanmıştır³¹. Enerji, devletler için sadece ekonomik açıdan değil, güvenlik, çevre ve sürdürülebilir büyüme açısından da büyük önem taşımaktadır³². Bu sebepten, gerek ulus devletlerin, gerek uluslararası kuruluşların yeni ekonomik, siyasi ve çevresel çıkarlarının merkezinde enerjinin bulunduğu söylenebilir³³.

21. yüzyılda, küresel enerji döngüsünün ülkeleri birbirine oldukça bağımlı hale getirdiğini söylemek mümkündür. 11 Mart 2011'de Japonya'da meydana gelen Fukuşima kazası, art arda elektrik kesintilerine neden olan bir enerji sıkıntısına yol açmıştır. Japon sanayi üretiminde kesintiye sebebiyet veren bu olay, küresel tedarik zincirinde aksamaya yol açarak, Kuzey Amerika ve Avrupa'da araba ve elektronik üretimini durdurmak suretiyle küresel

²⁶ <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>. (erişim tarihi: 07.11.2015).

²⁷ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/WOO%202015.pdf. (erişim tarihi: 27.02.2016).

²⁸ Çelikkpala, 2014: 76.

²⁹ Pascual ve Elkind, 2010: 1.

³⁰ Demir, 2010: 26.

³¹ <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>. (erişim tarihi: 07.11.2015).

³² Tanrıbuyurdu, 2010: 340.

³³ Akşemsettinoglu, 2010: 59.

ekonomiye sekte vurmuştur³⁴. Söz konusu durum, enerji akışında meydana gelebilecek ulusal bir kesintinin uluslararası boyutlarda etkiler doğurabileceğini kanıtlar niteliktedir. Bu bağlayıcı döngünün, enerji güvenliği ve temel riskler alanında ortak bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğine ve lazım gelen siyasi-hukuki mekanizmaların kurulması zorunluluğuna işaret ettiği sonucuna varılabilir.

Bugün uluslar üstü bölgesel bir kuruluş niteliği taşıyan, kurumsallığı bakımından bir örnek teşkil eden ve AB'nin temelini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) bir araya getiren başlıca sebep enerjidir. Kömür üretiminin ulus üstü bir mekanizma tarafından kontrol edilmesinin Avrupa'da olası bir savaşı önleyeceği düşüncesinden yola çıkılarak AKÇT'nin temelleri atılmıştır³⁵. Buradan yola çıkarak, dünya enerji kaynaklarının eşit bir şekilde dağılmamış olması, kaynak ve pazar ülkeleri arasında süregelen mücadelenin kaçınılmaz bir uzlaşıyla sonuçlanması gerektiğini göstermiştir³⁶.

Yeni dünya düzeninde enerji üreticileri ve tüketicileri arasındaki karşılıklı bağımlılığın, ekonomilerin enerjiye olan ihtiyaçlarından dolayı daha uzun dönemli olduğu ve çok daha derin bağlarla kurulduğu söylenebilir. Zira Orta Doğu ülkeleri ve RF gibi büyük enerji ihracatçıları, Avrupa pazarının nitelikli teknolojik ürünlerine ihtiyaç duyduğu gibi, Avrupa ülkeleri de ihracatçı ülkelerin enerjisine ihtiyaç duymaktadır³⁷. Bu çerçevede, enerjiyi gerek ihraç eden gerekse ithal eden ülkelerin istikrarlı bir enerji pazarını hedefleyecekleri gerçeği dikkate alınır, küresel bir döngüye tabi olan enerjinin devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığı derinleştiren bir unsur olarak uluslararası işbirliğini geliştireceği sonucuna varmak mümkündür. İşte bu sebeplerden ötürü, enerji meselesi 21. yüzyılın değişen dünyasında çatışma ve işbirliğinde belirleyici olabilecek bir uluslararası unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Yan Xuotong³⁸ ABD ile ÇHC arasındaki rekabete ilişkin olarak; rekabetin kaçınılmaz olduğunu, ancak her iki ülkenin de rekabeti ihtilaflara yol açmadan yönetilebileceğini ileri sürmektedir³⁹. Bu noktada, 21. yüzyılın en büyük enerji tüketicileri arasında yer alan ve küresel enerji talebi açısından potansiyel bir rekabet durumunda bulunan ÇHC ve ABD'nin enerji alanında ortak çıkarlarının da bulunduğu dikkat çekilmektedir. Nitekim ÇHC enerji şirketlerinin dünya çapındaki faaliyetleri ve yatırımları dünya enerji arzına katkı sağlamakta ve ÇHC, Batılı şirketlerin pek gönüllü olmadığı alanlarda başarılı girişimlerde bulunmaktadır⁴⁰.

³⁴ Yergin, 2014: 8.

³⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV:xy0022> (erişim tarihi: 16.03.2016).

³⁶ Yelibayeva, 2014: 20.

³⁷ Calder, 2012: 5.

³⁸ *Tsinghua Üniversitesi'nde Siyasal Bilimler Profesörü.*

³⁹ Pamir, 2016: 133.

⁴⁰ Shaffer, 2009: 6.

Böylelikle, ÇHC'nin piyasalara daha fazla petrol kazandırmaya yönelik yatırımlarının ve girişimlerinin küresel pazarın istikrarına katkı sağladığı ortaya çıkmaktadır. Eğer ÇHC böyle bir gayret içinde olmasa, ÇHC'den gelen talep artışının fiyatları daha da yukarı çekmesi kuvvetle muhtemeldir. Örneğin ÇHC, Irak'ın petrol üretimini çoğaltmak için diğer ülkelerden daha fazla sermaye ve kaynak ayırmakta ve daha fazla risk üstlenmektedir⁴¹. ÇHC, petrol ve doğal gaz alanındaki yurtdışı faaliyetlerini ülkenin deniz aşırı en büyük petrol ve doğal gaz arama ve üretim şirketi CNOOC⁴² aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Enerji ulusal, bölgesel ve uluslararası düzenin sağlanmasında ince bir rol üstlenmektedir. Zira zayıf yönetildiği takdirde, enerji kaynakları, gerilim ve hatta ülke içi veya devletlerarası potansiyel şiddetli bir çatışma için gerekli zemini tesis etmeye oldukça elverişlidir. Ancak, rasyonel kullanılırsa uluslararası işbirliği ve çatışmaları önleyici bir ortamın gelişmesini teşvik etmeye muktedirdir⁴³. Ayrıca, dünyada yaşanan sıcak ve soğuk savaşların temelinde, enerji kaynaklarına sahip olma, taşıma yollarını ve enerji ticaretini kontrol altında tutma çabalarının etkin olduğu söylenebilir.

Çatışma sonrası ülkelerin istikrar ve güvenlikleri açısından enerjinin önemini bu çerçevede vurgulamak yerinde olacaktır. Zira çatışma sonrası ülkelerin uzlaşma süreçlerini tesis edebilmelerinin yanı sıra, büyüyen ekonomilerini sürdürebilmeleri açısından da enerji kaynaklarına doğrudan erişimleri büyük önem arz etmektedir. Nitekim bu ülkelerdeki tüm etnik unsurların enerji kaynaklarına eşit erişimlerinin olması, etnik gruplar arasındaki dengenin sürdürülmesi bakımından hayati önemi haizdir⁴⁴. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı raporuna göre, sivil savaş çıkması konusunda en yüksek risk barındıran ülkeler petrol ve doğal gaz üretimine bağımlı ülkelerdir⁴⁵. Dolayısıyla, petrol ve demokrasi arasında ters bir ilişki olduğuna dair yaygın bir görüş hâkimdir. Örneğin, hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın bulunmadığı Nijerya ve Angola gibi ülkelerde sosyoekonomik kutuplaşmalara, ayaklanmalara ve protestolara şahit olunmaktadır⁴⁶.

1.2 Uluslararası İlişkilerde Enerjinin Siyasi Gücü

Enerji politikaları, ekonomik ve ticari kazanç elde etmenin yanı sıra, uluslararası alanda siyasi bir üstünlük sağlama hedefini de ihtiva etmektedir. Kesintisiz olarak en düşük fiyat

⁴¹ Yergin, 2014: 232.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.cnoocld.com/>. (erişim tarihi: 26.01.2016).

⁴³ Orttung ve Perovic, 2010: 216.

⁴⁴ Hacıoğlu, 2010: 97.

⁴⁵ Hacıoğlu, 2010: 100.

⁴⁶ Stark, 2010: 10-11.

karşılığında en yüksek oranda enerji tedariki için yürütülen enerji diplomasisinin⁴⁷, sık sık siyasi çıkarlar doğrultusunda şekillendiğine şahit olunmaktadır. Soğuk Savaş boyunca uluslararası diplomaside nükleer silahlar konusu ön plana çıkarken, 21.yüzyıl dünya düzeninde enerji olgusunun önde geldiği söylenebilir. Bu sebeple, enerjinin uluslararası ilişkilerde etkin bir siyasi silah olarak kullanılmasının ya da kullanılması ihtimalinin, devletlerin dış politikalarına tesir ettiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

Gelişmiş sanayi ülkeleri, teknolojilerini kullanarak veya çeşitli konsorsiyumlarla enerji kaynaklarına sahip ülkeler üzerinde kontrollerini artırmak suretiyle uluslararası sistemde güçlerini pekiştirmek isteyebilirler. Benzer biçimde, enerji nakil hatlarının geçtiği transit ülkeler, enerjiyi ithal veya ihraç eden ülkelere çıkarlarını kabul ettirebilmek için transit konumlarını siyasi bir manivela olarak kullanabilirler⁴⁸. Enerji zengini ülkelerin hükümetleri ise, kaynakların millileştirilmesi gibi politikalarla devletin ulusal enerji sektöründe daha fazla otoriteye sahip olmasını sağlayarak, enerjiyi siyasi yönetimlerinin politik aracı olarak kullanmaya meyil gösterebilmektedirler⁴⁹.

Enerjinin bir silah olarak kullanılmasının en bilindik örneği olarak 1970'lerdeki petrol ambargosunu vermek yerinde olacaktır. Her ne kadar Arap petrol ambargosu 1973 yılında uygulansa da, esasen, Arap ülkelerince petrolün siyasi bir silah olarak kullanılması 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Batıya ve bilhassa ABD'ye karşı kullanılması söz konusu edilmiştir. Ancak bunun için gerekli şartların o zamanlar henüz oluşmadığı belirtilmekte ve 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın bu süreci hızlandırdığı ileri sürülmektedir. Arap ülkelerinin Batıya uyguladığı petrol ambargosu sonucunda, petrolün varil fiyatı bir yılda 4 katından fazla artmış⁵⁰ ve petrol üretimi 4 kat azalmıştır⁵¹.

Devletler, uluslararası arenada siyasi çıkarlarına ulaşmak amacıyla enerjiyi bir araç olarak kullanıp bazı başarılar elde edebilmektedirler. Nitekim Arap ülkelerinin petrol ambargosunun da başarılı olduğu savunulabilir. Zira 1973'te Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, 6 Kasım 1973'te yayınladığı bildiriyle İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiştir⁵². Ayrıca Japonya, İsrail'e karşı sert bir tavır takınmış, İngiltere'nin ise Orta Doğu'ya karşı almış olduğu silah ambargosu kararı 1 ay sonra İsrail'e yönelik bir şekle bürünmüştür. Ancak Arap ülkelerinin bu enerji silahının ABD üzerinde bir etkisi olduğunu savunmak

⁴⁷ Demir, 2010: 11.

⁴⁸ İpek, 2012: 239.

⁴⁹ Demir, 2010: 97.

⁵⁰ Armaoğlu, 2014: 647.

⁵¹ https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/oil_security.pdf. (erişim tarihi: 20.01.2016).

⁵² <http://aei.pitt.edu/5576/1/5576.pdf>. (erişim tarihi: 15.03.2016).

mümkün değildir. Zira ABD gerektiğinde Basra Körfezi bölgesine bir silahlı müdahale planlanmasını gündeminde tutmuştur⁵³.

Enerji pazarının liberalleşmesi sonucunda karşılıklı bağımlılığın arttığını ve bu çerçevede enerjinin siyasi bir çıkar doğrultusunda kullanılması ihtimalinin zorlaştığını da vurgulamak gerekir. Nitekim Batı dünyası petrol ambargosu sonucundaki hızlı fiyat artışının etkisini kısa sürede atlatmıştır. Zira Batının sanayileşmiş ülkeleri artan petrol fiyatlarını sanayi mamullerine, teknolojilerine ve bilhassa silah fiyatlarına yansıtılmışlar, nihayetinde bu teknolojiyi satın alan yine Arap ülkeleri olmuştur. Yani Arap ülkeleri pahalıya satıp pahalıya alır olmuşlardı. Böylelikle artan petrol fiyatlarının aynı zamanda üretici ülkelere de negatif yansıdığı sonucuna varılabilir⁵⁴.

21. yüzyılda adeta bir “enerji süper gücü” olarak (yeniden) ortaya çıkan ve Sovyetlerin ardılı olarak nitelendirilen RF’nin, enerji politikalarını uluslararası alanda etkin biçimde kullanan ülkeler içinde en bariz örnek olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Sovyetler Birliği’nde; ülkenin ekonomik zenginliği, ulusal gücü ve uluslararası alandaki etkisi doğrudan doğruya petrol ve gaz sanayiinin göstereceği performansla ilişkilendirilmekte olduğunun⁵⁵ altını çizmekte fayda vardır. Bu sebepten olsa gerek ki; 1980’lerde Sovyetlerden Avrupa’ya yeni bir gaz hattı gündeme geldiğinde en başta ABD’nin buna karşı olduğu görülmektedir. ABD’nin, yeni hattın inşasıyla Avrupa’nın Sovyetlere bağımlılığının artmasından kaygılandığı ve Kremlin’in bunu siyasi bir manivela olarak kullanmasından ve ihracat gelirleriyle ordusunu güçlendirmesinden endişe ettiği anlaşılmaktadır⁵⁶.

Uluslararası güç dengesi geçmişte askeri alanda yürütülmeye çalışılırken, 21. yüzyılda bu dengenin daha çok enerji alanına kaydığı söylenebilir. Söz konusu dengenin ise daha çok ulusal enerji şirketleri üzerinden sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Son dönemlerde RF başta olmak üzere İran, ÇHC ve Venezüella gibi devletlerin, milli çıkarları doğrultusunda enerji oyununun kurallarını değiştirdikleri ve enerji kaynaklarını bir manivela gibi dış politika hedefleri doğrultusunda kullandıkları bilinmektedir⁵⁷. Bu bağlamda, milli petrol şirketlerinin ve ev sahibi hükümetlerin halen mevcut ve olası dünya rezervlerinin yüzde 84’ünü kontrol ettiği gerçeğinin ve aslan payının özel şirketlerde değil, milli şirketlerde olduğunun altını çizmekte fayda vardır⁵⁸.

⁵³ Armaoğlu, 2014: 648.

⁵⁴ Armaoğlu, 2014: 648.

⁵⁵ Chow, 2004: 27.

⁵⁶ <https://www.foreignaffairs.com/articles/2003-11-01/next-prize> (erişim tarihi: 21.03.2016).

⁵⁷ Şöhret, 2015: 5.

⁵⁸ Pamir, 2016: 91.

Gleason'a⁵⁹ göre; Rus Dışişleri Bakanlığı, enerji politikasını Orta Asya'da, Amerika ve Avrupa'ya karşı durma ve ÇHC yayılmasının önünü almadaki esas araç olarak hesaba katmaya başlamıştır⁶⁰. Bu bağlamda, Rus ve Orta Asya doğal gazının Avrupa'ya ihracını tekelinde bulunduran ve bir devlet şirketi olan RF'nin Gazprom şirketine⁶¹ değinmek gerekir. Kremlin'in, Gazprom'un bu emsalsiz konumunu komşu ülkelerinde siyasi ve ekonomik etkisini sürdürmek maksadıyla kullandığı tartışılmaktadır⁶². ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Litvanya'da 2006 yılında düzenlenen bir konferansta Kremlin'i petrol ve doğal gazı 'gözdağı ve şantaj aracı' olarak kullanmakla, enerji arzı manipülasyonu yapmakla ve enerji nakil hatlarını tekelleştirmekle suçlamıştır⁶³.

Uluslararası enerji alanında karşılıklı bağımlılık o kadar derinleşmiştir ki; enerji ticaretindeki aksaklığın sadece ekonomik çıktıyı etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda yine enerji üretimine tesir edebileceği söylenebilir. Tekrar RF'den örnek vermek gerekirse, Batılı şirketler muhtelif sebeplerden ötürü RF'nin üretim sahalarından uzak durdukları takdirde, Gazprom'un üzerine ağır bir yük yüklenecektir. Bu bağlamda, Avrupa'nın doğal gaz arz sorununun, esasen, RF'nin enerji silahını devreye sokmasıyla değil, yabancı yatırım ve teknolojinin eksikliği sonucunda ortaya çıkabileceği tartışılmaktadır⁶⁴.

21. yüzyılda enerji güvenliği meselelerinin, özellikle AB açısından, doğal gaz üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. RF'nin, Ukrayna ile yaşadığı birtakım anlaşmazlıklardan ötürü 2006 ve 2009 yıllarında AB'ye sağladığı gaz akışında kısa süreli kesintilere gitmesi AB'nin enerji güvenliği kaygılarını artırmıştır⁶⁵. Ayrıca, böyle bir krizin yaşanmış olması, RF'nin siyasi emelleri doğrultusunda Avrupa'ya gazı kesebileceği ihtimalini gündeme getirmiştir. Sonuç itibariyle, RF'nin siyasi hedeflerine ulaşmak uğruna gaz kesintisine başvurabilme ihtimalinden dolayı AB'nin derin endişe duyduğu anlaşılmaktadır⁶⁶. Ancak, RF'nin Avrupa dışında alternatif

⁵⁹ Prof. Gregory Gleason, George C. Marshall Avrupa Güvenlik Araştırmaları Merkezinde Orta Asya Programının Başkanı'dır.

⁶⁰ Gleason, 2011: 88.

⁶¹ Dünya'nın en büyük enerji şirketlerinden biri ve RF'nin en büyük şirketi olan Gazprom, hisselerinin yüzde 50'den fazlasının RF'ye ait olduğu halka açık limited şirkettir. Dünyadaki en zengin doğal gaz rezervlerine sahip olan şirketin dünya gaz rezervlerindeki payı yüzde 17, RF'deki payı ise yüzde 72'dir. RF'nin iç pazarda doğal gaz satışının yarısından fazlasını gerçekleştirmekte olan Gazprom 30'dan fazla ülkeye gaz ihraç etmektedir. Dünyadaki en büyük doğal gaz ulaşım ağına sahip olan şirket, RF'nin 170 bin km uzunluğunda tek doğal gaz tedarik hattına sahiptir. Ayrıca, RF'de LNG üretim ve ihracat tekelini elinde bulunduran Gazprom, RF'nin petrol üreten en büyük beş şirketi arasında yer almaktadır. <http://www.gazprom.ru/about/> ve <http://www.rbc.ru/rbc500/> (erişim tarihi: 21.10.2015).

⁶² Dreyer ve Stang, 2014: 38.

⁶³ <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504-1.html>. (erişim tarihi: 24.02.2016).

⁶⁴ Sotiriou, 2015: 14.

⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/energi/2009_ser2_autre_document_travail_service_part1_ve_r2.pdf (erişim tarihi: 17.02.2016).

⁶⁶ Pomfret, 2010: 8.

bir pazarı olmadığı için mevcut konjonktürde böyle bir olasılığın gerçekleşmesinin oldukça güç olduğunu söylemek mümkündür. Zira RF'nin Avrupa'ya üç haftalık gaz satışını kesmesinin, Gazprom'a 2 milyar dolar'a (2009 fiyatlarından) mal olacağını⁶⁷ altını ayrıca çizmek gerekir.

Skocpol'un⁶⁸ tanımladığı gibi 'rentier state' ülkeleri⁶⁹, zengin kaynak sahibi olmalarına rağmen, uluslararası enerji talebine karşı hassastırlar. Dolayısıyla, bu ülkelerin sahip oldukları enerji kaynaklarının aynı zamanda, bu ülkelerin bağımsız karar almalarına ket vurduğu gibi, siyasi emelleri doğrultusunda diğer aktörleri yönlendirme konusunda engel çıkardığı savunulmaktadır. Bu çerçevede, 'enerji silahının' 'atış mesafesi', ülkenin enerji tedarikçisi olarak güvenilirliğini zedelemeyecek kadar sınırlı ve geçici olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır⁷⁰. Nihayetinde, enerjinin gerçekten zorlayıcı bir diplomasi aracı olarak kullanılması için; kaynak sahibi ülkenin pazar çeşitliliğine sahip olması ve ekonomisinin doğal kaynaklara aşırı bağımlı olmaması gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Enerjinin sadece doğrudan bir tehdit aracı olarak değil, aynı zamanda ikili ilişkilerin yapıcı bir unsuru olarak kullanılması da yaygın bir durumdur. Bu bağlamda, RF'nin Avrupa ülkeleri ile ikili ilişkilerindeki en önemli etkenlerden birinin enerji olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede RF'nin, Almanya ile Kuzey Akım projesi kapsamında, Fransız Total şirketi ve İtalyan ENI şirketleriyle de diğer enerji projeleri kapsamında bazı AB ülkeleri ile ikili ilişkilerini pekiştirdiği görülmektedir. RF'nin enerji kaynakları üzerinden AB ülkeleri ile ikili ilişkiler kurarak AB'nin RF'ye bir bütün olarak karşı pozisyon almasını engellediği savunulabilir. Nitekim RF'nin bir anlamda ABD'nin kendisine karşı topyekûn AB desteği elde etmesinin önünü aldığı da söylenebilir. Ayrıca, RF'nin AB ülkeleriyle ikili ilişkilerine ağırlık vermesinin, AB'nin kendi içinde ortak bir enerji politikası oluşturmasına da engel oluşturduğunun altını çizmek gerekir⁷¹.

RF'nin, Avrupa'da aktör fazlalığından (enerji şirketleri) istifade ederek; zayıf olanları zorlamak suretiyle, güçlü aktörleri ise memnun etme yoluyla farklı stratejiler izlediği görülmüştür. RF açısından ÇHC'de ise bu durumun değişeceği ve RF'nin ÇHC'de tek büyük enerji şirketi olan CNPC'nin istekleriyle pazarlık etmek durumunda kalacağı ve bu durumun pazarlık masasında ÇHC tarafının konumunu güçlendireceği ileri sürülmektedir⁷². Bu

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.

http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/energi/2009_ser2_autre_document_travail_service_part1_ve_r2.pdf (erişim tarihi: 17.02.2016).

⁶⁸ Theda Skocpol, *Harvard Üniversitesinde Amerikalı toplum ve siyaset bilimcisi*.

⁶⁹ *Siyaset bilimine ve uluslararası ilişkilerde; 'ulusal gelirlerinin büyük bir kısmını, doğal kaynaklarını dış aktörlere pazarlayarak gelir elde eden ülkelere' atıfta bulunmak için kullanılan bir teoridir.*

⁷⁰ Sotiropoulos, 2015: 64.

⁷¹ Sağlam, 2014: 202.

⁷² <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/79eeabb0-6888-11e4-acc0-00144feabdc0.html#axzz3m7QkPvb1> (erişim tarihi: 18.09.2015).

bağlamda, enerji alanında yapıcı bir oyuncu olarak nitelendirilen ÇHC, enerji diplomasisini mevcut düzeni korumak için kullanmaktadır⁷³. Pekin'in, RF'nin Ukrayna ve Avrupa ülkeleri ile olan pazarlıklarında petrol ve gaz ihracatını nasıl kendi çıkarları doğrultusunda kullandığının farkında olabileceği düşünüldüğünde, RF ile uzun vadeli bir enerji ortaklığı kapsamında söz konusu durumu göz ardı etmemesi kuvvetle muhtemeldir. RF'nin ise kendi payına, henüz pek başarı elde edemese de, diğer Asya ülkeleri ile enerji ilişkilerini geliştirerek ÇHC'ye olan bağımlılığını sınırlandırma arayışında olması gayet doğal bir stratejinin ürünüdür.

1.3 Uluslararası İlişkilerde Enerji Güvenliği Kavramı

Güvenlik kavramı, ilk insanın varoluşundan bu yana hayatımızda yer almış ve bugüne kadar çeşitli evrelerden geçerek kapsamı genişlemiştir⁷⁴. Güvenlik kavramı kısaca, temel değerlere (hem bireyler hem de topluluklar için) yönelik risk ve tehditlerin bulunmaması ve bu tehditlerden özgür olunması şeklinde özetlenebilir⁷⁵. Tarihsel literatüre büyük ölçüde askeri açıdan tanımlanan ulusal güvenlik hâkim olsa da, son zamanlarda güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir. Barry Buzan, güvenlik analizine; siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve askeri boyutları dâhil ederek güvenliği daha geniş bir uluslararası çerçevede tanımlamıştır⁷⁶.

Enerji meselesini de gerek devletlerin ulusal güvenlikleri, gerekse uluslararası güvenlik açısından bu kapsamda değerlendirmek mümkün olacaktır. Zira bir ülkenin enerji kaynaklarına erişimi ve onu kullanabilmesi ülkenin ekonomisine, dolayısıyla ulusal güvenliğine yön veren ana etken niteliğindedir⁷⁷. Enerji kaynakları, bir ülkenin coğrafi ve ekonomik gücünün belirlenmesinde başrol oynar ve o ülke için stratejik önemini ise, ülke ekonomisi ve güvenliği üzerindeki etkisi ile ölçmek mümkün olur⁷⁸. 20. yüzyıl başlarından itibaren üzerinde durulan bir kavram olan enerji güvenliği çalışmalarına bakıldığında, farklı disiplin dallarının tek bir çatı altında toplanması gerektiği ortaya çıkmaktadır⁷⁹. Böylelikle ekonomik, politik ve güvenlik boyutlarının birleştirilmesi ile enerji güvenliğinin farklı veçhelerine bütüncül bir yaklaşım sağlanabilir⁸⁰.

Geçmişte petrol arzı, enerji güvenliği meselesinin merkezinde yer alırken, artan kullanım miktarı ve boru hatları ile taşınması sebebiyle siyasi gelişmelere oldukça hassas olan doğal gazın da bugün enerji güvenliği politikalarının odak noktası haline geldiği söylenebilir.

⁷³ Odgaard ve Delman, 2014: 108.

⁷⁴ Çetinkaya, 2013: 242.

⁷⁵ Baylis, 2008: 73.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Baylis, 2008: 73.

⁷⁷ Shaffer, 2009: 1.

⁷⁸ Kuloğlu, 2010: 311.

⁷⁹ Cherp ve Jewell, 2011: 202.

⁸⁰ <http://www.cap.lmu.de/download/2008/CAP-Policy-Analysis-2008-01.pdf>. (erişim tarihi: 06.20.2015).

Enerji güvenliği, IEA'nın tanımladığı gibi en genel ve basit şekliyle; enerji kaynaklarına makul fiyatlarda ve kesintisiz şekilde erişim olarak özetlenebilir⁸¹. Necdet Pamir, enerji güvenliğini biraz daha geniş kapsamda şu şekilde değerlendirmiştir: “enerji güvenliği; enerjinin yeterli, ödenebilir, güvenilir, zamanında, temiz ve çeşitlendirilmiş kaynaklardan, olabildiğince yerli kaynaklardan, kesintisiz ve kaliteli olarak elde edilmesidir⁸²”. Buradan yola çıkarak, enerji güvenliğinin, devletlerin dış politika ve ulusal güvenliklerinin ayrılmaz bir parçası olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Enerji güvenliğinin üretici ve tüketici ülkeler açısından farklılık arz ettiğini ayrıca vurgulamak gerekir⁸³. Enerji ihracatlarından elde ettikleri gelirler, hükümet gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan RF gibi enerji üreticisi ülkeler; yüksek fiyat, talep sürekliliği, pazar çeşitliliği, enerji alanında maksimum devlet kontrolünü tercih etmelerinin yanı sıra, yerli ve yabancı yatırımları ve fiyat dalgalanmalarından etkilenmemek için ekonomilerini çeşitlendirmeyi arzu ederler. Enerji güvenliğindeki bir açıklığın ekonomik ve sosyal tepkimeler doğurabileceği⁸⁴ dikkate alınrsa, üretici ülkeler açısından enerji ihracatından elde ettikleri gelirlerin önemi daha iyi anlaşılabilir. ABD, AB, ÇHC ve Japonya gibi enerji ithalatçıları ise; bol miktarda güvenilir enerji, uygun fiyat, arz çeşitliliği ve nakil için yeterli altyapı gibi unsurlara öncelik vermektedirler⁸⁵. Enerji tüketicisi konumundaki ülkeler, üretici ülkelerin herhangi biriyle ihtilafa düşmeleri veya bir kriz vukuu bulması halinde enerji arz güvenliklerinin olası bir tehlikeyle karşı karşıya kalması için enerji arz çeşitliliğini hedeflemektedirler⁸⁶.

1970'lerin petrol krizi, küresel çapta şiddetli ekonomik sonuçlar doğurması sebebiyle, enerji güvenliği sadece ulusal hükümetler için değil, aynı zamanda başta uluslararası kuruluşlar olmak üzere devlet dışı aktörler için de önem arz eden bir mesele olagelmıştır⁸⁷. 1973'teki petrol ambargosu sonrasında Batılı ülkeler, bu ve benzeri potansiyel tehditlere karşı çoklu işbirliği mekanizması olarak Uluslararası Enerji Ajansı'nı (IEA)⁸⁸ kurmuşlardır. IEA zamanla

⁸¹<https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/ENERGYSUPPLYSECURITY2014.pdf>. (erişim tarihi: 22.01.2016).

⁸² Pamir, 2016: 39.

⁸³ Yergin, 2006: 70.

⁸⁴<https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/ENERGYSUPPLYSECURITY2014.pdf>. (erişim tarihi: 22.01.2016).

⁸⁵ Orttung ve Perovic, 2010: 212.

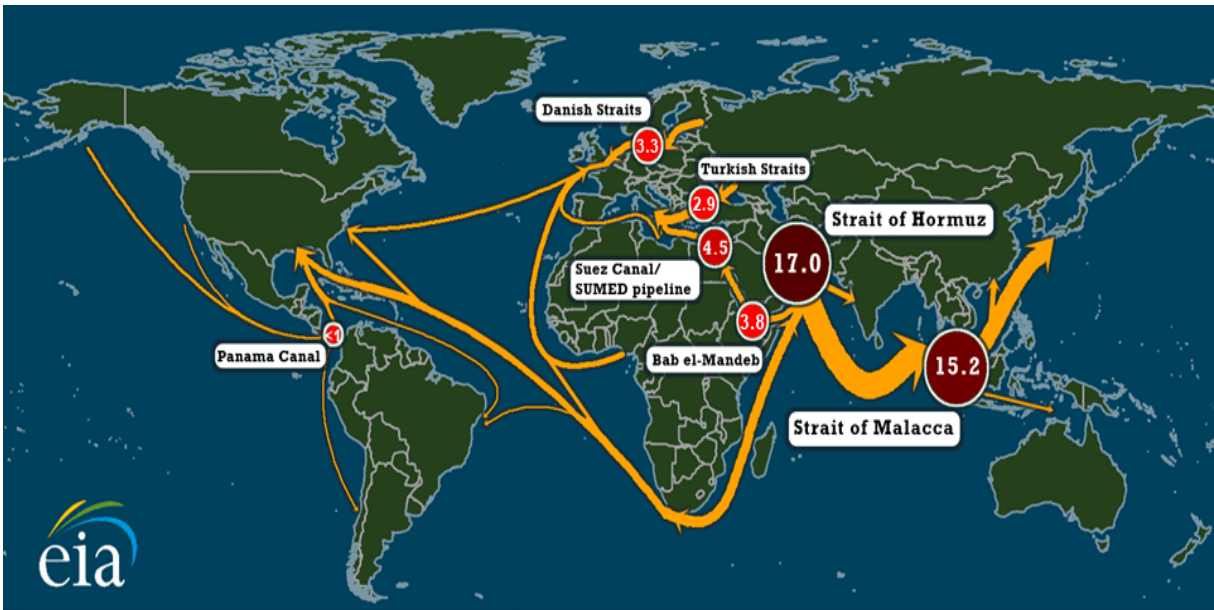
⁸⁶ Demir, 2010: 308.

⁸⁷ Demir, 2010: 308.

⁸⁸ *Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) 1974 yılında kurulmuştur. Üyeleri: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD'dir. Avrupa Komisyonu IEA'nın çalışmalarına katılmaktadır. 18 Kasım 1974 tarihinde imzalanan Uluslararası Enerji Programı Anlaşması altında IEA'nın acil durum mekanizmaları kurulmuştur.*

evrimleşerek, üye ülkeler dışındaki tüketici ülkelerin yanı sıra, OPEC üyesi ve OPEC dışındaki enerji ihraç eden ülkeler arasında diyalogun geliştirilmesine yardımcı olma misyonunu benimsemiştir. Bu sayede, petrol ithal ve ihraç eden ülkeler arasındaki ilişkiler 1970'lerdeki cepheleşme noktasından bugünkü üretici tüketici diyaloguna doğru yön değiştirmiştir⁸⁹.

21. yüzyılda çok farklı coğrafyalarda eşzamanlı olarak vuku bulan Japonya'daki Fukuşima kazası ve Libya'daki iç savaş, küresel pazarın enerji tedarikine karşı kırılganlığını ortaya koyduğu gibi, enerjinin küresel önemine bir kez daha işaret ettiği söylenebilir⁹⁰. Ancak IEA'nin politikaları sayesinde dünyanın bugün yeni bir petrol arzı kesintisine karşı, sınırlı da olsa, 1970'li yılların petrol ambargosu dönemindeki kadar hazırlıksız olmadığını belirtmekte fayda vardır. Buna karşın, petrol piyasalarının spekülative etkilere çok hassas olmasının yanı sıra, rezervlerin başta Orta Doğu olmak üzere sınırlı bir coğrafyada yoğunlaşmış olmasının ve deniz yoluyla yapılan küresel petrol ticaretinin üçte birinden fazlasının Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı'ndan geçiyor olmasının⁹¹ arz kesintileri açısından önemli risk teşkil ettiği söylenebilir⁹².

All estimates in million barrels per day. Includes crude oil and petroleum products. Based on 2013 data.

Harita 1.1 Deniz Yolu Dargeçitlerindeki Günlük Dünya Petrol Ticaret Hacimleri

Kaynak: <https://www.eia.gov/beta/international/regions-topics.cfm?RegionTopicID=WOTC>. (erişim tarihi: 27.02.2016)

⁸⁹ Yergin, 2014: 302.

⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yergin, 2014: 8.

⁹¹ Hürmüz Boğazı (günlük 17 milyon varil) ve Malakka Boğazı (günlük 15,2 milyon varil), deniz yoluyla dünya petrol ticaretinin 2/3'ünün geçiş yaptığı güzergâhlardır. Bu Boğazlarda herhangi bir sebepten ötürü oluşabilecek bir tıkanma, güvenli bir transite ihtiyaç duyan dünya petrol ticaretinde enerji fiyatlarını olumsuz etkileyebilir. Bu güzergâhlarda oluşabilecek tıkanmalar sırasında tankerler korsanların ve teröristlerin saldırılarına karşı savunmasız kalabilir. Ayrıca, oluşabilecek kazalar sonucu ise çevreye telafisi mümkün olmayan zararlar verilebilir. Pamir, 2016: 41.

⁹² Pamir, 2016: 40.

Gelişen dünya koşullarında güvenlik kavramının kapsamının genişlemesine ilaveten enerji güvenliğinin de 21. yüzyıl dünyasında kapsamının genişlediğine tanık olunmaktadır. Enerji güvenliği çerçevesinde önde gelen yeni tartışma konuları olarak; enerji pazarının liberalleşmesi yoluyla ekonomik verimliliğin sağlanması ve enerji kullanımına bağlı çevresel tehditleri sıralamak mümkündür⁹³. Ayrıca Daniel Yergin, enerji güvenliğinin son zamanlarda artan fiyatların sebep olduğu pazar gerginliğine odaklandığını belirtirken, ülkelerin enerji güvenliği kaygıları arasında; terörizm⁹⁴, bazı ihracatçı ülkelerdeki istikrarsızlık, milliyetçi ayaklanmalar ve jeopolitik rekabetler gibi tehditleri sıralamıştır⁹⁵.

Dolayısıyla, petrol fiyatlarının değişkenliği, Orta Doğu ve enerji üreten ülkelerdeki istikrarsızlık korkusu, 'petrol üretiminin zirve noktası'na (peak oil)⁹⁶ ulaşacağı endişesi ve küresel ısınma kaygıları gibi son yıllardaki çeşitli gelişmelerle⁹⁷ birlikte enerji güvenliğinin uluslararası siyasi gündemin zirvesine oturduğu vurgulanabilir⁹⁸. Ayrıca, çevreye verdiği zararlar açısından enerji kullanımının, insanlığın ve dünyamızın geleceğini de doğrudan ilgilendirdiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak, enerji kaynaklarına kesintisiz olarak erişebilmek, enerjide dışa bağımlı olmamak gibi kavramların, devletlerin sadece enerji güvenliklerini değil, aynı zamanda ekonomik ve ulusal güvenliklerini de yakından ilgilendirdiği görülmektedir.

1.3.1 Yeni Dünya Düzeninde Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitiği

Dünya politikasının enerji ile ilişkisini, siyasi ve coğrafi açıdan irdeleyen önemli başlıklardan biri enerji jeopolitiği konusudur. Jeopolitik kapsamında coğrafi faktörlerin, hükümet politikalarında belirleyici rol oynadıklarına ve devletlerin nüfuz alanı

⁹³ <https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-03/YB07mini.pdf>. (erişim tarihi: 12.04.2016).

⁹⁴ *Terörizm ve siber saldırılar, 21. yüzyılda enerji güvenliğini tehdit eden yeni unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasındaki gelişmeler, modern dünyanın enerji altyapısının teröristlerin hedefinde olabileceğini göstermiş ve 2003 Irak işgalinden sonra ise, dünyanın başat üretici bölgesi olan Orta Doğu'da enerji sektörüne yönelik doğrudan terörist saldırılarının sayısı giderek artmıştır.* <https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-03/YB07mini.pdf>. (erişim tarihi: 12.04.2016).

⁹⁵ Yergin, 2006: 79.

⁹⁶ *Petrol üretiminin zirve noktası (peak oil) kavramı, küresel çaptaki petrol üretiminin en üst seviyeye çıkacağını ifade etmek için kullanılır. En üst seviyeye ulaşan üretim, petrolün tükenilebilir bir enerji olması sebebiyle artık azalmaya başlayacaktır. Bu kapsamda zirve noktası enerji güvenliği açısından tehdit teşkil etmektedir. Zira petrol üretimi en üst seviyeye ulaştıktan sonra azalmaya başlayacağı için sürekli artan küresel enerji talebini karşılamada yetersiz kalacağı varsayılmaktadır.*

⁹⁷ *Avrupa'nın ithal petrol ve gaza olan bağımlılığının giderek artması, Çin ve Hindistan gibi yükselen ekonomilerin giderek artan enerji ihtiyaçları, en somut uygulamasını RF'nin enerji politikalarında bulan kaynak milliyetçiliği, kritik enerji altyapılarını hedef alan enerji terörizmi, özellikle tankerin geçiş yaptığı dar suyollarındaki korsanlık faaliyetleri, fosil yakıtların bu yüzyılın ortasından itibaren tükeneceği veya üretimlerinin zirve noktasına yönündeki beklentiler; iklim değişikliği konusundaki kaygılar.* İşeri ve Dilek, 2012: 231.

⁹⁸ Ortung ve Perovic, 2010: 211.

oluşturabilmelerinde etkili oldukları savunulmaktadır⁹⁹. Bu bağlamda, enerji kaynaklarına erişim meselesinin, bir devletin jeopolitik kaygılarının bölünmez bir parçası olduğu söylenebilir. Enerji jeopolitiğinin, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji arz ve talebinin olduğu bütün coğrafi unsurları kapsamakta olduğunu¹⁰⁰ da ayrıca belirtmekte yarar vardır.

Bugün enerji kaynaklarının önemi giderek artmakta ve hızla büyümekte olan dünya ekonomisi bu kaynaklara her zamandan daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bunun doğal sonucu olarak zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerin, ekonomik ve jeopolitik açıdan kilit konuma yerleştiği söylenebilir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde yeni jeopolitik ortam başta petrol, doğal gaz ve kömür olmak üzere enerji kaynaklarına ve diğer stratejik kaynaklara göre değişim göstermektedir¹⁰¹. Yeni oluşan enerji arz ve talep bölgelerinin yanı sıra, bölgeler arası enerji taşımacılığıyla önem kazanan transit ülkeler, boru hatları ve kritik boğazlar¹⁰², sadece enerji geçiş güvenliğini değil, aynı zamanda küresel, bölgesel ve yerel düzeyde güvenlik yaklaşımının önemini arttırmıştır¹⁰³.

Enerji tüketicisi ülkeler, enerji politikalarını oluştururken buldukları küresel konuma, enerji kaynaklarına yakınlık-uzaklık durumlarına ve ithal kaynaklara bağımlılık derecelerine göre bir strateji belirlerler. Üretici ülkeler ise, küresel ve bölgesel konumlarına göre öncelikle kendi güvenlik ve istikrarını sağladıktan sonra kaynaklardan elde edeceği gelirlerle ülkesinin refah ve güvenliğini sağlamak ve sürdürmek yönünde stratejiler belirlerler¹⁰⁴. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, dünyanın en büyük enerji tüketicisi ÇHC ile en büyük enerji ihracatçısı RF'nin birbirlerine olan yakın coğrafi konumları da dikkate alındığında bu ikilinin muhteşem bir enerji ortaklığında buluşmaları oldukça doğal görünmektedir. RF, Rosneft şirketi üzerinden ÇHC'ye petrol ihracatını giderek artırmaktadır. RF'nin diğer bir enerji devi Gazprom'un ise bu doğrultuda ilerlemekte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira ÇHC'ye ihracat hacmini artırmak, Asya'da pazar coğrafyasını daha aktif olarak genişletmeye çalışan Gazprom açısından stratejik önemi haizdir¹⁰⁵. Keza, Sibiry'a'nın Gücü boru hattıyla ÇHC'ye doğal gaz ihracatı için Sibiry'a ve Uzak Doğu bölgelerinde ilk defa açılacak olan gaz sahalarının daha da geliştirilmesi

⁹⁹ Bezen, 2009: 183.

¹⁰⁰ Bezen, 2009: 43.

¹⁰¹ Demir, 2010: 54.

¹⁰² *Tanker deniz trafiği için önemli boğazlar şunlardır: Hürmüz Boğazı (Umman / İran), Bab-el Mandab (Yemen / Eritre, Kızıl Deniz- Aden Körfezi- Arap Denizi), Türk Boğazları, Süveyş Kanalı (Mısır, Kızıl Deniz- Akdeniz), Malacca (Malezya/Singapur, Hint Okyanusu- Güney Çin Denizi- Pasifik) ve Panama Kanalı (Panama, Pasifik Okyanusu- Karayip Denizi- Atlantik Okyanusu)*

¹⁰³ Şöhret, 2015: 6-7.

¹⁰⁴ Demir, 2010: 63-64.

¹⁰⁵ <http://www.gazprom.ru/press/news/2016/february/article266932/>. (erişim tarihi: 17.03.2016).

sonucunda doğal gazın Vladivostok üzerinden LNG şeklinde farklı pazarlara satılması da muhtemeldir.

RF ve ÇHC gibi büyük ölçekte enerji ihracat ve ithalatına bağımlı ülkelerin ulusal güvenlikleri açısından enerji ciddi bir rol oynamaktadır. RF'nin enerji ihracatından elde ettiği gelirler ülkenin askeri, ekonomik ve sosyal güvenliğini sürdürmesinde önemli bir finans kaynağı teşkil etmektedir. ÇHC açısından bakıldığında, ülkenin ulusal gücünün temelinde ekonomik kalkınma politikası bulunmaktadır¹⁰⁶. Bu sebeple, büyük bir sanayi üreticisi ve sanayi ürünleri ihracatçısı olan ÇHC'nin küresel alandaki etkisini ve rekabetini sürdürebilmesi açısından enerjinin kilit önemi haiz stratejik bir kaynak olduğu söylenebilir.

RF'nin coğrafi olarak en büyük enerji tüketicileri AB, ÇHC ve diğer Asya-Pasifik ülkelerine yakın olması bakımından enerji jeopolitiğinde önemli bir konuma sahip olduğunu vurgulamak gerekir. Ayrıca RF, Orta Asya enerji üreticilerini Avrupa pazarına ulaştırması açısından transit ülke olarak da ayrı bir jeopolitik önem taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nden büyük bir petrol ve doğal gaz boru hattı zinciri miras alan RF'de boru hatlarının neredeyse tamamı devlet kontrolündedir¹⁰⁷. Bu bağlamda, RF'nin söz konusu jeopolitik konumu sayesinde en büyük boru hattı gaz ihracatçısı olmasının da getirdiği bazı avantajları fırsata çevirmek için sınırları zorladığı savunulabilir. Bir devlet şirketi olan RF'nin Gazprom şirketi, RF ve Orta Asya doğal gazının Avrupa'ya ihracını tekelinde bulundurmaktadır. Kremlin ise, Gazprom'un bu emsalsiz konumunu komşu ülkelerinde siyasi ve ekonomik etkisini sürdürmek amacıyla kullanmaktadır¹⁰⁸.

Dünya sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir, ancak öyle tarihi anlar vardır ki, var olan düzen yıkılır ve kuvvetli bir şekilde yerleşen yeni düzen ardı sıra alışagelmedik karmaşıklıklar doğurur¹⁰⁹. 21. yüzyıl küresel enerji pazarının da bu değişiklikten nasibini aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira içinde bulunduğumuz yüzyılda enerji talep merkezi Doğu'ya doğru kaymıştır. Enerji üreticileri on yıllar boyunca ABD ve Avrupa üzerine yoğunlaşmışken, şimdi enerji talebi ÇHC, Hindistan gibi Asya ülkelerinde daha fazladır. 21. yüzyılın en büyük enerji tüketicilerinden biri haline gelen ve küresel enerji talebi açısından potansiyel bir rekabetçi durumunda olan ÇHC'nin, esasen, RF ve Orta Asya gibi büyük enerji üreticilerine olan yakın jeopolitik konumunu kullanarak deniz yolu üzerinden enerji ithalatına olan bağımlılığını boru hatları ile azaltmak istediği anlaşılmaktadır.

¹⁰⁶ Yang, 2011: 167.

¹⁰⁷ Mitrova, 2013: 9.

¹⁰⁸ Dreyer ve Stang, 2014: 38.

¹⁰⁹ Bremmer, 2015: 9.

1.3.2 Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yeni Dünya Düzenine Uyumu

9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaşın ardından, ABD öncülüğündeki kapitalist Batı bloğunun komünizm karşısında galip çıkmasının, hemen herkesçe kabullenilmiş genel bir kanı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla, jeopolitik ve jeostratejik önemi haiz bölgeler ve kaynaklar üzerinde blok güçlerin hâkim olduğu çift kutuplu dünya düzeni sona ermiş ve yeni dünya düzeni olarak adlandırılan bir sürece girilmiştir. Komünist bloğunda yer alan ülkeler, bu bloğun dağılmasıyla ABD'nin tek hegemon güç olarak kaldığı¹¹⁰, kapitalist düzenin başını çektiği yeni dünya düzenine uyum sağlamaya çalışmışlardır. Keza, RF ve ÇHC gibi planlı ekonomilerin, ABD'nin geleneksel savunucusu olduğu pazar odaklı ekonomiyi tercih etmeleri ve çok taraflı küresel sistemin hâkim olduğu ekonomiyle bütünleşmeleri beklenmiştir¹¹¹. Ancak bu beklentilerin henüz gerçekleşmediğini, RF ve ÇHC'nin hala nispeten kapalı olduklarını ve ticaretlerine pazar ekonomisinin değil, siyasetin yön verdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin uluslararası ilişkilere bu yaklaşımlarını zayıf küreselleşme olarak nitelendiren Coby van der Linde¹¹² şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

*RF ve ÇHC gibi ülkeler, uluslararası ekonomiye devletlerinin uzun vadeli siyasi, stratejik, ekonomik ve ulusal çıkarları doğrultusunda kendi şartlarıyla katılmakta, dolayısıyla kendi ulusal çıkarlarına öncelik vermektedirler. Bu nedenle, 21. yüzyılın başlarından itibaren bu yaklaşım giderek artan bir şekilde ABD'nin küreselleşme yaklaşımıyla çatışmaya başlamıştır*¹¹³.

RF ve ÇHC, yeni dünya düzenine uyum sağlarken izledikleri yollar birbirinden farklı olduğundan, uyguladıkları yöntemler ve bu yöntemlerin sonuçları da farklılık arz etmektedir. Yeni dünya düzenine girildiğinde gerek RF'nin gerekse ÇHC'nin ekonomik reformlarını başlatmış oldukları görülmektedir. RF'deki komünizmden kapitalizme geçiş sürecine bakıldığında; Leonid Brejnev döneminde (1964-1982) başlayan yumuşama süreci sonrasında Mihail Gorbaçov reform hareketlerini sürdürmüş, Boris Yeltsin döneminde (1991-1999) bu reformlar daha ileri taşınmış ve Putin döneminde ise pekişme sürecine girilmiştir¹¹⁴. ÇHC'de ise 1978'de Deng Şaoping'in 'piyasa sosyalizmine' yöneleceğini ilan etmesi neticesinde, Batı modeli örnek alınarak¹¹⁵ adeta 'Çin Tipi Sosyalizmin'¹¹⁶ teşvik edilmeye başlandığını söylemek mümkündür. ÇHC, yeni reformlarıyla dışa açılma politikası benimsemiş, ABD'nin kolaylıkla

¹¹⁰ Yalçınkaya, 2010: 263.

¹¹¹ <http://aiv-advies.nl/download/a32c80b3-85d3-48f3-9f7a-5caa7d480fa8.pdf>. (erişim tarihi: 10.03.2016).

¹¹² Enerji ve jeopolitik profesörü, *Clingendael International Energy Programme (CIEP)*'in başkanı.

¹¹³ Linde, 2005: 13.

¹¹⁴ Lukin, 2015: 727.

¹¹⁵ Pijl, 2014: 398.

¹¹⁶ *Devletin ekonominin büyük çoğunluğunu kontrol altında tutmaya devam ettiği fakat serbest girişim ve özelleştirmeye izin verilen bir sistemdir.*

ticaret yapabileceği yegâne komünist ülke haline gelmiş¹¹⁷, hatta yabancı sermaye ihtiyacı kapsamında 1978’de Japonya ile 60 milyar dolarlık bir ticaret anlaşması imzalayarak 1937’den beri devam eden savaşı sona erdirmiştir¹¹⁸.

Bugün ÇHC’deki mevcut karma ekonomik ve siyasal sistem, Mao Zedong sonrası, hatta 1989 Tiananmen meydan olayları sonrası ÇHC’nin yaşamış olduğu tecrübelerden ötürü tarihsel gelişmeye ilişkin bazı basit kuralları yıkmış gözükmektedir. Nitekim ÇHC’nin büyük atılım faciasından sonra elli yıl içinde dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geleceğine hiç ihtimal verilmemiş olsa gerekir. Zira tarihin daha önceki hiçbir döneminde bu kadar hızlı ve bu denli kapsamlı bir sanayileşme ve şehirleşme meydana gelmemiştir. Ayrıca, hiçbir komünist parti ÇHC’deki gibi devasa bir ekonomik büyüme sağlayamamıştır. Bugün ÇHC’de ekonomik büyümeyi sağlayan özel teşebbüsler gibi devlet şirketlerinin de ülke ekonomisinde itici güç olması sebebiyle kapitalizm ile sosyalizm arasındaki ayırım da zordur. Benzer şekilde, ÇHC’deki özel şirketlerin birçoğunun ÇKP liderleri tarafından işletilmeye başladığı bürokrasi ile iş dünyası arasında katı bir çizgi çizmek özellikle zordur. Bu sebeple, ÇHC’de meydana gelen bazı gelişmeler onu nev-i şahsına münhasır kılmaktadır¹¹⁹. ÇHC’nin reformları neticesinde elde ettiği ekonomik kalkınma kendisine olan güvenini artırmış ve ÇHC artık yeni yüzyılın başlangıcında DTÖ üyeliğinin eşliğinde¹²⁰ küresel sistemle giderek bütünleşmektedir. ÇHC yakaladığı ekonomik büyüme hızına o kadar alışmıştır ki, ekonomik performansın iyi değil adeta çok iyi olması gerekmektedir¹²¹. ÇHC’deki komünist rejimin, hayat standartlarını yükseltmek ve bazı şehirlerde üretim arzını artırmak için çaba göstermesi, 21. yüzyıla girerken yıkılan hiçbir komünist rejimin başaramadığı bir durumdur¹²².

Çift kutuplu sistemde iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği’nin ardılı RF’nin, yeni dünya düzeninde kendisini konumlandırırken ve yeni düzenine uyum sağlarken epeyce zorlu bir süreçten geçtiğini savunmak mümkündür. Sovyet sonrası RF’de Yeltsin’in hem bir demokrasi hem de bir pazar ekonomisi kurmayı hedefleyen politikaları sonucunda toplum yoksullaşmış, tamamen denetim dışı kalan özelleştirmeler inanılmaz boyutta özel servetler yaratarak ülke kaynaklarının yağmalanmasına yol açmıştır¹²³. RF sosyalist düzenden hızla neoliberal ekonomi politikasına geçerken, ÇHC önce sosyalist sistem üzerine inşa ettiği planlı ve tutarlı politikalarıyla kapitalist düzene geçiş sağlamıştır¹²⁴. Yeltsin yönetimindeki RF, ‘şok

¹¹⁷ Wasserstrom, 2011: 109.

¹¹⁸ Armaoğlu, 2014: 800.

¹¹⁹ Wasserstrom, 2011: 142.

¹²⁰ https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm. (erişim tarihi: 13.03.2016).

¹²¹ Wasserstrom, 2011: 179.

¹²² Wasserstrom, 2011: 119.

¹²³ d’Encausse, 2013: 18.

¹²⁴ Bekcan, 2013: 59.

terapisinin¹²⁵ getireceği köklü değişiklikler sonucu komünist sistem ile her bağın koparılmasını, komünizmin izlerinin tamamen silinmesini bir çare olarak görmüştür¹²⁶. Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminde 1958’de Mao’nun ÇHC’de hızlı bir şekilde komünizmi inşa etmek amacıyla ilan ettiği ‘büyük ileri atılım’ politikasının başarısızlıkla sonuçlanmasının¹²⁷ tam tersinin, bu defa RF’de yaşandığı benzetmesini yapmak yanlış olmayacaktır. Zira yeni dünya düzenine uyum sürecinde RF’nin hızla neoliberal ekonomiye geçiş için uyguladığı ‘şok terapisi’ başarısızlığa uğramıştır¹²⁸. Görüldüğü üzere, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra yaşananlar iki ülke arasındaki güç dengesinde büyük bir kayma olduğunu gösterir niteliktedir¹²⁹. Buna bağlı olarak ÇHC’nin artık Soğuk Savaş dönemindeki eski rakibine karşı daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür.

Kees Van Der Pijl’in¹³⁰, Sovyetler Birliği’nin geçiş döneminde yaşadığı sıkıntıları Çinli komünistlerin yaşamamasındaki ana etkenin demokrasinin yokluğuna bağladığını¹³¹ belirtmekte yarar vardır. Keza Yeltsin döneminde Batı tipi demokrasi modelini örnek almaya çalışan RF’nin ÇHC ile ilişkilerinin, RF’de 'egemen demokrasi' modeli hâkim olana kadar nispeten daha düşük seviyede seyretmesi dikkat çekicidir¹³². Nitekim Yeltsin iktidara geldiğinde Pekin yönetimi onu ihtiyatla izlemiş, Yeltsin’in komünist partisine olan yaklaşımından ve özellikle Rus dış politikasının tamamen Batı eksenli bir görünüm kazanmasından dolayı, bu dönemde Çinlilerin artık RF hakkında ümitsizliğe kapılmış oldukları dahi söylenebilir¹³³. Komünist rejimler birbiri ardına yıkılırken ÇKP’nin bugün bile ayakta kalmasındaki en büyük neden olarak, ÇHC’deki iktidarın, eski komünist ülkelerin yaşadıkları travmalara dikkat çekmeyi başarması ve bundan ders çıkarması gösterilebilir. Nitekim yönetimde kontrolü hiçbir zaman gevşetmeyen ÇKP’nin ÇHC’deki yönetim biçiminin kendini belli durumlara kolaylıkla uyarlayabilen ‘uyarlanabilir otoriterlik’ siyasa niteliği taşıması dikkat çekmektedir¹³⁴.

Nihayetinde Marksist-Leninist ideoloji terk edilmiş, fakat alternatif düzenli bir politik ve ekonomik yapı henüz oluşturulamamıştır. Uluslararası alanda büyük rol almayı arzu eden

¹²⁵ Şok terapisi; temelde talep daralması, yerli paranın devalüe edilmesi ve tek hamlede (one-shot) fiyat liberalizasyonu yoluyla çarpıcı bir biçimde makro ekonomik istikrarı sağlamak ve etkin bir arz yönlü tepki oluşturmak, ekonomik etkinliği artırmak ve ekonomiyi yüksek bir büyüme yoluna koymak için ticaret, finans, işgücü piyasası gibi çeşitli alanlarda ekonomiyi eş zamanlı liberalize etme stratejisidir. Güler, 2012: 97.

¹²⁶ d’Encausse, 2013: 19.

¹²⁷ Lukin, 2015: 728.

¹²⁸ Leclercq, 2014: 154.

¹²⁹ Jacques, 2012: 436.

¹³⁰ Sussex Üniveristesinde Hollandaalı siyaset bilimci.

¹³¹ Pijl, 2014: 398.

¹³² Lukin, 2015: 726.

¹³³ d’Encausse, 2013: 27.

¹³⁴ Wasserstrom, 2011: 118.

RF ve ÇHC'nin, kapitalist düzene geçiş ve çok kutuplu düzeni destekleme konularındaki ortak görüşleri, iki ülke arasındaki yakın ilişkileri kaçınılmaz kılmıştır¹³⁵. Kaldı ki, ÇHC'de reform süreci başlamasından on yıldan fazla bir sürenin geçmesine rağmen, Mao döneminden kalan bir izolasyon durumu 1990'ların başında ülkenin çoğu bölümünde hissedilmekteydi¹³⁶. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin kısa zamanda çok kutuplu dünya düzeninin hâkim olduğu bir sistem istediklerini açıkça ortak beyanlarla ortaya koymaya başladıklarını¹³⁷ belirtmekte yarar vardır. Yeltsin'in 1997'de, "bazıları, bizleri tek kutuplu bir düzene sürüklemeye çalışıyor. Biz ise çok kutupluluk istiyoruz"¹³⁸ mesajı da buna bir örnek teşkil etmektedir.

Yeni dünya düzenine geçişte bazı gel-gitlerin yaşandığı böyle bir konjonktürde iki ülkenin yakınlaşması da biraz zaman almıştır. Oysaki yeni kurulan ve ayakları üzerinde durmaya çalışan bir RF ile Tiananmen olaylarının oluşturduğu uluslararası arenadaki yalnızlığı ve ambargoları açmak isteyen ÇHC'nin birbirine yakınlaşması oldukça doğal görünmekteydi¹³⁹. Nitekim Aleksandr Lukin'e göre, "Rus-Çin ilişkilerinin durumu RF'deki siyasi sisteme bağımlı değildir. İlişkilerin temelinde yeni jeopolitik gerçeklikler ve iki ülkenin ulusal çıkarları yer almaktadır"¹⁴⁰. Bu yeni dönemde, hızla büyüyen ÇHC'nin ekonomisi ve sahip olduğu ucuz, devasa işgücü ile yabancı sermayenin ilgisini çekmiştir. RF ise, daha çok zengin doğal kaynakları ve Sovyet döneminin mirası yüksek askeri teknolojisi ile daha çok ön plana çıkmıştır¹⁴¹.

Yeni yüzyılın başlangıcı ile çok kutuplu dünya düzenine yönelik belirtilerin giderek artmaya başladığı bir dönemde, RF ve ÇHC'nin uluslararası alandaki konumlarını giderek güçlendirmeye başladıkları görülmektedir. RF'de Putin'in iktidara gelmesiyle Rus yönetimi enerji odaklı ekonomi politikalarına yoğunlaşmış ve enerji kaynakları başta olmak üzere piyasa üzerindeki kontrolünü genel olarak artırmıştır¹⁴². Hatta bu durum RF'nin neoliberalizmi yeniden formüle ettiği şeklinde yorumlanmaya başlamıştır¹⁴³. Devlet yönetiminin pekiştirilmesinin ilk aşamasını, hükümetin Gazprom üzerindeki kontrolün sağlanmasına yönelik karar oluşturmaktadır¹⁴⁴. Devletin enerji sektörü başta olmak üzere pek çok sektörde piyasanın başat aktörü olmaya başlamasıyla birlikte devlet destekli kapitalizm modeline

¹³⁵ Akman, 2015: 613.

¹³⁶ Jacques, 2012: 348.

¹³⁷ http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/412066. (erişim tarihi: 10.06.2016).

¹³⁸ Kamalov, 2008: 173-174.

¹³⁹ Akman, 2015: 613.

¹⁴⁰ Lukin, 2015: 727.

¹⁴¹ Bekcan, 2013: 59.

¹⁴² Armağan ve Yılmaz, 2015: 663.

¹⁴³ Sağlam, 2014: 100.

¹⁴⁴ Leclercq, 2014: 160.

geçildiği iddialarını beraberinde getirmiştir¹⁴⁵. Nihayetinde, artan petrol fiyatları sayesinde ekonomisini hızla iyileştiren RF büyük bir enerji devine dönüşmüştür.

ÇHC ise yeni yüzyılın başlangıcından itibaren rekor büyüme seviyelerine ulaştırdığı ekonomisinin büyümesini sürdürebilir kılmak için büyük bir enerji ithalatçısı olmuştur. Ancak, son zamanlarda ÇHC'nin büyüyen ekonomisi için yeni hammadde kaynakları ve ihraç pazarı bulma ihtiyacının, onu ülke sınırları dışındaki, başta ekonomi olmak üzere, siyasi meselelere de müdahil olmak durumunda bıraktığını söylemek mümkündür¹⁴⁶. ÇHC, enerji ve hammadde arz güvenliği yönünde izlediği politikalar sonucu Orta ve Güney Asya'dan Afrika'ya, Latin Amerika'dan Orta Doğu'ya kadar kaynak zengini ülkelere büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır¹⁴⁷. RF, başta BDT ülkeleri olmak üzere Avrupa'da da enerji kartını siyasi bir koz olarak kullanma eğilimi gösterirken, ÇHC ise başta enerji olmak üzere altyapı sektöründeki uluslararası yatırımlarını zaman zaman siyasi bir güç olarak kullanma sinyalleri vermiştir¹⁴⁸.

Ekonomik kalkınmasını ve yatırımlarını yumuşak bir güç olarak kullanan ÇHC, 2008 krizi sırasındaki olumlu ekonomik performansı ile uluslararası arenadaki imajını pekiştirmiştir. Bu bağlamda, ÇHC'nin uluslararası alandaki güçlü konumunu artan ekonomik başarıları ile kabul ettirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dahası, yükselen başarısı ile kendine güveni artan ÇHC'nin çıkarlarına ters düşen (özellikle ulusal meselelerde) meselelerde uzlaşma göstermediği gibi, sert tepkiler vermekte olduğunu belirtmek gerekir¹⁴⁹. RF ise, küresel enerji pazarının en önemli tedarikçilerinden biri olmanın avantajını kullanarak, uluslararası pazarla entegre olmayı öncelik edinmiştir. Nitekim RF'nin bu önceliği onun çok kutuplu dış politikasının temel unsurları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, RF'nin enerji diplomasisini ön planda tutması, onun başta yakın çevresindekiler olmak üzere, birçok ülke ile işbirliği zeminine fırsat oluşturmaktadır. RF'nin Ukrayna ile yaşadığı 2006 ve 2009 yıllarındaki enerji krizi, Türkmenistan ile yaşadığı 2009 gaz sorunu ve Gazprom'un ve Rus petrol şirketlerinin Avrupa'da daha güçlü konumda buldukları ülkelerde enerjiyi siyasi bir koz olarak kullanma girişimleri, RF dış politikasında enerjinin önemini ve etkisini göstermektedir. Nitekim BDT ülkelerine birbirinden farklı fiyat uygulayan Moskova, bu ülkelerdeki yönetimlerin kendisinden uzaklaştığını hissettiği zamanlarda yapmış olduğu fiyat artışları veya yakınlaşma dönemlerinde vermiş olduğu tavizler bu durumu kanıtlayan başka bir boyuttur. Böylelikle RF'nin, enerji kaynakları üzerinden uluslararası alanda nüfus etkisini genişlettiğini söylemek mümkündür¹⁵⁰.

¹⁴⁵ Sağlam, 2014: 127.

¹⁴⁶ Lukin, 2015: 103.

¹⁴⁷ ÇHC'nin uluslararası yatırımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Jacques, 2012: 412-414.

¹⁴⁸ Jacques, 2012: 429.

¹⁴⁹ Lukin, 2015: 105-106.

¹⁵⁰ Sağlam, 2014: 211.

Yeni yüzyılın başlangıcı ile uluslararası siyasi meselelerde daha fazla işbirliğine giden RF ve ÇHC'nin bu yakınlaşmalarının enerji alanına da yansıdığı görülmektedir. Nitekim yeni binyıla girildiğinde RF'nin giderek büyüyen bir enerji ihracatçısına dönüşmesi ve ÇHC'nin büyük bir enerji ithalatçısı olması bunu kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, 2000-2007 döneminde RF-ÇHC ticaretinin yaklaşık 8 milyar dolardan 40 milyar dolar seviyelerine çıkarak 5 kat arttığını¹⁵¹ ve bunda demir yolu ile başlayan petrol ticaretinin önemli bir payının bulunduğu altını çizmek gerekir. 2014 yılına gelindiğinde ÇHC, RF'nin dış ticaret ortakları arasında 1. RF ise, ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sırada bulunmaktayken¹⁵², RF'nin ÇHC'ye ihracatının yüzde 70'ten fazlasını hidrokarbonun oluşturduğunu belirtmekte yarar vardır. 2015 yılında ise, RF'nin ÇHC'ye daha fazla petrol ihraç etmesi ve 2014 yılında inşasına başlanılan doğal gaz boru hattının da yakın gelecekte faaliyete geçecek olmasının yanı sıra, enerji alanında yürütülen ortak projeler de hesaba katıldığında, karşılıklı enerji ticaretinin artacağı anlaşılmaktadır. Bu durum, yeni dünya düzeni ile birlikte uluslararası ve ulusal meselelerde ortak duruş sergileyen ve Ukrayna krizi sonrası daha da yakınlaşan RF ve ÇHC enerji ilişkilerinin bir süre daha gelişmeye devam edeceğine işaret etmektedir.

1.4 21. Yüzyılda Dünya Enerji Görünümü ve Küresel Enerji Aktörleri

İnsanlar enerjiye günlük hayatlarında farklı şekillerde ihtiyaç duymakta ve tüketmektedirler. Dünya nüfusu arttıkça ve hayat standartları yükseldikçe insanların enerjiye olan ihtiyacı da artacaktır. Tarihe bakıldığında, sanayi çağı öncesinde modern enerjiye erişimin olmayışının, ekonomik büyümeyi ve insanların yaşam standartlarını kısıtladığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, bugün dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 18'inin halen elektriğe erişiminin olmamasına rağmen¹⁵³, enerji dünyanın büyük bir bölümünde ekonomiyi ve toplumları ileriye taşımaya devam etmektedir¹⁵⁴.

21. yüzyıl her ne kadar yenilenebilir enerji kaynaklarında büyük ilerlemelere tanıklık etse de, bugün için fosil kaynakların (petrol, doğal gaz ve kömür), dünya birincil enerji tüketimindeki toplam payı yüzde 88 gibi büyük bir ağırlığı oluşturmaktadır¹⁵⁵. 1970'lerde küresel enerji tüketiminde petrol yüzde 43, kömür yüzde 27 ve doğal gaz yüzde 15 oranında tüketilmekteydi. 2013 yılında ise doğal gazın payı yüzde 22'ye yükselirken, petrolün payı yüzde

¹⁵¹ Jacques, 2012: 437.

¹⁵² <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF4> (erişim tarihi: 04.05.2016).

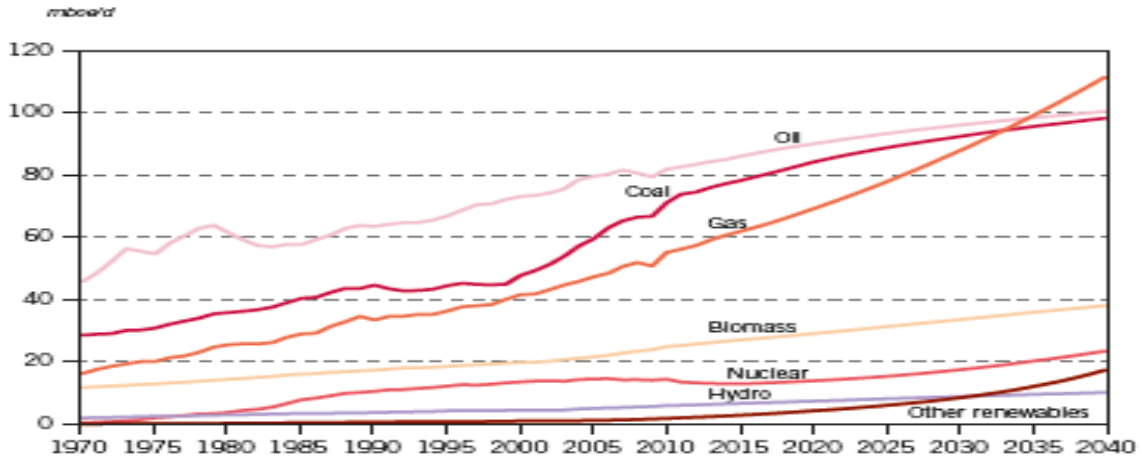
¹⁵³ http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebiste/energydevelopment/WEO2013_EnergyforAll.pdf (erişim tarihi: 11.02.2016).

¹⁵⁴ <http://cdn.exxonmobil.com/~media/global/files/outlook-for-energy/2016/2016-outlook-for-energy.pdf> (erişim tarihi: 01.02.2016).

¹⁵⁵ http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf (erişim tarihi: 15.02.2016).

32'ye düşmüş, kömür ise aynı oranlarda tüketilmeye devam etmektedir¹⁵⁶. 1970'lerden 2000'lere kadar dünya sanayiinin enerji talebi yıllık 1,6 oranında artarken, bu oran 2000-2014 arasından yıllık ortalama 2,3 oranında artmıştır. Söz konusu artışın yarısından fazlasının 2000'lerde sanayi sektörüne hâkim olan ve ekonomisi hızla büyümeye başlayan ÇHC'ye ait olduğunu belirtmek gerekir¹⁵⁷.

Tablo 1.1 Yakıt Türüne Göre Küresel Enerji Karışımı: 1970-2040

Kaynak: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/WOO%202015.pdf. (erişim tarihi: 27.02.2016).

Enerji, her gün 7 milyar insanın ihtiyacına cevap verirken 2040 yılına kadar küresel enerji talebinin yüzde 25 artması¹⁵⁸ öngörülmektedir¹⁵⁹. Dolayısıyla, küresel ekonomik faaliyetlerin ve demografik değişimin gelecekteki enerji talebini şekillendireceği söylenebilir¹⁶⁰. 2040 yılına kadar dünya nüfusunun 9 milyara ulaşmış olacağı ve küresel GSH'nın 2,5 katından fazla artacağı hesaba katıldığında¹⁶¹, insanların uygun fiyatta güvenilir enerjiye daha fazla ihtiyaç duyması olağandır. Söz konusu durum, dünyanın, artan enerji talebini karşılanması gibi bir sorunla karşı karşıya olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada, söz

¹⁵⁶ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/WOO%202015.pdf. (erişim tarihi: 27.02.2016).

¹⁵⁷ <http://cdn.exxonmobil.com/~media/global/files/outlook-for-energy/2016/2016-outlook-for-energy.pdf>. (erişim tarihi: 01.02.2016).

¹⁵⁸ Bu oran bugün Kuzey ve Güney Amerika'da tüketilmekte olan toplam enerji miktarına eşittir. Söz konusu oran Exxon Mobil raporunda yer almaktadır. Bu oranın, teknolojiye bağlı enerji verimliliği de dikkate alınarak hesaplandığı belirtilmektedir. <http://cdn.exxonmobil.com/~media/global/files/outlook-for-energy/2016/2016-outlook-for-energy.pdf>. (erişim tarihi: 01.02.2016).

¹⁵⁹ Ancak OPEC 2015 raporunda, 2040 yılına kadar küresel enerji talebindeki artışın yüzde 47'ye kadar büyümesi öngörülmekte ve bu raporda söz konusu oranın hesaplanmasında enerji verimliliğinin dikkate alındığına dair bir ifade yer almamaktadır.

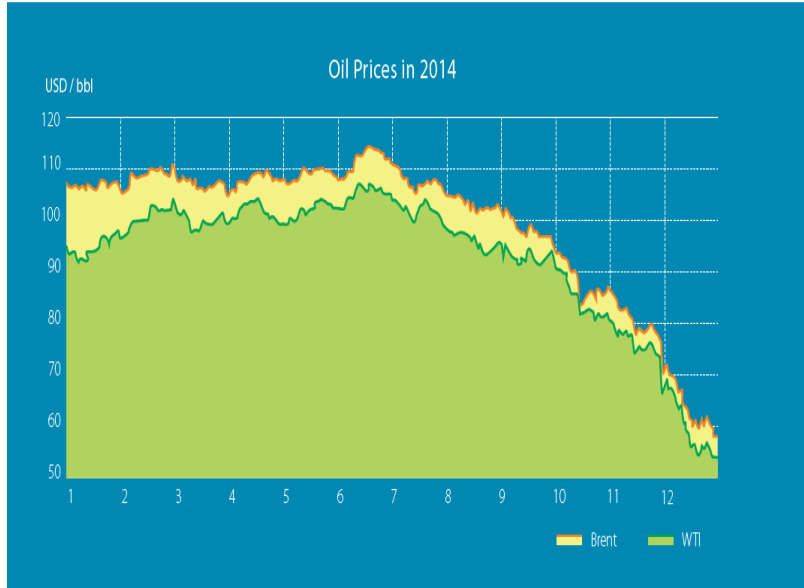
¹⁶⁰ http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowsite/2015/WEO2015_Chapter01.pdf. (erişim tarihi: 28.01.2016).

¹⁶¹ <http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOTyüzde2F1yüzde2FDocumentsyüzde2FSektyüzdeC3yüzdeB6r+Raporyüzde2F2014+YyüzdeC4yüzdeB1lyüzdeC4yüzdeB1+SektyüzdeC3yüzdeB6r+Raporu.pdf>. (erişim tarihi: 28.01.2016).

konusu talep artışındaki en yüksek payın ‘orta sınıf’ insan sayısındaki artışa (15 yıl sonra iki katından fazla)¹⁶² bağlı gerçekleşmesi beklenmektedir.

21. yüzyılda enerjiye olan ihtiyaç çoğalırken enerjiye erişimin daha kolay bir hal aldığını da belirtmekte yarar vardır. 2014’te petrol arzı, talepten yüksek seyretmiş ve günlük arz fazlası 760,000 varil olmuştur¹⁶³. Buna bağlı olarak, 2010-2014 yılları arasında istikrarlı bir şekilde tarihin en yüksek seviyelerinde seyreden petrol fiyatları (ortalama 105 dolar/varil)¹⁶⁴, 2015 yılına doğru yarıdan daha fazla düşerek ortalama 40-60 dolar/varil bandında seyretmiştir. Söz konusu durumun en önemli nedenleri arasında, başta ABD’nin enerji üretimindeki atılımı olmak üzere küresel ekonomideki büyüme hızının yavaşlaması ve enerji talebindeki artışın daralması¹⁶⁵ olarak sıralamak mümkündür. Ayrıca, OPEC üye ülkelerinin pazarı dengelemek için üretimlerini kısmamaları¹⁶⁶ da etkili olmuştur¹⁶⁷.

Tablo 1.2 2014 Petrol Fiyatlarındaki Dalgalanma

Kaynak:<http://www.cnpc.com.cn/en/xhtml/features/AnnualReport2014online/images/00-2014yüzde20Annualyüzde20Report.pdf>. (erişim tarihi: 16.01.2016).

¹⁶² Kharas ve Gertz, 2010: 5.

¹⁶³ China National Petroleum Corporation, 2014: 8.

¹⁶⁴ World Bank Group, 2015: 4.

¹⁶⁵ 2014 yılındaki petrol talep artışı günlük 0,5 milyon varille son yıllardaki en düşük artış hızı olarak kaydedilmiştir. http://www.worldenergyoutlook.org/media/weoweb/2015/WEO2015_Chapter01.pdf. (erişim tarihi: 28.01.2016).

¹⁶⁶ Düşen petrol fiyatlarına rağmen OPEC ülkeleri Kasım 2014’te oybirliğiyle üretimde kısıtlamaya gitmeme kararı almışlar ve son 9 yıldaki üretim seviyelerini korumuşlardır. http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/Annual_Report_2014.pdf. (erişim tarihi: 27.01.2016).

¹⁶⁷ http://www.worldenergyoutlook.org/media/weoweb/2015/WEO2015_Chapter01.pdf. (erişim tarihi: 28.01.2016).

1.4.1 21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Amerika Birleşik Devletleri

Son yüzyılın başındaki en büyük enerji inovasyonu olan şeyl gazı, ABD’de yaklaşımakta olduğu düşünülen enerji sıkıntısını gündemden kaldırarak muhtemelen yüzyıllık bir rahatlama sağlamıştır¹⁶⁸. Bu çerçevede, Obama’nın 2011’deki bir konuşmasına değinilebilir; “son teknolojik gelişmeler, bize ayaklarımızın altında uzanan, belki de yüz yıl yetecek rezervlere ulaşma fırsatı tanımaktadır¹⁶⁹”. Nitekim teknolojik gelişmeler ABD’de enerji üretiminde etkisini yavaştan hissettirmeye başlamıştır. 2000 yılında ABD’nin doğal gaz arzında şeyl gazı üretiminin payı yüzde 1 iken¹⁷⁰, 2007’de bu oran yüzde 7’ye, 2013 yılında yüzde 47’ye yükselmiş ve 2014’te ABD doğal gaz üretiminde RF’yi geçerek dünyanın en büyük doğal gaz üreticisi olmuştur¹⁷¹.

Geleneksel olmayan gaz kaynaklarının, Kuzey Amerika’nın arz görüntüsünü kökten değiştirdiği görülmektedir. Şeyl gazı rezervlerindeki artışla, ABD’nin 2014’teki kanıtlanmış toplam doğal gaz rezervleri yüzde 45’ten yüzde 51’e yükselerek rekor seviyelere ulaşmıştır¹⁷². Bu çerçevede, ABD’nin şeyl gazı üretimindeki artışın, 21. yüzyıl küresel enerji pazarı için adeta bir devrim niteliği taşıdığı savunabilir. Ayrıca, EIA 2015 raporunda; ABD’nin 2017 yılına kadar net doğal gaz ihracatçısı olacağı öngörülmektedir¹⁷³. Bu bağlamda, ABD’deki teknolojik gelişmelere bağlı enerji üretiminin tahminlerin de ötesinde bir hızda arttığı anlaşılmaktadır. Zira EIA’nın 2012 raporunda; ABD’nin 2020’lerin başlarında net doğal gaz ihracatçısı olacağı öngörülürken¹⁷⁴, 2015 raporunda bu tarih 2017 olarak yeniden saptanmıştır¹⁷⁵.

Dünyanın en büyük petrol tüketicisi olan ABD’deki petrol üretimi de hızla artarak ülke 2014 yılında dünyanın en büyük petrol üreticisi olmuştur¹⁷⁶. 2008’lerde ABD’nin petrol ithalatı, yerel talebin yüzde 60’ına karşılık gelirken, 2013’e gelindiğinde, ülkenin petrolde dışa bağımlılığı yüzde 43’ten daha az gerçekleşmiştir¹⁷⁷. Bu kapsamda, 2011-2014 dönemindeki her yıl ABD’nin şeyl petrolü üretiminde günde 1 milyon varillik artış¹⁷⁸ olduğunu belirtmek

¹⁶⁸ Yergin, 2014: 13.

¹⁶⁹ <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/30/remarks-president-americas-energy-security> (erişim tarihi: 29.02.2016).

¹⁷⁰ Yergin, 2014: 361.

¹⁷¹ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/WOO%202015.pdf (erişim tarihi: 27.02.2016)

¹⁷² <http://www.eia.gov/naturalgas/crudeoilreserves/pdf/usreserves.pdf>. (erişim tarihi: 18.01.2016).

¹⁷³ [http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2015\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2015).pdf). (erişim tarihi: 18.01.2016).

¹⁷⁴ [http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2012\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2012).pdf). (erişim tarihi: 16.01.2016).

¹⁷⁵ [http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2015\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2015).pdf). (erişim tarihi: 18.01.2016).

¹⁷⁶ <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-04/u-s-seen-as-biggest-oil-producer-after-overtaking-saudi> (erişim tarihi: 11.03.2016).

¹⁷⁷ Schlesinger ve Kalicki, 2013: XIV.

¹⁷⁸ *Bu rakam petrole olan talep artışından daha fazladır.*

gerekir¹⁷⁹. Ayrıca, EIA'ya göre, ABD'nin kanıtlanmış petrol rezervleri, 2014 yılında bir önceki yıla göre yüzde 9,3 artarak 1972'den bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

1.4.2 21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Çin Halk Cumhuriyeti

Dünyada ekonomisi en hızlı büyüyen ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olan ÇHC, enerji üretimi ve tüketiminde de dünya lideri konumundadır¹⁸⁰.

20 yıl önce küresel enerji denklemini bile zor tanyan ÇHC'nin, bugün yeni dünyanın merkezinde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun sebebi olarak, ÇHC'nin sadece 'dünyanın atölyesini' işletmesi değil, aynı zamanda ulusal yapılandırma projesi¹⁸¹ uyarınca ülkenin baştanbaşa inşa halinde olması gösterilmektedir¹⁸².

Bu kapsamda, başta petrol ve sıvı yakıtlar olmak üzere ÇHC'nin enerji talebinin hızla artmasının, onu küresel enerji pazarının önemli bir aktörüne dönüştürdüğü söylenebilir.

ÇHC, 20 yıl önce petrol bakımından kendine yeten ve hatta petrolü ihraç eden bir ülke konumunda iken¹⁸³, bugün kullandığı petrolün yarısından fazlasını ithal eder duruma gelmiştir¹⁸⁴. ÇHC'nin petrol üretimi ülkede hızla büyüyen ekonominin yükselen talebini karşılamaya yetmeyince, 1993 yılında net petrol ithal eden ülke konumuna gelmiştir¹⁸⁵. 1978'lerde petrol fakiri olmaktan kurtulan ÇHC, artık petrol ihraç eder duruma geldiğinde, o zamanlarda Orta Doğu petrolüne bağımlı olan Japonya, ÇHC petrolü için hazır bir pazar niteliği taşımaktaydı¹⁸⁶. Bu bağlamda, ÇHC'nin bir zamanlar en büyük ihracat kaynağının imalat değil, Japonya'ya sattığı petrol olduğunu belirtmekte yarar vardır¹⁸⁷. ÇHC'nin, 2010 yılında Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci en büyük ekonomisi olması¹⁸⁸ ve 2014'te en büyük petrol ithalatçısı olması¹⁸⁹, bugün küresel enerji piyasasında köklü bir değişikliğin yaşandığına işaret etmektedir. Ayrıca 2009 yılında ÇHC, ABD'yi geçerek dünyanın en büyük enerji tüketicisi olmuş ve bugün ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisidir¹⁹⁰.

¹⁷⁹ Pamir, 2016: 182-183.

¹⁸⁰ http://energy.gov/sites/prod/files/2016/04/f30/China_International_Analysis_US.pdf. (erişim tarihi: 19.01.2016).

¹⁸¹ *Her yıl köylerden şehirlere akın eden 20 milyon insanı barındırmak amacıyla yürütülen yoğun bir proje.*

¹⁸² Yergin, 2014: 13.

¹⁸³ Yergin, 2014: 215.

¹⁸⁴ <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/energy-outlook-2035/country-and-regional-insights/china-insights.html> (erişim tarihi: 29.02.2016).

¹⁸⁵ Morrison, 2015: 467.

¹⁸⁶ Yergin, 2014: 224.

¹⁸⁷ Yergin, 2014: 231.

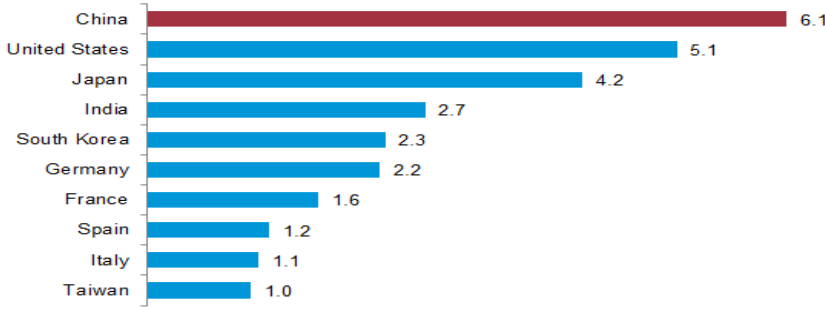
¹⁸⁸ <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-overview.pdf>. (erişim tarihi: 29.02.2016).

¹⁸⁹ http://energy.gov/sites/prod/files/2016/04/f30/China_International_Analysis_US.pdf. (erişim tarihi: 19.01.2016).

¹⁹⁰ Morrison, 2015: 467.

Tablo 1.3 Yıllık En Fazla Petrol İthal Eden On Ülke, 2014

Top ten annual net oil importers, 2014
million barrels per day

Note: Estimates of total production less consumption. Does not account for stock build.
Source: U.S. Energy Information Administration, *Short-Term Energy Outlook, May 2015*

Kaynak: U.S. Energy Information Administration

21. yüzyıla girildiğinde ÇHC'nin, yüksek bir büyüme ivmesi yakaladığı görülmektedir. 2000-2012 döneminde ekonomisi ortalama yüzde 10'un üzerinde büyüyen ÇHC'nin¹⁹¹ başlıca enerji kaynağı olan kömür, ülkenin üretimini karşılayamaz duruma gelmiş ve ülkedeki petrol talebi yılda ortalama yüzde 5 ile 6 oranında artış göstermiştir. 2004'te ÇHC'deki petrol talebi yüzde 16 gibi çok büyük bir oranda yükselince, dünya piyasalarının buna hazırlıksız yakalandığını söylemek yanlış olmayacaktır¹⁹². Bu çerçevede, son dönemdeki enerji arzıyla ABD'nin küresel petrol fiyatlarını aşağıya çekerken; ÇHC'nin de artan enerji talebiyle bugün dünya enerji fiyatlarının belirlenmesinde önemli bir aktör haline geldiğini belirtmek yerinde olacaktır¹⁹³.

ÇHC'nin en büyük enerji üreticisi olmasında kömür tüketimi en büyük paya sahiptir. Küresel kömür tüketiminin yaklaşık yarısından sorumlu olan ÇHC, kömür üretimi, tüketimi ve ithalatında en üst sırada yer almaktadır¹⁹⁴. Ülkedeki kömür tüketiminin fazlalığı; aynı zamanda büyük bir kömür üreticisi olan ÇHC'nin 2009'da net kömür ithalatçısı olmasına sebep olurken, fiyatların yükselmesine, hatta Avustralya, Endonezya, RF ve Moğolistan gibi ihracatçı ülkelerin yeni yatırımlara yönelmesine yol açmıştır¹⁹⁵. Buna karşın, ÇHC'nin son beş yıldaki dünya yenilenebilir enerji gücüne yüzde 40'luk bir katkı yaparak AB ve ABD'nin toplamda temiz ve yenilenebilir enerji alanında yapmış olduğu yatırımdan fazla yatırım yaptığının da altı

¹⁹¹ Pamir, 2016: 118.

¹⁹² Yergin, 2014:183.

¹⁹³ Morrison, 2015: 467.

¹⁹⁴ http://energy.gov/sites/prod/files/2016/04/f30/China_International_Analysis_US.pdf. (erişim tarihi: 19.01.2016).

¹⁹⁵ IEA, 2011: 43.

çizilmelidir¹⁹⁶. Ayrıca ÇHC, toplam enerji tüketiminde yüzde 5 olan doğal gazın payını 2020 yılına kadar yüzde 10'a çıkarmayı hedeflemektedir¹⁹⁷.

1.4.3 21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Rusya Federasyonu

Coğrafi olarak dünyanın en büyük ülkesi olan RF'nin, zengin yeraltı kaynaklarıyla enerji alanında kilit bir konumu olduğu bilinmektedir. Küresel enerji ticaretinin yüzde 16'sını gerçekleştiren ülke, dünyanın en büyük dördüncü enerji üreticisi (OPEC, ÇHC ve ABD'den sonra) ve en büyük altıncı enerji tüketicisidir¹⁹⁸. Dünya doğal gaz rezervlerinin tek başına yaklaşık çeyreğine sahip olan RF¹⁹⁹, küresel enerji ihracatının tartışmasız lideri konumundadır. 2000-2010 yılları arasında petrol ihracatı yüzde 70, gaz ihracatı ise yüzde 15 oranında artmıştır²⁰⁰. Dünya doğal gaz ihracatında birinci, petrol ihracatında ikinci ve kömür ihracatında ise üçüncü sırada bulunmaktadır²⁰¹.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yaşanan hızlı ekonomik çöküşle beraber, RF'de petrol sektöründeki yatırımlar durma noktasına gelmiş, üretimde hızlı bir kayıp yaşandığı görülmüştür. 1999-2005 yılları arasında petrol fiyatlarının varil başına 18 dolardan 55 dolara yükselmesiyle ek gelir elde etmeye başlayan ülke, ekonomik krizden çıkıp toparlanmaya başladığı bu dönemde, gelirlerini yatırımlara dönüştürmüş ve petrol üretiminde Batılı şirketlerin tekniklerini de kullanılarak üretimde bir toparlanma dönemine girmiştir²⁰².

21. yüzyılın ikinci on yılına gelindiğinde RF, petrol üreticisi olarak uluslararası pazara geri dönmüş ve ülkede petrol üretimi, 25 yıl önce Sovyetler Birliği boyunca ulaşılan en yüksek üretim seviyelerine çıkmıştır²⁰³. 2014'te RF, petrol alanında dünyanın en büyük ham petrol üreticisi (hafif petrol dâhil) ve Suudi Arabistan ve ABD'den sonra üçüncü en büyük akaryakıt (sıvı yakıt) üreticisi olmuştur. Doğal gazda ise, ABD'den sonra (2015 yılı üretimi 769 milyar m³) dünyanın en büyük ikinci üreticisi olan RF'nin (2015 yılı üretimi 650 milyar m³)²⁰⁴, aynı zamanda önemli bir kömür üreticisi olarak küresel enerji pazarındaki güçlü konumunu sürdürdüğü söylenebilir²⁰⁵.

¹⁹⁶ <http://www.renewableenergyworld.com/articles/2015/11/china-s-investment-in-renewable-energy-surpasses-europe-u-s-combined.html> (erişim tarihi: 26.02.2016).

¹⁹⁷ <http://www.world-nuclear-news.org/NP-China-plans-for-nuclear-growth-2011144.html> (erişim tarihi: 26.02.2016).

¹⁹⁸ <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2016).

¹⁹⁹ Calder, 2012: 1.

²⁰⁰ Pamir, 2016: 217.

²⁰¹ <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2016).

²⁰² Henderson, 2015:4.

²⁰³ Yergin, 2014: 52.

²⁰⁴ <https://yearbook.enerdata.net/world-natural-gas-production.html>. (erişim tarihi: 10.02.2016).

²⁰⁵ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf. (erişim tarihi: 24.02.2016).

RF petrol ve doğal gaz ihracında en fazla Avrupa'ya bağımlı durumdadır (doğal gazda yüzde 38²⁰⁶, petrolde yüzde 80)²⁰⁷. 2014 yılında ülkenin Avrupa'ya ihraç ettiği petrol, toplam petrol ihracatının yüzde 70'inden fazlasına, doğal gaz ihracı ise toplam doğal gaz ihracatının yaklaşık yüzde 90'ına karşılık gelmektedir²⁰⁸. RF'nin 2035'e kadar petrol üretiminde düşüş beklenmekte olup, doğal gaz üretimini ise artırarak ihracatını iki katına çıkarması öngörülmektedir²⁰⁹. RF'nin ihracat gelirlerinin yüzde 70'i, devlet gelirlerinin yüzde 50'si, GSYİH'sının ise yüzde 25'i petrol ve doğal gaza bağlı olması, ülke ekonomisinin genel performansını petrol ve gaz fiyatlarındaki hareketliğe aşırı ölçüde hassas kılmaktadır²¹⁰. Nitekim RF'de 2014'ten bu yana yaşanmakta olan ekonomik krizin sebepleri arasında; yaklaşık üç katı düşen petrol fiyatları, Batı'nın yaptırımları, rublenin değer kaybetmesiyle ekonomisinin resesyona girmesi ve akabinde enflasyonun iki katına yükselmesi hususları gösterilebilir²¹¹.

1.4.4 21. Yüzyıl Küresel Enerji Haritasında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

OPEC, Türkçe karşılığı Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütüdür. 1960 Eylülünde İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Venezuela tarafından Bağdat'ta kurulan Örgütün halen 12 üyesi bulunmaktadır. Bunlar; Angola, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Ekvator, İran, Irak, Katar, Kuveyt, Libya, Nijerya, Suudi Arabistan ve Venezüella'dır²¹². OPEC, 1960'lı yılların başında sömürgelerin bağımsızlık kazanmaya başladığı ve buna paralel olarak uluslararası ekonomik ve siyasi görünümün değişmeye yüz tuttuğu dönemde kurulmuştur²¹³. Zamanla OPEC giderek güçlenmeye ve petrol fiyatları üzerinde önemli bir etki yaratmaya başlamıştır. 1973 yılında Arap ambargosunun ve 1979'daki İran İslam Devrimi'nin bu gücün ve etkinin somut yansımaları tüm dünyaya gösterdiğini söylemek mümkündür. 2012 yılı sonu itibarıyla ve OPEC verilerine göre; OPEC üyesi ülkeler sahip oldukları 1.2 trilyon varille dünya ispatlanmış petrol rezervlerinin yüzde 81'ine sahiptirler²¹⁴.

²⁰⁶ <http://www.gazpromquestions.ru/foreign-markets/>. (erişim tarihi: 10.02.2016).

²⁰⁷ <http://www.vestifinance.ru/articles/41998>. (erişim tarihi: 10.02.2016).

²⁰⁸ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf. (erişim tarihi: 24.02.2016).

²⁰⁹ https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf. (erişim tarihi: 12.01.2016).

²¹⁰ Yergin, 2014: 128.

²¹¹ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/Annual_Report_2014.pdf. (erişim tarihi: 27.01.2016).

²¹² Pamir, 2016: 163.

²¹³ http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (erişim tarihi: 19.03.2016).

²¹⁴ Pamir, 2016: 167.

1.5 Moskova-Pekin Enerji Diplomasisinin Genel Görünümü

Enerji diplomasisi, bir devletin veya bir şirketin, enerji kaynakları ile enerji pazarı arasında kendi lehine çıkarlar elde etme ve risklerden korunma yönünde yürüttüğü politikaların bütünüdür²¹⁵. Dolayısıyla, devletlerin enerji politikalarının ve stratejilerinin temel unsurları birbirinden farklılık gösterebilir. Bu bağlamda, RF ve ÇHC'nin enerji politikalarına baktığımızda; giderek daha fazla enerji ithal etmekte olan ÇHC, artan talebini karşılamak için (2005'ten 2013'e yaklaşık iki kat artmıştır)²¹⁶ tedarikçilerini çeşitlendirme stratejisi izlerken²¹⁷, dünyadaki en büyük boru hattı ihracat ağına sahip RF'nin ise, enerji pazarını çeşitlendirme yolunda coğrafi avantajını da kullanarak Asya-Pasifik pazarına açılım politikası gütmekte olduğu görülmektedir²¹⁸.

RF Enerji Bakanı Aleksandr Novak'ın belirttiği gibi "RF-ÇHC enerji işbirliği iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın önemli bir yapı taşıdır"²¹⁹. 1980'lerin sonunda, Sovyetler Birliği-ÇHC ilişkilerinin normalleşmesinden sonra, RF'den ÇHC'ye petrol ve doğal gaz boru hattı inşa projeleri gündemde yer tutmaya başlamıştır. Söz konusu projeler hayata geçirilene kadar iki ülke arasındaki enerji diplomasisinin uzun soluklu, karmaşık ve aralıksız bir şekilde sürdüğü söylenebilir. 21. yüzyıla kadar iki ülkenin enerji ticaretinde somut bir ilerleme olmazken, yeni yüzyılın başlangıcından itibaren karşılıklı enerji ticaret hacimlerinin giderek arttığı ve yüzyılın ilk on beş yılı tamamlandığında yıllık yaklaşık 40 milyon ton gibi rekor seviyelere ulaştığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1990'ların sonunda yaklaşık 6 milyar dolar ı bulan iki ülkenin ticaret hacminde petrol ve petrol ürünlerinin yaklaşık 300 milyon dolarlık bir paya sahip olduğunu; 2000'lerin başında ise, iki ülkenin ticaret hacminin 10 milyar dolar seviyesindeyken petrol ve petrol ürünlerinin yaklaşık 1 milyar dolarlık bir paya sahip olduğunu²²⁰ ve bu oranın giderek arttığını belirtmek gerekir.

İki ülkenin enerji işbirliğinde en somut adımlar petrol ticaretinde atılırken, son zamanlarda doğal gaz alanında da ilerlemeler mevcuttur. 1990'larda petrolün varil fiyatı 20 doların altındayken²²¹ ve arz fazlası mevcutken Pekin, boru hattı projeleriyle pek ilgili görünmemekteydi. Bununla birlikte, bu dönemde RF'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi zorluklar²²² göz önüne alındığında, RF'nin petrol ve gaz ihracatı için yeni pazarlar arayacak

²¹⁵ Demir, 2010: 63-64.

²¹⁶ https://www.cbo.gov/sites/default/files/114th-congress-2015-2016/workingpaper/50216-China_1.pdf. (erişim tarihi: 09.03.2016).

²¹⁷ <http://www.ccchina.gov.cn/WebSite/CCChina/UpFile/File229.pdf> (erişim tarihi: 01.03.2016).

²¹⁸ <http://ac.gov.ru/files/content/1578/11-02-14-energostrategy-2035-pdf.pdf>. (erişim tarihi: 01.03.2016).

²¹⁹ <http://sino-rus.org/intervyu-s-ministrom-energetiki-rf> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²²⁰ Lukin ve Sanakev, 2005: 20-25.

²²¹ <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/01/pdf/chapter4.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Güler, 2012: 93-120.

durumda olduğunu söylemek güçtür. Ancak 2000’li yıllarda durum değişmiş; petrol fiyatları yükselmeye başlamış ve ÇHC’nin enerji talebi giderek artmış, nihayetinde enerji ithalatı ÇHC’nin enerji stratejisinin önceliği haline gelmiştir²²³.

Tablo 1.4 1998-2008 OPEC Ham Petrol Varil Fiyatları

Yıllar	Fiyat varil/ dolar
1998	12,28
1999	17,44
2000	27,6
2001	23,12
2002	24,36
2003	28,1
2004	36,05
2005	50,59
2006	61
2007	69,04
2008	94,1

Kaynak: <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opeac-crude-oil-prices-since-1960/>. (erişim tarihi: 02.02.2016).

1.5.1 Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Diplomasisi: Doğu Sibirya – Pasifik Okyanusu Boru Hattına (ESPO) Giden Süreç ve Sonrası

21. yüzyıl başlarından itibaren hızla derinleşen RF-ÇHC enerji ilişkilerinde petrolün en önemli role sahip olduğunu belirtmek gerekir. ÇHC, 1993’te net petrol ithalatçısı olduktan sonra RF ile enerji ticaretine başlamayı gündemine dâhil etmiştir²²⁴. İki ülke arasında petrol boru hattı projesi ilk defa 1994’te gündeme gelmiştir²²⁵. 2000’li yılların başında ÇHC, RF’nin YUKOS şirketi ile Angarsk-Daqing petrol hattı projeleri üzerine müzakereler yürütürken, Gazprom’la da doğal gaz boru hattı üzerine görüşmüştür. YUKOS, RF’den ÇHC’ye boru hattı bulunmadığı için demir yoluyla ÇHC’ye petrol ihraç etmeye başlamıştır. YUKOS, 2000’lerin başında yaklaşık 3 milyon ton petrol ihraç etmekteydi²²⁶. Ancak, demir yoluyla taşınan petrolün miktarını artırma imkânları kısıtlı ve daha maliyetli olduğundan Transneft’le birlikte ÇHC’ye petrol boru hattı projeleri üzerinde durmaya başlamıştır.

2002 yılında RF ve ÇHC liderlerinin görüştüğü zirvede boru hattı projesi konusunda daha somut sonuçlara varılması beklenirken, Japonya RF’ye boru hattının Pasifik sahiline kadar uzatılmasını teklif etmiştir. Japonya’nın bu cazip teklifinin RF’yi tereddüde sürüklediği söylenebilir. Zira Japonya’nın bu teklifi, RF’yi ÇHC’de tek bir pazara bağımlı kalmaktan

²²³ Pusenkova, 2013: 8.

²²⁴ Lee, 2005: 274.

²²⁵ Downs, 2000: 28-29.

²²⁶ <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2004/01/22/rzhd-pomozhet-yukosu>. (erişim tarihi: 29.01.2016).

kurtaracağı gibi, RF'nin Asya-Pasifik'e uzanarak pazar çeşitliliğini artırma stratejisine de uyum sağlamaktadır²²⁷. Japonya'nın bu enerji diplomasisi hamlesi, ülkenin petrol arz güvenliğini artırma çabasının yanı sıra, ÇHC'nin enerji arzını çeşitlendirme girişimlerini baltalamaya yönelik olduğu da değerlendirilmektedir²²⁸.

RF ve ÇHC arasındaki söz konusu proje üzerinde nihai kararın verilmesinin uzun bir zaman aldığını belirtmek gerekir. Zira RF'nin bu aşamada halletmesi gereken bazı sorunları olduğu görülmektedir. RF, Nahodka limanından petrolü deniz yoluyla farklı pazarlara sunmayı hedeflerken²²⁹, boru hattının inşası için finansal kaynak sorunu da projenin gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktaydı. Ayrıca, Doğu Sibiry'a'daki petrolün hem Pasifik hem de Çin hattını beslemeye yeterli olmayacağı öngörüsünün²³⁰ RF'yi çıkmaza götürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bunların yanı sıra, çevreye verilecek zarara ilişkin kaygıların²³¹ da RF'nin işini güçleştirdiğini belirtmekte yarar vardır²³². Öte yandan, Kremlin, bu tarihlerde yeni pazarlara açılmak için pek acele etmezken, Avrupa pazarı ile yürüttüğü müzakerelerde Çin kartını oynamayı tercih ettiği yönünde bir intiba oluşmuştur²³³. Zira RF'nin 2006'da Ukrayna ile yaşadığı doğal gaz krizinden bir süre sonra, Putin'in Pekin ziyareti sırasında, RF'den ÇHC'ye uzanacak olan petrol ve doğal gaz boru hattı projeleri üzerinde aktif çalışmaların sürdürüldüğünü teyit eden ortak bildiri imzalanmıştır²³⁴. Avrupa, RF'nin bu hamlesinden endişelenmiş olsa gerek ki, aynı yılın Ağustos ayında, süreleri 2020'ye kadar olan dört tane temel doğal gaz anlaşması 2035'e kadar uzatılmıştır²³⁵.

RF'nin Asya-Pasifik ile ÇHC arasında rekabeti artırmak gibi bir beklentisi olabileceği ihtimali de bahsi geçen sebepler arasında göz ardı edilmemelidir. ÇHC'nin ise, bu enerji diplomasisinde Japonya ile rekabete kapılıp maliyeti artırma niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır²³⁶. Ayrıca, RF'nin Çin petrol ve doğal gaz talebini önemli ölçüde karşılamaya

²²⁷ Energetičeskaya strategiya Rossii na period do 2020 goda.

²²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.brookings.edu/research/reports/2006/12/china> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.worldenergy.ru/mode.1349-id.11450-type.html> (erişim tarihi: 09.03.2016).

²³⁰ <http://www.china.org.cn/english/2004/Mar/89979.htm> (erişim tarihi: 09.03.2016).

²³¹ <http://www.kremlin.ru/events/president/news/35451> (erişim tarihi: 03.03.2016).

²³² *Ekolojik kaygılardan ötürü boru hattının güzergâhı Baykal Gölü'nün kuzeyine çekilmek suretiyle güzergâh 400 km uzatılmıştır.* <http://www.kremlin.ru/events/president/news/17173> (erişim tarihi: 03.03.2016).

²³³ Pusenkova, 2013: 8.

²³⁴ http://archive.kremlin.ru/interdocs/2006/03/21/1851_type72067_103421.shtml?type=72067 (erişim tarihi: 03.03.2016).

²³⁵ <http://www.gazpromexport.ru/partners/germany/> (erişim: 04.03.2016).

²³⁶ Martin, L., "Russian Pipeline Projects Shifting To Favor Tokyo Over Beijing", http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnewsyüzde5Btt_newsüzde5D=26738&no_cache=1#.V2RSHbuLTIU. (erişim tarihi: 11.03.2016).

hazır olduğu yönünde RF-ÇHC enerji işbirliği niyet beyanının²³⁷, ÇHC'nin elini rahatlattığını söylemek mümkündür. Zira RF'nin ÇHC'yi tercih etmemesi durumunda, RF enerji tedarikçisi olarak güven yitireceği gibi, böyle bir durumun RF-ÇHC ikili ilişkilerine de zarar vereceği sonucuna varmak mümkündür.

Nihayetinde, 2005 yılı itibariyle petrol fiyatlarının artmaya başladığı bir dönemde, Rus hükümeti boru hattını ÇHC'ye uzanan bir kolla Pasifik'e kadar götürme kararına varmıştır. RF, ESPO-1 hattının Skovorodino'ya kadar olan kısmının inşasına 2006 yılında başlamıştır²³⁸. RF ile Batı ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrası o zamana kadar en kötü olduğu bir dönemde²³⁹, 2008 yılında RF ile ÇHC uzun süren boru hattı diplomasisi sonucunda prensipte anlaşmaya varmışlardır²⁴⁰. 2008 küresel krizinin etkilerinin devam ettiği bir süreçten geçerken²⁴¹ 2009 Baharında, RF'nin ÇHC'den alacağı kredi konusunda uzlaşmaya varılması üzerine taraflar nihai anlaşmayı imzalamışlardır. Aralık 2009'da faaliyete geçen ESPO-1 hattının, Skovorodino'dan ÇHC'ye uzanan kısmı 2010 sonunda tamamlanmış ve Ocak 2011'de ÇHC'ye hat üzerinden ilk petrol akışı sağlanmıştır²⁴². 20 yıl içinde Skovorodino-Daqing hattından 300 milyon ton ham petrol²⁴³ sevkiyat edilmesini²⁴⁴ öngören söz konusu anlaşma çerçevesinde, ÇHC Kalkınma Bankası tarafından Rosneft'e 15 milyar dolar, Transneft'e 10 milyar dolar²⁴⁵ olmak üzere toplam 25 milyar dolar kredi RF'ye sağlanmıştır.

ÇHC'yle ilişkileri derinleştirmek, Rosneft açısından önemli bir stratejik öncelik arz etmektedir²⁴⁶. 2008 küresel krizi etkilerini sürdürürken Rosneft, ÇHC'den aldığı kredi sayesinde yüksek istikrar sergileyebilmiş, projeleri için finansmanını sürdürebilmiş ve net borcunu azaltabilmiştir²⁴⁷. Ayrıca, 2013 yılında Rosneft ve CNPC, RF'den ÇHC'ye 25 yıllığına ilave petrol ihracını öngören²⁴⁸, küresel enerji pazarında emsali olmayan²⁴⁹ bir tutarla 270

²³⁷ http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/549186/pop_up?_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_view_Mode=print&_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_qrIndex=0 (erişim tarihi: 09.03.2016).

²³⁸ http://www.stroytransgaz.ru/projects/oilgas_engineering/1034/?sphrase_id=25382 (erişim: 09.03.2016).

²³⁹ Trenin, 2012: 55.

²⁴⁰ <http://www.cnpc.com.cn/ru/cbw/201407/47755aa71a9743cba2ace8835d431544/files/332a8181e0c445b6b00ae0d5c59d9902.pdf>. (erişim tarihi: 16.01.2016).

²⁴¹ Rosneft'in 2008 ve 2009 borçları; ayrıntı için bkz. <http://www.rosneft.ru/news/pressrelease/04032009.html>. (erişim tarihi: 09.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

²⁴² Transneft. <http://daln.transneft.ru/press/articles/?id=19112> (erişim tarihi: 09.03.2016).

²⁴³ Doğu Sibiry'a da petrol üretim artışı ve Vankor sahası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/QIKzYNQ7cc.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

ve https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf. (erişim tarihi: 20.01.2016).

²⁴⁴ Ruban, 2015: 44.

²⁴⁵ <http://www.oilru.com/news/125920/>. (erişim tarihi: 06.03.2016).

²⁴⁶ https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

²⁴⁷ https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

²⁴⁸ http://www.rosneft.ru/news/news_about/25062013.html. (erişim tarihi: 06.03.2016).

²⁴⁹ https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/173844/8tjxU027jM.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

milyar dolarlık bir anlaşmaya imza atmışlardır²⁵⁰. 25 yıllığına geçerli olacak anlaşmaya göre, ESPO hattından petrol akışının 2018'e kadar yıllık 30 milyon tona çıkması ve aynı zamanda Kazakistan üzerinden 2014 itibarıyla yıllık 7 milyon ton petrolün 5 yıllığına ÇHC'ye gönderilmesi öngörülmektedir²⁵¹.

Как изменился маршрут ВСТО

Harita 1.2 ESPO Hattı Projesindeki Güzergâh Değişiklikleri

Kaynak: <http://www.politjournal.ru/preview.php?action=Articles&dirid=36&tek=6737&issue=188>. (erişim tarihi: 03.02.2016).

1.5.1.1 21. Yüzyılda Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Petrol Ticareti

ÇHC 1995'te tüm petrol ithalatının sadece yüzde 0,2'sini RF'den karşılamaktaydı²⁵². YUKOS, 1999'da ÇHC'ye demir yolu üzerinden 1,5 milyon ton petrol satarken²⁵³, 2000'lerden itibaren RF'den ÇHC'ye petrol ihracatı artmaya başlamıştır²⁵⁴. 1990'ların sonundan 2004 yılına kadar RF'den ÇHC'ye petrol ihracatında YUKOS şirketi önde gelirken, 2005'ten itibaren bu rolü Rosneft devralmıştır. YUKOS 2006 Ağustos'unda iflas ettikten sonra Rosneft, RF'den ÇHC'ye petrol ihraç eden en büyük şirkete dönüşmüştür²⁵⁵. Rosneft, 2005 yılında ÇHC'ye 4,4 milyon

²⁵⁰ Ruban, 2015: 44.

²⁵¹ <http://www.cnpc.com.cn/ru/cbw/201407/47755aa71a9743cba2ace8835d431544/files/332a8181e0c445b6b00ae0d5c59d9902.pdf>. (erişim tarihi: 16.01.2016).

²⁵² Hongyi, 2007: 527.

²⁵³ www.mgimo.ru (erişim tarihi: 01.03.2016).

²⁵⁴ Bekcan, 2013: 185.

²⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.gazeta.ru/2006/09/19/oa_216585.shtml ve http://www.gazeta.ru/tags/oa_nk_yukos_.html (erişim tarihi: 04.03.2016).

ton petrol ihracıyla başlamış, 2006 yılında bu miktar 8,9 milyon tona yükselmiştir²⁵⁶. Rosneft, ÇHC'yle 2005'te vardığı anlaşma uyarınca 2011 yılına kadar demir yolu vasıtasıyla ÇHC'ye her yıl yaklaşık 9 milyon ton petrol ihraç etmiştir²⁵⁷. 2009'da ESPO hattının Skovorodino'ya kadar olan birinci kısmının devreye girmesiyle ÇHC'ye demir yolu üzerinden ihracat yüzde 11²⁵⁸ oranında azalmıştır²⁵⁹. 2011 yılında ESPO-1'den ÇHC'ye doğrudan petrol akışı sağlanması sonucunda doğal olarak demir yoluyla ihracat önemli ölçüde düşmüştür.

2015'te RF'den ÇHC'ye; 16 milyon ton petrol ESPO üzerinden, 7 milyon ton Kazakistan üzerinden²⁶⁰, yaklaşık 14 milyon ton Kozmino limanından²⁶¹ ve 3 milyon ton diğer limanlardan²⁶² olmak üzere toplamda yaklaşık 42 milyon ton petrol ihraç edilmiştir. Analitik olarak bakıldığında, 2015 yılında RF'nin ÇHC'ye petrol ihracatı 2014'e göre yüzde 28 artmış ve RF ÇHC'nin en büyük ikinci petrol ithalatçısı olurken²⁶³ ÇHC ise, RF'nin en büyük petrol ihracatçısına dönüşmüştür.

İki ülkenin artan petrol ticaret hacminin daha iyi anlaşılabilmesi açısından 2000-2015 döneminde yıllık bazlarda RF'nin Çin petrol pazarındaki yüzdeler oranlarının artışına da değinmek gerekir. 2003'te ÇHC'nin toplam petrol ithalinde RF'nin payı yaklaşık yüzde 5'e ulaşmış²⁶⁴ ve RF, ÇHC'nin petrol ithalatçıları arasında yedinci sırada yer almıştır²⁶⁵. 2004'ten sonra bu rakam hızla artmış; 2010 yılında RF, ÇHC'nin petrol ithalatında yüzde 6'lık oranla; Suudi Arabistan, Angola ve İran'ın ardından 4. sırada yer almıştır. 2014 yılında RF'nin Çin petrol ithalindeki payı yüzde 9'dan yüzde 11'e yükselmiştir²⁶⁶. 2010-2015 döneminde ÇHC'nin en büyük petrol tedarikçisi olan Suudi Arabistan'ın Çin petrol ithalatındaki payı yüzde 20'den

²⁵⁶ [https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006\(2\).pdf](https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006(2).pdf). (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/RnH2h38K40.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016).

²⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz.

[https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006\(2\).pdf](https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006(2).pdf) f. (erişim tarihi: 26.03.2016). ve , https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/sNS93HzID6.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/6weUAEMTVT.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/CKgrdAsiGL.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

²⁵⁸ <http://burneft.ru/archive/issues/2010-07-08/2> (erişim tarihi: 05.03.2016).

²⁵⁹ *Skovorodino'ya gelen petrol buradan ESPO-2 tamamlanana kadar demir yoluyla Kozmino limanına taşınıyor ve buradan tankerlerle deniz yolundan pazarlanıyordu.* <http://www.smpk.transneft.ru/about/> (erişim tarihi: 06.03.2016).

²⁶⁰ http://www.ngv.ru/news/eksport_nefti_iz_rf_v_kitay_v_2015_g_minuya_kozmino_sostavit_23 mln_t_summ_arnye_36_4 mln_t/ (erişim tarihi: 06.03.2016). anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/176303/Wy1sS7CAuI.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

²⁶¹ <https://www.transneft.ru>. (erişim tarihi: 12.04.2016).

²⁶² <https://1prime.ru/articles/20160119/823073650.html> (erişim tarihi: 06.03.2016).

²⁶³ Aгенство Экономической Информации. <https://www.1prime.ru/energy/20160129/823299065-print.html> (erişim tarihi: 06.03.2016).

²⁶⁴ Jan, 2014: 110.

²⁶⁵ Hongyi, 2007: 526.

²⁶⁶ <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2015/06/24/597723-rossiiskaya-neft-napolnyaet-kitai>. (erişim tarihi: 04.03.2016).

yüzde 15'e düşerken, RF bazı aylarda Suudi Arabistan'ı geçmiş ve toplamda ÇHC'nin petrol ithalatındaki payı yüzde 13 olmuştur²⁶⁷.

1.5.2 Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Doğal Gaz Diplomasisi: Sibirya'nın Gücü ve Altay Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri

RF ile ÇHC arasında doğal gaz alanında işbirliğine dair müzakereler petrol alanında olduğu gibi uzun bir geçmişe sahiptir. Bu işbirliği çerçevesinde Ekim 2004'te Gazprom ve CNPC arasında Stratejik İşbirliği Anlaşması imzalanmış²⁶⁸ ve anlaşma kapsamında, RF'den ÇHC'ye "Batı" ve "Doğu" hatları üzerinden gaz akışını sağlayacak mümkün güzergâhların belirlenmesi hususunda mutabakata varılmıştır²⁶⁹. RF ile ÇHC arasında on yıldan fazla süregelen müzakerelerde, güzergâh ve fiyat hususları, uzlaşma sağlanamayan iki ana unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun süre uzlaşma sağlanamayan bir konunun 2014 Ukrayna krizinin vuku bulması ile neticeye kavuşturulması; anlaşmanın zamanlaması, kapsamı ve stratejisi açısından RF-ÇHC ilişkilerinde önemli bir dönüm noktasını teşkil ettiği vurgulanabilir.

RF ve ÇHC'nin doğal gaz diplomasisinde uzun süre sonuç alınamamasının sebeplerinden biri olarak, tarafların boru hattı güzergâhı üzerinde uzlaşmamış olmaları gösterilebilir. Çin tarafı Doğu Sibirya hattını tercih ederken, Rus tarafı Altay (Batı Sibirya) hattına öncelik vermekteydi. Oysaki ÇHC, Türkmen gazına erişim sağladıktan sonra, Kuzeybatı bölgesinin doğal gaz ihtiyacını temin etmiş olması sebebiyle Altay projesinin şu anlık cazibesini yitirdiği söylenebilir²⁷⁰. Dolayısıyla, ÇHC, Doğu Sibirya hattı ile sanayisi gelişmiş olan Kuzeydoğu bölgesinin de doğal gaz arzını güvenceye almak arzusunda olmuştur.

RF tarafından bakıldığında Batı Sibirya, Avrupa ve Asya'ya hemen hemen aynı mesafede bulunmaktadır. ÇHC'ye uzanacak olan Batı hattını besleyecek gaz sahaları aynı zamanda Avrupa'ya gaz tedarik eden sahalarlardır. Dolayısıyla, RF için hangi pazar cazip koşullar teklif ederse oraya gaz ihraç edebilme imkânının doğacağı anlaşılmaktadır²⁷¹. RF'nin ESPO petrol hattında olduğu gibi Altay gaz hattına öncelik vermesinde de rekabeti arttırmak istediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece, RF'nin öteden beri uyguladığı rekabeti kısıtlatma politikasında oldukça güçlü bir konumda olacağı ortaya çıkmaktadır.

²⁶⁷ <http://www.oilru.com/news/499977/> (erişim tarihi: 04.03.2016).

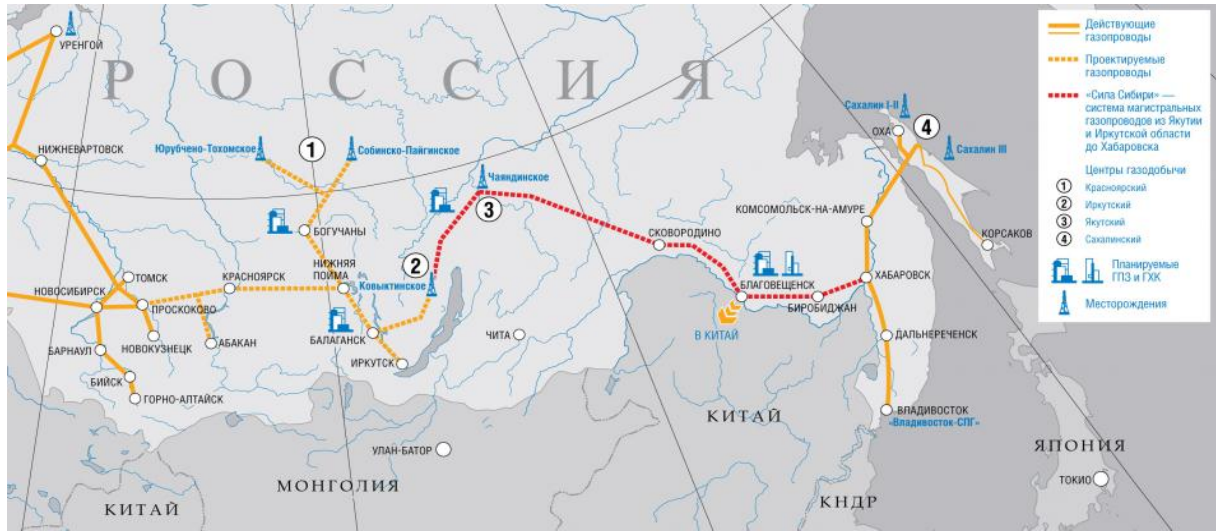
²⁶⁸ <http://www.gazprom.ru/contacts/china/> (erişim tarihi: 21.10.2015).

²⁶⁹ http://www.ng.ru/energy/2014-10-14/12_contract.html (erişim tarihi: 21.10.2015).

²⁷⁰ Paik, 2013: 15.

²⁷¹ Petersen ve Barış, 2012: 8.

Doğu hattı olarak da bilinen Sibirya'nın Gücü doğal gaz anlaşması, RF ve ÇHC arasında 21 Mayıs 2014 tarihinde imzalanmıştır²⁷². Söz konusu anlaşma, esasen, Batı ve Doğu hatları üzerinden yıllık toplamda 68 milyar m³ gazın RF'den ÇHC'ye ihracını öngören 2009 çerçeve anlaşmasının bir parçası (Doğu hattı) niteliğindedir²⁷³. Gazprom ve CNPC'nin imzaladığı 400 milyar dolar²⁷⁴ tutarındaki Sibirya'nın Gücü anlaşması, 2018'den 2047'ye kadar 30 yıl boyunca yıllık 38 milyar m³ doğal gazın RF'den ÇHC'ye akışını öngörmektedir²⁷⁵. Bu anlaşma ile 38 milyar m³ gaz taahhüte bağlanırken, Altay veya Sibirya'nın Gücü-2 olarak adlandırılan Batı hattı projesi (30 milyar m³ hacimli) üzerinde müzakereler devam etmektedir.

Harita 1.3 RF'nin Sibirya ve Uzak Doğu Bölgelerindeki Gaz Sahaları ve Hatları

Kaynak: <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/ykv/> (erişim tarihi: 04.02.2016).

2004 yılında geliştirilen²⁷⁶ ve on yılı aşkın bir süredir devam edegelen Altay projesi müzakerelerinde esas şartlar üzerinde mutabık kalınmış, ancak taraflar arasında nihai anlaşmaya henüz varılamamıştır²⁷⁷. Bunun sebeplerini; ÇHC'nin ancak 2007 yılından sonra net doğal gaz ithalatçısı olması²⁷⁸, ÇHC'nin giderek artan yerel doğal gaz üretimi²⁷⁹ ve artan LNG ithalatı²⁸⁰, Türkmenistan'dan gaz ithalatının 55 milyar m³'e kadar çıkması ve 80 milyar m³

²⁷² <http://www.cnbc.com/2014/05/21/china-and-russias-gazprom-sign-key-gas-agreement.html>. (erişim tarihi: 11.10.2015).

²⁷³ <http://www.rbc.ru/economics/21/05/2014/925229.shtml> (erişim tarihi: 23.10.2015).

²⁷⁴ Resmi olarak anlaşmanın fiyatı açıklanmamış gizli tutulmaktadır. Ancak anlaşmana 400 milyar dolar 'ın üzerinde hesaplanmaktadır. <http://www.bbc.com/news/business-27503017> (erişim tarihi: 11.10.2015).

²⁷⁵ <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/ykv/> (erişim tarihi: 11.10.2015).

²⁷⁶ <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/altai/> (erişim tarihi: 23.10.2015).

²⁷⁷ <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/ykv/power-of-siberia2/> (erişim tarihi: 23.10.2015).

²⁷⁸ <http://www.brookings.edu/research/reports/2006/12/china> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²⁷⁹ <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN> (erişim: 10.03.2016).

²⁸⁰ Lopatin, 2011: 71.

ithalat hedefi²⁸¹ olarak sıralamak mümkündür. ÇHC'nin, bahse konu doğal gaz üretim ve ithalat miktarlarını artırmakla kalmayıp, Sibirya'nın Gücü anlaşması ile doğal gaz arz güvenliğini pekiştirdiği görülmektedir. Bunlara ilaveten, ÇHC devrim niteliğindeki şeyl gazı üretim maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüş ve bu alanda ciddi yatırımları bulunmaktadır²⁸². Nihayetinde, ÇHC'nin RF'den Batı hattıyla yeni bir gaz ithali için pek aceleci davranmayacağı sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, RF'nin son yıllarda Avrupa'ya doğal gaz ihracının nispeten azaldığı²⁸³, şeyl gazı devrimi ile küresel pazarda arz fazlalığı yaşandığı ve Ukrayna krizi sonrası RF'nin içinde bulunduğu sıkıntılı bir konjonktürde²⁸⁴, ÇHC'nin pazarlık masasında elini daha da güçlendirmek için aceleci davranmayacağı söylenebilir.

Dolayısıyla, Altay gaz anlaşması şimdilik belirsiz bir süreye ertelenmiş görünmektedir. Gecikmenin sebeplerini; ÇHC ekonomisindeki büyüme hızının ve gaz tüketim hızının yavaşlaması²⁸⁵, ÇHC'nin mevcut doğal gaz ve LNG ithalat hacimlerini artırmasına ek olarak yenilenebilir enerjiye yatırım yapması²⁸⁶, muazzam şeyl gazı rezervlerinden üretimini artıracığı²⁸⁷ ancak ne kadar üretim yapabileceğinin belirsiz olması olarak sıralamak mümkündür²⁸⁸. Ayrıca, Altay gazı için Gazprom'un verdiği fiyat ÇHC'yi tatmin etmemektedir. Büyük bir gaz üreticisi olan ÇHC, iç pazarda sattığından yüksek bir fiyata RF'den gaz ithalatına razı gelemeyen, RF tarafının Avrupa'ya ihraç ettiği fiyata yakın rakamlarda ısrar etmekte olduğu bilinmektedir.

Benzer şekilde, Sibirya'nın Gücü projesinde de uzun zaman anlaşamayan Gazprom ve CNPC, iki devlet başkanının görüşmesinin ardından anlaşmaya imza atmışlardır. Dolayısıyla, Altay anlaşmasının da siyasi bir müdahale gerektirdiği savunulmaktadır. Bu çerçevede, nasıl ESPO anlaşması için 2008 krizi ve Sibirya'nın Gücü anlaşması için 2014 Ukrayna krizi itici güç olmuşsa, Altay anlaşması için de siyasi müdahaleyi gerektirecek uygun konjonktür oluşması gerekeceği sonucu çıkarılabilir. Nihayetinde, siyasi erk açısından bakıldığında gaza ödenecek miktar hükümet gelirleri için önem arz etmektedir. Sibirya'nın Gücü anlaşmasının esas şartları Eylül 2013'te belirlenip nihai anlaşma sekiz ay sonra imzalanırken²⁸⁹, Sibirya'nın Gücü-2 (Altay) projesinin esas şartları üzerinde 2009 yılında mutabık kalınmasına ve 2015'te

²⁸¹ <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=8146> (erişim tarihi: 10.03.2016).

²⁸² <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=23152> (erişim: 10.03.2016).

²⁸³ https://www.eriras.ru/files/gazovyy_rynok_evropy.pdf. (erişim tarihi: 06.01.2016).

²⁸⁴ Henderson, 2014: 8.

²⁸⁵ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/China/china.pdf (erişim tarihi: 10.03.2016).

²⁸⁶ <http://www.newsruc.com/finance/22jul2015/rucn2ndpipe.html>. (erişim tarihi: 02.10.2015).

²⁸⁷ http://www.bp.com/content/dam/bp-country/ru_ru/folder/2030_Booklet_rus.pdf. (erişim tarihi: 12.02.2016).

²⁸⁸ Henderson, 2014: 8.

²⁸⁹ <http://www.gazpromexport.ru/projects/3/>. (erişim tarihi: 11.03.2016).

gaz akışı öngörülmesine rağmen²⁹⁰, henüz somut bir sonuç elde edilememiş olması savunulan tezleri güçlendirir niteliktedir.

ÇHC, RF ile enerji ilişkilerini geliştirme beyanında bulunurken²⁹¹, RF'nin de ÇHC ile enerji ilişkilerini geliştirmek istediği anlaşılmaktadır. Esasen, birbirlerine komşu olan dünyanın en büyük enerji tüketicisi ÇHC ve en büyük enerji üreticilerinden biri olan RF'nin çok büyük hacimlerde enerji ticaretine sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Ancak, her iki tarafın da enerji diplomasisini uzun ve çetin süreçlerden geçirdikleri için ortak noktada buluşmalarının düşünüldüğünden daha zor gerçekleştiği görülmektedir.

Sonuç olarak, müzakerelerin bu denli uzamasının RF açısından, taktik anlamda kazanç olsa da stratejik olarak kayıp olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira bu durumun, RF-ÇHC enerji ilişkilerinin pekiştirilmesi imkânını zedelediği gibi, ilişkilerin derinleşmesi açısından da zaman kaybettirdiği anlaşılmaktadır. Bir taraftan, Avrupa pazarının varlığı ve Asya-Pasifik stratejisi RF'nin elini rahatlatırken, diğer taraftan ÇHC'ye enerji sağlayacak Uzak Doğu bölgesindeki maliyetlerin yüksek olmasının RF'nin ileri adım atmasına engel teşkil ettiği görülmektedir. RF ile daha çok fiyat konusunda uzlaşamayan ÇHC ise, bir taraftan RF ile sıkı pazarlık yaparak enerji diplomasisini sürdürürken, diğer taraftan; Orta Asya, Orta Doğu, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde yeni petrol ve doğal gaz tedarikçileri arayışına girdiği bilinmektedir²⁹².

ÇHC'nin petrol ve doğal gaz tedarikinde önemli bir adres olarak RF'nin payının artması ise, RF-ÇHC dengesinin kimin lehine geliştiği konusunda tartışma yaratmaktadır. ÇHC'nin büyüyen ihtiyaçlarının karşılanmasında RF'nin rolü arttıkça, RF-ÇHC ilişkisi karşılıklı bağımlılık eksenine yerleşecektir²⁹³. RF ve ÇHC enerji diplomasisini yürütürlerken tarafların aceleci davranmamaları, taktik ve stratejik anlamda önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle, her iki tarafın, karşılıklı enerji diplomasisinde birden çok faktörü denge unsuru olarak değerlendirdikleri ve enerji ilişkilerini geliştirirken denge unsurunu gözeterek ortak çıkar noktasında buluşmaya çalıştıkları sonucuna varılabilir.

²⁹⁰ <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/power-of-siberia2/>. (erişim tarihi: 11.03.2016).

²⁹¹ <http://ria.ru/economy/20050623/40746574.html> (erişim tarihi: 04.03.2016).

²⁹² Pusenkova, 2013: 9.

²⁹³ Demir, 2010: 78.

İKİNCİ BÖLÜM

21. YÜZYIL MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDE ENERJİ FAKTÖRÜ

2.1 V. V. Putin İktidarında Gelişen Rusya Federasyonu Ekonomisi ve Çin Halk Cumhuriyeti ile İlişkiler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla uluslararası alanda eski imajını yitiren Moskova, Boris Yeltsin başkanlığında bir takım iç sorunlarla boğuşmuş ve ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Sovyetler Birliği zamanında ülkenin ekonomisi, savunma sanayii ve sanayi üretimi kendi kendine yetebilen bir durumdayken, Sovyetlerin dağılmasından 1998 ekonomik krizine kadar RF ekonomisi sürekli küçülmüştür²⁹⁴. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Batıyı kendine model alan Moskova yönetimi, ekonomik çöküşü engelleyemeyince Batının kendine uygun bir model olmadığını farkına varmıştır. Yeltsin, daha önce Polonya'da denenmiş olan 'şok terapisi' programını RF'de hayata geçirmeye çalışmış, ancak 'şok terapisi' RF için beklenen sonuçları vermemiştir. Nitekim toplum yoksullaşmış, denetim dışı kalan özelleştirmeler devleti sarsmış ve inanılmaz boyutta özel servetler oluşturulması sonucunda ülke kaynakları yağmalanmıştır²⁹⁵.

Böyle bir dönemde, Ruslar için 'zor süreçlerden güçlenerek çıktıkları'²⁹⁶ tabirinin bir kez daha tekerrür ettiği çıkarımında bulunmak yanlış bir varsayım olmayacaktır. Zira devlet başkanlığını Yeltsin'den devralan Putin'in RF'yi tekrar dirilttiği sıkça ifade edilmektedir. Nitekim Putin döneminde petrol fiyatlarının artmasına da bağlı olarak ülke ekonomisi hızlı bir iyileşme ve büyüme sürecine gitmiştir. Putin iktidarı boyunca ekonomideki bu toparlanmanın iki sebepten kaynaklandığı söylenebilir. Birincisi, siyasi alanda yakın dönemde (Yeltsin dönemi) yaşanan kaos ortamının son bulması sonucunda nispeten daha istikrarlı bir döneme girilmesidir. İkincisi, otoriter özellikler taşımakla beraber merkezi yönetimin giderek güçlenmesi neticesinde devletin yönetim olarak toparlanmasıdır²⁹⁷. Bu bağlamda Putin'in, esas itibarıyla, iktidara geldiği andan itibaren oligarkların üzerine gitme, ülkedeki bozuk düzene son verme ve devletin ekonomideki rolünü güçlendirme gibi hususlara yoğunlaştığı bilinmektedir²⁹⁸.

²⁹⁴ Kamalov, 2008: 12.

²⁹⁵ d'Encausse, 2013: 18.

²⁹⁶ Kamalov, 2008: 3.

²⁹⁷ Sağlam, 2014: 131.

²⁹⁸ Trizman, 2012: 12.

Putin döneminde Kremlin yönetiminin, uluslararası enerji piyasasında ihracatçı ülkeler lehine gelişen koşulları değerlendirdiğini ve RF'nin sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynaklarından hem ekonomi hem de siyasi alanlarda istifade ettiğini söylemek mümkündür.

RF Hükümeti hidrokarbon kaynaklarını ekonomik ve siyasi açıdan stratejik kabul etmektedir. Nitekim bugünkü enerji stratejisinin ilk ipuçlarının yer aldığı RF Devlet Başkanı Putin'in 1997 yılında yazdığı ve St. Petersburg Üniversitesi Madencilik Enstitüsü'ne sunduğu 'Rusya Ekonomisinin Kalkınma Stratejisinde Mineral Hammaddeler' başlıklı tezinde ve bu teze istinaden yine kendi imzası ile yayımlanan kısaltılmış 1999 tarihli makalede Rusya'nın doğal kaynaklarının sadece ekonomik kalkınmasını güvenceye almayacağı aynı zamanda uluslararası pozisyonunu da belirleyeceği vurgulanmaktadır. Aynı makalede sektör için önceliklerin devlet tarafından belirleneceği, kamu planlamasının gerekliliği, hammadde kaynaklarının değerlendirilmesinde özel teşebbüsün ve yabancı sermayenin de önemli rol oynayacağı, ancak devletin yölgöstericiliği ve planlayıcılığının vazgeçilemez olduğu belirtilmektedir²⁹⁹.

Putin, söz konusu tez ve makalede hammadde kaynaklarının RF ekonomisinin gelişmesindeki rolü ve Batının bu alandaki yönetim sistemini RF'ye nasıl tanıtılabileceği üzerine durmuştur³⁰⁰. Kremlin yönetiminin 2003'te YUKOS'a el koymasıyla başlayan stratejik sektörlerde devletin kontrolünü güçlendirme politikaları sonucunda, RF'nin neoliberalizmden uzaklaşıp otoriter bir devlet kapitalizmine doğru bir sürece girdiği tartışılmaktadır. Bu kapsamda, Putin iktidara geldikten sonra ülkenin stratejik önemi haiz kurumların başına yakın çevresindeki isimleri getirdiğini de belirtmek gerekir³⁰¹.

RF'nin doğal gaz ihracat tekeli elinde bulunduran ve RF'de iç politika açısından da önemli bir yer tutan Gazprom'da devletin payı 2005 yılına kadar yüzde 39 iken³⁰², bu oran Putin iktidarının ikinci döneminde yüzde 50'nin üzerine çıkarılarak Gazprom'daki devlet gücü artırılmıştır³⁰³. Benzer şekilde, YUKOS'un hisselerini ele geçiren Rosneft şirketinde ise, devletin payı yaklaşık yüzde 70 civarında olup³⁰⁴, RF'de boru hattı tekeli elinde bulunduran Transneft'te ise devlet kontrolü yüzde 100'dür³⁰⁵. Nitekim söz konusu şirketlerin diğer özel petrol ve doğal gaz şirketleriyle de ortaklıkları bulunduğu dikkate alınırsa, devletin enerji alanındaki hâkimiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Nihayetinde, RF'nin Batı sistemini kendi anlayışına göre uyarladığı ve enerjiyi etkin bir devlet politikası olarak kullanmaya başladığı savunulabilir.

²⁹⁹ http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelistmeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-tr.mfa (erişim tarihi: 13.02.2016).

³⁰⁰ <http://bakerinstitute.org/files/2778/>. (erişim tarihi: 15.02.2016).

³⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://m.forbes.ru/article.php?id=101007> (erişim tarihi: 07.04.2016).

³⁰² Varol, 2015b: 288.

³⁰³ <http://www.gazpromquestions.ru/about/> (erişim tarihi: 07.04.2016).

³⁰⁴ <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/12/16/621264-minfin-rosneft> (erişim tarihi: 07.04.2016).

³⁰⁵ <http://rg.ru/2011/06/28/biznes.html> (erişim tarihi: 07.04.2016).

Kremlin yönetiminin siyasi alanda oluşturduğu hiyerarşik bir iktidar modelinin benzerini iktisadi alanda da gerçekleştirmek istediği anlaşılmaktadır. Putin bu kapsamda, oligarkların yereldeki destekçilerini, valileri kontrol altına almış ve son olarak oligarkları 2003'te Duma'nın dışına itmiştir. Putin'in bu hamlesinin arka planında piyasa koşullarının rahat işleyebileceği istikrarlı bir siyasal çevre yaratma amacı olduğu ileri sürülmektedir³⁰⁶. Dolayısıyla, Putin yönetimi, enerji alanında devlet kontörünü artırarak ülke ekonomisine büyük ölçüde ağırlığını koyarken, merkezi yönetimi güçlendirmekte ve stratejik kurumların yönetimine kendine sadık kadroları atayarak siyasi mekanizmaya da hâkim olmaktadır.

RF'nin ihracat gelirlerinin dörtte üçünü oluşturan enerji fiyatlarındaki artışın, 1998 krizi sonrası RF ekonomisindeki büyümeye en önemli katkıyı sağladığını belirtmekte yarar vardır. Bu bağlamda, RF'nin hızla büyüyen ekonomisinin ve 1999'dan sonra petrol ve doğal gaz satışından elde edilen vergilerin artmasının Putin'e oldukça serbest hareket imkânı tanıdığına altını çizmek gerekir³⁰⁷. RF ekonomisinin kendisini toparlamasının, hiç şüphesiz Rus dış politikasına da doğrudan tesir ettiğini söylemek mümkündür. Zira RF, enerji ihracatı ile elde ettiği yüksek gelirler sayesinde kısa sürede dış borçlarını ödeyebilmiştir. Nitekim RF'nin Paris Kulübü'ne ve IMF'ye 2000 yılında 47 milyar dolar borcu bulunurken, 2006'da bu borcun tamamı ödenmiştir³⁰⁸. Bu kapsamda, dış borçların ülkelerin uluslararası arenada hareket serbestilerini kısıtladığını belirtmek yerinde olacaktır. Nihayetinde dış borçlarını kapatan, enerji ihracatı ile hazinesini zenginleştiren ve ekonomisini geliştiren RF'nin uluslararası alanda da kendisini daha güçlü hissetmeye başladığı anlaşılmaktadır. RF'nin enerji kaynaklarını uluslararası siyasette bir dış politika aracı olarak kullanma girişimleri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

2000 tarihli RF Dış Politika Konseptinde, RF'nin dünyada layık olduğu yere ulaşma potansiyeline sahip olduğu, bunu başarabilmek için de devlet yapısının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu Konsept çerçevesinde RF'nin ekonomik kalkınması ve küresel pazar ekonomisine uyum sağlaması gibi hususlara ağırlık verilmektedir. Ayrıca, RF'nin ulusal çıkarlarını korumak için bütün ekonomik vasıtalarını ve kaynaklarını kullanmaya hazır olması gerektiği belirtilmektedir³⁰⁹. 2000 tarihli RF Dış Politika Konsepti, Putin iktidarının ilk dönemlerinden itibaren enerji ve ekonomi politikalarının öncelikli bir hal aldığı kanıtlar niteliktedir.

³⁰⁶ Sağlam, 2014: 125.

³⁰⁷ Trizman, 2012: 12.

³⁰⁸ <http://1prime.ru/Politics/20060821/759865175-print.html> (erişim tarihi: 05.04.2016).

³⁰⁹ <http://archive.mid.ru/Bl.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3> (erişim tarihi: 31.03.2016).

RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı raporunda, 1999-2002 dönemindeki RF ekonomisindeki iyileşmenin daha çok rublenin devalüasyonu sayesinde gerçekleştiği ve 2005'ten sonra ekonomideki büyümenin temel dayanağının petrol fiyatlarındaki artış olduğu kaydedilmektedir³¹⁰. Bu kapsamda, 2001-2002 döneminde dünyadaki genel şartların RF ekonomisi açısından pek verimli geçmediği söylenebilir. Zira petrol fiyatları 2001 yılında düşmüş ve 2002 yılında istikrarsız bir çizgi seyretmiştir³¹¹. Nitekim dış talepteki azalmaya bağlı olarak ihracatın da düşmesiyle, RF'nin GSH büyüme oranı, yaklaşık iki kat azalarak 2000 yılında yüzde 10 iken, 2001 ve 2002 yıllarında yaklaşık yüzde 5 oranında seyretmiştir³¹². Rakamlarla ifade etmek gerekirse, RF'nin ihracat gelirleri 2001 yılında bir önceki yıla göre 60 milyar dolardan 50 milyar dolara ve 2002 yılında 45 milyar dolara düşmüştür. Dolayısıyla, enerji fiyatlarının yüksek olması gibi RF için önem arz eden unsurun, bu yıllarda etkili olduğunu söylemek güçtür. Ancak, RF'nin GSH'sı büyümeye devam etmiş ve altın rezervleri bir yılda (2001-2002) yaklaşık 9 milyar dolar yükselmiştir³¹³.

2003 ve sonrasının RF ekonomisi açısından oldukça başarılı geçtiği söylenebilir. RF'de yabancı sermaye yatırımlarının çoğalmasa, hammadde ve hidrokarbon üretiminin ve ihracatının artırılması neticesinde, RF GSH'sı yüzde 6,6 büyümüş, yatırımlar artmış ve 2005 itibariyle döviz rezervleri 185 milyar dolara ulaşmıştır³¹⁴. Benzer şekilde, artan ihracat gelirleri ile Kremlin 2004-2005 döneminde dış borç yükünü önemli ölçüde azaltmıştır. RF ekonomisi 2002-2007 döneminde enerji kaynakları ve hammadde ihracatına dayalı olarak büyümeye devam etmiştir. 2002-2004 yıllarında hammadde ihracat hacmindeki artıştan kaynaklanan bir büyüme sağlanırken, 2005-2007 döneminde ihracat hacminde önemli bir artış olmamasına karşın, petrol ve doğal gaz fiyatlarının ciddi oranda artması RF ekonomisinin büyümesinde en etkili rolü oynamıştır. Başka bir ifadeyle, 2005-2007 döneminde hidrokarbon üretimindeki artış yüzde 0,8 iken, bu artış 2003-2004 yıllarında yüzde 9,4 olmuştur. Ural tipi petrol fiyatları ise, 2000 yılında 24,8 dolardan 2005'te 50,6 dolara ve 2007 yılında 69,3 dolara yükselerek yaklaşık üç katı artmış ve RF ekonomisi bu dönemde yıllık yüzde 7 oranında büyümüştür. Bu bağlamda, söz konusu konjonktürün, enerji alanında önde gelen bir aktör olmak isteyen RF'yi³¹⁵ oldukça ümitlendirdiğini ve hatta 2015 yılına kadar ülkenin, dünyadaki en büyük beş ekonomi arasına gireceği öngörüsünde bulunulduğunu kaydetmek gerekir.

³¹⁰ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³¹¹ Medvedev, 2014: 45

³¹² <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³¹³ Medvedev, 2014: 45.

³¹⁴ Kamalov, 2008: 13.

³¹⁵ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

2008 krizinin etkisiyle 2009'un ilk yarısında RF ekonomisi yüzde 11 oranında daralmıştır. 2009'un ikinci yarısı itibariyle dünya petrol fiyatlarının artışa geçmesiyle Ural tipi petrol fiyatının da yaklaşık yüzde 43 yükselmesi, RF ekonomisine ciddi derecede olumlu yansımıştır. Bu sayede, 2010'un ikinci yarısında RF, 2008 krizindeki daralmanın yarısını telafi edebilmiştir³¹⁶. Petrol fiyatlarındaki bu artışın, RF'ye ihracat gelirlerini yaklaşık iki kat artırması gibi bulunmaz bir fırsat sağladığı söylenebilir. Nitekim 2009 yılında RF 247 milyon ton petrolü 100 milyar dolara ihraç ederken, 2011 yılında 244 milyon ton petrolü 180 milyar dolara ihraç etmiştir. Şartlar böyleyken, RF Ekonomi Bakanlığı'nın 2011 raporunda petrol varil fiyatlarının öngörülen dönemde 100 doların altına inmeyeceği ve doğal gazda ise konjonktürün ihracatçı ülkeler lehine değişeceği tahmininde bulunulduğunu belirtmekte yarar vardır³¹⁷.

Uluslararası enerji fiyatlarının artmasına paralel olarak RF'de enerji üretiminin yükselmesiyle ülkenin daha fazla gelir elde ettiğini; netice itibariyle enerji kaynaklı kendine olan güveninin arttığını ve kendisini tekrar süper güç olarak görmeye başladığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda, RF'nin Batı ile arasının soğumasında, artık NATO'nun genişlemesi ve 'renkli devrimler' gibi vakaların yanı sıra, başka unsurların da etkili olduğunu söylemek mümkündür³¹⁸. Zira ekonomik ve siyasi olarak değişen dünya konjonktüründe, çok kutuplu dünya düzeninin savunucuları ÇHC ve RF'nin başta enerji alanı olmak üzere, birçok alanda uzun vadeli anlaşmalar kapsamında işbirliklerini geliştirdiklerini belirtmekte yarar vardır. Artan karşılıklı ticaret hacimleri ile daha çok birbirine bağlanan iki ülkenin birbirlerini güvenilir bir ortak olarak seçtikleri sonucu ortaya çıkmaktadır³¹⁹. Bu çerçevede, 2010 yılı iki ülkenin ticaret ilişkileri açısından büyük bir ivmeye tanıklık etmiş, RF-ÇHC ticaret hacmi yüzde 50 artarak 59 milyar seviyesine ulaşmıştır. Nitekim 2010 yılında ÇHC, Almanya'ya büyük bir farkla geçerek RF'nin en büyük ithalatçısı olmuş, ayrıca RF'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında 4. sıraya yerleşerek en büyük ticaret ortağı unvanını da elde etmiştir³²⁰.

Şartlar böyle gelişirken, 2014 yılının başta RF olmak üzere, dünya jeopolitikası ve enerji piyasası açısından da bir dönüm noktası teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Zira 2014 yılının ilk yarısında RF'nin Kırım'ı ilhak etmesi³²¹ dünya jeopolitiğini değiştirirken, aynı yılın ikinci

³¹⁶ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³¹⁷ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³¹⁸ Kamalov, 2008: 10.

³¹⁹ <http://www.mid.ru/bdomp/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/44257b100055e104c3257d9400419a81!OpenDocument> (erişim tarihi: 01.04.2016).

³²⁰ RF Ekonomi Kalkınma Bakanlığı, 2011: 34.

³²¹ *2013 sonlarında meydana gelen Ukrayna'daki gösteri ve protestolardan sonra Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyetin'deki Rus yanlısı göstericilerin ayaklanmasıyla 16 Mart 2014'te RF'nin desteğiyle Kırım'ın yeni statüsü için referandum yapılmıştır. 18 Mart 2014'de Kremlin'de Kırım'ın RF'ye bağlanmasını içeren anlaşma imzalanarak ilhak tamamlanmıştır.*

yarısında hızla düşüşe geçen petrol fiyatları enerji jeopolitiğini sarsmıştır. Bu çerçevede, RF'nin, petrolün 100 doların altına düşmeyeceği öngörüsünün, aslında gerçekten çok uzak bir değerlendirme olduğu ve RF'yi hiç beklemediği bir durumla karşı karşıya bıraktığı anlaşılmaktadır. Nitekim hızla düşen petrol fiyatları, RF gibi ekonomileri büyük ölçüde hidrokarbon ihracatına dayalı ülkeleri ciddi derecede olumsuz etkilemiştir. 2014 yılına oranla yüzde 47 düşen Ural tipi petrol fiyatı, 2015 yılında varili 51 dolardan satılmış, doğal gazın satış fiyatı ise 1000m³'ü 263 dolardan³²² gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, petrol fiyatlarındaki düşüşün direkt olarak RF'nin dış ticaret rakamlarına yansıdığını görmek de mümkündür. Nitekim RF'nin ihracatı 2015 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 32 düşmüştür. 2013 yılında 523 milyar dolar tutarında gerçekleşen RF ihracatının, 2015'te 339 milyar dolara düşmesi³²³, RF ekonomisinin dünya petrol fiyatlarına ne derecede bağlı olduğunu ve kırılganlığını gösterir niteliktedir.

RF'nin, savunma sanayii dışında, giderek hidrokarbona ve hammaddeye dayalı hale gelen ekonomisini çeşitlendirme politikalarının henüz pek sonuç vermemiş olduğunun en somut örneği olarak son dönemdeki ekonomik sıkıntısı gösterilebilir. Zira RF'nin Kırım'ı ilhaki üzerine Batının ambargosuna maruz kalması ve petrol fiyatlarının yarıdan fazla değer kaybetmesi sonucunda ekonomisinin oldukça daraldığı görülmektedir. Bu bağlamda, RF'nin Putin döneminde enerji fiyatlarındaki artışı fazlasıyla itici bir güç olarak kullanıp ekonomisini toparladığını söylemek mümkündür. Nitekim petrol fiyatlarının arttığı dönemlerde RF'nin ihracat rakamları rekor seviyelere ulaşmış, ancak petrol fiyatlarının düşüşe geçmesiyle hızla gerilemiştir. 2015'e gelindiğinde ihracat rakamının parasal ölçekte 2013 yılına kıyasla 180 milyar dolar gerilediğini³²⁴ belirtmek bu çerçevede aydınlatıcı olabilir. Nihayetinde petrol fiyatlarındaki artışa bağlı gerçekleşen RF ekonomisindeki bu orta vadeli büyümenin sürdürülebilir olmadığı ve fiyatların düşmesi ile Rus ekonomisinin bundan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Dahası, Dünya Bankası'nın ekonomik büyüme tahminlerine göre, yaptırımlar ve petrol fiyatlarındaki düşüş sürmeye devam edecek ve bu durum RF ekonomisindeki durgunluğu devam ettirecektir³²⁵.

RF'nin dış ticaretindeki bu daralmayı en büyük ticaret ortağı ÇHC ile ticari ilişkileri kapsamında incelemek yerinde olacaktır. RF-ÇHC ekonomik işbirliği, iki ülke ilişkilerinin temelini temelini oluşturmaktadır. Nitekim bu işbirliği 2014 yılında daha da büyümüştür. 2014 yılında RF ve ÇHC arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 90 milyar dolar olurken; iki ülke arasında

³²² *Almanya sınırındaki 2015 yılı fiyatı.*

³²³ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³²⁴ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

³²⁵ <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

ticaret hacminin 2015 yılı için 100 milyar dolara, 2020 yılına kadar 200 milyar dolara ulaşması hedeflenmekteydi³²⁶. Ancak, 2014 yılında RF-ÇHC ticaret hacminin 2015 hedefine çok yaklaşmışken, 2015'te birden bire bu hedeften çok uzaklaştığı görülmektedir. Şöyle ki, 2014'te 90 milyar dolar seviyesine ulaşan RF-ÇHC ticaret hacmi 2015 yılında yüzde 28,6 gerileyerek 68 milyar dolara düşmüştür³²⁷. Bu kapsamda, RF'nin ÇHC'ye ihracatının yüzde 70'ten fazlasını enerji kaynakları ve hammaddenin oluşturduğunu ve RF'nin 2015 yılında ÇHC'ye ihracat tutarının parasal ölçekte toplam yüzde 20 oranında düştüğünü belirtmek gerekir. Ayrıca, RF'den ÇHC'ye 2015 yılında ham petrol ihracatının yüzde 28 artmasına karşın, ihracat tutarının yüzde 31 oranında azalmış olması, petrol fiyatlarındaki düşüşün ticaret rakamlarını nasıl sarstığının en somut örneği niteliğindedir. Keza, RF'deki alım gücünün zayıflamasına ve ekonomik büyümenin daralmasına bağlı olarak ÇHC'den ithalatın yüzde 35 azalması da başka bir dikkat çekici husustur.

Ticaret hacmi açısından 2014 yılında ÇHC, RF'nin dış ticaret ortakları arasında 1. RF ise, ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sırada bulunmaktayken³²⁸, ilişkilerin ÇHC lehine geliştiği ileri sürülmektedir. Zira giderek derinleşen RF-ÇHC ikili ilişkilerinde artan bir orantısızlık gözlemlenmek mümkündür. Nitekim iki ülkenin ekonomik ilişkileri dikkate alındığında ekonomik ilişkilerde RF'nin rolünün ÇHC'ye hammadde sağlamakla sınırlı kaldığı neokolonyal bir modelin ortaya çıktığına dair eleştiriler bulunmaktadır³²⁹. Kaldı ki, 2015 yılında ÇHC, RF'nin ticaret ortakları arasında 1. sıradaki yerini muhafaza ederken, RF'nin ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sıradan 16. sıraya gerilediği³³⁰ koşullarda ekonomik ilişkilerin ÇHC lehine geliştiği daha açık bir hal kazanmıştır. Dahası, RF'nin son dönemde ekonomik olarak sıkıntılı bir dönemden geçiyor olması, ÇHC'nin pozisyonunu daha da güçlendiriyor gibi görünmektedir. Bu çerçevede, RF'nin ÇHC'ye ihracatının yüzde 70'ten fazlasını hidrokarbonun oluşturması, petrol fiyatlarındaki düşüş, Ukrayna krizine bağlı rublenin devalüe olmasından ötürü RF'de alım gücünün zayıflaması, RF'nin ÇHC'ye daha fazla petrol ihraç etmesi, ancak daha az gelir elde etmesi gibi sebepler, RF-ÇHC ekonomi ilişkilerinde dengeyi ÇHC'den yana ağırlaştıran başlıca etkenler olarak ortaya çıkmaktadır.

³²⁶ RF Dışişleri Bakanlığı.

http://www.mid.ru/bdomp/ns_publ.nsf/cb8e241d18a8904ec3256fc7002ddc0e/44257b100055e0cac3257dbd003831d6!OpenDocument. (erişim tarihi: 07.04.2016).

³²⁷ http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/ (erişim tarihi: 08.04.2016).

³²⁸ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF4> (erişim tarihi: 08.04.2016).

³²⁹ Kaczmarek, 2013: 6.

³³⁰ http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/ (erişim tarihi: 08.04.2016).

2.2 Moskova-Pekin Uluslararası Temel İşbirliği Alanları

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun, RF ve ÇHC'nin birbirine yakınlaşmasına katkı sağlayan bazı faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenliğin tesisi ve küresel barışın temini gibi yeni misyonları amaç edinen NATO'nun, özellikle yeni yüzyılın eşliğinde gerçekleştirdiği Kosova operasyonu RF ve ÇHC'nin tepkisini çekmiştir. NATO'nun Kosova operasyonu sırasında ÇHC Büyükelçiliğini de bombalaması üzerine ÇHC, NATO'nun BM'yi hiçe sayarak kuvvet kullandığını dile getirmiş ve Pekin'in hegemonyacılığın karşısında olduğunu ifade ederek tepkisini bildirmiştir. Bu durum, hem RF hem de ÇHC açısından ABD ve müttefiklerinin dünyanın jandarmalığına soyunması olarak algılanmış ve tepkiyle karşılanmıştır³³¹. Nitekim ÇHC, DTÖ üyeliği müzakereleri başlayana kadar ABD ile diplomatik ilişkilerine 4 ay kadar askıya almıştır³³². Keza NATO'nun Doğu Avrupa coğrafyasında etkin olması ve giderek genişlemesi RF'nin Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD tarafından çevrelendiği hissine kapılmasına yol açmıştır³³³.

Yeni yüzyıl arefesinde NATO'nun Kosova müdahalesi, devletlerin içişlerine karışılmamasını savunan ve ABD'nin tek kutuplu dünya düzenine karşı olduğunu bildiren RF ve ÇHC'de endişeye sebep olduğu görülmektedir. Kaldı ki, ABD öncülüğündeki NATO kuvvetlerinin, RF ve ÇHC'nin veto hakkına sahip oldukları BMGK kararına bakmaksızın bu tür bir müdahalede bulunması ve gelecekte de bu potansiyeli barındırmasının, iki ülkeyi ortak çıkarda buluşturmakta olduğunu savunmak mümkündür. Zira gerek RF gerekse ÇHC uluslararası meselelerde büyük önem attıkları BM'nin devre dışı bırakıldığı bu çeşit girişimlerde, ABD öncülüğündeki NATO'ya birlikte pozisyon alarak karşı denge oluşturabilirler.

2.2.1 Şangay İşbirliği Örgütü

RF, ÇHC, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan aralarında askeri alanda karşılıklı güvenin pekiştirilmesi ve sınır bölgelerinde askeri gücün azaltılması amacıyla 1996 yılında Şangay Beşlisi olarak bilinen kurumun temellerini atmışlardır³³⁴. Bu kapsamda, taraflar birbirlerine karşı güç kullanmamayı, güç kullanma tehdidinde bulunmamayı taahhüt etmişler ve sınırlarda güvenliği sağlayarak iyi komşuluk ilişkilerini geliştireceklerine vurgu yapmışlardır³³⁵. Şangay Beşlisi, 2001 yılında Özbekistan'ın katılımıyla Şangay İşbirliği

³³¹ Bekcan, 2013: 62-63

³³² http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/9/newsid_2519000/2519271.stm. (erişim tarihi: 08.06.2016).

³³³ Jafarov, 2007: 134.

³³⁴ <http://mfa.gov.by/multilateral/organization/list/e346cfc78351f7f2.html>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

³³⁵ Bekcan, 2013: 92.

Örgütü'ne dönüşmüş ve 1996 yılındaki kuruluş ilkelerine ilave olarak; terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılığa karşı mücadeleyi temel önceliği olarak saptamıştır³³⁶.

ŞİÖ üye devletlerinin toplam yüzölçümü Avrasya'nın yüzde 61'ine karşılık gelmekte olup dünya nüfusunun dörtte birini barındırmaktadır. Örgütün ekonomik açıdan da dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü ÇHC'yi barındırdığı³³⁷ ve enerji alanında dünyanın en büyük tüketicisi ve üreticilerini kapsadığı dikkate alınrsa, Örgütün çok kutuplu dünya düzeni açısından ne kadar büyük bir potansiyele sahip olduğu anlaşılabilir. Keza, bölgesel güvenliği sağlamak üzere temelleri atılmış olan ŞİÖ, aldığı kararların küresel etkilerinin olabileceğini vurgulamaya başlamıştır³³⁸. Benzer şekilde, IMF istatistiklerine göre; 6 ŞİÖ üyesi ülkenin 2001'de 1,6 trilyon dolar olan toplam GSYH'nın 2011'de küresel finans krizine rağmen 9,9 trilyon dolar yükselmesi³³⁹, örgütün sahip olduğu potansiyeli gösterir niteliktedir. Bu büyümedeki en büyük payın ÇHC'den kaynaklandığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

ŞİÖ'nün 1999 Zirvesinde dünyada çok kutuplu düzenin hâkim olması gerekliliğine vurgu yapılırken, insan hakları ihlali iddialarının herhangi bir ülkenin içişlerine karışmak için bahane olamayacağı özellikle belirtilmiştir³⁴⁰. Örgütün 1999'daki Zirve bildirisinde ilk defa bölgesel meselelerin dışında, uluslararası meselelere vurgu yapılmış olması³⁴¹ örgütün uluslararası bir boyuta bürünmeye çalıştığına işaret etmektedir. Bu özellikleri bakımından, Şangay Beşlisi'nin 1999'daki bu zirvesinin Amerikan karşıtı politikaların yoğun olarak vurgulandığı bir toplantı olduğu ileri sürülmektedir³⁴².

RF ve ÇHC'nin ŞİÖ kapsamındaki ortaklıklarını, genelde ABD'nin tek kutuplu dünya siyasetini dengeleme girişimi olarak, özelde ise Avrasya bölgesinde RF ve ÇHC dışında dış güçlerin etki alanı oluşturmasına izin vermemek olarak yorumlamak mümkündür³⁴³. Bu kapsamda, RF ve ÇHC'nin NATO'nun genişlemesi karşısındaki en önemli kozlarından birinin ŞİÖ olduğu savunulabilir. Zira RF NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini milli güvenliğine tehlike olarak algılamaktadır³⁴⁴. Benzer şekilde, ÇHC, ABD'nin Japonya ve Kore ile askeri işbirliğinden endişe duymaktadır. Ayrıca, ABD ve Japonya arasındaki Tayvan

³³⁶ RF Dışişleri Bakanlığı. <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-rasia.nsf/3a0108443c964002432569e7004199c0/432569d80021985f43256a70006cac4!OpenDocument>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

³³⁷ Bekcan, 2013: 98.

³³⁸ Kamalov, 2008: 53.

³³⁹ Akman, 2015: 624.

³⁴⁰ Menon, 2009: 118.

³⁴¹ <http://cbd.minjust.gov.kg>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

³⁴² Çolakoğlu, 2010: 391.

³⁴³ Akman, 2015: 620.

³⁴⁴ RF Dışişleri Bakanlığı. <http://archive.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>. (erişim tarihi: 02.06.2016).

Boğazını kapsayan anlaşmada ve Washington'un Asya'ya Pekin'in strateji kabiliyetlerini tehdit edebilecek savunma sistemleri yerleştirme girişimleri ÇHC açısından diğer endişe kaynaklarıdır³⁴⁵. Tam tersine, ABD ve Avrupa'nın, ŞİÖ'nün son zamanlarda işlevselliğini artırması konusunda rahatsızlıklarını dile getirmeleri de dikkat çekicidir. Bu bağlamda, 2005 yılındaki başbakanlar zirvesinde alınan kararlar sonucunda Batı tarafından ŞİÖ'nün NATO'ya alternatif olabilme potansiyeli tartışılmaya başlanmıştır³⁴⁶. Ancak, giderek bölgesellikten uluslararası bir boyuta geçen ŞİÖ'nün ABD'nin Afganistan Operasyonu ile Orta Asya'ya yerleşmesi ile birlikte stratejik olarak ağır bir darbe aldığı söylenebilir. Zira Şangay Örgütünün 5 yılda sağlayamadığı askeri güvenlik teminatını 11 Eylülden sonra ABD beş ay içinde tüm Orta Asya devletlerinde sağlamıştır³⁴⁷.

ŞİÖ, her ne kadar NATO ile mukayese edilemeyecek olsa da, NATO'ya karşı bir oluşum olduğu hep tartışılmaktadır. Ancak ŞİÖ'nün sınırlı bir işbirliği çerçevesinden çıkıp hedeflerini genişlettiği ve faaliyetlerini zamanla büyüttüğü ve giderek kurumsallaştığı gerçeği de unutulmamalıdır³⁴⁸. NATO benzeri bir oluşum olduğu söylenmesi güç olsa da ŞİÖ'nün, RF ve ÇHC'nin Orta Asya'da uyumlu bir şekilde çalışmalarını sağladığını ve bölgede istikrarın bozulmadığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, ŞİÖ'nün askeri alanda ilk ortak tatbikat olan 2005 Barış Misyonu operasyonunun amacının radikal dini grupları engellemenin yanı sıra, ABD'nin tek taraflı davranışlarına gösterilen tepki olduğu da açıkça beyan edilmesi bakımından önemlidir³⁴⁹. Bu bağlamda, ŞİÖ Zirveleri, yüksek düzeyli işbirliği ve planlama için toplantı imkânı sunmaktadır. Moskova ve Pekin ŞİÖ çerçevesinde gerçekleştirdikleri askeri tatbikatların üçüncü bir tarafı hedef almadığını belirtmeye özellikle dikkat etmektedirler³⁵⁰.

Kırgızistan'daki yönetim değişikliğinde ve Özbekistan'da Andican olaylarında ABD'nin bölgedeki karşıt hareketleri desteklediği eleştirisiyle 2005 yılında ŞİÖ üye devletleri, ABD'nin bölgedeki askeri üslerini tahliye etmesi yönünde talepte bulunmuşlardır³⁵¹. Söz konusu durumun, RF ve ÇHC'nin bölgede ABD etkisini en aza indirme gayretleri çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Nitekim Moskova ve Pekin için Orta Asya'nın neyi ifade ettiği dikkate alınırsa ŞİÖ'nün bölgedeki faaliyetleri daha iyi anlaşılabilir. ABD ile bölgede rekabet içinde olan, bölgedeki nüfuzunu geri kazanmak isteyen ve bölgedeki boru hatları üzerindeki hâkimiyetini sürdürmek isteyen RF açısından ŞİÖ'nün, ayrılıkçı ve aşırı hareketlere karşı sınır

³⁴⁵ Akman, 2015: 621.

³⁴⁶ Kamalov, 2008: 53.

³⁴⁷ Çolakoğlu, 2010: 394.

³⁴⁸ d'Encausse, 2013: 156.

³⁴⁹ Çolakoğlu, 2010: 395.

³⁵⁰ Menon, 2009: 116.

³⁵¹ Arı ve Pirinçi, 2010: 308.

güvenliğini korumanın yanı sıra, güç mücadelesinde rekabet etmek için iyi bir vasıta olduğu söylenebilir³⁵². ÇHC ise, ŞİÖ vasıtasıyla RF ve diğer Orta Asya cumhuriyetleriyle ihtiyaç duyduğu hem güvenlik hem de enerji başta olmak üzere ekonomik işbirliğini gerçekleştirebilmektedir³⁵³. Nitekim RF, ÇHC ve ABD'nin ortak terör tehdidi karşısında işbirliği yapar görünmekte oldukları, ancak arka planda gizli bir rekabetin devam etmekte olduğunu³⁵⁴ savunmak mümkündür.

Pekin, çok taraflı bölgesel sorunların ŞİÖ bünyesinde çözülmesini arzu etmektedir³⁵⁵. ÇHC kendi içerisindeki ayrılıkçı grupların çevre ülkelerle işbirliği yapmasını engellemek adına mücadele vermektedir. Bu noktada, ÇHC'nin ŞİÖ kapsamındaki işbirliğinin hem içeride hem de dışarıda kendisi için istikrar getirebileceğini ve bu istikrarın dolaylı olarak enerji güvenliğine ve arz sorununa olumlu katkı sağlayacağını söylemek mümkündür. ŞİÖ bölgede bu anlamda mevcut sorunların çözüm mercii olarak görülmektedir. 2002 St. Petersburg Zirvesinde ŞİÖ üye ülkeleri; ekonomiden enerjiye, ulaştırmadan çevreye, bilim-teknikten eğitime, kadar geniş bir çerçevede ortak çıkar alanlarında işbirliği içinde olacaklarına değinmişlerdir³⁵⁶. Bu bağlamda, ŞİÖ aynı zamanda bölgedeki en büyük enerji üreticilerini bir araya getiren forum niteliği taşımaktadır. Bu sayede, bölge içerisinde rekabet halindeki ülkeler, ortak yatırımlara girmek suretiyle önce ulusal düzeyde sonra da bölgesel seviyede enerji güvenliğine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ŞİÖ, çevre ülkelerin enerji taleplerinin karşılanması hususunda tek alternatifin Körfez ülkeleri olmadığını ortaya koymasının bakımından önemlidir. Böylelikle, ŞİÖ'nün enerji pazarında rekabeti artırarak üye devletlerin enerji güvenliğine ve sorunlarına çözüm aradığı söylenebilir³⁵⁷.

ŞİÖ'nün 2008 Zirvesi sırasında 11 Eylül sonrası en ciddi sınamalarından birini yaşadığı ileri sürülmektedir. Zira Güney Osetya kriziyle başlayan süreçte Moskova, ŞİÖ üyelerinin 2008 Gürcistan Savaşında kendisine destek vermesini ve Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımalarını istemiştir. Ancak Moskova'nın söz konusu beklentisi, ülkelerin içişlerine karışmamayı ve toprak bütünlüğünü ilke edinmiş üye devletlerin temel ilkeleri ile çelişen bir durum olmuştur³⁵⁸. Bu çerçevede, RF ve ÇHC'nin ŞİÖ üzerinde farklı görüşlerinin bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Nitekim RF Örgüte ilişkin bazı belirsizlikler sergilemektedir. Şöyle ki, RF'nin Orta Asya ülkeleriyle, bölgede ŞİÖ faaliyetlerine benzer

³⁵² Arı ve Pirinççi, 2010: 317.

³⁵³ Dent, 2013: 950.

³⁵⁴ Çolakoğlu, 2010: 400.

³⁵⁵ Çolakoğlu, 2010: 398.

³⁵⁶ RF Dışişleri Bakanlığı. http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/-/asset_publisher/OvP3hQoCPRg5/content/id/554742. (erişim tarihi: 12.06.2016).

³⁵⁷ Yorulmaz, 2015: 299.

³⁵⁸ Çolakoğlu, 2010: 399.

görevleri bulunan, ancak ÇHC'yi dışarıda bırakan, KGAÖ ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi RF'nin lider pozisyonunda bulunduğu oluşumlara girmesi buna bir örnek olarak gösterilebilir. Bu bakımdan, RF'nin Orta Asya'da güvenlik ve ekonomik meselelerine ÇHC'yi dâhil etmeme girişimleri düşündürücüdür.

Orta Asya, Moskova için artık güçlü nüfuzunun bulunduğu bir coğrafya olmasa da, öncelikli jeostratejik çıkar alanıdır³⁵⁹. Bu bakımdan RF, ŞİÖ kapsamında güvenlik, işbirliği ve stratejik meseleler üzerine yoğunlaşırken, ÇHC ise ekonomik işbirliğini geliştirme politikası izlemektedir³⁶⁰. ÇHC Ticaret Bakanlığı'nın verilerine göre, ÇHC'nin diğer ŞİÖ üye ülkeleri ile ticareti 2001'de 12,1 milyar dolar iken, 2011'de bu oranın 113,4 milyar dolara çıkmış olması³⁶¹, RF'nin ŞİÖ kapsamında neden ekonomik işbirliği politikalarını geliştirmekten geri durmasını açıklar niteliktedir. Nitekim ŞİÖ'ye ilave üye kabulünde de iki ülke arasında görüş ayrılığı bulunduğu görülmektedir. Moskova, İran ve Hindistan'ın üyeliğine sıcak bakarken, ÇHC ise bunu olumsuz değerlendirmektedir. Zira ÇHC, ŞİÖ'nün Batı karşıtı bir karaktere bürünmesi istememektedir. Ancak, tüm bu görüş ayrılıklarına karşın ŞİÖ, Pekin ve Moskova arasındaki bağları koruyan ve Orta Asya'da rekabetin arka plana atılmasını sağlayarak ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan Örgüt olmaya devam edecek gibi gözükmektedir³⁶².

Tüm bu farklılıklara rağmen ŞİÖ'nün iyi bir işbirliği zemini oluşturduğu da unutulmamalıdır. Nitekim ŞİÖ oluşumunun temelinde güvenlik gerekçeleri yer almaktadır. Çin tarafı ŞİÖ çerçevesinde çok taraflı ekonomik ilişkileri geliştirmeye öncelik verirken, RF ŞİÖ'yü Orta Asya'da ÇHC'yi dengeleyebildiği ve onunla çıkarlarının örtüştüğü konulara (güvenlik) ağırlık vermektedir³⁶³. Çinli bir uzmana göre, 2008 krizi başladığında ŞİÖ istikrarını sürdürebilmiş ve Arap baharı bölgeye sıçramamıştır. Ayrıca, Orta Asya'da terörist saldırıları yaşanmamıştır. Buna paralel olarak RF-ÇHC ilişkileri de son dönemde iyi gitmekte ve Orta Asya devletleri ile işbirliği sürdürülmektedir. Dahası, diğer bölgesel aktörler de ŞİÖ'ye gözlemci olarak katılmayı arzu etmektedirler³⁶⁴. ÇHC ve RF, ŞİÖ'de ekonomik ve askeri güç olarak ağırlığı oluşturmaktadırlar. Ekonomik güç açısından ÇHC'nin elinin daha kuvvetli olduğunu ve RF'nin bunu askeri ve siyasi gücüyle dengelemeye çalıştığını söylemek mümkündür. ÇHC'nin de askeri olarak güçlü bir etkisinin bulunduğu da dikkate alınırsa, RF ve ÇHC ikilisinin ağır basan taraflarıyla ŞİÖ çerçevesinde tam bir denge oluşturmayı

³⁵⁹ d'Encausse, 2013: 152.

³⁶⁰ Bolt, 2013: 11.

³⁶¹ Akman, 2015: 624.

³⁶² Bolt, 2013: 11.

³⁶³ Menon, 2009: 117-118.

³⁶⁴ Bolt, 2013: 11.

gözetiklerini³⁶⁵ ve birbirlerinin çıkarlarını zedeleyici girişimlerden kaçındıklarını söylemek mümkündür.

2.2.2 Irak ve Afganistan İşgalleri

RF ve ÇHC her ne kadar ABD'nin Afganistan müdahalesine kaygıyla yaklaşıyorlar da, Orta Asya coğrafyasının başta Afganistan olma üzere, Pakistan'a da yakın olması, buradaki terör ve istikrarsızlığın Orta Asya'ya yayılma potansiyeli hem RF'nin hem de ÇHC'nin büyük önem attığı bir meseledir. RF ve ÇHC, yeni yüzyılın başlangıcında terörizme karşı mücadelede Bush yönetimindeki ABD'ye destek vermişlerdir. Bu kapsamda, ABD'nin önce 2001 yılındaki Afganistan müdahalesi, sonra 2003'teki Irak işgali, RF ve ÇHC tarafından kaygıyla karşılanmıştır³⁶⁶. Terörist oluşumların besin kaynağı olan uyuşturucu ticaretinin, organize suçların, yolsuzluğun ve aşırıcılığın Afganistan'dan çıkarak Orta Asya üzerinden kendine yol bulması ciddi bir sorun teşkil etmektedir³⁶⁷. Afganistan'daki siyasi durumun istikrar kazanması RF, ÇHC ve ABD'nin ortak çıkarlarına uymaktadır. Zira buradaki istikrarsızlık küresel ve bölgesel güvenlik açısından tehdit oluşturmaktadır³⁶⁸.

Bu bakımdan, Afganistan meselesinin çözümünde RF ve ÇHC, ABD'nin sorunun çözümüne yönelik girişimlerine destek vermişlerdir. Zira söz konusu bölge, RF'nin Sovyet sonrası tek nüfuz alanı olması ve ÇHC'nin bölge ile olan ilişkilerinin iyice derinleşmiş olması açısından buradaki bir istikrarsızlık her iki ülke için de ciddi sonuçlara sebep olabilir³⁶⁹. Nitekim Orta Asya'daki istikrarın, bölgeden hem RF'ye hem de ÇHC'ye enerji ihraç eden boru hatlarının güvenliği açısından da büyük öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan operasyonunun enerji politikalarıyla doğrudan ilişkisine değinilecek olursa, Türkmenistan doğal gazının Afganistan ve Pakistan üzerinden nakledilmesi projesi somut bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, ABD'nin bölgedeki Rus etkisini sınırlandıracağı gibi, geleceğe yönelik olası bir İran nüfusunun da önünü almaya başlaması enerji politikaları bakımından dikkat edilmesi gereken bir husustur³⁷⁰. Zira İran enerji kaynakları dâhil Hazar kaynaklarının Afganistan ve Pakistan'ı da kapsayan geniş Orta Asya'yı kat ederek ÇHC'ye, Hindistan'a ulaşması potansiyeli, yaratacağı sonuçlarıyla büyük bir jeopolitik öneme sahiptir. Bu bakımdan, Afganistan başta olmak üzere, Pakistan'ın güveniksizleşmesi ÇHC ve Hindistan'ın Orta Doğu'dan boru hattı ile enerji ihraç etmelerinin önündeki en büyük engeldir³⁷¹.

³⁶⁵ Akman, 2015: 623-624.

³⁶⁶ Akman, 2015: 616.

³⁶⁷ Menon, 2009: 116.

³⁶⁸ Lukin, 2015: 707.

³⁶⁹ Menon, 2009: 115.

³⁷⁰ Arı ve Pirinççi, 2010: 300.

³⁷¹ Bilgin, 2010: 161.

Bununla beraber, RF ve ÇHC ikilisinin Afganistan'da çıkarlarının ortak ancak yaklaşımlarının farklı olduğu görülmektedir. Nitekim ÇHC, Afganistan'ın içişlerine karışmadan dışarıdan sorunun çözümüne katkı sağlamak ve uluslararası koalisyonun ülkede bulunmasını istemezken, ekonomik anlamda daha aktif rol almayı tercih etmektedir. RF ise koalisyon güçleri ile birlikte hareket etme yöneliminde olup, ÇHC'yi sorunun çözümünde daha aktif olmaya çağırılmaktadır. Zira bu durum ABD'yi dengelemek açısından RF için önem arz etmektedir³⁷².

2003'te ABD ve İngiltere'nin BM desteği olmaksızın Irak'a müdahale etmeleri, BM'nin varlığını sorgular hale getirmesi bakımından önemlidir³⁷³. ABD'nin 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgallerinde RF ve ÇHC, ABD'nin terörizmle uluslararası mücadelesine destek verse de, Washington'un terörle mücadele şemsiyesi altında ekonomik ve siyasi açıdan önemli yerlere askeri varlığını kurmasına karşı durmaktaydılar³⁷⁴. Bu kapsamda, ABD'nin Irak işgali Washington'ın enerji kaynak ve taşımacılığını maksimum seviyede denetimine almak istemesinden kaynaklandığının savunulmakta olduğunu belirtmek gerekir³⁷⁵. Orta Doğu'daki istikrarsızlıktan dolayı, petrol fiyatlarının artacak olması, RF'nin lehine bir gelişme niteliğindedir. Ancak, petrol ithalinin büyük bir çoğunluğunu Orta Doğu'dan ihraç eden ÇHC açısından bölgedeki istikrarsızlık endişe kaynağıdır.

Son yirmi yılda Körfez'le ilişkilerini geliştiren ve buradaki konumunu güçlendiren ÇHC, savaş öncesi Saddam Hüseyin rejimiyle Irak'tan ÇHC'ye 25 yıllığına petrol ihracı konusunda uzlaşmaya varmışlardır. Ancak, ABD'nin Irak işgaliyle Saddam rejiminin yönetimden düşmesi sonucu bu anlaşmanın bir hükmünün kalmaması, ÇHC'nin Iraktaki enerji çıkarları açısından önem arz etmektedir³⁷⁶. ABD'nin Irak işgaliyle Saddam rejiminin devrilmesi sonucunda, Moskova'nın Irak'taki varlığının da son bulduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik açıdan büyük kayıplara uğrayan RF 1997-2006 yılları arasında Irak'ın 40 milyar dolarlık bir borcunu silmiştir. Söz konusu borcun silinmesine karşılık RF'nin Irak'tan çeşitli imtiyazlar elde etmesi gerekse de, 2009 yılında Maliki yönetimine kadar RF'nin Irak'la ilişkileri ABD işgali sonrası düzelmemiştir³⁷⁷.

Irak bir petrol ülkesiydi ve savaş günlerindeki GSYH'sinin yaklaşık dörtte üçünü, savaş sonrasında ise hükümet gelirlerinin yüzde 95'ini petrol gelirlerinden sağlanmaktaydı³⁷⁸. Irak

³⁷² Lukin, 2015: 691.

³⁷³ Tieh, 2004: 19.

³⁷⁴ Bekcan, 2013: 63.

³⁷⁵ Leclercq, 2014: 161.

³⁷⁶ Sevilla, 2013: 97.

³⁷⁷ http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012714_rapor125.pdf. (erişim tarihi: 28.05.2016).

³⁷⁸ Yergin, 2014: 171.

Savaşın dünya petrol arzına etkisi, ÇHC'nin rekor seviyede artan petrol talebi birlikte değerlendirildiğinde, dünya petrol piyasaları açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. Savaş öncesi Irak'taki petrol üretiminin küresel petrol piyasasının istikrara kavuşmasına sağlayacağı katkıya ilişkin yüksek beklentiler varken, savaş döneminde Irak'taki petrol üretimi en iyi düzeyde bile kapasitesinin üçte ikisinin üzerine çıkamamıştır. Dolayısıyla, küresel petrol arzında bir seyrelme yaşanmıştır³⁷⁹. Irak'ta durum böyleyken, ÇHC ise yüzyılın başında yakaladığı yüksek büyüme ivmesini daha da hızlandırmış ve 2004'te ekonomisi ikinci defa yüzde 10 seviyesinde büyümüştür. Petrol talebi yılda yüzde 5-6 seviyesinde artmakta olan ÇHC'nin 2004'te petrol talebi rekor bir seviyeye yüzde 16 artmıştır³⁸⁰. Bu bağlamda, dünya pazarının, gerek Irak kaynaklı arz seyrelmesine gerekse Çin kaynaklı talep artışına hazır olmadığından küresel petrol piyasasının bir dönüşüme girdiği ve fiyatların artmaya başladığı görülmektedir. Buna paralel olarak, RF'nin küresel petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak ekonomisini güçlendirdiği de unutulmamalıdır.

2.2.3 Gürcistan Savaşı ve Renkli Devrimler

Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz ticaretinde RF'den bağımsız bir şekilde Gürcistan üzerinden Avrupa'ya ulaşmasını sağlayan Kafkas koridorunun oluşmasıyla, bölgedeki siyasetin dinamiklerinin değiştiği söylenebilir. Bu bakımdan Gürcistan, sahip olduğu jeopolitik konumundan ötürü Kafkasya ve Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan koridorda son derece stratejik bir önem kazanmıştır³⁸¹. Bundan rahatsızlık duyan RF ise, Kafkas koridorunun kendi arzuladığı biçimde yeniden tanımlanmasını istemektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, Gürcistan'ın Güney Osetya müdahalesinin ardından Rus birliklerinin Ağustos 2008'de Gürcistan'a girmelerinin sadece Moskova'nın bölgesel hamilik politikasından değil, aynı zamanda Kafkas enerji hattının gelecekte oynayabileceği rolü kısıtlama hedefinden kaynaklandığı düşünülebilir³⁸².

RF'den daha fazla uzaklaşan Gürcistan'a karşı yapılan Ağustos 2008'deki son hareket ABD güdümündeki renkli devrimlere de bir cevap niteliği taşıdığı savunulabilir³⁸³. RF, özellikle yakın çevre bölgesinde kendisiyle işbirliği yapan ülkelere politik ve ekonomik olarak destek sağlarken, kendisine karşı olan ülkelere ise politik ve ekonomik desteğini çektiği görülmektedir. Bunu da en başta enerji kartını oynayarak kullanmıştır. Ukrayna'da iktidara 2005 yılında Batı yanlısı yönetim oturunca, RF'nin 2006 yılında Ukrayna'da gaz fiyatında artışa

³⁷⁹ Yergin, 2014: 179.

³⁸⁰ Yergin, 2014: 183.

³⁸¹ Mihaylov ve Mçedlova, 2013: 260.

³⁸² Bilgin, 2010: 172.

³⁸³ Yalçınkaya, 2010: 279.

gitmesi buna bir örnek teşkil etmektedir³⁸⁴. Başka bir örnek niteliğinde; Putin'in “bize karşı olan ülkelerin bunu bizim desteğimizle yapmaları söz konusu olamaz” sözlerinin ardından Gazprom'un Gürcistan ve Ukrayna'da fiyat artışına gitmesi gösterilebilir³⁸⁵. RF, Gürcistan'daki operasyonuna, başta ÇHC olmak üzere, diğer ŞİÖ üyelerinden destek beklemiştir. Hatta RF, Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımaları için ŞİÖ üyeleriyle lobicilik faaliyetleri yürütmüş, ancak Tibet ve Sincan bölgelerinden ötürü kaygılı olan ÇHC, ayrılıkçılığı tasvip edecek durumda olmadığından çekimser davranmıştır³⁸⁶. RF'nin Gürcistan'ı etnik olarak parçalamaya dayalı Gürcistan politikasının, esasen, Çeçenistan konusunda kendi tezleriyle tamamen çelişmesine rağmen³⁸⁷, burada RF'nin enerji ve siyasi politikalarının daha ağır bastığı sonucuna varılabilir.

ABD'nin Afganistan ve Irak işgallerinden kısa bir süre sonra, RF ve ÇHC'nin etrafındaki, özellikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde; Gürcistan, Kırgızistan ve Ukrayna'da renkli devrimler sonucunda ABD'ye yakın yönetimler işbaşına gelmiştir. ÇHC ve RF hem bu yönetim değişikliklerinden hem de ABD'nin bölgedeki varlığından rahatsızlık duymaktaydılar. Bununla beraber, ABD'nin Orta Asya'daki tutumunun ve renkli devrimleri desteklemesinin, ABD'nin destekler gibi gözüktüğü diktatörlükle yönetilen diğer Orta Asya rejimlerinin, ABD ekseninden uzaklaşıp Moskova-Pekin ikilisine daha çok yaklaşmalarına yol açtığını söylemek mümkündür³⁸⁸. Bu durum, RF'nin Orta Asya ve Orta Doğu'dan sonra Kafkasya ve Karadeniz havzasındaki stratejik çıkarlarının da tehlikeye girdiğine işaret etmekteydi³⁸⁹. Nitekim ABD'nin, Hazar ve Karadeniz kuşağının RF'nin tesirinden çıkarılmasına yönelik stratejik planları çerçevesinde, RF'nin BTC botu hattını engellemede başarısız olduğu çıkarımında bulunulabilir. Zira ABD'nin hedefinin bölgedeki petrol ve doğal gaz boru hatlarının RF ve İran'ın etki alanından çıkarmak veya bu iki ülkeyi buradan uzaklaştırmak olduğu unutulmamalıdır³⁹⁰.

RF ve ÇHC'nin dünya düzenine ilişkin hoşnut olmadıkları unsurlardan birisi de Batı'nın insan hakları ve azınlığın üzerine liberal vurgular sonucunda devletlerin içişlerine müdahaleye yönelik politikalarıdır. RF ve ÇHC insan hakları konusunun, ülke hükümetlerinin işi olduğu ve dünya kamuoyunu ilgilendirmediği kanaatindedir. Bu durumun, he iki ülkenin iç siyasi yapısından kaynaklandığı söylenebilir. Zira Çeçenistan'da ve Kafkasya'da RF'nin kendi

³⁸⁴ Sağlam, 2014: 197.

³⁸⁵ Sağlam, 2014: 195.

³⁸⁶ Menon, 2009: 120.

³⁸⁷ Çolakoğlu, 2010: 399.

³⁸⁸ Çolakoğlu, 2010: 400.

³⁸⁹ Arı ve Pirinççi, 2010: 316.

³⁹⁰ Yalçınkaya, 2010: 279.

istediği düzen dışında bir oluşuma izin vermemesi kuvvetle muhtemeldir. Benzer şekilde, ÇHC'nin en sert politikalarını ve tepkilerini Tibet, Sincan ve Tayvan meselelerinde ortaya koyduğu dikkate alınır³⁹¹, her iki ülkenin de bu konuda neden taviz vermeyecekleri ve uluslararası alanda birbirlerine neden bu meselede destek çıktıkları daha iyi anlaşılacaktır.

2.2.4 Kuzey Kore Nükleer Sorunu

Asya-Pasifik bölgesindeki etkisini artırmak isteyen ve 1990'dan bu yana Kuzey Kore'yi destekleyen RF, ekonomik çıkarları bağlamında Güney Kore ile de ilişkilerini geliştirmektedir. Yanı başındaki komşusu Kuzey Kore'nin nükleer silah imkânlarına sahip olmasını desteklemeyen RF, sorunun çözümü için Kuzey Kore'nin yanı sıra ABD'nin de uzlaşmacı bir tutum içinde olmasını istemektedir³⁹². Keza ÇHC'nin de benzer bir düşünce de olacağı hesaba katılırsa, RF ve ÇHC'nin Güney Kore, Japonya ve hatta Avustralya gibi Asya-Pasifik'te güçlü müttefikleri bulunan ABD'nin bölgedeki etkisinin daha fazla artmasından endişe ettikleri için Kuzey Kore'yi bu anlamda ona karşı bir koz olarak kullandıkları sonucu çıkarılabilir. Ancak, bölgedeki bu istikrarsızlık ve çözümsüzlüğün RF'nin Kuzey Kore'nin kalkınmasına büyük katkı sağlayacak projelerinin ertelenmesine yol açtığını da belirtmek gerekir.

Kuzey Kore Mayıs 2009'daki nükleer denemesinin ardından Güney Kore'ye karşı tehditkâr çıkışlarda bulununca RF, ÇHC, ABD ve diğer BMGK daimi üyeleri Kuzey Kore'ye karşı yeni BM yaptırım kararını oybirliğiyle desteklemiştir³⁹³. 2010 Kasımında Kuzey Kore tarafından topçu atışı sonucu Güney Koreli iki asker ve iki sivilin hayatını kaybetmesi sonucunda Güney Kore'nin karşılık vermesi, Kore Savaşından bu yana yaşanan en gergin olay olmuştur³⁹⁴. Olay esnasında ÇHC'nin sessiz ve savunmacı tepkisi dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, ÇHC'nin Güney Kore ile ticaretinin Kuzey'e kıyasla 70 kat fazla olmasının uzun vadede Güney ile ilişkilerinin daha önemli olduğunu göstermektedir. Ancak, ABD'nin Güney Kore'deki askeri varlığından ötürü ÇHC, Güney ile sınırdaş olmayı arzulamamaktadır. Bu sebeple, ÇHC'nin Kore Yarımadası'nın bölünmüş olarak kalmasını tercih etmesi daha muhtemeldir. Öte yandan, ÇHC ve RF Kuzey Kore'nin bölgede istikrarsızlığa yol açacak ve istenmeyen sonuçlar doğurabilecek girişimlerde bulunmayacağından emin olmak adına Kuzey Kore ile yakın ilişkilerini sürdürmek istemektedirler³⁹⁵.

RF'nin Asya-Pasifik'e entegre olmasını sağlayacak Uzak Doğu bölgesini kalkındırma politikaları ve buradaki enerji kaynaklarını daha çeşitli pazarlara sunma hedefleri ve ÇHC'nin

³⁹¹ Bolt, 2013: 2.

³⁹² Kamalov, 2008: 213.

³⁹³ Mihaylov ve Mçedlova, 2013: 261.

³⁹⁴ <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11818005>. (erişim tarihi).

³⁹⁵ Jacques, 2012: 366.

de Güney Kore ile güçlü ticari ilişkileri dikkate alındığında, hem RF'nin hem de ÇHC'nin Kore Yarımadası'nda istikrarı arzuladıkları anlaşılmaktadır. Asya-Pasifik'teki istikrar açısından hayati önemi haiz Kuzey Kore sorununa ilişkin olarak Aleksandr Lukin, Kuzey Kore sorununda RF ve ÇHC arasında koordinasyon eksikliğinin bulunduğunu ve ikili arasındaki eşgüdümün artırılması gerektiğini savunmaktadır³⁹⁶. Sonuç itibariyle, İran nükleer sorununda müzakerelerin Eylem Planı ile sonuçlandığı gibi, Kuzey Kore'ye karşı da ortak bir yaklaşım sergilenmesi³⁹⁷ gerektiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan, Kuzey Kore sorununda RF-ÇHC ve ABD'nin içinde bulunduğu altılı görüşmelerin gelecekte bir nihayete ulaşması ihtimal dışı değildir.

2.2.5 Çeçenistan, Doğu Türkistan, Tayvan ve Tibet Sorunlarında İşbirliği

RF ve ÇHC sadece uluslararası meselelerde değil, ulusal meselelerinde de işbirliği yapmaktadırlar. Her iki ülke ortak bildirimlerinde birbirlerinin toprak bütünlüğüne vurgu yaparken, bu konularda birbirlerini destekleyeceklerini beyan etmektedirler. Tayvan'ı ÇHC'nin ayrılmaz bir bütünü olarak gören RF, Tibet'i de ÇHC'nin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir. Buna mukabil, ÇHC de RF'nin Çeçenistan'daki ayrılıkçılarla mücadelesini desteklediğini bildirmektedir³⁹⁸.

NATO'nun Yugoslavya'daki Kosova sorununu ele alışı Çeçenistan ve Doğu Türkistan gibi benzeri azınlık sorunları bulunan RF ve ÇHC, dış müdahale konusunda muhalif bir tutum takınmaya sevk etmiştir³⁹⁹. Pekin, Sovyetler Birliği gibi etnik temelli bir dağılma yaşamamak için 1991 sonrasında bazı tedbirler almıştır. Bu çerçevede, ÇHC öncelikle sınır güvenliğini artırarak Orta Asya'dan bölgeye yapabilecek istikrarsızlıkları önlemeye çalışmıştır. 1996 yılında oluşturulan Şangay Beşlisi de bu doğrultuda kurulmuştur. Ayrıca, ÇHC 1997'de Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan Doğu Türkistan'daki ayrılıkçıları desteklemeyeceklerine dair güvence almıştır⁴⁰⁰. Benzer şekilde, Pekin, Doğu Türkistan İslami Hareketinin, ABD tarafından 2002 yılında terör örgütü ilan edilmesini sağlamıştır. Bu sayede ÇHC, Uygur sorununu daha rahat kontrol altına alabilmesi için uygun zemini oluşturmuştur⁴⁰¹.

ÇHC'nin bütünlüğünü tehdit eden ve asla taviz vermediği, gerektiğinde sert cevaplar ve tepkiler gösterebildiği bazı iç meseleleri bulunmaktadır. Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Tibet ve Tayvan sorunları ile Batının ÇHC'ye karşı insan hakları ihlallerini, ÇHC'nin en hassas iç

³⁹⁶ Lukin, 2015: 692.

³⁹⁷ Lukin, 2015: 705.

³⁹⁸ <http://kremlin.ru/supplement/3546> (erişim tarihi: 01.02.2016).

³⁹⁹ Çolakoğlu, 2010: 389.

⁴⁰⁰ Çolakoğlu, 2010: 415.

⁴⁰¹ Çolakoğlu, 2010: 407.

meseleleri olarak sıralamak mümkündür. Bu bağlamda, ÇHC’de rejimin gösteriler karşısında takınacağı tutumu belirleyen etkenler arasında coğrafi bölgenin, tepkinin sert ya da yumuşak olup olmamasında belirleyici olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, Çinli Han etnisitesine mensup nüfusun az yoğunlukta bulunduğu Tibet ve Sincan gibi sınır bölgelerinde bir ayaklanma çıkmışsa⁴⁰², ÇHC’nin hemen güce başvurmakta tereddüt etmediği görülmektedir⁴⁰³.

Tayvan meselesinde ise ÇHC’nin, Tayvan bağımsızlığını ilan etmedikçe⁴⁰⁴, sorunun çözümünde aceleci davranmayacağı ve statükoyu belirsiz bir geleceğe kadar koruyacağı ileri sürülebilir. Zira ÇHC açısından zamanın kendi lehine işlediği ve Tayvan’ın ÇHC ekonomisine artan bağımlılığının bunun için açık bir gösterge olduğuna inanılmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik bütünleşmenin kaçınılmaz olarak ÇHC-Tayvan siyasi ilişkilerinde yakınlaşmaya yol açacağı sonucuna varmak mümkündür⁴⁰⁵. Bu da ÇHC’nin ekonomik kalkınmaya yoğunlaşacağını ve askeri bir çatışmadan uzak duracağını göstermektedir. Zira aksi halde ÇHC bölgesel ve küresel duruşunda güven yitirecektir⁴⁰⁶. Nitekim ÇHC açık ara Tayvan’ın en büyük ihracat pazarıdır. ÇHC ile Tayvan arasında artan karşılıklı ekonomik bağımlılık tarafların kaçınılmaz olarak herhangi bir siyasi oluşum ile bir araya gelebileceği ihtimalini (Hong Kong modeli veya özerklik statüsü)⁴⁰⁷ gündeme getirmektedir⁴⁰⁸.

ÇHC, ABD’nin Tayvan’la askeri işbirliğine girmesini, insan hakları meselesinde iç işlerine karışmasını ve Obama’nın Dalay-Lama⁴⁰⁹ ile görüşmesini açık bir şekilde eleştirmekten geri durmamıştır⁴¹⁰. Hatta Washington Tayvan’a yeni parti silah satışını duyurduğunda, ÇHC ABD’yi, bu anlaşmaya karışmış Amerikan şirketlerine karşı yaptırım uygulamakla ve BMGK’da İran yaptırımlarını bloke etmekle tehdit etmiştir⁴¹¹. Mart 2008 Tibet olaylarında, Batılı bir haber ajansı, Nepal’deki görüntüleri Çin polisinin Tibetlileri dövmesi şeklinde yansıttınca, ÇHC’deki blogçuların öfke dolu yazılarına maruz kalmış, hatta söz konusu haber

⁴⁰² Yalçinkaya, 2010: 290.

⁴⁰³ Wasserstrom, 2011: 121.

⁴⁰⁴ *Tayvan meselesi ÇHC’nin taviz vermediği en hassas konularından birisidir. ÇHC 1949 kuruluş anayasasında bile, ÇHC’nin tek bir devlet olduğunu ve ÇHC’yi bu şekilde tanıyan herkesle diplomatik ilişki kurmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda, ÇHC’ye göre, ÇHC’yle ilişki kuran her devlet Tayvan’la ilişkisini kestiğini beyan etmeli, zira Tayvan ÇHC’nin bölünmez bir toprağıdır. Çin Komünist Partisi’ne göre tek Çin fikrine bağlıdır ve ÇHC’ye göre Tayvan anakaradan ayrıık statüsü geçici bir durumdur. Dolayısıyla, ÇHC açısından Tayvan’ın ÇHC egemenliğine dâhil olması nihai tartışılmaz bir meseledir.* Bekcan, 2013: 57. ve Wasserstrom, 2011: 170.

⁴⁰⁵ Jacques, 2012: 389.

⁴⁰⁶ Jacques, 2012: 389.

⁴⁰⁷ *Hong Kong’a 1997’den 2047’ye kadar geçecek 50 yıl boyunca ‘Tek Ülke İki Sistem’ politikası uyarınca çok geniş özerklik tanınmıştır. Bu 50 yıl boyunca Britanya Krallığı’nın kolonisiyken geçerli olan yerel hukuk kurallarına göre yönetilecekti.* Jacques, 2012: 170.

⁴⁰⁸ Jacques, 2012: 385.

⁴⁰⁹ *Tibet’in ruhani dini lideri.*

⁴¹⁰ Lukin, 2015: 109.

⁴¹¹ Lukin, 2015: 107.

ajansına karşı bir internet sitesi bile oluşturulmuştur⁴¹². Ayrıca, Fransız Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin 2008'de Dalay-Lama ile yaptığı görüşmeden sonra Fransız mallarına karşı boykot çağrısında bulunmuş ve Çinlilerin bu çağrıya uyduğu gözlemlenmiştir⁴¹³.

ÇHC'nin taraf olduğu tartışmalı adalar meselesinde RF'nin tutumu ve Ukrayna sorununda ÇHC'nin pozisyonu analiz edildiğinde, RF-ÇHC ilişkilerindeki temel anlayış daha iyi anlaşılmaktadır. RF, ÇHC açısından önem arz eden Senkaku Adaları meselesi karşısında belirsiz bir tutum sergilemekte ve stratejik ortağına hiçbir zaman açıktan destek vermemektedir⁴¹⁴. Ancak, iki devlet başkanlarının yaptıkları ortak bildirimlerde de defaatle belirtildiği gibi; Çeçenistan gibi bir sorunu bulunan RF, Uygur ve Tibet konularında ÇHC'nin toprak bütünlüğünden yana olduğunu vurgulamakta ve Tayvan'ın ÇHC'nin bölünmez bir parçası olduğunun altını çizmektedir⁴¹⁵. Benzer şekilde, ÇHC, Kırım meselesinde RF'yi destekler bir tutum sergilememiştir. Kendi sınırları içinde Uygur ve Tibet nüfuslarını göz önünde bulunduran ÇHC. BMGK'nın Kırım referandumunda çekimser kalmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, RF'ye yaptırım konusu ele alındığında Çin tarafı karşı oy kullanmıştır.

2.2.6 Moskova-Pekin İlişkilerinde Washington Faktörü

Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzeninde ABD, RF ve ÇHC üçlüsünün, bu üçlü marjda, birbirleri ile olan ikili ilişkilerinin tekrar şekillendiği görülmektedir. Zira Marksist-Leninist ideolojik savaş sona ermiş ve RF Sovyetlerin ardından ABD'ye yakınlaşmış, ayrıca ÇHC ile Soğuk Savaş dönemindeki düşmanca ilişkiler yerine dostane ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, söz konusu üç ülkenin birbirleri ile olan ilişkilerini yeni bir mantık çerçevesinde tekrar düzenlemek durumunda kaldığı söylenebilir. Nitekim bu dönemde büyük nüfusu ve gelişen ekonomisi ile kapitalizme doğru yönelen ÇHC, ABD açısından sayısız fırsat anlamı taşımaktadır⁴¹⁶. ABD, benzer şekilde, Sovyet sonrası dönemde hızla özelleştirmeye giden RF'deki stratejik enerji şirketlerinin özelleştirilmesinde pay sahibi olabilmek için fırsat kollamıştır. İki kutuplu sistemin çökmesiyle stratejik manevra yapma fırsatı ortadan kalkan ÇHC ise, tek süper güç olarak kalan ABD ile ilişkilerini geliştirmek durumunda kalmıştır. Nitekim 1990'ların başında ÇHC'nin ABD ile işbirliği yapmaktan başka seçeneği bulunmamaktaydı⁴¹⁷.

⁴¹² Wasserstrom, 2011: 165.

⁴¹³ Wasserstrom, 2011: 176.

⁴¹⁴ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

⁴¹⁵ http://www.kremlin.ru/ref_notes/3181. (erişim tarihi: 12.06.2016).

⁴¹⁶ Jacques, 2012: 461.

⁴¹⁷ Çolakoğlu, 2010: 388.

RF ve ÇHC daha geniş bir dünya düzenini şekillendirdikleri için ABD'nin güvenliği açısından da önem arz etmektedirler. Zira ÇHC, RF ve ABD üçlüsü hemen hemen bütün bölgesel ve küresel denklemde tesir gücüne sahip ülkelerdir⁴¹⁸. Soğuk Savaş sonrasında, Batıdan istediğini bulamayan RF ile Tiananmen olayları sonrası uluslararası alanda izole olma durumuyla karşı karşıya olan ÇHC'nin ABD'ye karşı birbirleri ile yakınlaşmaları giderek daha belirgin bir hal kazanmıştır. Bu bakımdan, Moskova-Pekin yakınlaşmasının Washington'a karşı olması önemli bir yere sahiptir. ÇHC-ABD ilişkileri, Orta Asya'dan Pasifik'e, Doğu'dan Batı'ya giderek rekabet kazanmaktadır. Pekin'in Moskova ile daha yakın ilişkilere sahip olması Washington ile rekabetçi ilişkilerinde onu daha güçlü kılmaktadır⁴¹⁹. Bu bağlamda, Brzezinski'nin⁴²⁰ görüşlerine yer vermekte yarar vardır. Brzezinski, özellikle RF ve ÇHC'nin ABD hegemonyasını dengeleyebilecek güçler olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Brzezinski, 1996 yılında iki devlet başkanının ortak bildiriminde çok kutupluluk vurgularına atıfta bulunmuştur⁴²¹. Keza, 1996'dan bu yana RF ve ÇHC ortak bildirimlerinde mutad olarak, tek kutuplu dünya düzenine karşı olduklarını, çok kutuplu dünya düzenini arzuladıklarını ve savunduklarını birçok defa ifade etmişlerdir.

Yeni yüzyılın başlangıcıyla birlikte özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra uluslararası gündemin merkezinde küresel terörizmle mücadele ve ona karşı işbirliği yer almaya başlamıştır. 2000'li yılların başında, RF devlet başkanlığına gelen Putin'in ülke içinde izlediği güçlü enerji politikalarının uluslararası alana yansıdığını ve ABD başkanlığına gelen Bush yönetiminin dünyadaki enerji kaynaklarını kontrol altına alma politikaları güttüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca, ÇHC'nin hızla büyüyen ekonomisinin enerji ihtiyacını karşılamak için artan petrol talebinin küresel petrol fiyatlarını artırdığı söylenebilir. Nihayetinde yeni yüzyıl başında ABD, RF ve ÇHC'nin enerji kaynakları üzerinde rekabet içinde buldukları bir ortamda, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası terörizme karşı güçlü bir işbirliği oluşturmaya çalıştıkları ileri sürülebilir.

2000'li yılların başında ekonomik büyümesinde hız kaybetmeyen ÇHC ile ABD arasındaki ticaret açığı giderek genişlemekte ve ÇHC'nin ABD'deki hazine bonoları miktarı artmaktadır. ÇHC, ulusal şirketlerini enerji ve hammadde arz güvenliği çerçevesinde yurtdışında yatırım için teşvik etmektedir. Çinli şirketler, güvenilir doğal kaynaklar için yürüttükleri bu politikanın sonucunda Afrika'dan Latin Amerika'ya, Orta Doğu'dan Asya'ya

⁴¹⁸ Bolt, 2013: 1.

⁴¹⁹ http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁴²⁰ *Polonya kökenli ABD'li siyaset bilimci, devlet adamıdır. 1977-1981 yılları arasında Jimmy Carter'ın Ulusal güvenlik yardımcılığını yapmıştır.*

⁴²¹ Brzezinski, 1997: 24.

kadar faaliyet yürütmektedir. ABD kendi çıkarlarıyla çelişen ve her yerde artan Çin gücü ve etkisiyle karşı karşıya kalmaktadır⁴²². Bu bağlamda, ÇHC'nin başta Güney-Doğu Asya ve Orta Asya'daki artan aktif rolü, RF'nin Avrasyacı politikaları ve ABD'nin Afganistan işgali sonrası Orta Asya'ya angajmanı ve Trans-Pasifik ortaklık projeleri dikkate alındığında, söz konusu coğrafyada bu üç ülkenin hem rekabet hem de işbirliği içinde oldukları görülmektedir.

Küresel ağırlık merkezi Atlantik'ten Pasifik'e doğru kaydıkça ABD'nin de yavaşça AB'den uzaklaşarak bu bölgeye doğru hareket ettiği gözlemlenmektedir. Zira yeni yüzyıl başlangıcında ABD'deki Bush yönetiminin uluslararası terörizm ile mücadelenin ABD'nin yeni önceliği olacağını ilan etmesiyle⁴²³, ABD'nin Doğu Asya'daki konumu zayıflarken ÇHC'nin bölge ile olan ilişkileri iyice gelişmiştir. Nitekim Bush döneminde ABD'nin artan sert gücünün yayılmasına bağlı kaybettiği popülaritesinden doğan boşluğu ÇHC'nin ekonomik büyümesine bağlı barışçıl yükselişiyile yavaştan doldurmaya başladığı söylenebilir. Kıdemli bir Singapurlu diplomatın 2004 yılında belirttiği görüşe göre; ‘‘Bölgedeki güç dengesi ABD'nin aleyhine gelişmekte olup, ÇHC Güney-Doğu Asya'da yanlış bir şey yapmamış, Japonya ise doğru bir şey yapmamış ve ABD de gelişmelere kayıtsız kalmıştır⁴²⁴’’. 2006 yılında ÇHC'nin doğrudan yabancı yatırımının yüzde 60'ını Asya'ya yönlendirmesi⁴²⁵, bu çerçevede iyi bir örnek teşkil etmektedir.

ABD, Bush yönetiminde Doğu Asya'da kaybettiği pozisyonunu 2010-2011 döneminde Obama ile geri kazanmaya kararlı olduğunu göstermiştir⁴²⁶. Zira bu durum ABD tarafından açıkça da beyan edilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un 2010 ASEAN Zirvesi sonrasında ‘‘ABD'nin Güney Çin Denizi'ndeki adalar sorununda arabulucu olmaya hazır olduğunu’’ ifade etmesinden⁴²⁷, kuvvetle muhtemel ÇHC hoşnut olmasa bile, bazı ASEAN ülkelerinin ÇHC'yi bölgede dengeleyici bir güç olarak ABD'nin bu teklifinden memnun oldukları söylenebilir. Bu bağlamda, ABD, ÇHC'nin bölgede artan etkisini dengeleme açısından başta ASEAN öncülüğündeki bölgesel oluşumlara katılmak ve Trans-Pasifik Ortaklığı⁴²⁸ gibi yeni oluşumlarla bölgedeki varlığını artırmak istemektedir. Buna karşılık, RF ve ÇHC'nin barış ve istikrar içinde ilişkilerde olması hem bölge için (Doğu Asya) hem de küresel istikrar için ABD açısından önem arz etmektedir⁴²⁹.

⁴²² Jacques, 2012: 462-463.

⁴²³ Arı ve Pirinççi, 2010: 298.

⁴²⁴ Pettman, 2009: 146.

⁴²⁵ Jacques, 2012: 357.

⁴²⁶ Jacques, 2012: 470.

⁴²⁷ <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/10/30/vietnam.clinton.visit/>. (erişim tarihi: 10.05.2016).

⁴²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Trans-Pacific Partnership. <https://ustr.gov/tpp/>. (erişim tarihi: 10.05.2016).

⁴²⁹ Menon, 2009: 130.

Dahası, Washington, RF ve ÇHC yakın ilişkilerinin ABD çıkarlarına dolaylı olarak yararlı olduğunu düşünmektedir. Örneğin, RF ve ÇHC arasındaki enerji işbirliği uzun vadede ÇHC'yi İran petrolüne daha az bağımlı kılacak ve muhtemelen ÇHC-İran ilişkilerinin daha az pekişmesini sağlayacaktır. Benzer şekilde, RF-ÇHC işbirliği Orta Asya'nın kalkınması için yararlı iken, bir gücün bölgede üstün rol oynamasını engelleyerek, RF ve ÇHC arasında daha büyük işbirliğine zemin hazırlamakta, bu da dolaylı olarak ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle bölgenin istikrarına katkı sağlayacaktır. Nitekim ABD, RF ve ÇHC arasındaki iyi ilişkilere karşı çıkmamakta ve çıkmaması gerektiği savunulmaktadır. Zira bu iki nükleer güç arasındaki barışçıl ilişki Avrasya'nın istikrarını sürdürmesi anlamını taşımaktadır⁴³⁰.

John Mersheimer'ın⁴³¹ belirttiği gibi, “Amerikan dış politikasının Soğuk Savaş boyunca Batı yarımkürede ABD hâkim olurken, Doğu yarım kürede başka bir gücün hâkim olmasını engellemek yönünde olduğu” dikkate alınır; ABD için en büyük tehdidin, Washington'a bu bölgeden siyasi, ekonomik ve askeri alanda meydan okuyan bir gücün ortaya çıkması olacağını savunmak mümkündür. Avrasya'yı yeni dönemde ABD açısından önemli jeopolitik ödül olarak gören Brzezinski ise, bu küresel üstünlüğün sürdürülmesinin doğrudan doğruya ABD'nin Avrasya üzerindeki hâkimiyetine bağlı olduğunu belirtmektedir⁴³². 1990'ların ortalarında özellikle Hazar Havzası'ndaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin fark edilmesiyle Orta Asya ve Kafkasya coğrafyası uluslararası güçlerin ilgi odağı olmuştur. Ancak, ABD'nin 11 Eylül saldırılarına kadar Orta Asya'ya olan ilgisinin sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir⁴³³. Zira bu dönemde ABD'nin bölgedeki varlığı, daha çok ABD'li şirketlerin bu bölgeye başta enerji alanı olmak üzere yatırım ve ticari ilişkileri üzerinden sağlanmıştır.

ABD'nin Orta Asya'daki temel önceliği, bölgedeki enerji kaynaklarının dünya pazarına sorunsuz bir şekilde ulaştırılması ve bölge devletlerinin liberal ekonomik sisteme entegre edilmesi olmuştur⁴³⁴. ABD'nin bölgeye yönelik özellikle stratejik angajmanı, esasen, Afganistan operasyonu ile artmıştır. Ekonomik çıkarların yanı sıra, ABD'nin her bakımdan küresel üstünlüğünü sürdürebilmesi için Orta Asya'da RF ve ÇHC'nin sahip olduğu etki alanını sınırlaması gerektiği düşünüldüğünde, bölge 11 Eylül sonrasında artık ABD'nin stratejik ve güvenlik çıkarları açısından da hayati önem kazanmıştır⁴³⁵.

⁴³⁰ Bolt, 2013: 12.

⁴³¹ *Amerikalı Siyaset Bilimi profesörü ve uluslararası ilişkiler teorisyenidir. 'Saldırgan gerçekçilik' teorisiyle tanınır.*

⁴³² Brzezinski, 1997: 30.

⁴³³ Arı ve Pirinççi, 2010: 296.

⁴³⁴ Arı ve Pirinççi, 2010: 297.

⁴³⁵ Arı ve Pirinççi, 2010: 299.

Yeni dünya düzeninde ÇHC'nin gelecekte dünyadaki pozisyonu ve rolü merakla tartışılır olmuştur. Zira ÇHC yükselmeye başlarken, ABD ise artık her şeye gücü yeten konumunda değil ve eski etkisini yitirmeye başlamıştır. Böyle bir döneme girildiğinde, ikili arasındaki güç dengesi ÇHC lehine değişmeye başlamıştır⁴³⁶. Özellikle 2008 finansal krizi sonrası ÇHC'nin ekonomik büyümesine karşı ABD'nin finansal etkisinin azaldığını söylemek mümkündür. Nitekim ÇHC bugün ABD'yi geride bırakarak birçok ülkenin en büyük ticaret ortağı olmuştur⁴³⁷. Keza, ÇHC'nin önceleri başka ülkelerle ilgili doğrudan söylemlerden kaçınır tavrına veya üçüncü ülkelerin çıkışlarını bekleme politikalarına rağmen, finans krizinden sonra fikirlerini söylemekte daha istekli olduğu⁴³⁸ dikkate alınırsa, ÇHC'nin uluslararası alanda artan etkisi daha iyi anlaşılabilir.

RF ve ÇHC politikaları bu kapsamda değerlendirildiğinde her ikisinin de ABD ile eşitlik elde etmeyi arzuladıkları sonucuna varmak mümkündür. Bu bağlamda, bu üçlü arasında birbirlerinin etkilerini sınırlamaya yönelik veya birbirlerini dengelemeye yönelik kendi aralarında işbirliği ilişkilerinin bulunduğu söylenebilir. Buna rağmen, ABD, RF ve ÇHC arasındaki ilişki aynı zamanda güçlü bir rekabetin yansımasıdır. Üçlü rekabet boyutunda her taraf kendi stratejisini benimsemektedir. Gerek Hong Kong'daki gösteriler sırasında ÇHC'nin ABD'yi göstericilere verdiği destekten dolayı eleştirmiş olması⁴³⁹, gerekse Ukrayna krizi sonrası Moskova-Pekin ilişkilerinin daha da yakınlaşması sonucunda oluşan konjonktürde, Moskova ve Pekin'in ABD'ye karşı bir blok oluşturma ihtimalleri tartışılmaya başlanmıştır. ÇHC'nin ABD ile 2015 yılındaki ticaret hacminin yaklaşık 600 milyar dolar olduğu⁴⁴⁰ dikkate alınırsa, Pekin'in ABD ile köprüleri atmak yönünde RF ile bir oluşuma gireceğini varsaymak imkânsız gözükmemektedir. Kaldı ki, ÇHC, ABD ile ilişkilerine büyük önem atfetmekte ve Çinli Başkan Şi Sinping'in de tanımladığı gibi ilişkilerini 'süper-güç ilişkisinin yeni bir modeline'⁴⁴¹ dönüştürmeyi arzulamaktadırlar.

RF açısından bakıldığında ise, ÇHC ile makul bir ortaklık zayıf taraf olmaması adına ÇHC'yi dengelemek için üçüncü bir gücü de kapsamasını gerektirecektir. Ancak, ABD karşıtlığında ÇHC'ye daha fazla yakınlaşan bir RF'nin ise, Washington ile karmaşık ilişkiler çerçevesinde Pekin'in elini güçlendirmesi muhtemeldir⁴⁴². Benzer şekilde, RF, modernizasyon ve kalkınma için Batıya duyduğu ihtiyaçtan ötürü, ÇHC ile ilişkisinin kendisini Avrupa ve

⁴³⁶ Jacques, 2012: 463.

⁴³⁷ Jacques, 2012: 443.

⁴³⁸ Jacques, 2012: 465.

⁴³⁹ <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2022093>. (erişim tarihi: 04.10.2015).

⁴⁴⁰ <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (erişim tarihi: 24.05.2016).

⁴⁴¹ <http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/12/05-chinese-pessimism-american-cynicism-great-power-li-xu>. (erişim tarihi: 9.10.2015).

⁴⁴² http://carnegiendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

ABD'den izole etmesini istememektedir. Keza, ÇHC de RF'nin NATO ile kurmuş olduğu yakın ilişkilerden endişe duymuştur. Tüm bu unsurlar dikkate alındığında Pekin'in, stratejik ortaklığına önem verdiği Moskova ile silah ve enerji alımından dolayı, çok güçlü ticari ilişkilerinin bulunduğu ABD'ye karşı etkili bir karşı güç oluşturma eğiliminde olduğunu söylemek güçtür⁴⁴³. Bu bakımdan, RF-ÇHC ortaklığının daha da derinleşmesi olağan bir durumken, ilişkilerin daha fazla gelişmesini bir müttefiklik oluşumu olarak algılamak doğru bir yorum olmayacaktır.

2.2.7 Moskova ve Pekin 'in İran Nükleer Sorununa Yaklaşımları

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Batıdan istediğini elde edemeyen RF kendi hinterlandına ve potansiyellerine geri dönmüştür. Bu bağlamda, Marksist-Leninist ideolojinin son bulduğu bir ortamda RF'nin İran ile ilişkilerinde de bir dönüşüm yaşandığı gözlenmektedir⁴⁴⁴. İran'ın, RF'nin arka bahçesi Orta Asya ülkelerine komşuluğuyla Orta Doğu'daki pozisyonu ve nüfuzunun yanı sıra, 1979 İslam Devrimi sonrası ABD karşıtlığı ve nükleer geliştirme programıyla uluslararası ilişkilerde enerji ve güvenlik alanlarında önde gelen aktörlerden biri olduğu söylenebilir. Nitekim ÇHC'nin de 1979 İslam Devrimi sonrası uluslararası arenada imajını sarsmamak için İran'a çok dikkatli yaklaştığı belirtilmektedir. Benzer şekilde, ÇHC'nin İran'a karşı yaklaşımını kısıtlayan bir başka faktör olarak Washington'u işaret etmek mümkündür. ÇHC bu anlamda çıkar politikaları gereği zaman zaman ABD ile işbirliğine giderken zaman zaman da İran'ı desteklemiştir⁴⁴⁵. Giderek daha büyük bir petrol ithalatçısına dönüşen ÇHC açısından dünyanın en büyük petrol üreticilerinden İran'ın, gerek jeopolitik konumuyla gerekse bölgesel güç niteliğiyle ve ABD'ye karşı denge oluşturma potansiyeliyle büyük öneme sahip olduğu savunulabilir.

1990'lı yıllarda Moskova-Tahran ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Nitekim yeni yüzyılda da bu durum devam etmiş ve son zamanlara kadar olan süreç, Moskova ve Tahran ilişkilerinde uzun süreli duraklamaların yaşandığı ve tarafların birbirlerini vaatlerini yerine getirmemekle suçladıkları bir dönem olarak kaydedilmektedir⁴⁴⁶. İlişkilerdeki iniş çıkışların başta İran nükleer sorunu olmak üzere RF-İran silah ticaretinde ve ABD'nin İran'a karşı tutumu çerçevesinde şekillendiğini⁴⁴⁷ belirtmekte yarar vardır. ABD ile RF arasında 1995'teki Gore-

⁴⁴³ Menon, 2009: 125.

⁴⁴⁴ Rivlin, 2005: 36.

⁴⁴⁵ Jacques, 2012: 434.

⁴⁴⁶ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁴⁷ Rivlin, 2005: 38.

Çernomırdin protokolü uyarınca⁴⁴⁸, RF'nin İran'a askeri teknoloji ürünlerinin satışını yeni yüzyıl başlangıcına kadar askıya almış olması⁴⁴⁹ buna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

İran, RF için hem askeri teknolojisini satabileceği önemli bir pazar niteliği taşımakta⁴⁵⁰ hem de nükleer teknolojisi için iyi bir fırsat sunmaktadır. Altını çizmek gerekir ki, küresel nükleer silah kapasitesinin yaklaşık yüzde 90'ına tek başlarına sahip olan RF ve ABD, İran'ın nükleer silah geliştirmesini istememektedirler. Dolayısıyla, Moskova ve Washington'un üçüncü ülkelerdeki nükleer tehdidine karşı iyi bir işbirliği yürüttüklerini⁴⁵¹ belirtmek gerekir. Bu bağlamda, Tahran yönetiminin niyetlerinden emin olamayan RF⁴⁵², İran'ın nükleer silah geliştirmesine karşı duruşunu her zaman açıkça sergilerken, BMGK'da da bu duruşunu destekler biçimde İran karşıtı ambargoları desteklemiştir⁴⁵³. Ancak, RF'nin İran'ın barışçıl nükleer geliştirmesine karşı olmadığını ve bu alanda Moskova'nın ticari çıkarlarının da bulunduğu altı çizilmelidir. Bu bakımdan, iki ülke arasında 1992 yılında nükleer reaktör yapımına ilişkin sağlanan anlaşma⁴⁵⁴ dönüm noktası olarak gösterilebilir.

Enerji arz güvenliğini sağlamak adına hidrokarbon zengini ülkelere karşı siyasi, ekonomik ve diplomatik kaynaklarını harekete geçiren ÇHC'nin diplomasi hedefleri arasında, dünyanın beşinci büyük petrol üreticisi ve en büyük doğal gaz rezervlerine sahip İran'ın bulunması şaşırtıcı değildir. Ayrıca, bölgesel bir güç olan İran'ın, Pekin'in liderlik pozisyonundaki üçüncü dünya ülkeleri kategorisinde yer alması⁴⁵⁵ ve İran'ın Batı tarafından ÇHC gibi yaptırımlara maruz kalması⁴⁵⁶, ÇHC'nin İran'la ilişkilerini geliştirmesinde etkili olan diğer unsurlar olarak gösterilebilir. Zira ÇHC, Batı karşıtlığıyla da ön plana çıkan, özellikle RF ve İran gibi ülkelerle ve belirli enerji zengini ülkelerle sadece stratejik denge kurmakla kalmayıp, Körfez'deki varlığını da artırarak bölgedeki ABD hegemonisine denge olarak yükselmektedir⁴⁵⁷. ÇHC aynı zamanda 1980'lerden bu yana İran'ın en büyük askeri teçhizat tedarikçilerinden biri haline gelmiştir. SIPRI raporuna göre, ÇHC 2002-2012 yılları arasında İran'ın RF'den sonra ikinci büyük silah tedarikçi olmuştur⁴⁵⁸.

⁴⁴⁸ 1996'da ABD başkan yardımcısı Al Gore ve RF başbakanı Viktor Çernomırdin'in, RF ile İran arasında var olan anlaşmalar sona erdiğinde RF'nin İran'a silah satımını durduracağına dair vardıkları anlaşma.

⁴⁴⁹ <http://www.vestikavkaza.ru/analytics/politika/22111.html>. (erişim tarihi: 20.05.2016).

⁴⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rivlin, 2005: 38-39.

⁴⁵¹ http://www.globalaffairs.ru/valday/Soglashenie-po-iranskoi-yadernoi-programme-vozmozhnosti-i-pregrady-dlya-rossiisko-amerikanskogo-sotr#_ftn1. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁵² <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/8325>. (erişim tarihi: 22.05.2016).

⁴⁵³ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁵⁴ Armağan ve Yılmaz, 2015: 665.

⁴⁵⁵ Lukin, 2015: 109.

⁴⁵⁶ Jacques, 2012: 434.

⁴⁵⁷ Wu, 2015: 48.

⁴⁵⁸ Garver, 2016: 220.

ÇHC, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'ndaki (IAEA) yönetim kurulu üyeliğini kullanarak İran nükleer sorununun BM'ye taşınmasını 2003'te ve 2004'te ertelerken, 2005'te çekimser kalmış ve 2006'da ilk defa İran karşıtı oy kullanarak meselenin BMGK'ya taşınmasının önündeki engeli kaldırmıştır⁴⁵⁹. ÇHC'nin İran konusundaki duruşunu değiştirmesinde, ABD'nin İran konusunda ÇHC'yi ikna ve eleştiri diplomasisinin⁴⁶⁰ etkili olduğu reddedilemez. ÇHC'nin 2006'dan sonra BMGK'da ABD kararlarına destek çıkmasında, RF'nin İran nükleer konusundaki tutumunun da etkili olduğunu unutmamak gerekir. Zira İran'ın nükleer silah geliştirmesine başından beri karşı olan RF, BMGK'da kararlılıkla İran'ın nükleer silah geliştirmesine karşı ambargolara katılmıştır. Böylelikle ÇHC, BMGK'da izole olmuşluktan kurtulmuş olacaktır. Kaldı ki, bu durum RF ve ÇHC'nin BMGK'daki işbirliklerine de uyum sağlamaktadır⁴⁶¹. Ayrıca, ÇHC'nin bu tutumunda değişikliğe gitmesindeki diğer faktörler arasında; nükleer başlıklarını artıran İran'ın ÇHC için de bir tehlike potansiyeli taşıması⁴⁶² ve ÇHC'nin Sincan Bölgesi için tehdit oluşturabilecek İran Radikal İslamcılarını destekliyor imajını engellemek istemesi gösterilebilir⁴⁶³.

RF ve ÇHC'nin İran'la siyasi ve ekonomik ilişkilerinin bulunduğu⁴⁶⁴ unutulmamalıdır. Bu çerçevede, RF ve ÇHC'nin BMGK'daki İran karşıtı yaptırımlara kendi çıkarlarını zedelemeyecek şekilde katılmaya çaba gösterdiklerini belirtmekte yarar vardır. Nitekim her iki ülke de yaptırımları ertelemek için çaba sarf etmişlerdir. Keza, RF ve ÇHC, İran'ın nükleer silah geliştirme çabalarının ayrıntılı raporunun yumuşatılması ya da hiç yayınlanmaması yönünde IAEA'na baskı yapmışlardır⁴⁶⁵. Bu noktada BMGK'daki yaptırım kararlarının ÇHC'nin petrol ithaline bir engel teşkil etmediğini söylemek mümkünken; İran karşıtı yaptırımların çoğunun doğrudan RF'nin çıkarlarını etkilediğini de söylemek güçtür⁴⁶⁶. Hatta ÇHC, Batının ekonomik yaptırımlarına karşın, İran'da petrol ve doğal gaz varlıklarını aktif bir şekilde geliştirme çabasında olmuştur⁴⁶⁷.

ÇHC'nin, özellikle İran'da, Batıdan boşalan alanları doldurmaya yöneldiği görülmektedir. Japonya'nın INPEX şirketinin İran'daki Azadegan petrol sahasından geri

⁴⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Wu, 2015: 55.

⁴⁶⁰ Wu, 2015: 58.

⁴⁶¹ Wu, 2015: 63.

⁴⁶² Saakyan, 2016: 77.

⁴⁶³ Lukin, 2015: 108.

⁴⁶⁴ Lukin, 2015: 711.

⁴⁶⁵ http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnewsyüzde5Btt_newszyüzde5D=38675&no_cache=1#.V0LoKDWLSU1 (erişim tarihi: 19.05.2016).

⁴⁶⁶ <http://russiancouncil.ru/common/upload/WP14Russia-Iran.pdf>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁶⁷ Wu, 2015: 52.

çekilmesi üzerine ÇHC'nin bu sahaya girmesi⁴⁶⁸ ve 2009'da Fransız Total şirketinin Güney Pars sahasında bıraktığı boşluğu ÇHC'nin doldurması⁴⁶⁹, söz konusu duruma örnek niteliğindedir. Nitekim ÇHC'nin İran'la enerji ilişkileri giderek artmış ve İran 2009'da ÇHC'nin 3. büyük ham petrol tedarikçisi olmuştur⁴⁷⁰. İran'dan petrol ve hammadde tedarik eden ÇHC, bu ülkeye teknoloji ürünleri ve mühendislik hizmetleri satmıştır⁴⁷¹. Ayrıca, İran'ın altyapı sektörüne de yönelen ÇHC'nin İran ile 2011 ticaret hacmi 45 milyar dolara ulaşarak 2010'a göre yüzde 53 artış göstermiştir. Böylelikle ÇHC, İran enerji sektörünün en büyük oyuncularından birisine dönüşmüştür⁴⁷².

RF ve İran zaman zaman birbirlerini, yükümlülüklerini yerine getirmemekle eleştirmişlerdir⁴⁷³. RF-İran ekonomik ilişkilerinin ise oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira iki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 2 milyar dolar gibi (2014 yılı) oldukça düşük bir seviyededir⁴⁷⁴. Hatta son yıllarda Batı'nın İran pazarından çekilmesine rağmen, RF ekonomik olarak varlığını artıramamış, aksine 2011-2014 yılları arasında İran pazarındaki ticaret hacmi nispeten daralmıştır⁴⁷⁵. Enerji kaynak zengini olan RF ve İran'ın bu alanda daha çok rekabet içinde olabilecekleri unutulmamalıdır. Ancak, Rus şirketlerinin, (Batılı şirketler kadar etkili olmasa da) İran'ın enerji altyapısını iyileştirme projelerine ilgi göstermeleri, iki ülkenin bu alandaki ilişkilerine ivme kazandırabilir⁴⁷⁶. Nitekim petrol ve doğal gaz sahalarındaki ortak üretim ve lojistik konuları, ülkeler arasında enerjiye dayalı işbirliğini geliştirmiştir. İran'daki doğal gaz çıkarım, taşıma ve depolama konularında birçok Rus firması faaliyet göstermektedir. Bununla beraber, enerji alanındaki ilişkiler sadece iki ülke arasında kalmamakta ve üçüncü ülkeleri de kapsayacak şekilde genişlemektedir. RF ve İran'ın Tacikistan'da iki adet hidroelektrik enerji santrali inşa etme konusunda anlaşmaya varmaları⁴⁷⁷ buna bir örnek teşkil etmektedir.

ÇHC'nin İran'daki ekonomik çıkarlarından dolayı, ÇHC nezdinde İran kritik bir sorun niteliğinde değerlendirilmektedir. İki ülkenin ticaret hacmi giderek artmakta olup, özellikle ÇHC açısından kritik önemi haiz olan enerji işbirliği gelişmektedir. Ayrıca, ÇHC İran'ı siyasi

⁴⁶⁸ <http://www.wsj.com/articles/japan-set-to-resume-business-with-iran-1454654121>. (erişim tarihi: 01.06.2016).

⁴⁶⁹ <http://uk.reuters.com/article/iran-energy-china-idUKDAH33510620090603>. (erişim tarihi: 05.04.2016).

⁴⁷⁰ Jacques, 2012: 414.

⁴⁷¹ Jacques, 2012: 435.

⁴⁷² Wu, 2015: 52.

⁴⁷³ Ivanenko, 2016: 124.

⁴⁷⁴ Ivanenko, 2016: 122.

⁴⁷⁵ http://www.ved.gov.ru/exportcountries/eg/eg_ru_relations/eg_ru_trade/ (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁷⁶ <http://russiancouncil.ru/common/upload/WP14Russia-Iran.pdf>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁷⁷ Armağan ve Yılmaz, 2015: 666.

ve jeopolitik planda önemli bir bölgesel güç olarak görmektedir⁴⁷⁸. Ancak, ABD'nin İran diplomasisi, 2012'den sonra enerji alanında ÇHC'nin İran'dan petrol ithalini azaltmasına yol açmıştır. ABD ise bunun karşılığında ÇHC'ye bir yatırım muafiyeti tanımıştır. ÇHC'nin ABD ile karşılıklı ticaret ve yatırımlarının İran'a kıyasla çok çok daha yüksek olduğu hesaba katılırsa, ÇHC'nin İran'a karşı ihtiyatlı politikalar izlemesinin sebebi daha iyi anlaşılabilir. Bu bağlamda, ÇHC dış politikasının pragmatist yönü hesaba katıldığında, ABD'nin İran konusundaki baskılarına ÇHC'nin tepkisinin maliyet-fayda hesabını yansıttığı söylenebilir. Zira ABD'ye ve müttefiklerine daha fazla karşı durmak Pekin'e pahalıya mal olacaktır ki, ÇHC'nin ekonomik büyümesi ve enerji güvenliği için diğerleri İran'dan çok daha büyük önem taşımaktadır⁴⁷⁹.

ÇHC artık 2012'de İran'ın nükleer silah geliştirmesine karşı olduğunu belirtmiştir. ÇHC bir taraftan İran'dan enerji tedarikini güvenceye almak için onunla bağlarını güçlendirecek proaktif politikalar izlerken, diğer taraftan BMGK'da İran karşıtı oy kullanarak 2012-2013 döneminde İran'dan petrol alımını azaltmıştır⁴⁸⁰. Bu bağlamda, ÇHC'nin petrol ithalatı rekor kırmaya devam ederken, 2013'te İran'ın ÇHC'nin üçüncü en büyük petrol ithalatçısından altıncı sıraya gerilediğini ve bunda ABD politikalarının etkili olduğunu sonucu yanlış bir çıkarım olmayacaktır. Kaldı ki, İran konusunda ÇHC'ye sadece ABD değil, aralarında ÇHC'nin en büyük petrol tedarikçisi olan Suudi Arabistan'ın da bulunduğu ABD müttefikleri de baskı uygulamaya başlamıştır⁴⁸¹. ÇHC'nin İran yaklaşımı her ne kadar karmaşık görünse de, ekonomik ve siyasi çıkarları açısından çok ince bir niteliğinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ÇHC'nin İran'la ve ABD'yle hassas bir denge politikası gütmek yönünde diplomasi kaynaklarını kullanmaya devam edeceği sonucuna varılabilir.

İran nükleer sorununa çözüm amaçlı P5+1 ülkelerinin, 2015 Temmuzunda İran'ın barışçıl amaçlı nükleer geliştirmesini öngören bir 'Eylem Planı' üzerinde mutabık kalmaları sonucunda Batı'nın İran'a uyguladığı yaptırımlar kaldırılmıştır⁴⁸². İran'a karşı yaptırımların kaldırılmasının ardından bu ülkenin, ÇHC ve RF başta olmak üzere diğer ülkelerle ticari ilişkilerini geliştireceği aşikârdır. Nitekim 2010'da dondurulan RF-İran askeri işbirliğinin yaptırımların kalkmasıyla Ocak 2015'te yenilenmiş olması, Rus silah satıcıları için ümit vaat edici bir durum olmuştur⁴⁸³. İran'a yaptırımların kaldırılmasının İran'ın ŞİÖ'ye üye olmasına giden yolun önündeki engeli de kaldırdığının altını çizmek gerekir. Zira ŞİÖ kurallarına göre,

⁴⁷⁸ Lukin, 2015: 709.

⁴⁷⁹ Wu, 2015: 60-61.

⁴⁸⁰ Wu, 2015: 49.

⁴⁸¹ Wu, 2015: 57.

⁴⁸² <http://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁸³ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

BM yaptırımında bulunan bir ülkeye tam üyelik verilemeyeceğinden yola çıkılırsa, İran'a karşı yaptırımların kaldırılmasıyla İran'ın ŞİÖ üyeliği önündeki bir engelin kalktığını söylemek mümkündür⁴⁸⁴.

Eylem planının diğer bir avantajı ise, İran'a karşı yaptırımların kalkmasıyla RF'nin ticaretinin gelişmesine imkân tanıyacağı gibi, İran'ın BDT sınırlarında bir tehdit olmayacağı güvencesini de beraberinde getirecektir⁴⁸⁵. Eylem planı imzalanmasının ardından Putin'in Tahran ziyareti sırasında, enerjiden altyapıya kadar ticari-ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik 35 öncelikli proje belirlenmiştir⁴⁸⁶. Moskova ve Tahran arasında İran'da nükleer enerji santrali kurulmasına ilişkin anlaşmaya varılması⁴⁸⁷ ve 2014'te sekiz yeni reaktörün yapılması konusunda anlaşma sağlanması⁴⁸⁸ dikkate alındığında, İran'ın barışçıl nükleer geliştirmesinde Moskova'nın ticari çıkarlarının bulunduğu unutulmamalıdır. Kaldı ki, Moskova söz konusu anlaşmayı; İran'ın Rus nükleer yakıtını alıp, işlenen nükleer malzemeyi RF'ye geri vermesi şartıyla kabul etmiştir⁴⁸⁹. İran'a yaptırımların kalkmasının RF'ye olduğu gibi, ÇHC'ye de büyük getirilerinin olması iki ülke arasında İran'da rekabet yaşanmasını muhtemel kılmaktadır. Zira ÇHC sahip olduğu devasa ekonomik ve yatırım gücüyle ve dahi İran'la artan silah ticareti ile bu alanda RF'ye rakip olarak çıkabilir. Hatta ÇHC'nin İran'da nükleer reaktör yapımında dahi rol alması uzak bir ihtimal değildir⁴⁹⁰.

Tahran ile Washington arasında sürtüşme seviyesine bağlı olarak Tahran'ın Moskova'ya olan yaklaşımının da değiştiği görülmektedir. Moskova-Washington ilişkilerinin yakınlık seviyesine göre RF, İran'dan ABD ile siyasi ilişkilerinde istifade etmiştir⁴⁹¹. RF'nin Orta Doğu bölgesinde kendine yönelik güvenlik hesaplarında İran son kaledir. O nedenle siyasal, askeri ve ekonomik ilişkiler bölgesel ittifak anlamında gelişme göstermektedir⁴⁹². RF'nin İran ile ilişkilerinin, sadece ABD ve Batı karşısında bir denge oluşturması bakımından uluslararası alanda değil, Orta Doğu'daki nüfuz alanları ve bölgesel sorunların çözümü açısından da büyük önem arz ettiği bilinmektedir. Zira İran'ın Afganistan, Irak ve Suriye gibi

⁴⁸⁴ http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2015910. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁸⁵ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>

⁴⁸⁶ Ivanenko, 2016: 125.

⁴⁸⁷ http://www.rosatom.ru/resources/03a10680462aa521b6ecf6d490c073ed/protocol_russia_iran_rus.pdf. (erişim tarihi: 21.05.2016).

⁴⁸⁸ <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30015464>. (erişim tarihi 23.05.2016).

⁴⁸⁹ http://www.globalaffairs.ru/valday/Soglashenie-po-iranskoi-yadernoi-programme-vozmozhnosti-i-pregrady-dlya-rossiisko-amerikanskogo-sotr#_ftn1. (erişim tarihi 23.05.2016).

⁴⁹⁰ <http://russiancouncil.ru/common/upload/WP14Russia-Iran.pdf>. (erişim tarihi: 23.05.2016)

⁴⁹¹ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁹² Armağan ve Yılmaz, 2015: 666.

ülkelerde ciddi nüfuz alanının bulunduğu ve hatta buralarda RF'den daha etkili olduğu⁴⁹³ dikkate alınırsa İran'ın bölgesel önemi daha iyi anlaşılabilir.

İran'ın İslam dünyasında da etkisinin bulunması bakımından, Suudi Arabistan ve Katar'ın RF karşıtı duruşlarına bir denge oluşturması bakımından önemlidir. Ancak Moskova, İran'la ilişkilerinde aynı zamanda İsrail ile olan dengelerini gözetmek durumunda olduğundan her iki ülke ile ilişkilerinde bir diğerini incitici türden girişimlerden uzak durmaktadır. Aynı zamanda, Ukrayna krizinin de, Batı yaptırımları karşısındaki uluslararası izolasyonu en aza indirmek isteyen RF'nin, İran ile ilişkilerini geliştirmesinde itici bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim İran'ın, Batı ile bir çatışma yaşayan RF'nin kendisine daha fazla yakınlaşacağına farkında olup bundan yararlanmak istemesi gayet doğaldır. Zira Moskova'nın, özellikle 2014 Ukrayna krizi sonrası Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesinin, onu Batı'nın izolasyonundan kurtaracağı gibi finansal zararlarını da en aza indireceği düşünülmektedir. Buna ilave olarak, RF'nin İran ile enerji ilişkilerini geliştirerek Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığını azaltma hedeflerine bir bakıma engelleme girişimi olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır. Bunların dışında, RF'nin petrol, doğal gaz, petrol ürünleri, nükleer enerji ve elektrik enerjisi ve demir yolu altyapısı gibi alanlarda İran'da fırsat gözetlemekte olduğu da vurgulanmalıdır⁴⁹⁴.

ABD'nin uzun zamandan beri süregelen İran düşmanlığı, İran'ı kendi çıkarlarına karşı bir tehdit olarak algılaması ve İran'ın bölgede ABD gücünü bloke edebilecek alternatif bir devlet niteliği taşıması aslında İran'ı ÇHC'nin doğal bir işbirlikçisi haline getirmeye yeterli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim ÇHC'nin, küresel bir güç olma hedefi ve çok kutuplu dünya düzeni arzusu doğrultusunda bölgesel ortaklara ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde, İran'ı ÇHC'nin Orta Doğu'daki en makul ortağı olarak göstermek mümkündür⁴⁹⁵. ABD ile İran zıtlıkça Pekin için ikili ilişkiler açısından daha uygun fırsatlara zemin oluşmaktadır⁴⁹⁶. Ancak, ABD'nin baskıları sonucu, ÇHC'nin İran meselesinde pragmatist politikası gereği geri adım attığı da görülmüştür. Bu bağlamda, ÇHC'nin İran ile ilişkilerini geliştirmeye devam ederken ABD'nin düşmanlığını kazanmamak için bir denge politikası sürdürmeye devam edeceği sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca, ÇHC'nin İran'ı, ABD'nin Tayvan desteğine (askeri işbirliğine) karşı da esas bir denge olarak kullanılabileceği ihtimali unutulmamalıdır. Öte yandan, ÇHC'nin deniz yolundan petrol güvenliğinin tehlikeye girmesi ihtimaline karşı da

⁴⁹³ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁹⁴ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁴⁹⁵ Jacques, 2012: 435.

⁴⁹⁶ Lukin, 2015: 709.

İran'dan kara yoluyla petrol elde etme imkânının bulunması muhtemelen ÇHC'ye hareket serbestisi kazandıracaktır⁴⁹⁷.

2.2.8 Arap Baharı Sürecinde RF ve ÇHC'nin Politik Yaklaşımları

Sovyetler Birliği'nden sonra Arap dünyası ile bağlarını koparan RF, Arap Baharı öncesinde 2000-2010 yılları arasında izlediği etkin siyaset ile Orta Doğu'da tekrar belli bir nüfuz alanı oluşturmayı başarmıştır. RF bölgeye silah satışlarını artırmış ve bölge ülkeleriyle enerji alanında işbirliğini genişletmiştir. Böylelikle RF, dünya enerji piyasalarındaki konumunu pekiştirerek bölgesel ve küresel anlamda pozisyonunu güçlendirmek istemektedir⁴⁹⁸. Soğuk Savaş sonrası ÇHC'nin Orta Doğu politikası en başta enerji arz güvenliği çerçevesinde şekillenmiştir. Bölge ile istikrarlı bir çevrede pazar ve yatırım imkânlarını genişletmeye; ekonomik ve enerji ilişkilerini korumaya çalışan ÇHC, Arap Baharı gibi çatışma durumlarının işbirliği ve müzakere yoluyla çözülmesini savunmakta ve ABD'nin askeri müdahalesine geleneksel olarak karşı durmaktadır⁴⁹⁹.

Arap Baharına hazırlıksız yakalanan RF ve ÇHC, bu çerçevede yeni politikalar izlemek zorunda kalsalar da, temel amaçlarının aynı kaldığı söylenebilir. Şöyle ki, bölgesel kapsamda RF'nin önceliği siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını sürdürmekken, ÇHC ise enerji ve ticari ilişkilerini korumaya öncelik vermektedir. Küresel anlamda bakıldığında RF ve ÇHC birlikte hareket ederek bölgedeki pozisyonlarını korumayı amaçlamaktadırlar⁵⁰⁰. Arap baharı başladığı sıralarda Orta Doğu'nun istikrarsızlaşmasına bağlı artacak enerji fiyatlarının kısa vadede RF'nin lehine olacağı değerlendirilmiştir⁵⁰¹. Bu noktada, ayrıca Libya'daki iç savaş sonrası AB'ye sağlanan gaz akışındaki kesilmenin bir kısmını RF'nin karşıladığını belirtmek yerinde olacaktır⁵⁰². Lakin uzayan süreçte, Soğuk Savaştan bu yana ekonomik anlamda verimli ilişkiler yürüttüğü Libya'da karşılaştığı olumsuz durumun aynısını Suriye'de de yaşamak istemeyen RF, mücadelenin neredeyse doğrudan merkezinde konuşlanmıştır. Bu çerçevede, RF, çıkarları doğrultusunda Batılı ve bazı Orta Doğulu devletlerin aksine bir süreç izlemiştir⁵⁰³.

Arap baharı öncesinde Kuzey Afrika'daki yatırımlara Cezayir'den sonra Libya topraklarında devam eden RF ise, İtalyan ENI şirketinden Libya'daki Fil Petrol üretim sahasında yüzde 33 oranında hisse satın almıştır⁵⁰⁴. Ancak, BMGK'da Libya oylamasında RF

⁴⁹⁷ Jacques, 2012: 435.

⁴⁹⁸ Tepeyurt ve Coşkun, 2013: 238.

⁴⁹⁹ Chaziza, 2013: 74.

⁵⁰⁰ Armağan ve Yılmaz, 2015: 669.

⁵⁰¹ Kılıçarslan, 2015: 119.

⁵⁰² <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-08-15/libyan-gas-flows-to-italy-climb-as-russian-supplies-threatened>. (erişim tarihi: 01.06.2016).

⁵⁰³ Armağan ve Yılmaz, 2015: 669.

⁵⁰⁴ Varol, 2015a: 493.

ve ÇHC'nin çekimsiz kalmaları⁵⁰⁵ sonucunda Libya'ya karşı gerçekleştirilen NATO operasyonlarının ardından RF'nin Libya sahalarında çalışabilme olanağı kalmamıştır⁵⁰⁶. Benzer şekilde, ÇHC'nin 'dışa açılım' politikası doğrultusunda Afrika'ya, özelde de Libya'ya olan açılımı Arap Baharı sonrası zarar görmüştür. Zira Libya'dan petrol ihraç etmekte olan ve altyapı projelerine katılmış olan ÇHC'nin, Kaddafi hükümetiyle 18,8 milyar dolar değerinde anlaşmaları bulunmaktaydı⁵⁰⁷. Ancak Kaddafi rejiminin devrilmesiyle bu anlaşmanın geçerliliğini yitirdiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, Rus şirketlerinin, Libya'daki ayrıcalıklı konumları da Kaddafi'nin devrilmesi ile ortadan kalkmıştır⁵⁰⁸. Bu çerçevede, RF'nin elinde lisanslar olmasına rağmen giriş yapamadığı sahalarda Fransız şirketlerinin faaliyet sürdürdüklerini belirtmekte yarar vardır⁵⁰⁹.

RF ve ÇHC, Libya örneğinin tekrarlanmasını istemedikleri için BMGK'nın Suriye kararını veto etmişlerdir. Lavrov'un, "Libya'da yaşananların tekrarlanmaması için Suriye'ye yardım ediyoruz"⁵¹⁰ ifadesi bunu en güzel şekilde açıklamaktadır. BMGK'daki Suriye kararına ilişkin oylamanın 13'e karşı 2 ret olarak gerçekleşmesi⁵¹¹, RF ve ÇHC'nin Suriye konusundaki duruşlarını gösterir niteliktedir. Zira Suriye, RF için sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda Orta Doğu ve Batı Akdeniz'de jeopolitik ve askeri bağlantıları bakımından büyük önem arz etmektedir. RF'nin, Sovyet coğrafyası dışındaki tek deniz üssü olan Tarsus'taki Rus ikmal ve bakım noktası Suriye'ye verilen önemin en önemli nedenlerinden biridir⁵¹².

DAEŞ'in ilk olarak adını duyurduğu Suriye toprakları enerji kaynakları açısından dünya için büyük bir anlam taşımaktadır. Suriye'nin Akdeniz'deki varlığı uluslararası boru hatları açısından çıkış noktası niteliğindedir. Arap Baharı'nın Suriye'ye ulaşması ile birlikte Suriye'den geçecek boru hatları projeleri askıya alınmış ve yarım kalmıştır. Ancak bunun sonucu olarak Doğu Akdeniz'de yeni bir blog ortaya çıkmıştır⁵¹³.

Libya'ya kıyasla Suriye enerji kaynakları bakımından çok daha zayıftır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının çok azını ihraç etmektedir. Yine de Suriye'de iç savaş yaşanırken Suriye, RF ile 25 Aralık 2013 tarihinde doğal gaz alanında anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; Rus Soyuzneftegaz Suriye sahalarında 15 yıl boyunca keşif çalışmaları yapma hakkını elde etmiştir⁵¹⁴. Enerji kaynakları bakımından zengin olan bu bölgede İran ile Suriye yakın

⁵⁰⁵ <http://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

⁵⁰⁶ Varol, 2015a: 493.

⁵⁰⁷ Sevilla, 2013: 97.

⁵⁰⁸ Armağan ve Yılmaz, 2015: 670.

⁵⁰⁹ Varol, 2015a: 494.

⁵¹⁰ <http://www.interfax.ru/russia/465897>. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁵¹¹ <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/04/assad-obama-resign-un-resolution>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

⁵¹² Armağan ve Yılmaz, 2015: 670.

⁵¹³ Varol, 2015a: 510.

⁵¹⁴ Vzglyad Delovaya Gazeta. <http://vz.ru/news/2013/12/25/666026.html>. (erişim tarihi: 05.06.2016).

müttefikdir. Keza, Suriye İran'ın Akdeniz sahiline ulaşması için önemli bir ülkedir⁵¹⁵. Suriye kısıtlı enerji kaynaklarının yanı sıra, jeopolitik konumu açısından İran'ın Doğu Akdeniz'e çıkış yolu, Suudi Arabistan ve Katar'ın Türkiye ve AB'ye uzanan güzergâhı üzerinde yer alması bakımından önem arz etmektedir⁵¹⁶.

Arap dünyasındaki gelişmelerin, özellikle Libya'ya NATO müdahalesi ve Suriye'nin kınanması meselelerinde, Moskova ve Pekin'i ABD ve NATO karşıtı bir çizgiye getirdiği söylenebilir. ÇHC her ne kadar 2000'lerden sonra enerji politikaları kapsamında bölge ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurarak kendini bölge siyasetine katmaya başlasa da, bölgeye bazı özel elçiler göndermenin dışında, siyasi pozisyonu itibariyle bölgedeki siyasi karışıklıkta rol alacak kadar güçlü görünmemektedir⁵¹⁷. ÇHC, Orta Doğu'ya dış politikasındaki önceliği olan Afrika'dan sonra ikincil büyüklükte önem atfetmektedir. Bu bağlamda, ÇHC bölgeden petrol arz güvenliğini sağlamak adına son dönemde çeşitli stratejiler izlemiştir. Pekin, bölge ülkelerinin petrol sahalarına yatırım yapma ve geliştirme hakları kazanmaya çalışırken, ilişkilere ivme kazandırmak için Körfez ülkelerini Çin rafinerilerine yatırım yapmaya teşvik etmiştir⁵¹⁸. 2010 yılında ÇHC'nin tüm Arap dünyasıyla ticareti 145 milyar dolara ulaşmıştır⁵¹⁹. RF, bu süreçte Orta Doğu bölgesinde ABD nüfuzunun daha da yaygınlaşmasını engellemeyi ve kendi etki alanının daralmasını önüne geçmeyi hedeflemektedir⁵²⁰. Bu çerçevede, RF, bölge ülkelerinin ABD'ye karşı durabilmeleri bakımından bölgedeki ülkeler nezdinde önemli bir aktör olmanın avantajını da kullanmaktadır.

Batı'nın Libya tutumu karşısında istediğini elde edemeyen RF'nin, Batı dışındaki ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye daha çok yöneldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, 2011'de başlayan 'Arap Baharı' olarak da anılan Arap dünyasındaki ayaklanmaların, RF'nin Orta Doğu'daki siyasi ve ekonomik varlığını zayıflatması sonucunda RF, bölgedeki etkinliğini artırmak için İran'la ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır⁵²¹. Zira RF ve İran ilişkileri ülkelerin Orta Doğu'daki nüfuz alanları ve bölgesel sorunlar açısından da önem arz etmektedir. Putin'in üçüncü dönem başkan seçilmesinden kısa bir süre sonra İran lideri ile görüşmesinde tarafların ilişkileri geliştirme beyanlarından da anlaşılmaktadır⁵²². Aynı yıl Lavrov'un Tahran ziyareti sırasında Moskova'nın Suriye ve Afganistan sorunlarında İran'la daha sıkı işbirliğine ilgi duyduğunu beyan etmesi, hatta Eylül 2014'te İran'ı DAES'e karşı RF'nin 'doğal müttefiki'

⁵¹⁵ Kılıçarslan, 2015: 119.

⁵¹⁶ Varol, 2015a: 502.

⁵¹⁷ Chaziza, 2013: 74.

⁵¹⁸ Jacques, 2012: 433.

⁵¹⁹ Sevilla, 2013: 97.

⁵²⁰ Armağan ve Yılmaz, 2015: 671.

⁵²¹ <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 24.05.2016).

⁵²² <http://www.kremlin.ru/events/president/news/15590>. (erişim tarihi: 22.05.2016).

olduğunu belirtmesi⁵²³, iki ülkenin Orta Doğu'daki işbirliği açısından büyük önem taşımaktadır.

2.2.9 Ukrayna Krizi Sonrası Moskova-Pekin İlişkileri

Avrasya'nın jeopolitiğini değiştiren Ukrayna krizi sonrası yeni bir ivme kazanan RF-ÇHC ilişkilerinin, Batı'nın RF karşıtı yaptırımlarıyla farklı bir konjonktürde gelişmeye başladığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri çeyrek asırdır Batı ile bütünleşme sürecinde olan RF'nin Kırım'ı ilhak etmesiyle tekrar Batı ile Doğu arasındaki geleneksel Avrasya'nın gücü pozisyonuna geri döndüğünü⁵²⁴ söylemek mümkündür. Dahası, ABD ve müttefiklerinin siyasi ve ekonomik baskıları sonucu, Avrupa pazarının bir kısmı RF'ye kapılarını kapatınca⁵²⁵, RF doğal olarak farklı bir tarafa yönelmiştir. Böyle bir konjonktürde, Moskova'nın artık Berlin'den ziyade Pekin'e yakın olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır⁵²⁶. Bu durumu, Batı'ya karşı yeni bir RF-ÇHC bloğunun oluşumu olarak yorumlamaktan kaçınıp, RF ve ÇHC yakınlaşmasının Avrupa ve Asya, hatta ABD için ne gibi sonuçlar doğurabileceğine yoğunlaşmak daha doğru olacaktır.

Ukrayna krizi sonrası RF-ÇHC ilişkilerinin yeni bir boyut kazandığı ortamda, enerji faktörünün, ilişkilerin yeni bir ivme kazanmasına en büyük katkı sağlayan unsur olduğunu söylemek mümkündür. Zira Ukrayna krizi ile başlayan RF ve Batı arasındaki gerginlik, RF'nin Kırım'ı ilhak etmesiyle derinleşmiş ve RF, ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri tarafından bir takım yaptırımlara maruz kalmıştır. Bu şartlar altında RF, yaptırımların etkisini kırabilmek veyahut en aza indirebilmek amacıyla ÇHC ile başta enerji olmak üzere diğer alanlarda da işbirliğini geliştirme yoluna gitmiştir. 2014 Mayıs'ında imzalanan ve tarihi bir nitelik taşıyan Sibirya'nın Gücü doğal gaz anlaşması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sergey Lavrov'un belirttiği gibi "20-21 Mayıs Rus-Çin ilişkilerinde 2014 yılının temel siyasi olayı olmuş, getireceği sonuçları ise ortaklığın ilerlemesinde belirleyici olacaktır"⁵²⁷. RF'nin ÇHC ile 400 milyar dolar tutarında⁵²⁸ devasa bir anlaşmaya imza atarak, hem Doğu Gaz Programı⁵²⁹ çerçevesinde

⁵²³ http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/670715/pop-up?101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_viewMode=print&101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_qrIndex=0. (erişim tarihi: 23.05.2016).

⁵²⁴ http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crysis/Ot-Bolshoi-Evropy-k-Bolshoi-Azii-Kitaisko-rossiiskaya-Antanta-17462. (erişim tarihi: 16.10.2015).

⁵²⁵ <http://government.ru/news/19011/>. (erişim tarihi: 16.10.2015).

⁵²⁶ http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵²⁷ http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/C0CE36DCDAABF0E444257CBB0020E494. (erişim tarihi: 16.10.2015).

⁵²⁸ Resmi olarak anlaşmanın fiyatı açıklanmamış gizli tutulmaktadır. Ancak anlaşmana 400 milyar dolar 'ın üzerinde hesaplanmaktadır. <http://www.bbc.com/news/business-27503017>. (erişim tarihi: 11.10.2015).

⁵²⁹ RF Sanayi ve Enerji Bakanlığınca Eylül 2007'de onaylanan Doğu Gaz Programı, RF coğrafyasının yüzde60'ını oluşturan Doğu Sibirya ve Uzak Doğu Bölgelerindeki büyük gaz rezervlerinin işletilmesi suretiyle bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlamasını ve burada açılacak olan gaz sahalarından üretilecek

ÇHC'ye ve Asya-Pasifik pazarına açılım yönünde, hem de Sibirya ve Uzak Doğu'yu kalkındırma hedefleri doğrultusunda bir adım attığı⁵³⁰ söylenebilir. Büyüyen ekonomisini sürdürülebilir kılmak isteyen ÇHC açısından ise, enerji arzı güvenliği için zengin kaynaklara sahip RF ile işbirliğini geliştirmenin bulunmaz bir fırsat olduğu anlaşılmaktadır⁵³¹.

RF, öteden beri enerji ihracatında Avrupa'ya olan bağımlılığını azaltıp, ihracat pazarını çeşitlendirme ve ÇHC'yle stratejik ilişkilerini geliştirme politikası gütmüştür⁵³². Bu bağlamda, Sibirya'nın Gücü (Doğu hattı) projesi yeni geliştirilecek sahalardan ÇHC'ye doğal gaz sağlamayı öngörürken, henüz oluşum aşamasındaki Altay projesi (Batı hattı) kapsamında ise, Batı Sibirya'dan Avrupa'ya pompalanan doğal gaz yataklarından ÇHC'ye gaz ihracatı planlanmaktadır. Söz konusu projeler, RF'nin Avrupa pazarına bağımlılığını azaltma politikasına da uyum sağladığını kanıtlar niteliktedir.

Zira Gazprom Başkanı Aleksey Miller'in; "Batı hattından sağlanacak olan doğal gaz miktarındaki artış da göz önüne alındığında, RF'den ÇHC'ye ihraç edilen toplam doğal gaz miktarının orta vadede Avrupa'ya ihraç edilenden daha fazla olabileceği"⁵³³ ve "Batı hattı projesinin RF-ÇHC doğal gaz işbirliğinde öncelikli bir hal almakta olduğu"⁵³⁴ ifadeleri ışığında RF'nin Avrupa'ya alternatif bir pazara istekli olduğu anlaşılmaktadır. RF, 1995 tarihli ilk enerji stratejisinden itibaren sürekli olarak enerji ihracatçıları çeşitlendirme politikasını vurgulaya gelmiştir⁵³⁵. Nitekim büyük bir enerji ihracatçısı olan bir ülkenin pazar güvenliği açısından bu tartışma götürmez bir gerekliliktir.

Sibirya'nın Gücü anlaşması imzalandıktan sonra çoğu uzmanlar ve medya organları anlaşmanın, artan siyasi ve ekonomik yaptırım şartları altında RF için biraz zorunlu bir adım olduğunu tartışa gelmişlerdir. Söz konusu anlaşmada tarafların fiyat üzerine uzlaşmaya varamadıkları, anlaşmanın gizli tutulan kısımlarının belirsizliğini koruduğu ileri sürülmektedir⁵³⁶. Kremlin İdari Başkanı Sergey İvanov, daha önce 55 milyar dolar olarak bildirilmiş olan Sibirya'nın Gücü projesinin yapım maliyetinin Temmuz 2014 Pekin ziyareti sırasında 60-70 milyar dolar olacağını söylemiştir⁵³⁷. Bunun yanı sıra, bazı uzmanlar finansman için alınacak krediyle birlikte proje maliyetinin yaklaşık olarak 90 milyar dolar veya daha fazla

doğal gazın Asya-Pasifik pazarına ihraç edilmesini öngörmektedir.

<http://www.gazprom.ru/about/production/projects/east-program/>. (erişim tarihi: 21.10.2015).

⁵³⁰ <http://www.kremlin.ru/events/president/news/19825>. (erişim tarihi: 09.10.2015).

⁵³¹ http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR126_-_A_Soft_Alliance_Russia-China_Relations_After_the_Ukraine_Crisis.pdf. (erişim tarihi: 19.21.2015).

⁵³² <http://www.ft.com/cms/s/0/79eeabb0-6888-11e4-acc0-00144feabdc0.html#axzz3mSsgchIC> (erişim tarihi: 22.09.2015).

⁵³³ <http://www.ng.ru/news/484520.html?print=Y>. (erişim tarihi: 20.10.2015).

⁵³⁴ <https://russian.rt.com/article/58640>. (erişim tarihi: 20.10.2015).

⁵³⁵ Mastepanov, 2015: 24.

⁵³⁶ <http://www.rbcdaily.ru/economy/562949992526177>. (erişim tarihi: 06.10.2015).

⁵³⁷ <http://ria.ru/economy/20140709/1015250622.html>. (erişim tarihi: 06.10.2015).

olabileceğini değerlendirmektedirler⁵³⁸. Sibirya'nın Gücü için gaz sahalarının, zorlu iklim şartlarına sahip Doğu bölgesinde yeni açılacak sahalar olması ve buradaki gaz rezervlerinin zor bileşenlerden oluştuğu için yabancı sermaye ve teknoloji gerektiren büyük gaz rafineri tesislerine ihtiyaç duyulması⁵³⁹ maliyeti yükseltmektedir. Kasım 2014'te Gazprom Başkanı Miller'in, projenin finansmanı için ÇHC'nin vereceği avans karşılığında anlaşma fiyatında indirim istediğini ve bu yüzden avans konusunun askıya alındığını bildirmesi⁵⁴⁰, fiyat konusunun ve projenin yapımı hususunda bazı meselelerin (avans gibi) anlaşma kapsamında netlik kazanmadığını gösterir niteliktedir.

Ukrayna krizi sonrası ÇHC'nin RF'ye karşı cephede bulunmaması, bazıları tarafından Pekin'in bilerek Moskova'nın yanında yer alarak güç gösterisi yaptığı şeklinde yorumlanmaktadır⁵⁴¹. Oysaki ÇHC her ne kadar ABD'nin demokrasi temelli politikalarından hoşnut olmasa da, Ukrayna krizi meselesinde ABD cephesine katılıp RF karşıtlığı sergilemediği gibi, RF'ye açıkça destek vermekten de kaçınmıştır. Zira Moskova'nın yanında yer almak Pekin'in Washington ile merkezi ilişkilerine⁵⁴² zarar verebilir. Bu bağlamda, Washington yönetiminin, ÇHC'den RF'nin Kırım'ı ilhakını ve Doğu Ukrayna'ya müdahalesini kınamasını beklediği anlaşılmaktadır. Nitekim Obama yönetimi esasen, devletlerin toprak bütünlüğü ve içişlerine karışılmaması ilkelerine ÇHC'nin destek vereceğini düşünmüştür⁵⁴³. BM Genel Kurulu'nun Mart 2014 tarihli 'Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü' oylaması sırasında ÇHC, ABD'nin beklentilerini doğrulayacak şekilde; "Ülkelerin içişlerine müdahale edilmesine her zaman karşı olduklarını ve toprak bütünlüğüne saygı duyduklarını"⁵⁴⁴ belirtmesine rağmen, oylamada çekimser kalmıştır⁵⁴⁵.

Kırım'ın ilhakına karşı olduğunu vurgulayıp oylamada çekimser kalan ÇHC'nin, dengeli bir yaklaşım izleyerek her iki tarafla da (RF ve Batılı ülkeler) bağlarını koparmadığı görülmektedir. Ayrıca, ÇHC'nin BMGK'daki ifadesinden, RF'nin yapmış olduğunun, Pekin'in dış politika ilkeleriyle uyuşmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, ÇHC, Ukrayna'da Moskova'nın tepkisine neden olan olayları da görmemezlik etmemiştir. Çinlilere göre, Ukrayna'daki Avrupa lehtarı 'Meydan protestoları' gibi Batının desteğini alan renkli

⁵³⁸ <http://www.rbcdaily.ru/economy/562949992526177>. (erişim tarihi: 06.10.2015).

⁵³⁹ Mastepanov, 2015: 24.

⁵⁴⁰ <http://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/11/10/u-millera-i-sechina-odni-i-te-zhe-dengi>. (erişim tarihi: 05.10.2015).

⁵⁴¹ <http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/liamholligan/10854595/Russia-China-gas-deal-could-ignite-a-shift-in-global-trading.html>. (erişim tarihi: 12.10.2015).

⁵⁴² *Merkezi ilişkiyle kastedilen her iki tarafta da yer almayan (tarafsız ilişkiyle karıştırılmamalı) mesafe olarak ne yakın, ne uzak, ortada bulunan bir ilişkidir.*

⁵⁴³ http://carnegeendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵⁴⁴ *ÇHC'nin Sincan Uyгур Özerk Bölgesi, Tayvan ve Tibet sorunlarından ötürü böyle bir çıkış yaptığı yorumlanmaktadır.*

⁵⁴⁵ <http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>. (erişim tarihi: 9.10.2015).

devrimlerin, Moskova'nın verdiği tepkiden daha tehlikeli olduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira Batı destekli bu tür hareketler ÇHC açısından da potansiyel bir tehlike barındırmaktadır. Hatta Çinli bazı yetkililere göre, Putin'in Kırım meselesindeki kararlılığı takdir edilebilecek, imrenilecek bir şeydir⁵⁴⁶.

Ukrayna krizinin ÇHC'ye olumlu yansımaları farklı yollardan da hissedilmiştir. Şöyle ki, Kasım 2014'te Pekin'de düzenlenen APEC Zirvesi'nde ÇHC lideri Şi'nin, kendisini Obama ve Putin arasında merkezi bir konuma oturttuğu görülmektedir. Böylelikle, her iki tarafla iyi ilişkileri bulunan ÇHC'nin, Washington-Moskova-Pekin üçlüsünün tepesinde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, dış politikasında daha aktif davranmak isteyen ÇHC açısından kendi çıkarlarını ön plana çıkarmak ve savunmak için uygun bir platform olabilir⁵⁴⁷.

RF'nin Kırım'ı ilhakından kısa bir süre sonra imzalanan doğal gaz anlaşması ile RF-ÇHC ilişkilerinin, uluslararası gündemde merakla takip edilmeye başlandığını belirtmek gerekir. Ancak, RF'nin içinde bulunduğu ekonomik ve finansal zorluklar, ÇHC'ye yönelişin etkilerini bastırılmış gibi gözükmemektedir. Zira Batı'nın yaptırımlarıyla eş zamanlı olarak dünya petrol fiyatlarının da yarı yarıya düşmesi⁵⁴⁸, RF'nin gelirlerini azaltırken rublenin değer kaybetmesiyle sonuçlanmıştır⁵⁴⁹. Hâlihazırda yaptırımlar neticesinde teknoloji, yatırım ve kredi kapıları kapanan RF'nin nasıl bir yol izleyeceği ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır. Batının RF'ye karşı sergilediği engeller, RF'yi enerji alanında çözümü ertelenen sorunları ivedilikle halletmesi için harekete geçirdiği tartışılmaktadır. Yaptırımlara ilişkin olarak; RF'nin enerji alanında pazar finansına erişiminin kısıtlanmasından dolayı pek zorluk çekmediği ileri sürülürken, teknolojik engellerin aşılması sorununun daha zor olacağı ve ciddi anlamda çaba ve zaman harcanması gerektiği değerlendirilmesi yapılmaktadır⁵⁵⁰. Zira RF finans sorunu çözümünde devlet kaynaklarının yanı sıra, başta ÇHC olmak üzere kendini ABD'nin potansiyel baskısından uzak hisseden yabancı yatırımcılardan kaynak sağlayabilmektedir⁵⁵¹. Ancak RF, petrogaz teknolojisinde çok uzun zaman Batılı şirketlere bağımlı kalmıştır. RF'nin henüz geliştirilmemiş sahalarının önemli bir kısmında çıkarılması zor rezervlerin bulunması, sadece devasa yatırımları gerektirmemekte, bunun yanı sıra Batının yaptırımları arasında bulunan

⁵⁴⁶ http://carnegeendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵⁴⁷ http://carnegeendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵⁴⁸ *Haziran 2014'te başlayan petrol fiyatlarındaki düşüş, Ağustos 2015'te son 6 yılın en düşük seviyesine (Brent petrol varil fiyatı 48,10 dolar) ulaşmıştır.*

http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Research/PRN01_Mar2015_Oil_Prices.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016). ve <https://www.iea.org/Textbase/npsum/MTOMR2015sum.pdf>. (erişim tarihi: 23.01.2016).

⁵⁴⁹ http://carnegeendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵⁵⁰ Andriyanov, 2015: 1.

⁵⁵¹ Yakov Ruderman mülakatı. Neft Rossii, 2015: 5.

yabancı teknolojiye ihtiyaç duyulmaktadır⁵⁵². Bu sebeple, mevcut sahaların verimliliğinin artırılması konusunun daha öncelik kazandığı anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla, Batılı ülkelerin Ukrayna krizini takiben RF'ye karşı uyguladığı yaptırımlar, RF'yi sürüncemede olan petrogaz sorunlarını kısa sürede çözüme kavuşturmaya zorladığı söylenebilir. Yakın zamana kadar ÇHC'nin kendi petrol ve doğal gaz sahalarına hissedar olarak girmesine hep tedirgin yaklaşan Moskova'nın direnci Ukrayna krizi ile kırılmış gibi gözükmemektedir. Uzun zamandır RF'nin upstream⁵⁵³ sektörüne sermaye karşılığı girmeyi arzulayan ÇHC açısından Vankor teklifi iyi bir fırsat olmuştur. Nitekim ÇHC tarafı teklif edeceği kadar hisse satın almaya hazır olduğunu söyleyerek bu fırsatı iyi bir şekilde değerlendirmeye çalıştığını kanıtlamaktadır⁵⁵⁴.

ÇHC Başkan Yardımcısı Wang Yang, Soçi'deki konuşmasında; "Batılı ülkelerin RF'ye karşı yaptırımlarının yanlış olduğunu"⁵⁵⁵ bildirerek, ÇHC'nin RF'ye uygulanan yaptırımlara karşı olduğunu açıkça ifade etmiştir. Dahası "özellikle şu anda olduğu gibi buna benzer durumlarda dayanışma içinde olunması gerekir ve RF halkının kararlılıkla mevcut zorlukların üstesinden geleceğine inanıyoruz"⁵⁵⁶ ifadesini kullanması ÇHC ve RF'nin ABD'nin iç işlerine karışması gibi durumlarda dayanışma içinde olduklarının güzel bir örneğini göstermektedir. ÇHC Devlet Konseyi Başkan Yardımcısı Zhang Gaoli ise, RF'ye uygulanan yaptırımlara karşı ÇHC'nin elinden geleni yapacağını belirterek; "ÇHC, ABD ve Batının RF'ye karşı yürüttükleri yaptırımlara, renkli devrimlere ve RF'nin kalkınmasına engel her türlü girişime kesin bir şekilde karşı durmaktadır"⁵⁵⁷ diyerek ÇHC'nin RF'ye olan desteğinin altını çizmiştir.

RF ve ABD arasındaki uyuşmazlığın, Putin'in pragmatist politikasından dolayı oluşabilecek Moskova-Washington yakınlaşmasının Pekin'de oluşturabileceği potansiyel kaygıdan, ÇHC'yi kurtardığı da ileri sürülebilir. Aynı zamanda, ÇHC, Ukrayna krizi sonrası uluslararası alanda işbirliği alternatifleri oldukça daralan RF'nin, kendisiyle işbirliğine daha meyilli olduğunun farkındadır⁵⁵⁸. RF'nin ise, kendisi için elverişsiz bu uluslararası konjonktürden tek çıkış yolu olarak ÇHC'ye başvurmanın kendisini ÇHC'nin 'junior partner'ına (küçük ortak) dönüştüreceği endişesini taşıdığı tartışılmaktadır⁵⁵⁹. Nitekim RF'nin bu endişelerinden dolayı sadece ÇHC'ye bağlanmak yerine, gerek yatırım gerekse ticaret

⁵⁵² Andriyanov, 2015: 1.

⁵⁵³ *Upstream: Petrol ve doğal gaz endüstrisinde sondaj ve üretim faaliyetlerine denilmektedir.*

⁵⁵⁴ <http://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/11/19/cnpc-hochet-bolshe-vankora>. (erişim tarihi: 20.10.2015).

⁵⁵⁵ <http://www.rg.ru/2014/10/11/kitai-site.html> (erişim tarihi: 04.10.2015).

⁵⁵⁶ <http://www.rg.ru/2014/10/11/kitai-site.html> (erişim tarihi: 04.10.2015).

⁵⁵⁷ <http://kremlin.ru/events/president/news/46530>. (erişim tarihi: 23.09.2015).

⁵⁵⁸ http://carnegeendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

⁵⁵⁹ Kuchins, 2007: 321.

ortaklarını çeşitlendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Rosneft'in kardeş şirketi olan Vankorneft'in yüzde 10'luk hissesinin CNPC'ye satışı konusunda daha önce çerçeve anlaşması imzalanmış⁵⁶⁰ olmasına rağmen, RF'nin Vankorneft'in yüzde 15'lik hissesini Hindistan'ın ONGC şirketine⁵⁶¹ satmış olması⁵⁶², yani Hintlilerle Çinlilerden daha önce anlaşmaya varması, RF'nin bu kaygısının bir örneği olarak nitelendirilebilir. RF'nin bu adımı, stratejik önemi haiz bir alanda ortaklarını çeşitlendirmek istemesi bakımından oldukça doğal karşılanabileceği gibi, ÇHC'ye bağımlılık kaygılarının önüne geçebilmesi açısından da yerinde bir adım olarak yorumlanabilir.

Batının yaptırım koşullarında ÇHC, RF karşıtı koalisyonun dışında kalan en büyük ekonomiye sahip ülke oluvermiştir. 2014 Mayıs'ında Şangay'daki ikili zirve sırasında taraflar arasında; finansın enerjiye, yatırımdan bilgi teknolojilerine kadar toplam 47 anlaşma imzalanmıştır. Bu bağlamda, Moskova'nın kendisi için hayati önemi haiz olan Batıya karşı desteği, gizliden Pekin'inden sağlamış olduğu sonucuna varmak mümkündür⁵⁶³. Kremlin'in bu maveraları, Batının izolesinden sıyrılmak için Doğu komşusu ile stratejik ilişkilerini geliştirme gayretleri olarak yorumlanmaktadır. 2010 yılından beri RF'nin en büyük ticaret ortağı olmaya devam eden ÇHC'yle⁵⁶⁴ ikili ticaret hacmi, petrol fiyatlarındaki büyük düşüşün etkisiyle 2015 yılında bir önceki yıla göre yüzde 28,6 gerileyerek 68 milyar dolar'a düşmüştür⁵⁶⁵. 2014 yılında 90 milyar dolar tutarında gerçekleşen RF-ÇHC ticaret hacminde⁵⁶⁶, RF'nin ÇHC'ye ihrac kalemleri arasında enerji kaynaklarının tek başına yüzde 70'den (fiyat bazında) fazla paya sahip olması⁵⁶⁷, iki ülke ilişkilerinin enerji faktörü ekseninde geliştiğini göstermektedir. RF'den ÇHC'ye ilk defa boru hattı yoluyla doğal gaz ihracatının gerçekleşmesini öngören Sibiry'a'nın Gücü anlaşmasının, öngördüğü ihracat hacmi ile iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinde yeni bir çığır açacağı aşikârdır. Söz konusu anlaşma, enerji alanında imzalanmış olan tarihi bir anlaşma niteliğine sahip olmasının yanı sıra, RF'nin enerji jeopolitiğinde tarihi bir dönüm noktası olmuştur. ÇHC'ye açılan bu gaz, sadece 1960'ların sonunda Moskova'nın Batı Avrupa'ya açmış olduğu gaz ile mukayese edilebilir⁵⁶⁸.

⁵⁶⁰ <https://www.rosneft.ru/press/releases/item/173391/>. (erişim: 10.01.2016).

⁵⁶¹ *Bir devlet işletmesi olan Hindistan'ın en büyük petrol ve gaz şirketi ONGC, Hindistan'ın toplam hidrokarbon tüketiminin yaklaşık yüzde 30'unu temin etmektedir.* <http://www.gazprom-international.com/ru/news-media/articles/delegaciya-ongc-posetila-moskovskiy-filial> (erişim tarihi: 30.09.2015).

⁵⁶² https://www.rosneft.ru/press/news_about/item/182289/. (erişim tarihi: 10.10.2015).

⁵⁶³ <http://www.mgimo.ru/news/experts/document263701.phtml>. (erişim tarihi: 10.10.2015).

⁵⁶⁴ http://www.ved.gov.ru/files/images/kai/China/Rus_China_TES_2014.pdf. (erişim tarihi: 20.10.2015).

⁵⁶⁵ RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı. http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/ (erişim tarihi: 08.04.2016).

⁵⁶⁶ http://www.ved.gov.ru/files/images/kai/China/Rus_China_TES_2014.pdf. (erişim tarihi: 20.10.2015).

⁵⁶⁷ <http://isem.irk.ru/energy21/papers/pdf>. (erişim tarihi: 12.05.2016).

⁵⁶⁸ http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf. (erişim tarihi: 04.04.2016).

Sonuç itibariyle, Ukrayna'daki ayrılıkçıları desteklediğinden ötürü Batının yaptırımlarına maruz kalan RF ÇHC ile hayata geçirmek istediği planlarını gerçekleştirme yolunda hızlı adımlar atmaya başlamıştır. Bugünün konjonktüründe Moskova ve Pekin'in ilişkilerini güçlendirdiği ve enerji ortaklıklarını geliştirmek için benzeri olmayan bir 'kazan-kazan' modeli⁵⁶⁹ oluşturduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. RF-ÇHC ilişkilerinde doğal gaz anlaşması ile yeni bir yakınlaşmanın olması, enerji faktörünün siyasi ilişkilerin seyrini önemli ölçüde etkileyebildiğinin bir kanıtıdır. Bununla beraber, Batının yüz çevirdiği bir RF'nin, ÇHC'ye bağımlılığının artacağı yönündeki görüşler yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, ÇHC açısından RF'yi 'junior partner' a dönüştürme imkanı ortaya çıktığı görüşü savunulmaktadır. Zira Batının yaptırım uyguladığı RF için, büyüyen ve cazip bir pazar olan Asya ülkelerine yönelmekten daha iyi bir alternatifinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. RF'nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunabilecek büyük ekonomileriyle ve ileri teknolojileriyle Güney Kore ve Japonya'nın, ABD'nin müttefikleri olmaları sebebiyle RF'ye katkıları mevcut konjonktürde sınırlı kalacak gibi görünmektedir. Dolayısıyla, ÇHC'nin RF için jeopolitik konumu da göz önünde bulundurulduğunda tek seçenek olarak ortaya çıktığını savunmak mümkündür.⁵⁷⁰ Kısacası, Ukrayna krizinin, RF-ÇHC ilişkilerinde işbirliğini hızlandırdığı ve iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Sibirya'nın Gücü doğla gaz anlaşması da bunun en güzel kanıtı niteliğindedir.

⁵⁶⁹ Bahsi geçen modelde özellikle şu kastedilmektedir: ÇHC, Rus şirketlerine genel olarak büyük tutarlarda ön ödeme şeklinde finansal destek sağlamakta, bu destekler yeni enerji sahalarını geliştirmek ve ÇHC'ye ulaştırmak için kullanılması öngörülmektedir. RF bunun karşılığında ÇHC'ye enerji tedarikini taahhüt etmektedir. <http://www.worldaffairsjournal.org/article/russia-china-gas-deal-implications-and-ramifications>. (erişim tarihi: 12.10.2015).

⁵⁷⁰ [http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR126 - A Soft Alliance Russia-China Relations After the Ukraine Crisis.pdf](http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR126_-_A_Soft_Alliance_Russia-China_Relations_After_the_Ukraine_Crisis.pdf). (erişim tarihi: 19.21.2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOSKOVA-PEKİN SİYASİ İLİŞKİLERİNDEKİ AÇMAZLARDA ENERJİ FAKTÖRÜ

3.1 Moskova-Pekin İlişkilerinde Dengenin Kurulamadığı Alanlar

Tarihte inişli-çıkışlı ilişkilere sahip olan RF-ÇHC ilişkileri, Soğuk Savaş'taki çatışmadan kurtulup Soğuk Savaş sonrasında giderek gelişmiş ve derinleşmiştir. Hatta tarafların ortak ifadesiyle RF-ÇHC ilişkileri, özellikle 2014 Ukrayna krizi sonrasındaki süreçte tarihteki en iyi dönemini tecrübe etmektedir⁵⁷¹. Uluslararası meselelerde ortak duruş sergileyen, ABD'ye karşı birlikte denge oluşturan RF-ÇHC ikilisinin ilişkileri; enerjiden ekonomiye, askeri alandan siyasi ilişkilere, ticaretten yatırıma, eğitimden bilime hemen her alanda gelişme göstermektedir. Ancak, iki ülke ilişkilerindeki bu olumlu görünüme rağmen, ilişkilerde gerek enerji ve ekonomi gerekse siyasi ve askeri alanda rekabet ve bir takım sorunlar bulunduğu, hatta zaman zaman çıkarların örtüşmediği görülmektedir.

Enerji alanı, RF ve ÇHC'nin dış politikalarının öncelikli konularından biri olup stratejik açıdan her iki ülke için de büyük öneme sahiptir. Bu iki ülkenin enerji alanındaki ortaklıkları RF'nin ihraç pazarı, ÇHC'nin ise kaynak pazarı ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmiştir. Her ne kadar RF ve ÇHC son dönemde enerji alanında daha yoğun bir işbirliğine girdilerse de, ikilinin enerji ortaklığı mevcut seviyeye gelene kadar büyük çelişmelerden ve anlaşmazlıklardan geçmiştir. İki ülkenin potansiyellerine bakıldığında enerji ortaklığının istenilen seviyede olmadığını savunmak mümkündür. Ayrıca, ÇHC'nin petrol ve doğal gaz tedarikinde RF'nin rolünün artması ise, dengenin kimin lehine geliştiği konusunda tartışma yaratmaktadır.

RF ve ÇHC arasındaki ticaret hacminde büyük payı enerji tutmaktadır. Taraflar arasında henüz boru hattıyla doğal gaz ticareti yapılmazken, petrol ticareti ise giderek artmış ve 2015 yılında yıllık 40 milyon ton petrol gibi rekor bir seviyede gerçekleşmiştir. RF-ÇHC enerji ortaklığındaki sorunların en başında fiyat meselesinin geldiğine vurgu yapılacak olunursa, bunun daha çok doğal gaz alanı için geçerli olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir. Zira ÇHC son zamanlarda RF petrol pazarı için karlı bir hal almıştır⁵⁷². Ancak, doğal gaz alanındaki işbirliği petrol alanındaki kadar hızlı gelişmemiştir. Bunun sebebi olarak, ÇHC'ye doğal gaz akışı sağlayacak olan RF'nin Sibiryaya ve Uzak Doğu bölgelerinde maliyeti yüksek yeni sahaların yapılması gerekliliği gösterilebilir. Ayrıca, kendisi de büyük bir gaz üreticisi olan ÇHC'nin, kendi iç pazarındaki fiyattan daha pahalıya RF'den gaz almak istememesi, RF'nin ise doğal

⁵⁷¹ <http://kremlin.ru/supplement/4969>. (erişim tarihi: 09.06.2016).

⁵⁷² Bolt, 2013: 4.

gazda fiyat açısından daha karlı olan Avrupa, Güney Kore ve Japonya pazarını tercih etmesi⁵⁷³ iki ülkenin ortak noktada buluşmasını güçleştirmektedir. Buna ilave olarak, RF'nin Sibirya petrol ve gazında ÇHC'nin tek müşteri olmasını engellemek için büyük çabalar harcadığını ve bu doğrultuda zaman zaman ÇHC'nin hoşuna gitmeyen taktik değişikliklerine gittiğini belirtmek yerinde olacaktır⁵⁷⁴. Kısacası, RF ve ÇHC'nin enerji ortaklığında birden çok faktörü denge unsuru olarak değerlendirdiklerini ve enerji ilişkilerini geliştirirken denge unsurunu gözeterek ortak çıkar noktasında buluşmaya çalıştıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Enerji alanında henüz sorun olmayan, ancak gelecekte iki ülkenin doğal gaz ticaretini etkileme potansiyeli bulunan ÇHC'deki şeyl gazı rezervlerinden de ayrıca bahsetmek gerekir. Bu potansiyelin gerçekleşmesi ÇHC'deki zengin şeyl gazı rezervlerinin üretilebilir hale gelmesine bağlıdır. Zira ÇHC ucuza şeyl gazı ürettiği takdirde, RF'nin başta ÇHC'ye olmak üzere Asya-Pasifik'e, hatta diğer tedarikçilerin de Avrupa pazarına yönelmesiyle, Avrupa'ya olan ihracatını etkilemesi kaçınılmazdır⁵⁷⁵. Böyle bir sav ileri sürülürken, ABD'deki şeyl gazı devriminin, ne kadar hızlı geliştiğini ve son bir buçuk yılda küresel petrol fiyatlarında büyük bir düşüşe neden olan ana faktörlerden birini teşkil ettiğini vurgulamak yerinde olacaktır.

İki ülkenin enerji işbirliğindeki başka bir sorun ise, Orta Asya ülkelerinde enerji konusunda çıkarlarının çatışıyor olmasıdır. Enerji konusu RF ve ÇHC'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinin temeli haline gelmiştir. Orta Asya'nın enerji rezervleri, iki ülkeyi de enerji kaynaklarını elde etme ve bölgede etkili olma konusunda mücadeleye sevk etmektedir⁵⁷⁶. ÇHC'nin, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına doğrudan erişim çabasında olması, Orta Asya'nın küresel enerji pazarına çıkışında tek nokta olan RF'nin bu alandaki tekeli ortadan kaldırmıştır. ÇHC'nin Kazakistan petrol üretiminin neredeyse yarısını kontrol eder hale gelmesi⁵⁷⁷ ve Türkmenistan'dan ciddi miktarda doğal gaz ithal etmesi RF'nin bölgede enerji alanındaki tekeli kırması bakımından önemlidir. Nitekim ÇHC'nin Orta Asya'dan doğal gaz alımını artırmasının, RF'nin ÇHC pazarındaki potansiyel payını doğrudan daralttığını savunmak mümkündür. Söz konusu durumun, RF'nin ÇHC'deki payını daraltmakla kalmayıp, RF'nin Sovyet sonrası etkisini sürdürdüğü tek coğrafya diyebileceğimiz Orta Asya'daki hâkimiyet alanını da sınırlandırmaktadır⁵⁷⁸.

RF, Orta Asya'da Sovyetler döneminden kalan altyapı, ortak dil ve ticari bağlar gibi bir takım avantajlara sahip olmasına rağmen, son zamanlarda bölgeye sanayi ürünleri ihraç

⁵⁷³ Yorulmaz, 2015: 299.

⁵⁷⁴ Akman, 2015: 639.

⁵⁷⁵ Paltsev, 2014: 269.

⁵⁷⁶ Akman, 2015: 639.

⁵⁷⁷ Akman, 2015: 633.

⁵⁷⁸ Kaczmarek, 2015: 90.

oranlarında düşüş gözlenmektedir. Bunun temel sebebi, RF'nin bölgede başta ÇHC olmak üzere diğer rakipleriyle rekabet içinde olması ve RF'nin giderek daha fazla hammadde eğilimli ekonomik rahatsızlığıdır⁵⁷⁹. RF yaşadığı ekonomik problemler nedeniyle bölgedeki ticari faaliyetlerinde zorlanırken, ÇHC bu dönemde enerji alanındaki yatırımlarına ilave olarak; altyapı yatırımlarında bulunmakta, çeşitli imtiyazlar elde etmekte ve Orta Asya ülkelerine finansal destekler sağlamaktadır. 2010 yılında ise ÇHC, Orta Asya ülkelerinin en büyük ticaret ortağı olarak RF'nin bu unvanını elinden almıştır⁵⁸⁰. ÇHC'nin bu suretle bölge ülkeleriyle karşılıklı bağımlılığını giderek artırarak, orta ve uzun vadede daha avantajlı olacağı düşünülebilir⁵⁸¹. Belirtmek gerekir ki, ÇHC enerjinin yanı sıra altyapı sektörüne de yatırım yapmakta, ancak Rus sermayesi başlıca enerji kaynaklarının çıkarımına yoğunlaşmıştır⁵⁸². Kaldı ki, RF'nin bölge ülkelerine yaptığı doğrudan yatırımlarda da özellikle finansal kriz sonrası 2009 yılında ciddi düşüş olmuştur⁵⁸³.

Giderek derinleşen RF-ÇHC ikili ilişkilerinde artan bir başka orantısızlığı ekonomi alanında görmek mümkündür. İki ülkenin ekonomik ilişkileri dikkate alındığında ekonomik ilişkilerde RF'nin rolünün ÇHC'ye hammadde sağlamakla sınırlı kaldığı neokolonial bir modelin ortaya çıktığına dair eleştiriler bulunmaktadır⁵⁸⁴. Ticaret hacmi açısından ÇHC, RF'nin dış ticaret ortakları arasında 1. sırada yer alırken, RF ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sırada bulunmaktadır⁵⁸⁵. Bu da iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin ÇHC lehine bir eğilim içinde olduğunun farklı bir göstergesidir. 2015 yılında ÇHC, RF'nin ticaret ortakları arasında 1. sıradaki yerini muhafaza ederken, RF'nin ÇHC'nin ticaret ortakları arasında 9. sıradan 16. sıraya gerilediği⁵⁸⁶ koşullar, ekonomik ilişkilerin ne derece RF'nin aleyhine geliştiğini anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Dahası, RF'nin son dönemde ekonomik olarak sıkıntılı bir dönemden geçiyor olması, ÇHC'nin pozisyonunu daha da güçlendiriyor gibi görünmektedir. ÇHC'nin RF'ye işlenmiş ve ileri teknoloji ürünleri satışı artarak devam ederken, RF'nin ÇHC'ye üretilmiş mal ihracı çok zayıf durumda kalmıştır⁵⁸⁷. Bu çerçevede, RF'nin ÇHC'ye ihracatının yüzde 70'ten fazlasını hidrokarbonun oluşturuyor olması, petrol fiyatlarındaki düşüşe ve Ukrayna krizine bağlı rublenin devalüe olmasından ötürü RF'de alım gücünün zayıflaması, RF'nin ÇHC'ye daha

⁵⁷⁹ http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁵⁸⁰ Kaczmariski, 2013: 10.

⁵⁸¹ Arı ve Pirinççi, 2010: 321.

⁵⁸² http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁵⁸³ Rossiyskaya Akademiya Nauk, 2010: 8.

⁵⁸⁴ Kaczmariski, 2013: 6.

⁵⁸⁵ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 01.04.2016).

⁵⁸⁶ http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/. (erişim tarihi: 08.04.2016).

⁵⁸⁷ Akman, 2015: 644.

fazla petrol ihraç etmesi ancak daha az gelir elde etmesi, göz ardı edilmemesi gereken önemli hususlardır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse, Moskova ve Pekin ticari ilişkileri, son altı yılda 40 milyar dolardan 90 milyar dolara ulaşarak iki katından fazla artmıştır. Hızla değişen konjonktürde Pekin'in, Moskova için alternatif para, yatırım ve hatta teknoloji kaynağı olarak görülmeye başlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. 2015 Ocak-Haziran döneminde RF ÇHC'ye ham petrol ihracatını yüzde 26 oranında artırmasına rağmen, petrol fiyatlarındaki düşüşten ötürü fiyat bazında ihracatta yüzde 31 oranında bir düşüşle iki ülkenin ticaret hacmi 90 milyar dolardan 68 milyar dolara gerilemiştir.

İki ülkenin askeri ilişkilerine bakıldığında, savunma sanayi alanında RF'nin daha ileride olduğunu ancak ÇHC'nin de hızla aradaki farkı kapatmak üzere olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki, RF ÇHC'nin en önemli dış silah kaynağı olmuştur. 1991-2013 yılları arasında silah ithalatının yüzde 80'ini RF'den karşılayan ÇHC, RF'nin silah ihracatının yaklaşık üçte birini satın almıştır. ÇHC, RF'den aldığı silahlarla ordunun gücünü oldukça artırmıştır⁵⁸⁸. RF'nin ÇHC'ye silah satışı 2005 yılında zirveye ulaşmış ve daha sonra düşüşe geçmiştir⁵⁸⁹. 2006-2010 arasında ÇHC silah ithalatının yüzde 84'ünü RF'den almasına rağmen, 2005 yılında RF'nin ÇHC'ye silah ihracatı yüzde 60 iken, 2012'ye kadar bu rakam yüzde 11'e kadar düşmüştür⁵⁹⁰. 2006'dan sonra silah ihracatı belirli ürünlerin satışlarıyla sınırlı kalmıştır. Bu duruma aydınlık getirecek birkaç açıklama vardır.

RF'nin ÇHC'nin artan askeri gücü ve harcamalarına ilişkin kaygılarına ilave, Pekin'in Moskova'dan temin ettiği silah tekniklerinde fikir ve mülkiyet haklarına uymayarak tersine mühendislik yaptığına ilişkin endişeler kendini göstermiştir. ÇHC, daha önce RF'den satın alınmakta olduğu silahların çoğunu kendi savunma sanayisi üretme kapasitesine ulaştırmıştır. Dahası, ÇHC açısından RF'den silah alımı ile ilgili bazı memnuniyetsizlikler mevcuttur. Zira RF'nin çoğu zaman ÇHC'ye en yüksek teknoloji malzemelerini satmaktan imtina etmesi ve buna rağmen, bu ileri teknoloji malzemelerini Hindistan'a satmakta gönüllülük göstermesi ÇHC'yi rahatsız etmektedir. Ayrıca, ÇHC'nin savunma-sanayii harcamalarını giderek artırması⁵⁹¹, ÇHC'nin uluslararası silah satışında 2006-2010 dönemindeki yüzde 3,6'lık payının, 2011-2015 döneminde yüzde 5,9'a çıkmış olması (2014'te silah satışından 2,2 milyar dolar kazanmıştır) ve RF'nin aynı dönemde dünya silah satışındaki payının yüzde 25'ten yüzde 22'ye gerilemiş olması (2014'te silah satışından 10,2 milyar dolar kazanmıştır), ÇHC'nin askeri

⁵⁸⁸ http://www.bbc.com/russian/business/2016/02/160218_sipri_report_arms_trade. (erişim tarihi:19.05.2016).

⁵⁸⁹ Menon, 2009: 114.

⁵⁹⁰ Bolt, 2013: 8.

⁵⁹¹ <https://www.sipri.org/media/press-release/2013/world-military-spending-falls-china-russias-spending-rises-says-sipri>. (erişim tarihi: 04.05.2016).

kapasitesini artırdığının somut bir örneğidir⁵⁹². Hatta ÇHC'nin, artık Rus askeri teknoloji seviyesinin ve kalitesinin ÇHC'yi tatmin etmediği ileri sürülmektedir⁵⁹³.

RF'nin ÇHC'ye know-how üretim teknolojilerini aktarma konusunda tedbirli politikalarının bulunmakta olduğu ve ÇHC'yi dengelemek adına onu dengeleyebilecek güçteki ülkelerle sıkı ilişkilerini devam ettirmek gibi bir stratejik hedefi olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ÇHC'nin geleneksel rakibi Hindistan en önemli örnek olarak gösterilebilir⁵⁹⁴. Soğuk Savaşın bitiminden bu yana Hindistan RF ile geleneksel bağlarını oldukça güçlendirmiş ve özelde nükleer ve savunma işbirliğini genişletmiştir. Çinli analistler, ÇHC ve Hindistan'ın Rus silahlarının iki büyük müşterisi olduklarını, ancak Moskova'nın ileri düzey askeri teknolojilerini Yeni Delhi'ye satmaya daha fazla istekli olduğunu belirtmektedirler⁵⁹⁵. Bu bağlamda, 2010 yılından sonra RF'nin en büyük silah alıcısının Hindistan olduğunu belirtmek yerinde olacaktır⁵⁹⁶. Ancak, RF Savunma Bakanının 2014 Kasım ayında ÇHC'ye yaptığı ziyaret sonucunda ÇHC'ye askeri-stratejik ortak olarak 'özel statü' tanınmış olup, ÇHC'nin RF'nin birinci sınıf askeri teknolojisine erişim imkânı sağlanmış olması önemlidir⁵⁹⁷. Bunda Putin'in defaatle "ÇHC'nin savunma kapasitesinin yükselmesinin çok kutuplu dünya düzeni oluşturulması için büyük önem arz ettiğini" vurgulamasının⁵⁹⁸ etkili olabileceğini ve 2014 Ukrayna krizi sonrası yeni bir ivme kazanan ilişkilerin bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Aleksandr Dugin'in Çin hakkında ilginç görüşlerine de yer vermek gerekir.

ÇHC aslında birçok konuda RF'nin çıkarlarına aykırı stratejiler uygulamaktadır. ÇHC bir taraftan Atlantikçi cepheye hizmet ederken, diğer taraftan ŞİÖ'deki işbirliğini bir taktik politika niteliği taşımaktadır. Bu anlamda ÇHC, iki nedenden dolayı RF için tehlikelidir: kendiliğinden Atlantikçiliğin jeopolitik bir üssü olması ve 'sahipsiz alanlar' arayan yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan bir ülke olması bakımında RF için tehlike arz etmektedir⁵⁹⁹.

RF son zamanlarda, ÇHC'nin rakibi olan Vietnam'la da askeri alanda işbirliğini geliştirmiştir. Hatta RF 2014 yılında Vietnam'a 714 milyon dolar tutarında silah satmıştır. ÇHC'yi kaygılandıran diğer bir konu ise, RF'yi yürüttüğü projeleri durdurması konusunda ikaz

⁵⁹² SIPRI, 2016: 2.

⁵⁹³ http://www.bbc.com/russian/business/2016/02/160218_sipri_report_arms_trade. (erişim tarihi:19.05.2016).

⁵⁹⁴ Menon, 2009: 114.

⁵⁹⁵ Jing-dong, 2010: 31.

⁵⁹⁶ SIPRI, 2016: 2.

⁵⁹⁷ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 01.04.2016).

⁵⁹⁸ Akman, 2015: 642.

⁵⁹⁹ Yalçınkaya, 2010: 289.

etmesine rağmen, RF'nin Vietnam ile Güney Çin Denizi'nde doğal kaynak arama faaliyetlerini sürdürmesi olmuştur⁶⁰⁰.

RF-ÇHC ilişkilerinde en büyük risklerden birinin de tarafların birbirini anlayamaması ve karşılıklı güvensizlik olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Bu durumun kültür farklılığından, tarafların birbirlerinin hareket ve niyetlerini, söylem ve işaretlerini farklı yorumlama yaklaşımından kaynaklandığı savunulmaktadır. Zira Soğuk Savaş döneminde emsalsiz bir yakınlıkla başlayan Sovyet-Çin dostluğunun aniden büyük bir kopuşa uğraması iki ülkenin hafızalarında tazeliğini korumaktadır⁶⁰¹. Özellikle iki ülkenin en fazla işbirliği yaptığı ticari-ekonomik alanında çıkarların toplumsal temele yayılması ve ilişkilerde karşılıklı güvenin gerçek anlamda artırılması gerekmektedir⁶⁰². Zira Çinliler için RF temel medeniyet açısından çekim alanı olarak görülmemektedirken, kültürel farklılıklar oldukça derindir. Ruslar için de Çinliler hoş karşılanmamakta olup özellikle Çinli göçmenlere bakış olumsuz niteliktedir⁶⁰³.

İki ülkenin 'yumuşak güçleri' ele alındığında ise, ÇHC'nin bu konuda da RF'yi geride bıraktığı anlaşılmaktadır. RF bugün 'yumuşak güç' açısından eski Sovyet alanının ötesine geçemezken, ÇHC gerek yatırım araçlarını, gerekse maddi olmayan unsurları giderek artan bir şekilde kullanarak kendinden çok uzak bölgelerde etkili olabilmektedir⁶⁰⁴. Nihayetinde bahsi geçen durumlar göz önüne alındığı zaman, nükleer güç dışında, ÇHC'nin hemen hemen bütün alanlarda RF'den nispeten daha ileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu da RF'nin ÇHC'yle eşit düzeyde bir süper güç statüsü elde edemeyeceği inancının giderek güçlenmesine yol açmaktadır⁶⁰⁵.

3.2 Orta Asya'da Artan Moskova-Pekin Rekabeti

Orta Asya ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlar ve bu ülkelerde istikrarsızlık ve aşırı dinci hareketler baş göstermiştir. Özellikle Tacikistan'da yaşanan olaylar ülkede iç savaşa yol açmıştır. Bu bakımdan, Afganistan'ın bölgeye yakın olması dolayısıyla Taliban ideolojinin bölgeye yayılması potansiyeli, bölgenin güvenliği açısından büyük bir tehdit unsuru olarak görülmektedir⁶⁰⁶. Orta Asya devletlerinin istikrarsızlığı ve bu ülkelerin radikal dini akımlar ve organize suç örgütleri gibi devlet dışı unsurların etkisine açık olması RF ve ÇHC'nin bölgede

⁶⁰⁰ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 01.04.2016).

⁶⁰¹ <http://russiancouncil.ru/common/upload/Russia20China.pdf>. (erişim tarihi: 28.03.2016).

⁶⁰² Portyakov, 2013: 7.

⁶⁰³ Akman, 2015: 636.

⁶⁰⁴ Kaczmariski, 2013: 11.

⁶⁰⁵ Kaczmariski, 2013: 18.

⁶⁰⁶ Leclercq, 2014: 268.

işbirliği yapmalarını gerekli kılmıştır⁶⁰⁷. Söz konusu işbirliği çerçevesinde, üye ülkeler arasındaki sınır sorunlarının çözümüne yönelik işbirliğini öngören RF, ÇHC, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında ‘Şangay Beşlisi’ olarak adlandırılan örgüt kurulmuştur. RF ve ÇHC, Örgüt çerçevesindeki işbirlikleriyle terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılığa karşı işbirliği yapmışlardır⁶⁰⁸.

Sovyetler Birliği sonrası dönemde RF ve ÇHC’nin Orta Asya’daki politikalarının, bölgenin güvenliğini sağlamaya ve buradan kendi ülkelerindeki azınlık grupları hareketlendirmeye sebebiyet verecek riskleri bertaraf etmeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Güvenlik alanının yanı sıra Orta Asya’da enerji meselesi ağırlığını korumaktadır. Sovyetler Birliği’nden sonra Orta Asya’da ‘Büyük Oyun’a benzer yeni bir enerji savaşının çıktığı savunulmaktadır. Bu yeni ‘Büyük Oyun’un birçok devlet ve enerji şirketlerinin petrole erişim için verdikleri rekabeti kapsamaktadır⁶⁰⁹.

Orta Asya coğrafyasının petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından zengin olmasından ötürü RF ve ÇHC arasında bu kaynakların kontrolünü sağlamaya yönelik rekabetin artmaya başladığı ileri sürülebilir. Büyük güçlerin enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olma güdülerinden olsa gerek, söz konusu rekabete Soğuk Savaş sonrası tek hegemon güç olarak kalan ABD’nin de katıldığı görülmektedir. 2005’te Rus Lukoil şirketinin, PetroKazakistan şirketinin CNPC tarafından alınmasını önleme girişimleri⁶¹⁰ başarısızlıkla sonuçlansa da, söz konusu durumun RF’nin Çin yayılmasına set çekme kararlılığını ve ikili arasında enerji alanında verilen rekabeti göstermesi bakımından yerinde bir örnek olarak gösterilebilir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra RF’nin Orta Asya politikasının BDT politikası çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Nitekim Sovyetlerden sonraki ilk yıllarda Moskova dış politikasında Orta Asya’ya yer vermemiş olup, Yeltsin döneminde Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler inişli-çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Batıdan umduğunu bulamayan Yeltsin yönetimi Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmesine rağmen, bu dönemde RF’nin yaşadığı ekonomik sorunlar buna bir bakıma engel teşkil etmiştir⁶¹¹. 1991-1993 yılları arasında RF’nin Orta Asya ülkeleri ile ticaret hacminin yüzde 90 oranında azalması⁶¹², RF’nin bölgeyi 1990’lı yılların başında ne kadar ihmal ettiğini göstermektedir. Buna karşılık, Sovyetler Birliği

⁶⁰⁷ Çolakoğlu, 2010: 392.

⁶⁰⁸ <http://tj.china-embassy.org/rus/zt/shhzzz/t245402.htm>. (erişim tarihi: 16.06.2016).

⁶⁰⁹ Yüce, 2006: 147.

⁶¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.nytimes.com/2005/10/27/business/worldbusiness/chinese-companys-bid-for-petrokazakhstan-is-approved.html?_r=0. (erişim tarihi: 30.04.2016).

⁶¹¹ Kamalov, 2008: 119-120.

⁶¹² Leclercq, 2014: 271.

dağıldıktan sonra Orta Asya ülkeleriyle sınır sorunlarını çözmesi üzerine ÇHC'nin bölge ülkeleriyle ticaret hacmi giderek artmaya başlamıştır⁶¹³.

RF, Batı ile bütünleşme politikalarından istediği sonucu elde edemeyince, arka bahçesi olarak adlandırılan Orta Asya coğrafyasına geri dönmüş ve buradaki en büyük etkisini Sovyetlerden kalan enerji nakil hatları üzerinden sağlamaya çalışmıştır⁶¹⁴. Zira RF, Orta Asya ve bölgeye sınırı bulunan Asya ülkeleri ile Avrupa arasında kendisini enerji naklinin transit geçiş bölgesi yapmayı hedeflemektedir. Keza, RF'nin bu hedefi doğrultusunda; onu by-pass eden petrol ve gaz hatlarının yapımını engellemek için gerekli engelleme girişimlerinde bulunması bunu açıkça göstermektedir⁶¹⁵. RF, Rus devlet ve özel şirketleri aracılığıyla 1990'lardan itibaren bölgedeki petrol ve doğal gaz arama çıkarma faaliyetleri için oluşturulan konsorsiyumların hemen hepsinde belirli bir pay almıştır⁶¹⁶. Ayrıca, bölgeden Avrupa pazarına kendisi üzerinden büyük bir enerji kaynağı akışı sağlanması dolayısıyla RF, bölgedeki pozisyonunu özellikle enerji ve savunma alanlarında işbirliğini pekiştirmek suretiyle güçlendirmeye çalışmaktadır⁶¹⁷.

ÇHC'nin 1992'de Orta Asya ülkeleri ile ticaret hacmi yaklaşık 500 milyon dolardan 2006'da 13 milyar dolar seviyesine yaklaşmıştır⁶¹⁸. Ayrıca, Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarına sahip olması⁶¹⁹, bölgenin ÇHC açısından güvenlik politikalarının yanı sıra, başka bir önemli boyutunu teşkil etmektedir⁶²⁰. ÇHC açısından Hazar Havzasının Orta Doğu'ya alternatif bir potansiyele sahip olmasının⁶²¹, Pekin'in Orta Asya politikasına yön veren en önemli unsurlardan biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira ÇHC, petrol arzının büyük çoğunluğunu istikrarsızlıkların bitmediği Orta Doğu'dan tedarik ederken, petrol ithalatının yüzde 80'i ABD donanmasının hâkim olduğu açık denizlerden geçmektedir⁶²². Bu bakımdan, ÇHC'nin bölge ülkelerinden enerji alanında petrol ve doğal gaz tedarik etmesi, enerji arzını çeşitlendirmesi bakımından hayati önemi haizdir. ÇHC'nin Orta Asya'yla sadece enerji alanında angaje olmadığını, aynı zamanda bölgede yeni demir yolu ve otoyollar gibi altyapı faaliyetleri yürüttüğü⁶²³ dikkate alınır, Orta Asya'nın hem ekonomik hem de enerji kaynakları açısından ÇHC için giderek cazibe haline geldiği söylenebilir. Ayrıca, ÇHC'nin başarılı bir

⁶¹³ Peyrouse, 2007: 11.

⁶¹⁴ Mitrova, 2013: 9.

⁶¹⁵ http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁶¹⁶ Arı ve Pirinççi, 2010: 317.

⁶¹⁷ http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁶¹⁸ Peyrouse, 2007: 9-15.

⁶¹⁹ Nogayeva, 2015: 319.

⁶²⁰ Yüce, 2006: 123.

⁶²¹ Çolakoğlu, 2010: 386.

⁶²² Bolt, 2013: 10.

⁶²³ Menon, 2009: 118.

ekonomik büyüme sürdürmesinin, eski komünistlerin iktidarda olduğu Orta Asya ülkeleri için iyi bir model teşkil ettiğini⁶²⁴ belirtmekte fayda vardır.

Bölgede aktif faaliyette bulunmuş ve bölgede RF ve ÇHC’i dengeleyecek güce sahip olması bakımından ABD’nin Orta Asya’daki varlığına da değinmek gerekmektedir. Her ne kadar ABD’nin Orta Asya’ya olan ilgisi Afganistan operasyonuna kadar sınırlı düzeyde kalsa da, Afganistan operasyonu ABD’nin bölgedeki varlığının iyice artırdığı görülmektedir. 11 Eylül saldırılarına kadar Washington’nun Orta Asya politikasının, başta enerji alanı olmak üzere bölgede yatırım yapan Amerikan şirketlerinin ticari çıkarlarının korunması çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür⁶²⁵. Ancak, 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin Orta Asya’da güvenlik çıkarları temel politika haline gelmiş olup, bu coğrafya en stratejik bölgelerden birine dönüşmüştür⁶²⁶. Washington’un güvenlik politikalarını yanı sıra, hem ülkedeki yatırımlarını garanti altına almak hem de enerji naklini RF’nin tek elinden kurtarmak için Kazak petrolünün BTC projesine bağlanması gibi alternatif projeleri desteklediğini belirtmekte yarar vardır. Zira Hazar kaynaklarının dünya pazarına ulaşmasının RF üzerinden sağlanması, RF’ye bölge üzerinde siyasi tesirde bulunma imkânı tanımaktadır. Bu bağlamda, enerji naklinin Rus tekelinden çıkarılması, RF’nin bölge ülkeleri üzerindeki önemli bir baskı unsurunu kaybetmesine yol açacağı gibi ABD’nin bölgedeki nüfuzunu da artıracaktır⁶²⁷.

Bu noktada RF ve ÇHC, uluslararası terörizme karşı ortak çıkarları bulunması sebebiyle ABD’nin Orta Asya’da askeri üsler elde etmesine karşı gelmemişlerdir. Ancak, bölge ülkeleriyle askeri ilişkileri en gelişmiş ülke olan RF’nin Kırgızistan’da ABD üssüne çok uzak olmayan bir üs elde etmesi⁶²⁸ arka plandaki dengeleme mücadelesini gösterir niteliktedir. Bu bakımdan, RF’nin ABD’nin Afganistan operasyonunu desteklemesinin ve bölgeye yerleşmesine göz yummasının, esasen Moskova’nın pragmatik politikasının sonucu olduğunu vurgulamak gerekir. Zira ABD’nin terörle bölgede terörle mücadele etmesi, bir taraftan RF’nin bölgedeki güvenlik politikaları külfetini hafifletirken, diğer taraftan RF’nin bunu desteklemesi aynı zamanda Moskova’nın Çeçenistan politikalarına meşruiyet zemini sağlamıştır. Keza, söz konusu durum, bölgenin güvenli ve istikrarlı olmasını isteyen ÇHC’nin de külfetini hafifleteceği gibi, Sincan bölgesinde uyguladığı politikalara meşruiyet sağlayacağını belirtmek yanlış olmayacaktır. Söz konusu çıkar politikaları, ABD’nin Gürcistan, Ukrayna ve

⁶²⁴ Çolakoğlu, 2010: 408.

⁶²⁵ Arı ve Pirinççi, 2010: 296.

⁶²⁶ Yüce, 2006: 186.

⁶²⁷ Yüce, 2006: 192.

⁶²⁸ Arı ve Pirinççi, 2010: 318.

Kırgızistan'daki yönetim değişikliklerine destek verene kadar gizli rekabet çerçevesinde yaşanmıştır⁶²⁹.

RF, ÇHC ve ABD'nin Orta Asya ülkelerine yönelik politikalarına karşı, bölge ülkeleri de bu üç ülkenin bölgedeki güç mücadelesini kendi yararlarına kullanmaya çalışarak üçlü arasında denge politikaları güttüklerini belirtmek yerinde olacaktır. Her şeyden önce Orta Asya ülkelerinin bölgedeki aktör çeşitliliği sayesinde tek bir ülkenin etkisi altında kalma riskinden kurtuldukları söylenebilir. Zira Orta Asya ülkelerinin; ABD'nin Afganistan operasyonu sonrası ABD ile yakınlaştıkları, bu ülkeden çeşitli kazançlar elde ettikleri, ancak renkli devrimler sonrası RF'ye yakınlaştıkları ve RF'yi dengelemek için de ÇHC ile işbirliklerini geliştirdikleri görülmektedir. Bu konuda çok değişken bir tutum takınan Özbekistan'ın 2002'de ABD'ye açtığı askeri üssünü 2005'te kapatması⁶³⁰ ve Moskova ile çok yakın ilişkileri bulunan Kazakistan'ın NATO ile Barış için Ortaklığa katılması⁶³¹ yerinde örnekler olacaktır. Türkmenistan'ın tarafsız politikaları, Kırgızistan'da yönetim değişiklikleri, Orta Asya'daki ülkelerin her birinin şahsi milli menfaatinin ve dış politika yöneliminin birbirinden farklı milliyetçi ülkeler topluluğu olduğunu göstermektedir. RF'nin bölge ülkeleri ile ortak tarihe ve kültüre sahip olması siyasi hedeflerin de ortak olması anlamı taşıyorsa da, RF'nin bu bölgedeki en güçlü siyasi etkiye sahip olan ülke olduğu savunulabilir. Ancak, gerek ticaret ve yatırım gerekse enerji alanlarında RF'nin bölgedeki etkisini zayıflatan ve söz konusu alanlarda bölge ülkeleriyle ilişkilerini giderek geliştiren ÇHC'nin bölge üzerindeki etkisi hafife alınamaz.

Putin döneminde ekonomisini güçlendiren ve giderek güçlenen RF, Orta Asya ülkeleri ile giderek yakınlaşmış ve bölgede meydana gelen sorunların çözümünde aktif bir rol oynamıştır⁶³². Buna karşılık, yeni yüzyılın başlangıcında bölge ülkeleriyle ilişkilerini gerek ŞİÖ çerçevesinde gerekse ticari alanlarda hızla geliştiren ÇHC'nin 2002-2003 döneminde bölge ülkeleriyle olan ticaret hacmi yüzde 200 seviyesinde artarak, 1 milyar dolardan 3 milyar dolara ulaşmıştır⁶³³. Bölge ülkeleriyle ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştiren ÇHC'nin özellikle enerji alanında da bölgenin önemli ortaklarından birine dönüştüğü savunulabilir.

ÇHC, Orta Asya'da kendine özellikle enerji kaynakları için bir ekonomik etki alanı oluşturmak istemektedir. Zira enerji ihtiyacını büyük ölçüde Orta Doğu'da karşılayan ÇHC için Orta Asya, enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve enerji güvenliği açısından önemli bir bölgedir⁶³⁴. ÇHC'nin 2006 yılında Kazakistan'dan boru hattı ile petrol ithaline ve 2009 yılında

⁶²⁹ Arı ve Pirinççi, 2010: 316.

⁶³⁰ <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav012308b.shtml> (erişim tarihi:28.04.2016).

⁶³¹ http://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_43627.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 27.04.2016).

⁶³² Kamalov, 2008: 119-120.

⁶³³ Peyrouse, 2007: 12.

⁶³⁴ Arı ve Pirinççi, 2010: 320.

boru hattıyla Türkmenistan'dan doğal gaz ithaline başlaması, pazar olarak sadece RF'ye bağımlı olan bölge ülkelerinin pazar çeşitliliği açısından büyük önem taşımaktadır⁶³⁵. Dahası, ÇHC'nin bölge ülkeleriyle enerji boru hattı tesis etmesi, bölge ülkelerinin enerji ihracında dış pazara açılan tek transit noktası olan RF'nin tekeline⁶³⁶ kıldığına işaret etmektedir. Rus Dışişleri Bakanlığı'nın, enerji politikasını Orta Asya'da, ABD ve Avrupa'ya karşı durma ve Çin yayılmasının önünü almadaki esas araç olarak hesaba katmaya başladığı ileri sürülmektedir⁶³⁷. Bu durum, RF'nin Orta Asya'nın enerji alanındaki varlığının sürdürülmesinin ne kadar önemli olduğunu gösterir niteliktedir⁶³⁸.

Bu sebeplerden ötürü, RF ve ÇHC'nin Orta Asya ülkelerinde enerji konusunda çıkar çatışması yaşadıklarını belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira ÇHC'nin, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına doğrudan erişim sağlama hedefi gütmesi, Orta Asya'nın enerji pazarına çıkışında transit ülke rolü oynayan RF'nin çıkarlarına ters düştüğü aşikârdır. Bunun yanı sıra, ÇHC'nin Orta Asya'dan doğal gaz alımını artırmasının, RF'nin Çin pazarındaki potansiyel payını doğrudan daralttığını savunmak mümkündür. Nitekim söz konusu durum, RF'nin ÇHC'deki payını daraltmakla kalmayıp, RF'nin Sovyet sonrası etkisini sürdürdüğü tek coğrafya diyebileceğimiz Orta Asya'daki hâkimiyet alanını da sınırlandırmaktadır. Keza, Orta Asya-Çin doğal gaz boru hattı, Türkmen gazının ve Orta Asya'nın bölge dışı bir ülkeye RF'nin dahli olmaksızın doğal gaz boru hattı ile bağlandığı ilk hat niteliğini taşımaktadır⁶³⁹.

Orta Asya'nın RF açısından sadece enerji alanında değil, ekonomi ve askeri alanlarda da büyük önem taşıdığını belirtmek gerekir. RF'nin arka bahçesi olarak adlandırılan Orta Asya, stratejik hinterlant olarak Moskova'ya yönelebilecek olası tehditlere karşı önemli bir tampon bölgedir⁶⁴⁰. Ayrıca, Orta Asya ülkeleri sahip olduğu iç pazar potansiyeli ile RF'nin bölgeye ihracatı, bölgede Rus teşebbüslerinin ve bankalarının yayılması açısından geniş imkânlar sunmaktadır. RF'nin bu pazarda hâkim olmasının en önemli nedenlerinden biri de Sovyetler zamanından kalan kooperatif bağlarının devam etmesi, bölge ülkelerinin Rus ticaret yapısını bilmeleri, ortak iletişim diline sahip olmaları ve akrabalık ilişkileri olarak sıralanabilir. Bunlara ilave olarak, RF Orta Asya'dan ciddi göç almakta olup, bundan ucuz işgücü olarak faydalanmaktadır. 2009 yılında RF'deki tüm göçmenlerin yaklaşık yüzde 93'ünün (261,5 bin

⁶³⁵ Dent, 2013: 964.

⁶³⁶ Menon, 2009: 120.

⁶³⁷ Gleason, 2011: 88.

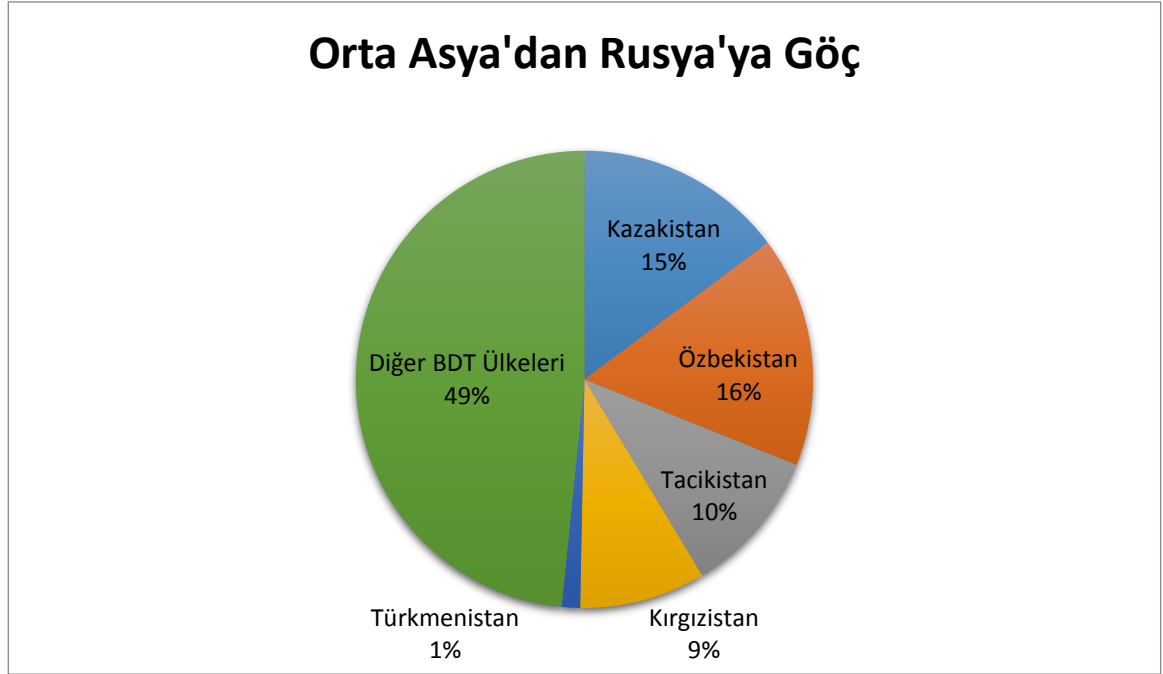
⁶³⁸ Paltsev, 2014: 267.

⁶³⁹ Kaczmariski, 2015: 90.

⁶⁴⁰ Arı ve Pirinççi, 2010: 316.

kişi) BDT ülkelerinden geldiği ve bu göçmenlerin de yarısının Orta Asya'dan geldiği⁶⁴¹ dikkate alınır, RF'nin bölge ile sıkı bağının halen sürmekte olduğu anlaşılacaktır.

Tablo 3.1 BDT Ülkelerinden Rusya Federasyonu'na Göç Oranları

Kaynak: www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=1901. (erişim tarihi: 28.05.2016).

Her ne kadar RF, ÇHC'nin Orta Asya'daki varlığına siyasi olarak karşı bir duruş sergilemese de, ticari ve nüfuz manevralarıyla, yani rekabet koşullarında rakibinin etki alanını sınırlandırmaya çalıştığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Benzer şekilde, ÇHC de Orta Asya'da RF'nin yerini ve ayrıcalıklı rolünü tartışmaktan hep kaçınmıştır⁶⁴². Nitekim Rus yönetiminin ÇHC'nin Orta Asya'daki çıkarlarına karşı büyük bir anlayışla yaklaşması gerekirken, ÇHC'nin de RF'nin çıkarlarına karşılık aynı şekilde bir yaklaşım içinde olması gerektiği savunulabilir⁶⁴³. Bu çerçevede, RF'nin 2012'de Putin tarafından imzalanan 'Rusya Federasyonu Dış Politika Çizgisinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Önlemler' belgesi, RF'nin Sovyet sonrası alanda strateji değişikliğine gittiğini gösterir niteliktedir. Söz konusu belgede BDT ülkeleriyle politikaya öncelik verildiği, esas hedef olarak Sovyet sonrası alanda Serbest Ticaret Bölgesi anlaşmasının hayata geçirilmesi olarak belirlenmiştir⁶⁴⁴. Ayrıca, RF BDT çerçevesinde, Orta Asya ülkeleri de dâhil olmak üzere, üye devletlerle; başta terörizm, köktencilik, uyuşturucu kaçakçılığı, sınır aşan suçlar, yasadışı göç olmak üzere ortak tehlike ve

⁶⁴¹ Rusya Federasyonu Demografik Yapısı. www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=1901. (erişim tarihi: 28.05.2016).

⁶⁴² d'Encausse, 2013: 152.

⁶⁴³ http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁶⁴⁴ <http://news.kremlin.ru/acts/15256>. (erişim tarihi: 02.06.2016).

risklere karşı güvenlik alanında işbirliğini geliştirmeye devam edecektir. Bunların arasında öncelikli yeri, Afganistan'dan kaynaklanan tehditlerin Orta Asya'daki istikrarı bozma tehlikesinin bertaraf edilmesi gelmektedir⁶⁴⁵.

RF, Orta Asya ülkeleriyle olan siyasi etkisini sürdürmek ve bu ülkelerle olan istikrarlı ilişkilerini devam ettirebilmek için Orta Asya'daki otoriter rejimleri desteklemektir. Zira bu ülkeler ekonomik, özellikle enerji alanında ve ŞİÖ çerçevesinde stratejik ortaklık bakımından RF için büyük önemse sahiptirler⁶⁴⁶. Ayrıca, RF'nin ÇHC'yi dışarıda bırakarak bölge ülkeleriyle, ŞİÖ dışında, Avrasya Ekonomik Birliği⁶⁴⁷, KGAÖ⁶⁴⁸ gibi oluşumlara girmesi ve aynı şekilde ÇHC'yi dışarıda bırakarak bölge ülkeleriyle askeri-siyasi alanda ikili işbirliğini geliştirmeye önem atfetmesi⁶⁴⁹, RF'nin bölgede ÇHC'nin artan etkisinin önüne geçme çabaları olarak yorumlamak mümkündür. Keza, RF'nin ŞİÖ'ye Hindistan'ın tam üyeliği için lobi faaliyetlerinde bulunması⁶⁵⁰, benzer bir politikanın ürünü olduğu sonucuna varılabilir.

RF ve ÇHC her ne kadar bölgenin güvenliği üzerine işbirliği yürütseler ve bölgede ABD'nin varlığını engelleme konusunda ortak çıkarları bulunsa da, bu iki ülke arasında Orta Asya'da enerjiden ticarete, askeri ilişkilerden siyasi ilişkilere bir rekabet bulunduğunu söylemek yanlış bir yorum olmayacaktır. RF ve ÇHC'nin, hatta ABD'nin Orta Asya'daki politikalarının Hazar enerji kaynaklarının güvenliğinin ve ulaşımının sağlanması, korunması ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmanın yanı sıra⁶⁵¹, Orta Asya'da bir başka gücün egemen olmasını engelleme ve bölgedeki güvenlik sorunlarının çözümü şeklinde sıralamak mümkündür.

ÇHC'nin Orta Asya'daki çıkarlarını bölgedeki etki alanlarına başka aktörlerin girmesini engellemek, ülke içi talebini karşılayacak ölçüde enerji kaynağı elde etmek, ayrılıkçı örgütlerin bölgeyle bağlantısını kesmek ve güvenlik işbirliğini geliştirmek şeklinde sıralamak mümkündür⁶⁵². RF açısından ise, bölgedeki siyasi etkisini sürdürebilmesi bakımından Orta Asya devletlerinin güvenliği ve hükümet şekilleri RF için ayrı bir önem arz etmektedir. Bununla beraber, RF'nin Orta Asya'da ekonomik çıkarları da bulunmaktadır. RF enerjiiyi ucuz fiyatlardan alarak ve Avrupa'ya tekrar satarak kar elde etmek suretiyle Orta Asya'nın enerji altyapısını kontrol etme hedefindedir. RF'nin bölgedeki diğer çıkarı ise, bölgede bulunan Rus

⁶⁴⁵ http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F. (erişim tarihi: 02.06.2016).

⁶⁴⁶ Leclercq, 2014: 268.

⁶⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.eaeunion.org/#about>. (erişim tarihi: 07.06.2016).

⁶⁴⁸ <http://www.dkb.gov.ru/d/azzo.htm>. (erişim tarihi: 03.06.2016).

⁶⁴⁹ <http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>. (erişim tarihi: 02.06.2016).

⁶⁵⁰ Menon, 2009: 118.

⁶⁵¹ Nogayeva, 2015: 319.

⁶⁵² Arı ve Pirinçi, 2010: 319.

etnisitesinin korunması üzerinden etki alanını kullanmaktadır⁶⁵³. RF, kendisini Orta Asya ülkeleri için tehditler karşısında güvenilir bir ortak, ayrıca onlar için yatırım ve teknoloji kaynağı saymaktadır. Dünyada ve Orta Asya'daki dinamik gelişmeler paralelinde ABD, AB ve ÇHC'nin bölgede daha önemli roller oynamaları, RF için zaman zaman bölgede rekabet oluştururken, bazen de karşılıklı işbirliği için yeni alanlar⁶⁵⁴ açmaktadır.

3.3 Moskova-Pekin Enerji İlişkilerinde Sibirya ve Uzak Doğu Açmazı

RF'nin Doğu bölgesi⁶⁵⁵ ülkenin yüzde 60'ını kaplamakta olup⁶⁵⁶; en az nüfus yoğunluğuna sahip, doğal kaynaklar bakımından zengin, ancak zor iklim koşullarına sahip bir coğrafyada uzanmaktadır. Bölge, sahip olduğu jeostratejik konumu ve doğal kaynakları ile büyük ölçeklerde yatırım ve sermaye çekme potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyelin kullanılması, şüphesiz, RF'nin ekonomik ve jeostratejik çıkarları arasında yer almaktadır⁶⁵⁷. Zira bölgeye yabancı yatırımların gelmesi, buradaki sosyo-ekonomik kalkınmayı hızlandıracağı gibi, RF'nin Asya-Pasifik ülkeleriyle ticaret hacmini de artıracaktır⁶⁵⁸. Bu bağlamda RF, zengin doğal kaynakları ve Pasifik'e açılan limanları ile geniş bir coğrafyada uzanan Doğu bölgesine, başta ÇHC, Güney Kore ve Japonya gibi büyük ekonomileri yatırım yapmaları için cazip bir fırsat olarak sunabilir.

Asya-Pasifik ekonomisiyle bütünleşmek suretiyle küresel ekonomideki konumunu pekiştirmek arzusunda olan RF⁶⁵⁹, bu hedefi doğrultusunda, Doğu bölgesi üzerinden sahip olduğu jeopolitik seçeneklerle Asya-Pasifik pazarının çeşitliliğini, gerek ticari alanda gerekse diplomasi alanında kendi çıkarları çerçevesinde fırsata dönüştürmek isteyecektir⁶⁶⁰. Dolayısıyla, büyük bir kısmı Asya kıtasında yer alan RF ekonomik, demografik ve siyasi olarak dinamik bir yapıya sahip olan Asya ülkelerinin, özellikle 21.yüzyıldaki yükselişinin kendisine sunabileceği fırsatlardan yararlanmayı arzu etmektedir. Bu bağlamda, RF'nin, bu bölgenin ekonomik-sosyal kalkınması için çeşitli devlet programları planlaması, Uzak Doğu'da Asya-Pasifik'e ihracat odaklı ileri kalkınma bölgesi oluşturması⁶⁶¹ ve hatta 2012 yılında Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığı'nı⁶⁶² kurmuş olması bölgeye verdiği önemi gösterir niteliktedir. Nitekim

⁶⁵³ Bolt, 2013: 9.

⁶⁵⁴ (Afganistan konusunda ABD ile, ŞİÖ çerçevesinde ÇHC'yle vb.).

⁶⁵⁵ Sibirya Federal Bölgesinin Doğu Sibirya kısmı ile Uzak Doğu Federal Bölgesi kastedilmektedir.

⁶⁵⁶ <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/east-program/>. (erişim tarihi: 22.04.2016).

⁶⁵⁷ Maksimov ve Brileva, 2012: 45.

⁶⁵⁸ http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4189. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁵⁹ d'Encausse, 2013: 182

⁶⁶⁰ <http://thediplomat.com/2016/01/russia-china-and-the-far-east-question/>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://minvostokrazvitia.ru/activities/toser.php>. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁶² http://www.fiacc.ru/pdf/WP2_KINROSS_Rus_Oct_2013.pdf. (erişim tarihi: 15.12.2016).

Putin, bölgenin kalkınmasını RF'nin öncelikli ulusal çıkarlarından olduğunu ifade ederek meselenin RF için önemini vurgulamıştır⁶⁶³.

Uzak Doğu bölgesinin ÇHC, Japonya ve Kore Yarımadasıyla komşu olması bakımından stratejik önemi haiz olması sebebiyle, bu bölgede azımsanmayacak sorunların bulunduğunu da belirtmek gerekir. Üretimin gelişmemiş olması, altyapı yetersizliği, göç ve nüfus azlığı bölgedeki en önemli sorunların başında gelmektedir. Söz konusu sorunların üstesinden gelebilmek için bölgenin yatırıma ihtiyaç duyduğu aşikârdır⁶⁶⁴. Dolayısıyla, uluslararası arenada daha güçlü bir konum elde etmek isteyen RF'nin, Asya'nın büyüyen pazarları ile bütünleşme yolunda Doğu bölgesini daha fazla kalkındırması gerekmektedir⁶⁶⁵. Zira bu bölgede modern alt yapının oluşturulması, bir taraftan bölgenin kalkınmasına katkı sağlarken, diğer taraftan da RF'nin Asya'daki dinamik bütünleşme süreçlerine dâhil olmasına imkân tanıyacaktır⁶⁶⁶.

Putin'in bölgenin kalkınmasına ilişkin vermiş olduğu direktifler, bölgenin gelişimi hakkındaki kaygıları ve zaruretleri yansıtırken, RF-ÇHC arasındaki ticari-ekonomik, bölgesel ve sınır işbirliğinin bölgenin geleceği açısından önemini vurgulamaktadır⁶⁶⁷. Ayrıca, Putin 2012'deki bir makalesinde; "RF ekonomisinin 'Çin rüzgârını' yakalaması gerektiğine ve bu doğrultuda Sibiryaya ve Uzak Doğu'nun ekonomik kalkınması için Çin potansiyelinin kullanılmasına" vurgu yapmıştır⁶⁶⁸. RF-ÇHC işbirliğinde Uzak Doğu bölgesinde yürütülecek veya yürütülmekte olan altyapı geliştirme projeleri, projelerin yapım aşamasında istihdam sağlayacağı gibi, projeler tamamlandıktan sonra da yeni iş alanları oluşturacaktır. Buna ilave olarak, özellikle ulaşım altyapısının geliştirilmesinin, sadece Uzak Doğu bölgesinin kalkınmasına büyük katkı sağlaması öngörülmektedir. Hatta bölgedeki ulaşım altyapısının gelişmesiyle ÇHC'nin Uzak Doğu bölgesi üzerinden izleyeceği güzergâh sayesinde kendi limanlarına daha ucuz maliyetle erişim sağlayacağı savunulmaktadır⁶⁶⁹.

Bölgede RF-ÇHC işbirliğinin derinleşmesi, ticaretin artırılması ve karşılıklı yatırımların çoğaltılması adına iki ülke arasında birçok proje geliştirilmiş olmasına rağmen, ticaret işbirliğinin istenilen hızda gelişmediğini ve karşılıklı yatırımların arzu edilen seviyede

⁶⁶³ <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46522>. (erişim tarihi: 26.04.2016).

⁶⁶⁴ http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4189. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁶⁵ http://www.sras.org/russian_far_east (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁶⁶ <http://www.mn.ru/politics/78738>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁶⁷ Krivosheyeva, 2010: 5.

⁶⁶⁸ <http://www.mn.ru/politics/78738>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁶⁹ http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4100. (erişim tarihi: 21.04.2016).

olmadığını belirtmekte yarar vardır⁶⁷⁰. Nitekim RF-ÇHC arasındaki gerek ticaret hacminin, gerekse karşılıklı yatırımların istenilen düzeyde olmadığı Putin tarafından da dile getirilmiştir⁶⁷¹. Bu duruma neden olan bazı etkenler bulunmaktadır. Dünyada beşinci büyük televizyon üreticisi olan ÇHC'nin Çanhun şirketi Moskova Oblast'ına somut bir üretim projesiyle başvurmasına rağmen, uygun yer bulma konusunda bürokratik engellerin aşılammaması⁶⁷², Amur köprüsünün 20 yıldan beri yapılamamış olması⁶⁷³ söz konusu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, RF-ÇHC sınırındaki geçiş noktalarının yetersizliği ve mevcut noktaların verimsizliği gibi faktörler bölgede iki ülke arasındaki ticari-ekonomik ilişkilerin derinleşmesine engel teşkil eden etkenlerin başında gelmektedir⁶⁷⁴.

Çinli yatırımcılar, RF'nin Uzak Doğu bölgesini kalkındırma projesine ilgi duymakta, ancak RF, ÇHC yatırımı açısından birçok riski de beraberinde barındırmaktadır. Bundan ötürü, Çinli yatırımcılar, RF'deki yatırım şartlarının dünyadaki en elverişsiz koşullara sahip olduğu konusunda Rus yetkilileri eleştirmekten çekinmemektedirler⁶⁷⁵. RF-ÇHC ticaret, ekonomik ve yatırım ilişkilerini değerlendiren Çinli uzmanlar; bir taraftan RF'de uygun vergi kanunlarının olduğunu belirtirken, diğer taraftan RF'de yatırım yapmanın eskisi gibi, diğer ülkelere göre daha zor olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu zorluklar arasında; Doğu bölgesindeki altyapı yetersizliği, RF'nin ÇHC'deki teknolojik gelişmelerden yeterince haberdar olmaması ve Rus tarafının sınır ticaretini geliştirmek için pek istekli davranmayışı gösterilmektedir. Ayrıca, Çin tarafı, Rusların ÇHC'den ticaret için gelenlere, Çinlilerin onlar için oluşturdukları koşulları oluşturmadığını ileri sürmektedir⁶⁷⁶.

ÇHC'nin bölgede yatırım yaparken seçici davranması, bölgedeki zayıf yatırımlarının başka bir sebebidir. Zira ÇHC kar getirisi hızlı ve yüksek olan alanlara yönelmeyi tercih etmektedir. Bu bağlamda, ÇHC'nin bölgede yatırım yapmaktansa buradaki ham kaynakları alıp daha çok kendi endüstriyel büyümesi için kullanma politikası güttüğü görülmektedir⁶⁷⁷. Diğer bir sorun ise ÇHC'nin, özellikle, tarım ve altyapı projelerine öncelik vermesidir. Rus tarafının,

⁶⁷⁰ *Karşılıklı yatırımların seyri: RF'deki Çin yatırımı 2007'de 1,374 milyon dolardan, 2013'te yaklaşık 5 milyar dolara; ÇHC'deki Rus yatırımı ise aynı yıllarda 660 milyon dolardan 860 milyon dolara yükselmiştir.*

Krivosheyeva, 2010: 4. ve Triniç, 2009: 51.

⁶⁷¹ <http://www.mn.ru/politics/78738>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁷² Lukin, 2015: 572.

⁶⁷³ Lukin, 2015: 686.

⁶⁷⁴ Krivosheyeva, 2010: 5.

⁶⁷⁵ <http://www.mgimo.ru/news/experts/document263701.phtml>. (erişim tarihi: 28.04.2016).

⁶⁷⁶ Lukin, 2015: 686.

⁶⁷⁷ <http://www.fpri.org/article/2013/11/the-russian-far-east-and-china-thoughts-on-cross-border-integration/>. (erişim tarihi: 28.04.2016).

Çinlilerin tarım faaliyetlerini kendi yöntemlerince yürütmelerinden Çinlilere şüpheli yaklaştığı, ancak teknolojiyi getireceği için Japonlara sıcak baktığı anlaşılmaktadır⁶⁷⁸.

Buna ilave olarak, RF'nin 'Çin istilasına' uğrayacağı endişelerinden ötürü bir kısım tarafından ÇHC'nin tehdit olarak algılandığı, zaman zaman yerel yetkililer ve basın tarafından RF'deki Çin nüfusuna ilişkin abartılı rakamlardan görülmektedir⁶⁷⁹. Zira 7,5 milyon nüfusa sahip ve 20 yılda nüfusu yüzde 20 azalan⁶⁸⁰ Uzak Doğu bölgesinin 100 milyon nüfuslu ÇHC'nin kuzeydoğu bölgesi ile komşu olması⁶⁸¹, bu endişelere sebebiyet veren başlıca etkidir. Ancak, 2010 yılında RF genelinde 248 bin Çinlinin bulunduğu⁶⁸² göz önüne alınırsa, Uzak Doğu bölgesinde Çin korkusunun abartılı rakamlar⁶⁸³ üzerinden ifade edilmekte olduğu anlaşılacaktır. Aleksandr Larin'in⁶⁸⁴, RF'deki Çinli göçmenler üzerine yaptığı çalışmasında; 2008 yılında ÇHC'den RF'ye 815 bin kişinin gittiğini (783 bin kişi ülkeden geri çıkmıştır), RF'den ÇHC'ye ise 3,167 bin kişinin gittiğini göstermesi⁶⁸⁵ durumun gerçek boyutunu sergilemektedir. Ayrıca, bu kişilerin çoğunun turistik, ticari ve eğitim amacıyla RF'yi ziyaret ettiğinin altını çizmek gerekir. Keza, Larin'in gerçeğin çarpıtıldığına dair bir diğer örneği ise, RF'de yasadışı Çinli göçmen olarak sınıflandırılan Çinlilerin çoğunun sadece vizesine uygun faaliyette bulunmayan Çinlileri kapsadığıdır (çalışan öğrenci, sokakta satış yapan kişiler). Bölgedeki nüfus sorununun farkında olan RF, bu meselenin çözümü için çeşitli teşvik unsurları içeren demografik politika ve planlar geliştirmektedir⁶⁸⁶.

RF-ÇHC sınır ticareti ve işbirliğinin gelişmesi bakımından ÇHC'nin, RF'nin Uzak Doğu bölgesini kalkındırma planlarına; RF'nin de ÇHC'nin Kuzeydoğu ve Batı bölgelerini kalkındırma planlarına en yüksek kapasitede dâhil olması gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda, RF'nin bazı alanlarda sahip olduğu ileri teknoloji ile ÇHC'nin altyapı ve bilişim alanlarındaki teknolojisinin karşılıklı değişimleri önerilirken, RF'den enerji kaynaklarının ihracının bölgenin kalkınması açısından en öncelikli konumda bulunduğunu belirtmek gerekir⁶⁸⁷. Zira RF'nin Doğu bölgesi, Batı bölgesinden (başta Moskova ve St. Petersburg) sadece nitelik olarak değil, nicelik olarak da ayrılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Batı bölgesinde finans ve ticaret ağırlığını

⁶⁷⁸ <http://www.gazeta.ru/business/2014/05/24/6046385.shtml>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁷⁹ Lukin, 2015: 714.

⁶⁸⁰ <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/8234>. (erişim tarihi: 27.04.2016).

⁶⁸¹ Dudchenko, 2002: 142.

⁶⁸² <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/8278>. (erişim tarihi: 26.04.2016).

⁶⁸³ Lukin, 2015: 639.

⁶⁸⁴ *RF-ÇHC ilişkileri, özellikle Çin diasporası ve Çinli göçmenler üzerine uzmanlaşmış Rus tarih bilimci.*

⁶⁸⁵ Larin, 2009: 141.

⁶⁸⁶ http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4190. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁸⁷ Krivosheyeva, 2010: 7.

korurken, Doğu bölgesi petrol, doğal gaz ve diğer değerli madenler gibi doğal kaynakları ile öne çıkmaktadır⁶⁸⁸.

Asya-Pasifik ülkeleri makine üretimi, bilgi teknolojileri ve diğer alanlardaki üretimlerini artırırken; Doğu bölgesinin Asya-Pasifik'teki rekabet gücünü kaybetmemesi RF için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, başta ÇHC olmak üzere, ekonomileri hızla gelişen Asya-Pasifik ülkelerinin hammadde ve enerji ihtiyaçlarının da artması doğal kaynak bakımından zengin olan RF'nin Doğu bölgesi için de eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Hal böyle iken, mevcut durumda bölgenin kalkınması için hidrokarbon ve diğer doğal kaynakların çıkarımı, işlenmesi ve bölgede ulaşım altyapısının geliştirilmesi öncelikli hal kazanmaktadır⁶⁸⁹. RF'nin ulusal refahını artırmak için doğal kaynaklarından maksimum istifade etmeye çalışması ve ÇHC'nin ekonomik büyümesini sürdürmesi amacıyla hammadde ve hidrokarbon ihtiyacı iki ülke arasındaki işbirliğinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Asya-Pasifik bölgesine ihracat teşviklerinin⁶⁹⁰, bu bölgeyi Rus şirketleri için giderek daha cazip hale getirdiği söylenebilir. Bu kapsamda enerji alanını da değerlendirmek mümkündür. 2015 yılında RF'nin ÇHC'ye petrol ihracatının 2014'e göre yüzde 28 artmış olması⁶⁹¹ ve Sibirya'nın Gücü doğal gaz anlaşması iki ülkenin enerji alanındaki işbirliğinin derinleşmekte olduğunun en somut göstergesidir. Enerji ihracatında Avrupa'ya olan bağımlılığını azaltmak isteyen RF ile enerji ithalinde deniz yoluna olan bağımlılığını azaltmak isteyen ÇHC'nin coğrafi olarak buluştukları nokta yine RF'nin Doğu bölgesidir. Bu bağlamda, bölgede petrol rafinerisi kurulmak suretiyle ÇHC'ye akaryakıt ihracatı fikirlerinin öne çıkması neticesinde⁶⁹², RF'nin her alanda olduğu gibi bu alanda da hidrokarbon ürünleri ile rekabet gücünü artıracığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, RF'nin enerji kaynaklarının komşu ülkelere ihracatının, Doğu bölgesinin kalkınması ve bölgeye yatırımın çekilmesi açısından temel teşkil etmekte olduğu söylenebilir.

RF'nin ihracatta artan hammadde ihracatçısı kimliğini değiştirip ekonomisini çeşitlendirme arzusunda olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda RF, bölgenin kalkınması ve buraya yabancı yatırım çekme konusunda, başta enerji kaynakları olmak üzere doğal kaynaklarını ham şekilde değil, işlenmiş olarak ihraç etme politikası gütmektedir. Keza ÇHC'ye sadece ağaç hammaddesi değil, işlenmiş ürün de ihraç etmek istemesi⁶⁹³ ve Amur

⁶⁸⁸ <http://www.minvostokrazvitia.ru/activities/theprogram/> (erişim tarihi: 22.04.2016).

⁶⁸⁹ Maksimov ve Brileva, 2012: 45.

⁶⁹⁰ *Şirketler, Kuzey Avrupa'ya varil başına 46,85 dolar net gelir elde ederken, Asya-Pasifik'e 52,16 dolar kazanmaktadır*. Pamir, 2016: 236.

⁶⁹¹ <https://www.1prime.ru/energy/20160129/823299065-print.html>,(erişim tarihi: 06.03.2016).

⁶⁹² http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4189. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁹³ Lukin, 2015: 686.

Enerji Şirketi'nin (yüzde 90 hissesi Çinli şirketlere ait) Amur petrol rafineri projesinin öncelikli bir hal alması⁶⁹⁴ buna örnek olarak gösterilebilir.

Özellikle de Ukrayna krizi sonrası Batının yaptırımları karşısında uluslararası sermayeye erişimi kısıtlanan RF için ÇHC'nin öneminin daha da arttığı söylenebilir⁶⁹⁵. Bazı Rus uzmanlar; yüksek hacimlerde hammadde ve elektrik ihtiyacı duyan Çin yatırımları için RF'nin en uygun yer olduğunu, ileri kalkınma bölgesinde oluşturulacak işletmelerde Rus halkının ileri teknolojiyi öğrenmesiyle ihracatta hammaddeye bağımlılığın azalacağını belirtmektedirler. Bu kişiler, ÇHC'nin de aynı şekilde, yabancı yatırımcıların ülkesine gelmesiyle ihracat devine dönüştüğüne dikkat çekmektedirler. Ayrıca, ÇHC'deki mevcut ekolojik kirlilik dolayısıyla ÇHC'nin bu sorunun üstesinden gelmek amacıyla üretimini başta Afrika, batı ve güneydoğu Asya olmak üzere ülke dışına kaydırma planlarının bulunması dikkate alındığında⁶⁹⁶, Uzak Doğu bölgesinin de ÇHC için bu kapsamda gayet makul bir bölge olacağı unutulmamalıdır. Hatta ÇHC'nin, çevresel sorunlardan ötürü özel ve devlet şirketlerini RF'nin Uzak Doğu bölgesine yönlendirmek için teşvik etme konusunda projeleri bulunmaktadır⁶⁹⁷.

Doğu bölgesinin ÇHC'ye olan coğrafi yakınlığı ve ÇHC ile sınırdış konumu, RF-ÇHC arasındaki etkileşimi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bölgenin, Pekin'e Moskova'dan daha yakın bir coğrafyada bulunması, bu gerçekliğin zihinlerdeki tasavvurunu kolaylaştırıcı bir örnek olarak ifade edilebilir. Moskova, Pekin ile bölgede daha sıkı bir bütünleşme politikasının RF'nin Doğu bölgesindeki ekonomik hedeflerine uyum sağladığına ve jeopolitik önemini artıracığına inanmaktadır. Ancak bu stratejinin ters bir etkisi olarak RF'nin bölgede egemenliğini kaybetmesiyle sonuçlanabileceğine dair kaygılar da vardır⁶⁹⁸. Kendi Uzak Doğu bölgesi mevzu bahis olduğunda Pekin'e pek güvenmeyen Moskova, Asyalı diğer yatırımcıları bölgeye çekerek APEC'in bu bölgenin kalkınmasına katkı sağlamasını beklemektedir⁶⁹⁹. Aleksandr Lukin, RF'de ÇHC'ye karşı duyulan endişelere ilişkin olarak şunları kaydetmektedir:

ÇHC'nin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda politikalar izlediğini, RF'nin başkalarının başarısını tehdit olarak algılayıp pasif bir şekilde izlemekle yetinirse bunun Rus-Çin sorunu değil, Rus sorunu olduğuna ve Doğu bölgesinin ekonomik ve demografik sorunlarının çözülmezse buradaki boşluğun

⁶⁹⁴ http://www.bbc.com/russian/business/2016/04/160407_china_plants_in_russia. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁹⁵ http://www.bbc.com/russian/business/2016/01/160119_china_economy_slowdown_russia. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁹⁶ http://www.bbc.com/russian/business/2016/04/160407_china_plants_in_russia. (erişim tarihi: 21.04.2016).

⁶⁹⁷ <http://www.interfax.ru/russia/502223>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

⁶⁹⁸ <http://www.fpri.org/article/2013/11/the-russian-far-east-and-china-thoughts-on-cross-border-integration/>. (erişim tarihi: 28.04.2016).

⁶⁹⁹ d'Encausse, 2013: 179.

*başkaları tarafından doldurulacağına, bu bağlamda Avrupa'nın komşuluğu kadar ÇHC'nin komşuluğundan da yararlanması gerektiğine dikkat çekmektedir*⁷⁰⁰.

Dolayısıyla, Doğu bölgesinde RF-ÇHC işbirliğinin bazı engellere rağmen ilerlemekte olduğu görülmektedir. Nitekim ESPO-1 ve Sibirya'nın Gücü boru hatlarının gelişimine bakıldığında; RF-ÇHC arasındaki projelerin sıkı pazarlıklarla yavaş yürütüldüğü, ancak nihai başarıların elde edilebildiğini belirtmek yerinde olacaktır. 2014 Ukrayna krizinden sonra RF'nin Batı karşısında siyasi bir bozguna uğramaması ÇHC açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ÇHC RF'nin Batıdan bağımsız bir politika sürdürmesi konusunda RF'ye yardım etmeye hazırdır. Rus analistlere göre; ÇHC'nin enerji tedariki, kaynak güvenliği ve dış ekonomik ilişkilerini çeşitlendirmek gibi bazı görevleri bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü ÇHC, RF'deki hammadde ve altyapıya yatırım yapmaya ve bazı endüstriyel hisselerle sahip olmaya ilgi duyacaktır⁷⁰¹. Her ne kadar RF-ÇHC etkileşimi sonucunda bölgedeki işbirliği kaçınılmaz görünse de, arka planda iki ülkenin ortak çıkarlarda buluşmasını zorlaştıracak birçok etken bulunmaktadır. Ancak, özellikle Batının, RF karşıtı yaptırımları ve ÇHC'nin ekolojik sebeplerden dolayı üretimini ülke dışına kaydırma politikaları gibi son dönemdeki önemli gelişmelerin, iki ülkeyi ortak çıkarlar konusunda daha fazla taviz vermeye zorlayacağı sonucuna varmak mümkündür.

3.4 Moskova-Pekin Enerji İşbirliğindeki Başlıca Sorunlar

Dünyanın en büyük enerji tüketicisi Çin ile en büyük enerji üreticilerinden birisi olan RF'nin 4350 km uzunluğunda bir sınırla birbirlerine komşu olmaları⁷⁰² göz önünde bulundurulduğunda, iki ülke arasında büyük bir enerji ortaklığı bulunması gayet doğal görünmektedir. Enerji diplomasisini uzun ve çetin süreçlerden geçiren RF ve ÇHC'nin enerji ortaklıkları istenilen seviyede olmasa da, giderek artmaktadır. Bu bağlamda, iki ülkenin ortak noktalarda buluşma konusunda yaşadıkları bir takım sorunlara değinmek yerinde olacaktır. Erica Downs; yavaş ilerleyen RF-ÇHC enerji işbirliğini “RF'nin yükselen ÇHC karşısında, ÇHC'nin ise RF'nin tutarsız uluslararası manevraları karşısında karşılıklı endişelerinin açıkça görüldüğü alan olarak” göstermiştir⁷⁰³.

Petrol, RF-ÇHC enerji işbirliğinde en büyük paya sahip enerji kaynağıdır. Bu alandaki en somut proje olan ESPO-1 hattının yapımı bile uzun bir süre sonunda gerçekleştirilmiştir. 1990'lar öncesi iki ülke arasında enerji ortaklığının bulunmamasını; ÇHC'nin ancak 1993'te

⁷⁰⁰ Lukin, 2015: 639-640.

⁷⁰¹ <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 22.04.2016).

⁷⁰² <http://sino-rus.org/intervyu-s-ministrom-energetiki-rf>. (erişim tarihi: 04.05.2016).

⁷⁰³ Downs, 2010: 165.

net petrol ithalatçısı olmasıyla ve zaten Soğuk Savaş döneminde iki ülke ilişkilerindeki ideoloji temelli çatışmalarla açıklamak mümkündür. Her ne kadar RF'den ÇHC'ye petrol botu hattı ilk defa 1994 yılında gündeme gelse de, 1990'lar boyunca iki ülke arasında kayda değer bir petrol ticareti bulunmamaktadır. Zira Sovyetler sonrası dönemde RF'nin petrol üretiminin ciddi şekilde düşmesi sonucunda yeni ihraç pazarı arayışı durumunda olmamasının yansı sıra⁷⁰⁴, 1990'larda ÇHC, küresel pazardan ucuza petrol satın alabildiğinden⁷⁰⁵, boru hattı gibi yüksek sermayeli yatırımlara sıcak bakmamaktaydı⁷⁰⁶.

2000'lerde petrol fiyatlarının artmaya başlamasıyla birlikte ÇHC, RF'den petrol ithalini daha ciddi değerlendirmeye başlamıştır⁷⁰⁷. RF ile ÇHC arasında petrol boru hattının bulunmayışı⁷⁰⁸, şüphesiz, petrol ticaretini sınırlamıştır. Demir yolu ile ÇHC'ye petrol ihraç etmeye başlayan RF, ihracatını giderek artırmaya başlamış ve hatta 2005 yılında 6 milyar dolar avans karşılığında ÇHC'ye beş yıllık petrol satışını taahhüt etmiştir⁷⁰⁹. Demir yolu ile petrol ihracının kısıtlı ve daha maliyetli olmasına rağmen, boru hattı projesinin hızlı ilerleyemeyişinin ardında bir dizi sorunlar bulunduğunu belirtmek gerekir. RF, bir taraftan Nahodka limanından petrolü deniz yoluyla farklı pazarlara sunmayı hedeflerken⁷¹⁰, diğer taraftan boru hattının inşası için finansal kaynak sorununun yanı sıra, Doğu Sibiry'a'daki petrolün hem Pasifik hem de Çin hattını beslemeye yeterli olmayacağı öngörüsü⁷¹¹ bu anlamda RF'ye engel teşkil etmiştir. Buna ilave olarak, RF'nin çevreye verilecek zarara ilişkin kaygılarından dolayı boru hattı güzergâhına karar verememesi⁷¹², süreci yavaşlatan sebeplerden bir diğeri olmuştur⁷¹³. Ayrıca, Kremlin'in, bu tarihlerde yeni pazarlara açılmak için aceleci davranmadığını ve Avrupa pazarı ile müzakerelerde Çin kartını ileri sürerek, pazarlıkta bazı kazanımlar elde etme politikası güttüğünü söylemek mümkündür⁷¹⁴. Putin'in petrol hattının ilk olarak ÇHC'ye gideceğini bildirmesine rağmen⁷¹⁵, Moskova uzun süreli müzakerelerle karını maksimize etme imkanını

⁷⁰⁴ Stephan, 2013: 35.

⁷⁰⁵ Downs, 2010: 154.

⁷⁰⁶ Stephan, 2013: 56.

⁷⁰⁷ Stephan, 2013: 40.

⁷⁰⁸ Fan, 2010: 138.

⁷⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.

[https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006\(2\).pdf](https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006(2).pdf) (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/OrDGEDGbqL.pdf (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁷¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.worldenergy.ru/mode.1349-id.11450-type.html>. (erişim tarihi: 09.03.2016).

⁷¹¹ <http://www.china.org.cn/english/2004/Mar/89979.htm>. (erişim tarihi: 09.03.2016).

⁷¹² <http://www.kremlin.ru/events/president/news/35451>. (erişim tarihi: 03.03.2016).

⁷¹³ *Ekolojik kaygılardan ötürü boru hattının güzergâhı Baykal Gölü'nün kuzeyine çekilmek suretiyle güzergâh 400 km uzatılmıştır.* <http://www.kremlin.ru/events/president/news/17173>. (erişim tarihi: 03.03.2016).

⁷¹⁴ Pusenkova, 2013: 8.

⁷¹⁵ <http://www.iags.org/chinasquest0107.pdf>. (erişim tarihi: 17.12.2015).

elinde bulundurmuştur. Zira ÇHC, RF için Batı ile müzakerelerinde jeopolitik bir sigorta olarak görülmüştür⁷¹⁶.

Proje konusunda daha somut sonuçların beklendiği bir dönemde Japonya'nın, ÇHC'ye rakip olmasına⁷¹⁷, RF'ye petrol boru hattını Pasifik sahiline kadar uzatılmasını teklif etmesi, RF'yi karasızlığa sürüklemiştir denilebilir. Zira Japonya'nın bu teklifi, RF'yi ÇHC'de tek bir pazara bağımlı olmaktan kurtaracağı gibi, RF'nin Asya-Pasifik'e erişerek pazar çeşitliliğini artırma stratejisine de uyum sağlamaktaydı⁷¹⁸. ÇHC'nin petrol talebinde 2004 yılında muazzam bir artışın olduğu bir dönemde RF'nin, Asya-Pasifik ülkeleri ile Çin arasında rekabeti artırmak gibi bir beklentisi olabileceği ihtimali de bahsi geçen sebepler arasında göz ardı edilmemelidir. Ancak, RF'nin, ESPO hattı proje aşamasındayken Japonya'nın teklifine sıcak bakarak ÇHC ve Japonya'yı birbirine karşı alternatif olarak kullanıp rekabeti artırma çabasına⁷¹⁹ girişmesinden ÇHC'nin pek hoşnut olmadığı söylenebilir.

Uzun süren tereddüt döneminden sonra 2008 finans kriziyle döviz rezervlerinin üçte birini tüketen RF'nin, ÇHC ile petrol işbirliğine hız verdiği söylenebilir⁷²⁰. Zira 2008 krizinin etkilerinin devam ettiği bir süreçten geçerken⁷²¹, RF'nin ÇHC'den 25 milyar dolar tutarında avans alması konusunda uzlaşmaya varılmasıyla⁷²², ESPO anlaşması 14 yıl süren müzakerelerden sonra 2009 yılında imzalanmıştır⁷²³. ESPO boru hattı nihayetinde hem Çin'e hem de Japonya'ya petrol akışı sağlasa da, RF'nin bu taktiksel manevrasının ÇHC nezdinde güvenini sarstığını söylemek mümkündür⁷²⁴. Ayrıca, anlaşmanın imzalanmasıyla sorunların bitmediği görülmektedir. Bu bağlamda, RF-ÇHC enerji ortaklığındaki sorunların en başında yer alan fiyat meselesi, ESPO-1 hattı üzerinden petrol akışının sağlandığı ilk zamanlarda bile gündeme gelmiştir. Hat faaliyete geçtikten sonra ÇHC'nin petrol için varil başına 3 dolar eksik ödemesi üzerine, taraflar anlaşma için tekrar masaya oturmuş ve varil başına 1,5 dolar indirim olacak şekilde fiyat gözden geçirilmiştir⁷²⁵. Anlaşmanın imzalanıp hattın faaliyete geçmesinden sonra böyle bir meselenin vuku bulması, müzakereler sırasında tarafların bazı konulara tam açıklık kazandırmadıklarının ya da yanlış anlaşılmanın göstergesi olabilir.

⁷¹⁶ Stephan, 2013: 41.

⁷¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Downs, 2006: 34-35.

⁷¹⁸ Energetičeskaya strategiya Rossii na period do 2000 goda. (2003).

⁷¹⁹ Danchenko, 2010: 16.

⁷²⁰ Stephan, 2013: 52.

⁷²¹ Rosneft'in 2008 ve 2009 borçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.

<http://www.rosneft.ru/news/pressrelease/04032009.html>. (erişim tarihi: 09.03.2016). ve

https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁷²² <http://www.oilru.com/news/125920/>. (erişim tarihi: 06.03.2016).

⁷²³ Stephan, 2013: 31.

⁷²⁴ Stephan, 2013: 27.

⁷²⁵ <http://www.forbes.ru/news/79706-nk-rosneft-peresmotrela-formulu-tseny-na-neft-dlya-kitaya> (erişim tarihi: 02.05.2016).

RF ile ÇHC arasında doğal gaz alanında işbirliğine dair müzakereler petrol alanında olduğu gibi uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, petrol işbirliğinin aksine, 2014 Mayıs ayına kadar çok az somut gelişme kaydedilebilmiştir. Gazprom ve CNPC arasında 2004'te imzalanan Stratejik İşbirliği Anlaşması⁷²⁶ kapsamında; RF'den ÇHC'ye "Batı" ve "Doğu" hatları üzerinden doğal gaz ihracına ilişkin mutabık kalınmasına rağmen⁷²⁷, on yıldan fazla süregelen müzakerelerde güzergâh ve fiyat hususları, uzlaşma sağlanamayan başlıca iki sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Çin tarafı Doğu Sibiryâ hattını tercih ederken, Rus tarafı Altay (Batı Sibiryâ) hattına öncelik vermiştir. Oysaki ÇHC, Türkmen gazına erişim sağladıktan sonra, Kuzeybatı bölgesinin doğal gaz ihtiyacını temin etmiş⁷²⁸, bu sebeple Doğu Sibiryâ hattı ile sanayisi gelişmiş olan Kuzeydoğu bölgesinin de doğal gaz arzını güvenceye almak arzusunda olmuştur. RF ise kendi payına, Avrupa'ya gaz ihraç ettiği Batı Sibiryâ sahalarından ÇHC'ye gaz ulaştırarak yeni saha açma maliyetinden kurtulacağı gibi, Avrupa ile Çin arasında kim daha iyi teklif verirse ona gaz satma fırsatını da elde edecektir⁷²⁹. RF'nin ESPO petrol hattında olduğu gibi Altay gaz hattına öncelik vermesinde de benzer şekilde rekabeti kızııştırma politikası izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca, Uzak Doğu bölgesindeki maliyetlerin yüksek olmasının RF'nin ileri adım atmasına engel teşkil ettiği görülmektedir. Kaldı ki, Çin artık yüksek boru hattı maliyetlerinden ötürü LNG ithalini artırmıştır⁷³⁰.

Doğal gaz alanındaki işbirliğini geciktiren başlıca engellerden birisi de taraflar arasındaki fiyat anlaşmazlığıdır. Gazprom, ÇHC'ye ihraç edeceği doğal gaz için Avrupa'ya ihraç ettiği fiyatı isterken, CNPC için bu fiyat kabul edilemez niteliktedir. Çünkü CNPC, ÇHC'nin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu (NDRC) tarafından sıkı bir denetime tabi olan yerel gaz fiyatlarında artış yapamamaktadır⁷³¹. Böylelikle, büyük bir gaz üreticisi olan ÇHC'nin, iç pazarda sattığından yüksek bir fiyata doğal gaz ihraç edemeyeceği anlaşılmaktadır. Nitekim 2003 yılında Çin tarafının, Rusların ısrar ettiği fiyatın iki katı az fiyat teklif ettiği ileri sürülmektedir⁷³². Fiyat anlaşmazlığının çıkmaz bir durum olduğu anlaşılınca ÇHC, boru hattıyla gaz ithalinde en başta Türkmenistan'a ve Myanmar'a yönelmiş⁷³³ ve LNG ithalinde ise Avustralya, Endonezya, Orta Doğu ve Afrika'dan tedarikçilerini artırma arayışına girmiştir⁷³⁴.

⁷²⁶ <http://www.gazprom.ru/contacts/china/>. (erişim tarihi: 21.10.2015).

⁷²⁷ http://www.ng.ru/energy/2014-10-14/12_contract.html. (erişim tarihi: 21.10.2015).

⁷²⁸ Paik, 2013: 15.

⁷²⁹ Petersen ve Barış, 2012: 8.

⁷³⁰ Stephan, 2013: 39.

⁷³¹ Paik, 2013: 15.

⁷³² Mastepanov, 2015: 23.

⁷³³ Paik, 2013: 15.

⁷³⁴ Pusenkova, 2013: 9.

RF-ÇHC doğal gaz işbirliğine ket vuran diğer sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür; ÇHC'nin ancak 2007 yılından sonra net doğal gaz ithalatçısı olması⁷³⁵, ÇHC'nin giderek artan yerel doğal gaz üretimi⁷³⁶ ve artan LNG ithalatı⁷³⁷, yenilenebilir enerjiye yatırım yapması⁷³⁸, Türkmenistan'dan gaz ithalatının 55 milyar m³'e kadar çıkması ve 80 milyar m³ ithalat hedefi⁷³⁹. Ayrıca, ÇHC'nin 2014 yılında toplamda ithal ettiği 58.3 milyar m³ doğal gazın; 31.3 milyar m³ ünü boru hattıyla⁷⁴⁰, kalan 27 milyar m³'ü LNG ithaliyle karşıladığı ve toplam 30 milyar m³ LNG kapasitesinin bulunduğunu⁷⁴¹ belirtmekte fayda vardır. Bunun yanı sıra, şeyl gazı üretim maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüş olan ÇHC'nin bu alanda ciddi yatırımları bulunmaktadır⁷⁴². Kaldı ki, Çin ekonomisindeki büyüme ve gaz tüketim hızının 2015 yılında yavaşladığı⁷⁴³ ve küresel pazarda arz fazlalığının bulunduğu bir konjonktürde, ÇHC'nin Batı hattından gaz ithali için pek aceleci davranmayacağı sonucuna varılabilir.

Doğu hattı olarak da bilinen Sibirya'nın Gücü doğal gaz anlaşması, RF ve ÇHC arasında 21 Mayıs 2014 tarihinde imzalanmıştır⁷⁴⁴. Sibirya'nın Gücü anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra projesinin yapımı için ÇHC'nin Gazprom'a 25 milyar dolar avans vermesi konusunda tarafların esasen anlaşmaları⁷⁴⁵ dikkate alındığında, ESPO anlaşmasında olduğu gibi doğal gaz anlaşmasında da avans konusunun imza sürecine ivme kazandırmış olabileceği çıkarımında bulunmak mümkündür. Zira Batı yatırımları karşında ekonomik kriz içinde bulunan RF için bu avansın büyük bir önem arz ettiği söylenebilir. Sibirya'nın Gücü projesinin yapımı için öngörülen 55 milyar dolar maliyetin, pazar sermayesi 2014 sonu itibariyle 54,8 milyar dolar olan Gazprom'un sermayesine eşit olduğu⁷⁴⁶ dikkate alındığında, ÇHC'den gelecek avansın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ancak, projenin 1 Eylül 2014'te yapımına başlanmasından kısa bir süre sonra CNPC'den avans alınmayacağı bildirilmiştir⁷⁴⁷. Hal böyleyken Putin, hükümete Gazprom'a Sibirya'da yeni altyapıyı inşa edebilmesi için finans sağlamasını teklif etmiştir⁷⁴⁸.

⁷³⁵ Downs, 2006: 11.

⁷³⁶ <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN> (erişim tarihi: 10.03.2016).

⁷³⁷ Lopatin, 2011: 71.

⁷³⁸ <http://www.newsru.com/finance/22jul2015/rucn2ndpipe.html>. (erişim tarihi: 02.10.2015).

⁷³⁹ <http://www.cnpc.com.cn/en/FlowofnaturalgasfromCentralAsia/FlowofnaturalgasfromCentralAsia2.shtml>. (erişim tarihi: 03.05.2016).

⁷⁴⁰ <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/04/WPM-59.pdf>. (erişim tarihi: 09.20.2015).

⁷⁴¹ <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/04/WPM-59.pdf>. (erişim tarihi: 09.20.2015).

⁷⁴² <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=23152>. (erişim tarihi: 10.03.2016).

⁷⁴³ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/China/china.pdf. (erişim: 10.03.2016).

⁷⁴⁴ <http://www.cnbc.com/2014/05/21/china-and-russias-gazprom-sign-key-gas-agreement.html>. (erişim tarihi: 11.10.2015).

⁷⁴⁵ <http://ru.reuters.com/article/businessNews/idRUKBN0E30B420140523>. (erişim tarihi: 05.10.2015).

⁷⁴⁶ Gazprom. <http://www.gazprom.ru/investors/stock/>. (erişim tarihi: 02.05.2016).

⁷⁴⁷ <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/24/gazoobraznye-dengi>. (erişim tarihi: 05.10.2015).

⁷⁴⁸ http://www.bbc.com/russian/business/2014/06/140605_putin_gazprom_china. (erişim tarihi: 05.10.2015).

RF'nin ÇHC ile proje geliştirmesini sürüncemede bırakan başka bir unsur olarak, petrol ve doğal gaz şirketlerinin ve boru hattı tekeli Transneft'in projeler için büyük sermayeye ihtiyaç duyması gösterilebilir. Bu şirketlerin ucuz maliyette ve kısa vadede kendini amorti edebilecek projelere öncelik verdiği bilinmektedir. Sibirya'nın Gücü projesinin yapımı için ÇHC'den 25 milyar dolar avans, RF'nin içinde bulunduğu ekonomik krizde elini rahatlatırken iptal edilmiştir. Ayrıca, 2008 finans krizi sonrası ESPO petrolü için RF'nin ÇHC'den aldığı avans⁷⁴⁹ da dikkate alınır, ÇHC'nin verdiği avansların RF için önemli bir teşvik unsuru olduğu sonucuna varmak mümkündür. Keza, Yang Wenlan finans krizlerini Rus-Çin enerji ilişkilerinin dönüm noktası olarak nitelendirmektedir⁷⁵⁰.

İki ülkenin enerji işbirliğindeki başka bir sorun ise, Orta Asya ülkelerinde enerji konusunda çıkarlarının çatışıyor olmasıdır. ÇHC'nin, Orta Asya'daki enerji kaynaklarına doğrudan erişim çabasında olması, Orta Asya'nın enerji pazarına çıkışında transit ülke rolü oynayan RF'nin çıkarlarına ters düşmektedir. Ayrıca, ÇHC'nin Orta Asya'dan doğal gaz alımını artırmasının, RF'nin Çin pazarındaki potansiyel payını doğrudan daralttığını belirtmekte fayda vardır. Nitekim söz konusu durum, RF'nin ÇHC'deki payını daraltmakla kalmayıp, RF'nin Sovyet sonrası etkisini sürdürdüğü tek coğrafya denilebilecek Orta Asya'daki hâkimiyet alanını da sınırlandırmaktadır. Keza, Orta Asya-Çin doğal gaz boru hattı, Türkmen gazının ve Orta Asya'nın bölge dışı bir ülkeye RF'nin dahil olmaksızın doğal gaz boru hattı ile bağlandığı ilk hat niteliğini taşımaktadır⁷⁵¹. Ancak, RF'nin, ÇHC'nin Orta Asya'daki varlığına siyasi olarak karşı bir duruş sergilemediği; ticari ve nüfuz manevralarıyla, yani rekabet koşullarında rakibinin etki alanını sınırlandırmaya çalıştığı unutulmamalıdır.

Enerji politikaları, her iki ülkenin de dış politika ve güvenlik politikalarının merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla, RF ekonomisinin giderek enerji ihracatına daha bağımlı bir hale bürünmesi ve ÇHC'nin enerji ithalatına artan bağımlılığı, iki ülkenin enerji alanında işbirliği yapmaları için büyük bir fırsat oluşturmaktadır⁷⁵². Ancak, giderek derinleşen RF-ÇHC ikili ilişkilerinde ÇHC lehine gelişen orantısızlıktan ötürü, RF'nin rolünün ÇHC'ye hammadde sağlamakla sınırlı kaldığına dair eleştiriler de bulunmaktadır⁷⁵³. Nitekim petrol söz konusu olduğunda ÇHC, RF'den alabildiği kadar petrolü alıp işlemeye hazır durumdayken, RF ise ekonomisini çeşitlendirmek için daha fazla işlenmiş ürün ihraç etmek arzusundadır⁷⁵⁴. Nihayetinde, RF ve ÇHC'nin enerji diplomasislerini yürütürlerken aceleci davranmamaları

⁷⁴⁹ Kaczmariski, 2015: 56.

⁷⁵⁰ Stephan, 2013: 52.

⁷⁵¹ Kaczmariski, 2015: 90.

⁷⁵² Stephan, 2013: 27

⁷⁵³ Kaczmariski, 2013: 6.

⁷⁵⁴ <http://www.oilru.com/or/48/1021/>. (erişim tarihi: 04.05.2016).

taktik ve stratejik anlamda önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle, RF-ÇHC ikilisinin, enerji işbirliğinde başta fiyat ve uluslararası konjonktür olmak üzere sıkı bir denge gözettileri, tarafların kendi kar ve çıkarlarını maksimuma çıkarana kadar müzakereleri yürüttükleri ve mevcut sorunlar giderilemese de, bir şekilde çözüm bulmak suretiyle ortak çıkar noktasında buluşmaya çalıştıkları sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Uluslararası alanın önemli aktörlerinden Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilişkilerinde 21. yüzyılda yeni bir ivmenin yakalanması uluslararası siyasetin seyrine etkisi bakımından önem arz etmektedir. İki ülke ilişkileri 2000'li yıllardan günümüze kadar giderek derinleşmiştir. RF-ÇHC ekonomik ve enerji ilişkilerinin sürekli gelişmesi iki ülkenin derinleşen siyasi ilişkilerine de yansımıştır. 2000'li yılların başında RF'nin Sovyetler sonrası dönemdeki olumsuzluklardan kurtulup, düzen ve istikrarını sağlaması ve ÇHC ekonomisinin istikrarlı bir büyüme ivmesi kazanması, iki ülkenin enerji işbirliğine zemin oluşturması açısından kayda değer gelişmelerdir. Bu bağlamda, RF'nin enerji ihracatında Asya-Pasifik'e açılım politikası ve ÇHC'nin petrol ve doğal gaz arz çeşitliliğini artırma politikası ikilinin enerji alanında buluşmasını sağlayan temel unsurlardır.

RF hükümeti, YUKOS'un iflası sonrası Rosneft ile petrol alanındaki kontrolünü pekiştirince 2006-2011 yılları arasında ÇHC'ye yıllık 9 milyon ton petrol ihraç etmiştir⁷⁵⁵. Keza, 2004'te ekonomisi ikinci defa yüzde 10 seviyesinde büyüyen ÇHC'nin petrol talebi, yılda yüzde 5-6 seviyelerinde artış göstermekteyken aynı yıl rekor bir seviyeyle yüzde 16 artmıştır⁷⁵⁶. Nitekim Asya-Pasifik açılımını gerçekleştirmek isteyen RF ile büyümeye devam eden ekonomisinin artan petrol talebine arz çeşitliliği sağlamayı hedefleyen ÇHC, 2009 yılında Doğu Sibirya – Pasifik Okyanusu (ESPO) petrol boru hattı üzerinden RF'den ÇHC'ye 300 milyon ton ham petrol sevkiyat edilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır⁷⁵⁷. Ayrıca, Rosneft ve CNPC 2013'te, RF'den ÇHC'ye 25 yıllığına ilave petrol ihracını öngören⁷⁵⁸, o zamana kadar küresel enerji pazarında emsali olmayan bir tutarla 270 milyar dolarlık bir anlaşmaya imza atmışlardır⁷⁵⁹.

Moskova-Pekin enerji ticaretindeki büyük artış petrol alanında gerçekleşmiştir. Zira 2000'li yılların başında RF ÇHC'ye 3 milyon ton petrol ihraç ederken⁷⁶⁰, bu rakam 2015 yılında yaklaşık 40 milyon ton seviyesine yükselmiştir⁷⁶¹. RF-ÇHC petrol ticaretinin yanı sıra, iki ülke

⁷⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

[https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006\(2\).pdf](https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006(2).pdf). (erişim tarihi: 26.03.2016). ve , https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/sNS93HzID6.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/6weUAEMTVT.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016). ve https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/CKgrdAsiGL.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).

⁷⁵⁶ Yergin, 2014: 183.

⁷⁵⁷ Ruban, 2015: 44.

⁷⁵⁸ http://www.rosneft.ru/news/news_about/25062013.html. (erişim tarihi: 06.03.2016).

⁷⁵⁹ Ruban, 2015: 44.

⁷⁶⁰ <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2004/01/22/rzhd-pomozhet-yukosu>. (erişim tarihi: 29.01.2016).

⁷⁶¹ <http://neftegaz.ru/news/view/145663-V-2015-g-Kitay-uvelichil-import-nefti-na-7> (erişim tarihi: 29.05.2016).

arasındaki doğal gaz işbirliğinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. RF ve ÇHC arasında ilk doğal gaz anlaşması niteliği taşıyan Sibiry'a'nın Gücü doğal gaz anlaşmasının Mayıs 2014'te imzalanması dolayısıyla iki ülke arasında daha önce boru hattıyla doğal gaz ticareti gerçekleşmemiştir. Moskova ve Pekin arasındaki enerji ticaretinin gelişmeye başladığı 21. yüzyıl başlangıcından bu yana iki ülkenin enerji ilişkileri giderek gelişmekte ve gelişmeye devam edeceği görülmektedir.

Öte yandan, rekor niteliğinde yeni bir anlaşmanın 2014 yılında doğal gaz alanında imzalanması, iki ülkenin gelişen enerji ilişkilerine paralel olarak derinleşen siyasi ilişkilerine işaret etmektedir. Özellikle 2014 Ukrayna krizi sonrası, yıllardır sürüncemede olan doğal gaz boru hattı anlaşmasının nihayete erdirilmesi RF-ÇHC enerji ticaretinin artmasına katkı sağlayan başka bir gelişme olmuştur. Keza, Ukrayna krizinin hemen sonrasında genelde ABD'deki şeyl gazı devrimine bağlı küresel petrol fiyatlarının yarıdan fazla düşmesini müteakip RF'nin ÇHC'ye petrol ihracının artması, Moskova-Pekin arasındaki gelişen enerji ilişkilerinin en önemli kanıtı niteliğindedir. 2014 Ukrayna krizini takiben Batının RF'ye yaptırım uygulamasının hemen ardından RF-ÇHC arasında 400 milyar dolar tutarındaki Sibiry'a'nın Gücü doğal gaz anlaşmasının Mayıs 2014'te nihayete erdirilmesi, uluslararası siyaset açısından bu anlaşmaya ayrı bir önem kazandırmıştır. Bu bağlamda, söz konusu anlaşma bir bakıma RF'nin Batı yaptırımlarına karşı koyabilmesi anlamını taşımakta olup, ÇHC'nin RF ile karşılıklı dayanışma içinde olduğunu göstermektedir. Nitekim RF açısından ÇHC, Batı yaptırımları dışında kalan en büyük ekonomi olmuştur. ÇHC, RF için siyasi öneminin yanı sıra, Avrupa'ya karşı RF'nin enerji ihracat alternatifi olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Ukrayna krizinin Moskova-Pekin arasındaki doğal gaz anlaşmasının nihayete erdirilmesinde önemli bir tetikleyici faktör olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda, 30 yıl boyunca RF'den ÇHC'ye yıllık 38 milyar m³ gaz akışı sağlayacak 400 milyar dolar değerindeki Sibiry'a'nın Gücü anlaşmasının Ukrayna krizi sonrasında imzalanmasının, ekonomisi durgunlaşan RF'nin Batı yaptırımlarına bir direnç göstermesi bakımından söz konusu anlaşmanın iki ülkenin siyasi ilişkilerine olumlu bir ivme kazandırdığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

İki ülkenin enerji ilişkilerinin gelişimine bakıldığında petrol alanındaki işbirliği mümkün olduğunca yüksek seviyelerde devam edecek gibi gözükmektedir. Zira ÇHC, petrol ithalatının yüzde 80'ini ABD donanmasının hâkim olduğu açık denizlerden geçtiği⁷⁶² için petrol arz çeşitliliğini çoğaltmak istemektedir. Bu alandaki en iyi alternatif olarak 4350 km

⁷⁶² Bolt, 2013: 10.

uzunluğundaki sınırla komşusu olan RF⁷⁶³ ön plana çıkmaktadır. RF’de ise, Asya-Pasifik bölgesine ihracat teşviklerinin⁷⁶⁴, ÇHC’yi başta Rosneft olmak üzere Lukoil gibi diğer Rus petrol şirketleri için giderek daha cazip hale getirmektedir. Ayrıca, RF hem ESPO hattının kapasitesini artırmak suretiyle hem Vladivostok’daki limanlar üzerinden hem de Kazakistan Çin petrol boru hattı üzerinden, hatta demir yoluyla bile ÇHC’ye petrol ihraç hacmini artırabilme imkânına sahiptir.

Enerji politikaları, her iki ülkenin de dış politika ve güvenlik politikalarının merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla, RF ekonomisinin giderek enerji ihracatına daha bağımlı bir hale bürünmesi ve ÇHC’nin enerji ithalatına artan bağımlılığı, iki ülkenin enerji alanında işbirliği yapmaları için büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Nitekim ekonomik ve siyasi olarak değişen dünya konjonktüründe ÇHC kendine uzun vadeli güvenilir ortaklar aramaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ÇHC’nin uzun vadeli anlaşmalar da dâhil olmak üzere RF ile birçok alanda işbirliğine gitmesi önemlidir. Zira söz konusu durum, ÇHC’nin RF’yi güvenilir bir ortak olarak seçtiği şeklinde yorumlanabilir. Küresel sanayi ve finans merkezinin Avrupa-Atlantik bölgesinden Asya-Pasifik’e doğru hareket etmesi sonucunda RF’nin de Asya-Pasifik bölgesinde sürdürülebilir bir ortaklığa ihtiyacı olduğu hesaba katılırsa, RF’nin de ÇHC’yi ortağı olarak seçtiği anlaşılmaktadır.

Batı Avrupa pazarı, Sibirya bölgesine altı bin kilometreden fazla uzaklıktayken, Çin pazarı Doğu Sibirya sahalarına yaklaşık üç bin kilometre mesafededir. Avrupa pazarının enerji tedarikçilerini çeşitlendirme politikası ve enerji talep artışındaki durgunluk gibi RF açısından sorun teşkil eden gelişmeler, Moskova için Çin pazarını daha önemli hale getirmektedir. ÇHC açısından ise, ekonomisinin her geçen gün artmakta olan enerji talebini karşılayabilmek için arz güvenliğini çeşitlendirmek adına komşusu RF iyi bir alternatiftir. Zira ÇHC’nin RF’den boru hattıyla petrol satın alması, ABD donanmasının kontrolündeki deniz yolu güzergâhına önemli bir alternatif oluşturması bakımından Pekin için büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca, Çin petrol arzının önemli bir tedarikçisi olan İran’ın ABD ile ilişkilerindeki gerilimin, Pekin’in Tahran’dan petrol ithalini zora sokma ihtimaline karşı RF ile ortak işbirliğinin devamı önem arz etmektedir. Ancak, aynı durum doğal gaz için pek geçerli sayılamaz. Zira ÇHC bu alandaki arz çeşitliliğini boru hattıyla Orta Asya’dan artırarak sağlamaya devam etmektedir. RF ile varmış olduğu Sibirya’nın Gücü anlaşması, mevcut LNG ithali ve şeyl gazı rezervleri dikkate alındığında yakın gelecekte ÇHC’nin RF’den ilave doğal gaz talep etmesi pek mümkün görünmemektedir.

⁷⁶³ <http://sino-rus.org/intervyu-s-ministrom-energetiki-rf>. (erişim tarihi: 04.05.2016).

⁷⁶⁴ *Şirketler, Kuzey Avrupa’ya varil başına 46,85 dolar net gelir elde ederken, Asya-Pasifik’e 52,16 dolar kazanmaktadır.* Pamir, 2016: 236.

Büyük bir enerji tüketicisi olan ÇHC'nin özellikle petrol talebindeki artış hızı göz önüne alındığında, Orta Doğu'daki istikrarsızlık ve İran konusunun belirsizliği karşısında RF, arz güvenliği açısından çok önemli bir konuma sahiptir. Enerji ortaklıklarını giderek pekiştiren RF ve ÇHC ikilisinin, ABD'ye karşı denge oluşturma konusunda, İran ve Kuzey Kore nükleer sorunlarında, Suriye meselesinde, ŞİÖ kapsamında, ulusal toprak bütünlüğü ve devletlerin içişlerine karışılmaması gibi alanlarda işbirliklerini sürdürmeleri uluslararası politikaya etkisi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, 2008 Gürcistan Savaşı, Senkaku Adaları meselesi ve 2014 Ukrayna krizinde iki ülkenin siyasi olarak tam uzlaşa sağlayamadıkları, ancak stratejik ortaklıkları gereği birbirlerine destek olmaksızın çekimser kalmayı tercih ettiği alanlar olarak göstermek mümkün olabilmektedir.

RF-ÇHC enerji ve siyasi ilişkilerinin özellikle son yıllarda hızla gelişme kaydettiği görülmektedir. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin dostluk seviyesinden (1992), tarihi ölçütlere göre kısa sayılabilecek 20 yıllık bir sürede, stratejik ortaklık (2012) seviyesine yükselmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Ancak son on yılda, özellikle 2008 yılındaki küresel krizden sonra, derinleşen ilişkilerin ÇHC lehine geliştiğine dair eleştirilerin de bulunduğunu belirtmekte yarar vardır. Zira RF'nin uluslararası alandaki güçlenen konumu durgunlaşmış ve ÇHC, ABD ile arasındaki mesafeyi hızla kapatarak ikinci büyük dünya gücü olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bu bakımdan, her iki tarafın resmi açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, bugün RF-ÇHC ilişkileri stratejik ortaklık ve işbirliği çerçevesinde gelişmektedir.

16 Temmuz 2001 tarihli RF ve ÇHC arasındaki İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasında; petro-gaz ve yüksek teknoloji alanlarında devasa ortak projelerin yürütülmesinden atom enerjisine, karşılıklı yatırımlardan ekonomi amaçlı özel statülü adaların kurulmasına kadar çok farklı alanlarda işbirliğinin aktif bir şekilde ilerletileceğine vurgu yapılmaktadır⁷⁶⁵. Sonraki yıllarda iki ülke arasında kabul edilen Ortak Bildirilerde de söz konusu alanlardaki işbirliklerine mutlak kereler atıflar yapılmaktadır. Ancak, iki ülke enerji ilişkilerini geliştirme yolunda, başta fiyat unsuru ve pazar çeşitliliği olmak üzere çok sayıda denge unsurunu hesaba kattığı için ortaklık ilişkilerinin ifade edilen niyet ve planlardan daha yavaş ilerlediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, RF ve ÇHC arasında 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında petrol anlaşmasının imzalanması ve 2014 Ukrayna krizi sonrası doğal gaz anlaşmasının imzalanması dolayısıyla söz konusu gelişmelerin Moskova-Pekin'in enerji ilişkilerine ivme kazandırdığı savunulmaktadır.

⁷⁶⁵ http://www.mid.ru/ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/576870. (erişim tarihi:11.06.2016).

Gelişen RF-ÇHC enerji ilişkileri kaleme alınırken, enerji ilişkilerindeki sorunlara da değinilmesi gereken bir husustur. Bu çerçevede, RF-ÇHC enerji işbirliğindeki, özellikle de doğal gaz alanındaki en başlıca sorunun fiyat meselesi olduğu vurgulanmaktadır. İki ülkenin fiyat konusundaki anlaşmazlığı ESPO hattından petrolün akmaya başladığı ilk zamanlarda bile kendini göstermiştir. Bunun üzerine, taraflar fiyat konusunu görüşmek amacıyla tekrar masaya oturmuşlardır. Doğal gaz alanında ise, fiyat meselesi sebebiyle boru hattı projeleri uzun süre hayata geçirilememiştir. Zira Çin'in tercih ettiği Doğu hattına (Sibirya'nın Gücü) gaz sağlayacak sahalar yeni açılacak olup maliyeti yüksektir. Bu kapsamda, RF-ÇHC arasında on yıldır sürüncemede olan⁷⁶⁶ Altay (Sibirya'nın Gücü-2) doğal gaz boru hattı projesinin henüz nihayete kavuşturulması RF-ÇHC enerji ilişkilerindeki sorunlara işaret etmektedir. Söz konusu proje üzerinde RF'nin ısrar etmesinin sebebi, projenin RF'deki mevcut gaz sahalarından ÇHC'ye gaz akışını öngördüğü için düşük maliyetli olmasıdır. ÇHC'nin ise bu projede çekimser davranmasının esas sebebi, söz konusu proje kapsamında gaz alımı yapacağı Kuzeybatı bölgesinin doğal gaz ihtiyacını Orta Asya'dan karşılamış olmasıdır.

RF'nin, Ukrayna ve Avrupa ülkeleri ile olan pazarlıklarında petrol ve gaz ihracatını nasıl kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı, Pekin'in dikkatinden kaçmadığı düşünüldüğünde, ÇHC'nin RF ile enerji işbirliğinde fiyat dışında başka unsurları da göz önünde bulundurduğu sonucuna varılabilir. Nitekim ÇHC'nin Orta Asya ülkelerinden doğal gaz ithalatını artırması ve küresel tedarikçilerden LNG ithalatını çeşitlendirmesi bu kapsamda yorumlanabilir. RF ise kendi payına, henüz pek başarı elde edemese de, diğer Asya ülkeleri ile enerji ilişkilerini geliştirerek ÇHC'ye olan bağımlılığını sınırlandırma arayışında olması gayet doğal bir stratejinin ürünüdür. Ancak iki ülkenin artan petrol ticaretine bakıldığında karşılıklı bağımlılık kaygılarının yanı sıra, ticaretin karının da belirleyici faktör olduğu görülmektedir. Zira RF'nin ÇHC'ye ihraç ettiği petrol üretim maliyeti düşük mevcut sahalardan sağlanırken, doğal gaz ihracı için maliyeti yüksek yeni sahaların açılması gerekecektir. Bu durum, kar getirisi az olması sebebiyle tarafların fiyat üzerinde neden anlaşamadıklarını ortaya koymaktadır. RF'nin Altay projesi üzerinde durmasında, ÇHC'nin ise bunu kabul etmeyip Doğu hattında ısrar etmesinde hem maliyet hem de karşılıklı bağımlılık gibi stratejik hedeflerin etkili olduğu sonucuna varılabilir. Diğer bir ifadeyle, RF-ÇHC ikilisinin, enerji işbirliğinde başta fiyat ve uluslararası konjonktür olmak üzere sıkı bir denge gözettileri, tarafların kendi kar ve çıkarlarını maksimuma çıkarana kadar müzakereleri yürüttükleri ve mevcut sorunlar giderilemese de bir şekilde çözüm bulmak suretiyle ortak çıkar noktasında buluşmaya çalışmaktadırlar. Giderek derinleşen RF-ÇHC ticari ilişkilerinde ÇHC lehine gelişen

⁷⁶⁶ <http://www.gazprom.ru/contacts/china/> (erişim tarihi: 21.10.2015).

orantısızlıktan ötürü, RF'nin rolünün ÇHC'ye hammadde sağlamakla sınırlı kaldığına dair eleştiriler de bulunmaktadır. Nitekim petrol söz konusu olduğunda ÇHC, RF'den alabildiği kadar petrolü alıp işlemeye hazır durumdayken, RF ise ekonomisini çeşitlendirmek için daha fazla işlenmiş ürün ihraç etmek arzusundadır. Bu çerçevede, Moskova-Pekin arasındaki işbirliği alanları gelişirken, iki ülkenin ilişkilerde güç dengesini kaybetmemesinin, ilişkilerin geleceği açısından büyük önem arz etmektedir. Zira her iki ülke de uluslararası alanda sahip oldukları ekonomik, askeri ve siyasi güçleri bakımından uluslararası ilişkilerin güçlü aktörleridir. Bu bakımdan, ÇHC gerek ekonomik ve teknolojik gerekse askeri anlamda kendini güçlendirirken; RF'nin hidrokarbon ihracatına bağımlı bir ülkeye dönüşmemesinin iki ülkenin gelişen ilişkilerinin gelecekte sekteye uğramaması bakımından önemli olduğu savunulabilir.

RF-ÇHC enerji ilişkileri giderek gelişmekte ve bu durum iki ülkenin siyasi ilişkilerine de olumlu yansması bakımından enerji olgusu, RF-ÇHC ilişkilerinde etkili bir faktör teşkil etmektedir. Ayrıca, RF ve ÇHC liderlerinin sıklıkla bir araya gelmeleri, özellikle 2014 Ukrayna krizi sonrası ivme kazanan yakınlaşmaları ve uluslararası alanda sergiledikleri işbirliği gibi sebeplerden ötürü «RF-ÇHC Büyük İkilisi» şeklinde söylemler zaman zaman gündeme gelebilmektedir. Bu bağlamda, RF-ÇHC ilişkilerini belli bir kavram çerçevesinde tanımlama gereksiniminden ötürü zihinlerde iki ülkenin müttefiklik olasılığı gibi bazı tanımlamalar belirmektedir. Altını çizmek gerekir ki, derinleşen bu ilişkilerin kısa veya orta vadede bir müttefiklik veya düşmanlık tarzı bloklara yol açmadan karşılıklı çıkar ve işbirliği çerçevesinde devam edeceği görülmektedir. Bu bağlamda, iki ülke ilişkilerinin müttefiklik boyutuna ulaşmasında engel teşkil eden siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda bazı açmazlar bulunmaktadır. Dolayısıyla, hâlihazırda iki ülkenin ilişkilerini “müttefiklik” olarak tanımlamanın doğru olmayacağını vurgulamak gerekir. Nitekim bunu destekler bir görüş niteliğinde Rus uzman Dimitri Trenin'in ifadelerine değinilebilir. Trenin'e göre; “RF-ÇHC ilişkilerinde her iki ülke birbirine ihtiyaç duymaktadır, nitekim istikrarlı siyasi bir ilişkiden ve yakın ekonomik faaliyetlerden her ikisi de yarar sağlamaktadır. Ancak, Moskova ve Pekin böyle bir durum oluşturacak uzun vadeli stratejilerden yoksundur”⁷⁶⁷.

⁷⁶⁷ http://carnegieendowment.org/files/Trenin_CER_Eng.pdf. (erişim tarihi: 23.06.2016).

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Akman, H. (2015). “Rusya Çin İlişkileri”. İ. K. Ülger (Ed.). *Putin'in Ülkesi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.611-651.
- Akşemsettinoglu, G. (2010). “International Energy Institutions”, *T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği*, 15-16 Nisan 2010, İstanbul.
- Arı, T. ve Pirinççi, F. (2010). “11 Eylül'ün Gölgesinde Orta Asya'ya Yönelik Amerikan Politikası”. T, Arı (Ed.). *Orta Asya ve Kafkasya*. MKM Yayıncılık, Bursa, s.295-324.
- Armağan, İ. ve Yılmaz, O. (2015). “RF'nin Ortadoğu Politikaları”. İ. Kaya (Ed.). *Putin'in Ülkesi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara s. 651-677.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*. Timaş Yayınları, XIX Baskı, İstanbul.
- Bekcan, U. (2013). *Yeni Dünya Düzeninde RF-ÇHC İlişkileri*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Bilgin, M. (2010). “Orta Asya ve Kafkasya'da Enerji Stratejileri Rekabet İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar”. T, Arı (Ed.). *Orta Asya ve Kafkasya*. MKM Yayıncılık, Bursa, s. 157-191.
- Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books, New York.
- Bremmer, I. (2015). *Superpower: Three Choices for America's Role in the World*, Penguin Publishing Group, New York.
- Calder, K. E. (2012). *The New Continentalism: Energy and Twenty-First-Century Eurasian Geopolitics*. Yale University Press, Londra.
- Çolakoglu, S. (2010) “ÇHC'nin Orta Asya ve Kafkasya Politikası”. T, Arı (Ed.). *Orta Asya ve Kafkasya*, MKM Yayıncılık, Bursa, s.387-417.
- Demir, M. F. (2010). *Enerji Oyunu*. Ayrım Yayınları, İstanbul.
- Demir, İ. (2010). “US Intervention of Iraq: the Relevance of Oil”, *T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği*, 15-16 Nisan 2010, İstanbul.
- Downs, E. S. (2010). “Sino-Russian Energy Relations: An Uncertain Courtship”. J. Bellacqua (Ed.). *The Future of China-Russia Relations*. The University Press of Kentucky, Kentucky, s. 146-179.
- d'Encasse, H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Rusya*. (Çev. R. Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Garver, J. W. (2016). “The US factor in Sino-Iranian energy relations”. D, Zweig ve Y, Haoi (Ed.). *Sino-U.S. Energy Triangles: Resource Diplomacy Under Hegemony*. Routledge, New York, s.207-226.
- Gleason, G. (2011). “China, Russia and Central Asia: Triangular Energy Politics”. C, L, Currier ve M, Dorraj (Ed.). *China’s Energy Relations with the Developing World*. Continuum, New York, s.83-100.
- Hacıoğlu, Ü. (2010). “The Role of Energy on Security and Stability in Post-Conflict Countries (PCCs)”. *T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği*, 15-16 Nisan 2010, İstanbul.
- Jacques M. (2012). *When China Rules the World*, Penguin Books, 2. Baskı, Londra.
- Jafarov, S. (2007). *Dünden Bugüne Rusya-NATO İlişkileri*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Kaczmarek, M. (2015). *Russia-China Relations in the Post-Crisis International Order*. Routledge, New York.
- Kamalov, İ. (2008). *Putin Dönemi Rus Dış Politikası Moskova'nın Rövanşı*. Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Kharas, H. ve Gertz, G. (2010). “The New Global Middle Class: A Cross-Over from West to East”. L. Cheng (Ed.). *China’s Emerging Middle Class*. The Brookings Institution Press, Washington, s.32-55.
- Kılıçarslan, E. (2015). “Enerji Savaşları”. H, Çomak (Ed.). *Enerji Diplomasisi*. Beta Basım, İstanbul, s.87-124.
- Kuloğlu, A. (2010). “Türkiye’nin Stratejik Enerji Kaynaklarının Ulusal Güvenliğe Etkisi”, *T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği*, 15-16 Nisan 2010, İstanbul.
- Larin, A. (2009). “Kitayskie migranti v rossii. İstoriya i sovremennost”, *Center for Chinese Studies*, Taipei.
- Linde, C. V. D. (2005). “Energy in a changing world”. *Netherlands Institute of International Relations, Clingendael Energy Papers*, (11).
- Leclercq, A. (2014). *Russkoye vliyanie v Yevrazii*. (Çev. M. Petrova) Alpina Publisher, Moskova.
- Lukin, A. (2015). *Vozvişayuşiyssya Kitay i buduşeye Rossii*. Mejdunarodniye Otnoşeniye, Moskova.
- Medvedev, R. (2014). *Vremya Putina*, Vremya izdatelstvo, Moskova.

- Mihaylov, V. A. ve Mçedlova, M. M. (ed). (2013). *Vneşnaya Politika Rossii*. Kniga i Biznes, Moskova.
- Morrison, W. M. (2015). “China’s Economic Rise”. D. Lovelace (Ed.). *The Rise of China*, Oxford University Press, New York, s.443-480.
- Nogayeva, A. (2015). “The Importance of Central Asian Resources within the World Energy”. H, Çomak (Ed.). *Enerji Diplomasisi*, Beta Basım, İstanbul, s.319-332.
- Orttung, R. W. ve Perovic, J. (2010). “Energy Security”. M, D, Cavelty ve V, Manuer (Ed.). *The Routledge Handbook of Security Studies*, Routledge, Londra, s.211-221.
- Pamir, N. (2016). *Enerjinin İktidarı*. Hayykitap 2. Baskı, İstanbul.
- Pascual, C. ve Elkind, J. (2010). *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*. The Brookings Institution, Washington.
- Petersen, A. ve Barış, K. (2012). “Rossiya, Kitay i enerjiçeskaya geopolitika v Tsentralnoy Azii”, *Tsentr Yevropeyskih Reform*, Moskovskiy tsentr Carnegie, Moskova.
- Pettman, R. (2009). “China’s Region-Building Strategy in Southeast Asia”. E. Kavalski, (Ed.). *China and the Global Politics of Regionalization*, Ashgate Publishing, Farnham, s. 139-152.
- Pijl, K. V. D. (2014). *Küresel Rekabetler*. (Çev. K. Kurtul), İmge Kitabevi, İstanbul.
- Sağlam, M. (2014). *Gazprom’un Rusya’sı: RF’de Devletin Dönüşümü*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Schlesinger, J. R. ve Kalicki, H. J. (ed.) ve Goldwyn, L. D. (ed.). (2013). *Energy and Security*, Woodrow Wilson Center Press, Washington.
- Shaffer, B. (2009). *Energy Politics*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Stephan, T. (2013). *China-Russia Relations in Central Asia: Energy Policy, Beijing’s New Assertiveness and 21st Century Geopolitics*. Springer, Wiesbaden.
- Sotiriou, S. A. (2015). *Russian Energy Strategy in the European Union, the Former Soviet Union and China*. Lexington Books, Londra.
- Şöhret, M. (2015). “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi”. H, Çomak (Ed.). *Enerji Diplomasisi*. Beta Basım, İstanbul, s.1-47.
- Tanrıbuyurdu, S. (2010). “Enerji Kaynaklarının Geleceği”. *T.C. Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyum Bildirileri Enerji Güvenliği*, 15-16 Nisan 2010, İstanbul.
- Tepeyurt, M. ve Coşkun, B. B. (2013). “Tarihsel Süreçte Bir Kâğıt Asker Olarak Orta Doğu’da Rus Varlığı”. S, Kaya (Ed.). *RF’nin Doğu Politikası*. Ekin Yayınevi, Bursa, s. 205-242.

- Trenin, D. (2012). *Vernie druzya? Kak Rossiya i Kitay vosprinimayut drug druga*, Tsentr Yevropeyskih reform, Moskovskiy tsentr Carnegie, Moskova.
- Trizman, D. (2012). *İstoriya Rossii ot Garboçeva do Putina i Medvedeva*. Eksmo İzdatelstvo, Moskova.
- Vardomskiy, L. B. (ed.). (2010). *Natsionalniye osobennosti proyavleniya mirovogo finansovogo krizisa v postsovetskih sıtranah*. Rossiyskaya Akademiya Nauk, Moskova.
- Varol, T. (2015a). “Enerji Güvenliği Açısından Suriye, Kuzey Irak ve IŞİD Açmazı”. H, Çomak (Ed.). *Enerji Diplomasisi*, Beta Basım, İstanbul, s. 487-516.
- Varol, T. (2015b). “RF’nin Enerji Politikasının Yeni Aktörleri: Enerji Şirketleri”. İ. K. Ülger (Ed.). *Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 281-300.
- Wasserstrom, J. N. (2011). *21. Yüzyılda Çin*. (Çev. H. Güldü), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (2010). “Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Dugin’in Yeni Avrasyacılık Önerileri”. T. Arı (Ed.). *Orta Asya ve Kafkasya*. MKM Yayıncılık, Bursa, s. 263-294.
- Yang, J. (2011). “A Strategic Game: China’s Energy Relation with Japan and India”. C. L. Currier ve M. Dorraj (Ed.). *China’s Energy Relations with the Developing World*, Continuum, Londra, s.150-176.
- Yergin, D. (2014). *Enerjinin Geleceği*. (Çev. Ü. Şensoy), Optimist Yayım, İstanbul.
- Yorulmaz, M. (2015). “ÇHC’nin Enerji Güvenliği ve Arz Sorunu” H, Çomak (Ed.). *Enerji Diplomasisi*, Beta Basım, İstanbul, s.285-302.
- Yüce, Ç. K. (2006). *Orta Asya ve Kafkasya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Makaleler:

- Baylis, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.
- Bezen, B. C. (2009). “Global Energy Geopolitics and Iran”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(20):179-201.
- Bolt, P. (2013). “Sino-Russian Relations in a Changing World Order”. USAF Academy, *INSS Strategic Paper*, Colorado.
- Çelikpala, M. (2014). “Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı”, *Uluslararası İlişkiler*, 10(40): 75-99.

- Çetinkaya, Ş. (2013). “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, (2): 240-260.
- Chaziza, M. (2013). “The Arap Spring: Implications for Chinese Policy”. *Middle East Review of International Affairs*, 17(2):73-83.
- Cherp, A. ve Jewell, J. (2011). “The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration”, *Current Opinion in Environmental sustainability*, 3(4): 202-212.
- Chow, E. C. (2004). “Russian Pipelines Back to the Future?”. *Georgetown Journal of International Affairs*, Kış/Bahar 2004, s. 27-34.
- Dent, C. M. (2013). “Understanding the Energy Diplomacies of East Asian States”. *Modern Asian Studies*, 47, s.935-967.
- Güler, E. (2012). “Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde Rusya: Nasıl Bir Kapitalizm?”. *Business and Economics Research Journal*, 3(3): 93-120.
- Hongyi, L. (2007). “China's oil diplomacy: is it a global security threat?”. The University of Nottingham, *Third World Quarterly*, 28(3): 519-537.
- İpek, P. (2012). “Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası”. E, Efegil ve R, Kalayci (Ed.). *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*. Cilt I, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- İşeri, E. ve Dilek, O. A. (2012). “Yeni Enerji Jeopolitiğinde NATO'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları”. *Akademik Bakış Dergisi*, 5(10):229-248.
- Ivanenko, V. (2016). “İranskaya yadernaya programma i rossiysko-iranskie otnoşeniya”. *Mejdunarodnaya politika*, 1(34): 109-131.
- Kuchins, A. (2007). “Russia and China: The Ambivalent Embrace”, *Current History*, 106(702): 321-327.
- Lee, P. K. (2005), “China's Quest for oil security oil in the pipeline”. *The Pacific Review*, 18(2): 265-301.
- Menon, R. (2009). “The Limits of Chinese-Russian Partnership”, *Survival: Global Politics and Strategy*, 51(3):99-130.
- Odgaard, O. ve Delman, J. (2014). “China's energy security and its challenges towards 2035”, *Energy Policy*, (71):107-117.
- Paik, K. W. ve Oh, M. (2013). “Sino-Russian Energy Relations: Heading for a new era?”. *The Northeast Asian Economic Review*, 1(2):13-26.

- Paltsev, S. (2014). “Scenarios for Russia's natural gas exports to 2050”, *Energy Economics*, (42):262–270.
- Sevilla, H. A. (2013). “The ‘Arab Spring’ and South China Sea Tensions: Analyzing China's Drive to Energy Security”. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 12(3):93-107.
- Tieh, S. (2004). “China in the UN: Unite with Other Nations?”. *Standard Journal of Esat Asian Affairs*, 4(1):19-28.
- Wu, F. (2015). “China's Puzzling Energy Diplomacy Toward Iran”. *Asian Perspective*, 39(1): 47-69.
- Yergin, D. (2006). “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, 85(2): 69-82.

Diğer Süreli Yayınlar ve Tezler

- Andriyanov, V. (2015). “Şkola Sanktsiy”. *Neft Rossii*, (5-6).
- Downs, E. (2000). “China’s Quest for Energy Security”, *United States Air Force*, RAND.
- Downs, E. (2006). “The Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series: China”, *The Brookings Institution*.
- Danchenko, I. (2010). “One Step Forward, Two Steps Back: The Realities of a Rising China and Implications for Russia’s Energy Ambitions”, *Foreign Policy at Brookings*, Policy Paper, (22).
- Dreyer, I. ve Stang, G. (2014). “Energy moves and power shifts EU foreign policy and global energy security”, *EU Institute for Security Studies*, (18).
- Dudchenko, G. (2002). “Kitay i Dalniy Vostok Rossii: k voprosu o demografiçeskom disbalanse”, *Vestnik Yevrazii*, (3).
- Fan, T. (2010). “Problemi i perspektivi energetiçeskogo sotrudniçestva mejdu Rossiyei i Kitayem”. *Vlast*, (8):137-138.
- Henderson, J. (2014). “The Commercial and Political Logic for the Altai Pipeline”, *Oxford Energy Comment*.
- Energetiçeskaya strategiya Rosii na period do 2020 goda.
- Kaczmariski, M. (2013). “The Bear Watches the Dragon The Russian Debate on China”. *Point of View*, Centre for Eastern Studies, Varşova, (3).
- Krivosheyeva, Y. (2010). “Rol programm regionalnovo razvitiya Sibiri i Dalnego Vostoka v razvitii eksporta rossiyskih energoresursov”, *ORAGS*, s.153-158.

- Lopatin, D. (2011). “Problemniye aspekti eksporta rossiyskih uglevodorodov v Kitay: sovremennoe sostoyanie voprosa”, *Vserossiyskiy jurnal publikatsiy*.
- Lukin, A. ve Sanakev S. (2005). “Rossiyskiy podhod k Kitayu na rubeje vekov: problemi i reşeniye”. *Analitiçeskiye zapiski*, 5(7).
- Maksimov, K. ve Brileva, M. (2012). “Problemi privleçeniye investitsiy v regioni Dalnevostoçnovo federalnovo okruga”. *Vestnik VGUES*, 2012/1.
- Mastepanov, A. (2015). “Pravilniy povorot na vostok”. *Neft Rossii*, (5-6).
- Mitrova, T. (2013). “Russian LNG: The Long Road to Export”, *Russia/NIS Center*, 16, Paris.
- Peyrouse, S. (2007). “The Economic Aspects of the Chinese-Central Asia Rapprochement”. *Silk Road Paper*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Stcokholm.
- Pomfret, R. (2010). “Energy Security in the EU and Beyond”. *Center for Social and Economic Research, CASE Network Studies & Analyses*, (400).
- Pusenkova, N. (2013). “Rossiyskaya energetiçeskaya politika na vostokey: kitayskiye golovolomki Rosnefti”. *ifri tsentr Rossiya, Russie.Nei.Visions*, (70).
- Portyakov, V. Y. (2013). “Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya: sovremennoye sostoyaniye i perspektivi razvitiya”. *Kitay v mirovoy i regionalnoy politike istoriya i sovremennost*, (18):6-15.
- Rivlin, P. (2005). *The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East*. The Jaffee Center for Strategic Studies (JCSS), Tel Aviv.
- Ruban, L. (2015). “Kitayskaya alternativa dlya Rosii”, *Analitiçeskiy jurnal neft Rosii*, (4): 42-45.
- Saakyan, M. (2016). “Politika Kitaya v oblasti nerasprostroneniya orujiya mossovovo uniçtojeniya v XXI veke”. *21-y vek*, 1(38): 70-83.
- Stark, J. (2010). “Energy Security and Conflict: A Country-Level Review of the Issues”, *CMM Discussion Paper*, United States Agency for International Development, (2).
- Transneft. (2016). *Truboprovodniy transport*. *Yejemesyachniy jurnal*, (2).
- Triniç, F.A. (2009). “Torgovo-ekonomiçeskoye sotrudniçestvo Rossii i Kitaya”. *Rossiyskiy vneşneekonomiçeskiy vestnik*, (3).
- Yakov Ruderman mülakati. (2015). *Neft Rossii*; (5-6).
- Yelibayeva, A. Y. (2014). *Şangayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva i Yevropeyskiy Soyuz: regionalniye kompleksniye energetiçeskoy bezopasnosti*, Doktora Tezi. Kazakistan El-Farabi Üniversitesi, Almatı.

İnternet Kaynakları

- AB. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV:xy0022>. (erişim tarihi:16.03.2016).
- “ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney’in 2006 Vilnius Konferansı Konuşması-Litvanya”,
Beyaz Saray. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/05/20060504-1.html>. (erişim tarihi: 24.02.2016).
- ABD Dışişleri Bakanlığı. <http://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- AB Komisyonu.
http://ec.europa.eu/danmark/documents/alle_emner/energi/2009_ser2_autre_document_travail_service_part1_ver2.pdf. (erişim tarihi: 17.02.2016).
- Akbulut, H. “Enerji Diplomasisi”. <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>. (erişim tarihi: 07.11.2015).
- Almeida, I. “Libyan Gas Flows to Italy Climb as Russian Supplies Threatened”.
<http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-08-15/libyan-gas-flows-to-italy-climb-as-russian-supplies-threatened>. (erişim tarihi: 01.06.2016).
- Agenstvo Ekonomičeskoy İnformatsii. <https://1prime.ru/articles/20160119/823073650.html>. (erişim tarihi: 06.03.2016).
- Agenstvo Ekonomičeskoy İnformatsii. <https://www.1prime.ru/energy/20160129/823299065-print.html> (erişim tarihi: 06.03.20).
- Agenstvo Ekonomičeskoy İnformatsii. <http://1prime.ru/Politics/20060821/759865175-print.html>. (erişim tarihi: 05.04.2016).
- Avrasya Ekonomik Birliği. <http://www.eaeunion.org/#about>. (erişim tarihi: 07.06.2016).
- Barnato, K. “China and Russia sign key gas agreement”.<http://www.cnbc.com/2014/05/21/china-and-russias-gazprom-sign-key-gas-agreement.html>. (erişim tarihi: 11.10.2015).
- Baumann, F., “Energy Security as multidimensional concept”,
<http://www.cap.lmu.de/download/2008/CAP-Policy-Analysis-2008-01.pdf>. (erişim tarihi: 06.20.2015).
- BBC. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/may/9/newsid_2519000/2519271.stm. (erişim tarihi: 08.06.2016).
- BBC. <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11818005>. (erişim tarihi:).

- BBC. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30015464>. (erişim tarihi 23.05.2016).
- BBC. http://www.bbc.com/russian/business/2016/02/160218_sipri_report_arms_trade. (erişim tarihi:19.05.2016).
- BBC. http://www.bbc.com/russian/business/2016/04/160407_china_plants_in_russia. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- BBC. <http://www.bbc.com/news/business-27503017>. (erişim tarihi: 11.10.2015).
- BBC. <http://www.bbc.com/news/business-27503017> (erişim tarihi: 11.10.2015).
- Belarus Dışişleri Bakanlığı.
<http://mfa.gov.by/multilateral/organization/list/e346cfc78351f7f2.html>. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- Blank, S., “A New Rapprochement Between Moscow and Tehran”.
http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnewsyüzde 5Btt_newsüzde 5D=38675&no_cache=1#.V0LoKDWLSUI (erişim tarihi: 19.05.2016).
- Beyaz Saray. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/03/30/remarks-president-america-energy-security>. (erişim tarihi: 29.02.2016).
- BOTAŞ., “2014 Yılı BOTAŞ Sektör Raporu”,
<http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOTyüzde 2F1yüzde 2FDocumentsyüzde 2FSektyüzde C3yüzde B6r+Raporuyüzde 2F2014+Yyüzde C4yüzde B1lyüzde C4yüzde B1+Sektyüzde C3yüzde B6r+Raporu.pdf>. (erişim tarihi: 28.01.2016).
- Bloomberg. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-04-20/there-are-even-more-megacities-in-china-than-you-thought>. (erişim tarihi: 01.06.2016).
- BM. <http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>. (erişim tarihi: 9.10.2015).
- BM: <http://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- BP., “Prognoz razvitiya mirovoy energetiki do 2030 goda”,
http://www.bp.com/content/dam/bp-country/ru_ru/folder/2030_Booklet_rus.pdf. (erişim tarihi: 12.02.2016).
- BRICS.<http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF41>. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- Bulin, D., “Velikoye kitayskoye zamedleniye: minus i plusi”.
http://www.bbc.com/russian/business/2016/01/160119_china_economy_slowdown_russia. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- China.org. <http://www.china.org.cn/english/2004/Mar/89979.htm>. (erişim tarihi: 09.03.2016).

“China's Energy Conditions and Policies”.

<http://www.ccchina.gov.cn/WebSite/CCChina/UpFile/File229.pdf>. (erişim tarihi: 01.03.2016).

CNOOC. <http://www.cnooc.com/>. (erişim tarihi: 26.01.2016).

CNPC., “*CNPC godovoy otçot 2013*”,

<http://www.cnpc.com.cn/ru/cbw/201407/47755aa71a9743cba2ace8835d431544/files/332a8181e0c445b6b00ae0d5c59d9902.pdf>. (erişim tarihi: 16.01.2016).

CNPC., “*2014 Annual Report*”,

<http://www.cnpc.com.cn/en/xhtml/features/AnnualReport2014online/images/00-2014yüzde20Annualyüzde20Report.pdf>. (erişim tarihi: 16.01.2016).

CNN. <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/10/30/vietnam.clinton.visit/>. (erişim tarihi: 10.05.2016).

CNPC. <http://www.cnpc.com.cn/en/FlowofnaturalgasfromCentralAsia/FlowofnaturalgasfromCentralAsia2.shtml>. (erişim tarihi: 03.05.2016).

ÇHC Duşanbe Büyükelçiliği. <http://tj.china-embassy.org/rus/zt/shhzzz/t245402.htm>. (erişim tarihi: 16.06.2016).

Demina, O.V. ve Ognev, A.Yu., “Razvitiye energetičeskovo sotrudničestva Rossii i Kitaya: deklaratsii i praktika”, <http://isem.irk.ru/energy21/papers/pdf>. (erişim tarihi: 12.05.2016).

Downs, E., “The Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series: China”.

<http://www.brookings.edu/research/reports/2006/12/china>. (erişim tarihi: 04.03.2016).

Dünya Bankası. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/China-2030-overview.pdf>. (erişim tarihi: 29.02.2016).

EIA., “*Annual Energy Outlook 2012-With Projections to 2035*”,

[http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2012\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2012).pdf). (erişim tarihi: 16.01.2016).

EIA., “*Annual Energy Outlook 2015-With Projections to 2040*”,

[http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383\(2015\).pdf](http://www.eia.gov/forecasts/aeo/pdf/0383(2015).pdf). (erişim tarihi: 18.01.2016).

EIA., “*China Report*”,

http://energy.gov/sites/prod/files/2016/04/f30/China_International_Analysis_US.pdf. (erişim tarihi: 19.01.2016).

EIA., “*Russia Country Analysis Brief*”,

https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf. (erişim tarihi: 20.01.2016).

- EIA., “*U.S. Crude Oil and Natural Gas Proved Reserves 2014*”,
<http://www.eia.gov/naturalgas/crudeoilreserves/pdf/usreserves.pdf>. (erişim tarihi: 18.01.2016).
- EIA.https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf (erişim tarihi: 24.02.2016).
- EIA. <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN>. (erişim: 10.03.2016).
- EIA. <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=23152>. (erişim: 10.03.2016).
- EIA.https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/China/china.pdf (erişim tarihi: 10.03.2016).
- EIA. <http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN> (erişim tarihi: 10.03.2016).
- EIA. <http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=23152>. (erişim tarihi: 10.03.2016).
- EIA.https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/China/china.pdf (erişim: 10.03.2016).
- “Energetičeskaya strategiya Rossii na period do 2030 goda”.
<http://ac.gov.ru/files/content/1578/11-02-14-energostrategy-2035-pdf.pdf>. (erişim tarihi: 01.03.2016).
- Eurasianet.org: <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav012308b.shtml> (erişim tarihi:28.04.2016).
- Exxon Mobil., “*The Outlook for Energy: A View to 2040*”,
<http://cdn.exxonmobil.com/~media/global/files/outlook-for-energy/2016/2016-outlook-for-energy.pdf>. (erişim tarihi: 01.02.2016).
- Federalnaya tselevaya programma ekonomičeskoye i sotsialnoe razvitie dalnego vostoka i baykalskogo regiona na period 2025 goda.
<http://www.minvostokrazvitia.ru/activities/theprogram/> (erişim tarihi: 22.04.2016).
- Financial Times. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/79eeabb0-6888-11e4-acc0-00144feabdc0.html#axzz3m7QkPvb1>. (erişim tarihi: 18.09.2015).
- Forbes. <http://m.forbes.ru/article.php?id=101007>. (erişim tarihi: 07.04.2016).
- Forbes: <http://www.forbes.ru/news/79706-nk-rosneft-peresmotrela-formulu-tseny-na-neft-dlya-kitaya> (erişim tarihi: 02.05.2016).
- Foreign Investment Advisory Council., “*Vliyaniye pryamih inostrannih investitsiy na sotsialno-ekonomičeskoe razvitie Dalnego Vostoka*”,
http://www.fiac.ru/pdf/WP2_KINROSS_Rus_Oct_2013.pdf. (erişim tarihi: 15.12.2016).

- Gabuev, A. (2015)., “A «Soft Alliance?» Russia-China Relations After The Ukraine Crisis”,
[http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR126 - A Soft Alliance Russia-China Relations After the Ukraine Crisis.pdf](http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR126_-_A_Soft_Alliance_Russia-China_Relations_After_the_Ukraine_Crisis.pdf). (erişim tarihi: 19.21.2015).
- Gazeta.ru. http://www.gazeta.ru/2006/09/19/oa_216585.shtml (erişim tarihi: 04.03.2016).
- Gazeta.ru http://www.gazeta.ru/tags/oa_o_nk_yukos_.shtml. (erişim tarihi: 04.03.2016).
- Gazprom. <http://www.gazpromexport.ru/partners/germany/>. (erişim: 04.03.2016).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/contacts/china/>. (erişim tarihi: 21.10.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/ykv/>. (erişim tarihi: 11.10.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/altai/>. (erişim tarihi: 23.10.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/pipelines/ykv/power-of-siberia2/>. (erişim tarihi: 23.10.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom-international.com/ru/news-media/articles/delegaciya-ongc-posetila-moskovskiy-filial> (erişim tarihi: 30.09.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/press/news/2016/february/article266932/>. (erişim tarihi: 17.03.2016).
- Gazprom. <http://www.gazpromquestions.ru/about/>. (erişim tarihi: 07.04.2016).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/> (erişim tarihi: 01.04.2016).
- Gazprom. <http://www.gazpromquestions.ru/foreign-markets/>. (erişim tarihi: 10.02.2016).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/east-program/>. (erişim tarihi: 22.04.2016).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/contacts/china/>. (erişim tarihi: 21.10.2015).
- Gazprom. <http://www.gazprom.ru/about/production/projects/east-program/>. (erişim tarihi: 21.10.2015).
- Gazpromexport. <http://www.gazpromexport.ru/projects/3/>. (erişim tarihi: 11.03.2016).
- Global Energy Statistical Yearbook <https://yearbook.enerdata.net/world-natural-gas-production.html>. (erişim tarihi: 10.02.2016).
- Gogitidze, K., “Putin predlozil pomoş Gazpromu s Siloy Sibiri”.
http://www.bbc.com/russian/business/2014/06/140605_putin_gazprom_china. (erişim tarihi: 05.10.2015).
- Global Affairs. http://www.globalaffairs.ru/valday/Soglashenie-po-iranskoi-yadernoi-programme-vozmozhnosti-i-pregrady-dlya-rossiisko-amerikanskogo-sotr#_ftn1. (erişim tarihi: 23.05.2016).

- Halligan, L., “Russia-China gas deal could ignite a shift in global trading ‘’,
<http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/liamhalligan/10854595/Russia-China-gas-deal-could-ignite-a-shift-in-global-trading.html>. (erişim tarihi: 12.10.2015).
- Hornby, L., “Putin snubs Europe with Siberian gas deal that bolsters China ties”,
<http://www.ft.com/cms/s/0/79eeabb0-6888-11e4-acc0-00144feabdc0.html#axzz3mSsgchIC> (erişim tarihi: 22.09.2015).
- Hurst, C., “China’s Global Quest for Energy”, <http://www.iags.org/chinasquest0107.pdf>.
 (erişim tarihi: 17.12.2015).
- IEA., “*Energy Supply Security, Emergency Response of IEA Countries*”,
<https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/ENERGYSUPPLYSECURITY2014.pdf>. (erişim tarihi: 22.01.2016).
- IEA., “*Oil Market Report*”, <https://www.iea.org/Textbase/npsum/MTOMR2015sum.pdf>.
 erişim tarihi: 23.01.2016).
- IEA., “*Oil Supply Security*”,
https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/oil_security.pdf.
 (erişim tarihi: 20.01.2016).
- IEA., “*World Energy Outlook 2015 Global Energy Trends*”,
http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebiste/2015/WEO2015_Chapter01.pdf. (erişim tarihi: 28.01.2016).
- IEA., “*World Energy Outlook 2011*”,
https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2011_WEB.pdf.
 (erişim tarihi: 12.01.2016).
- IEA.http://www.worldenergyoutlook.org/media/weowebiste/energydevelopment/WEO2013_EnergyforAll.pdf. (erişim tarihi: 11.02.2016).
- IMF., “Will the Oil Market Continue to be Tight?”.
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2005/01/pdf/chapter4.pdf>. (erişim tarihi: 04.03.2016).
- Interfax. <http://www.interfax.ru/russia/465897>. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- Interfax. <http://www.interfax.ru/russia/465897>. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- Interfax. <http://www.interfax.ru/russia/502223>. (erişim tarihi: 25.04.2016).
- Jurnal Mirovaya Energetika. <http://www.worldenergy.ru/mode.1349-id.11450-type.html>.
 (erişim tarihi: 09.03.2016).
- Kırgızistan Adalet Bakanlığı. <http://cbd.minjust.gov.kg>. (erişim tarihi: 12.06.2016).

- Korzhubaev, A. ve Eder, L. (2010). “Eksport nefti iz Rossii”, *Jurnal Burenie i Neft*, (07-08) <http://burneft.ru/archive/issues/2010-07-08/2>. (erişim tarihi: 05.03.2016).
- Kojanov, N., “Ojivleniye v rossiysko-iranskih otnoşeniyah”., <http://carnegie.ru/publications/?fa=60391>. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü. <http://www.dkb.gov.ru/d/azzo.htm>. (erişim tarihi: 03.06.2016).
- Kulagin, V.A. ve Mitrova T.A. (Ed.), “Gazoviy rınok Yevropı: utraçenniye illyuzii i robkie nadejdi”, https://www.eriras.ru/files/gazovyy_rynok_evropy.pdf. (erişim tarihi: 06.01.2016).
- Lee, R. , “The Russian Far East and China: Thoughts on Cross-Border Integration”. <http://www.fpri.org/article/2013/11/the-russian-far-east-and-china-thoughts-on-cross-border-integration/>. (erişim tarihi: 28.04.2016).
- Li, C., “Chinese Enthusiasm and American Cynicism Over the “New Type of Great Power Relations”, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/12/05-chinese-pessimism-american-cynicism-great-power-li-xu>. (erişim tarihi: 9.10.2015).
- Martin, L. (2004). “Russian Pipeline Projects Shifting To Favor Tokyo Over Beijing”., http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnewsyüzde5Btt_newsüzde5D=26738&no_cache=1#.V2RSHbuLTIU. (erişim tarihi: 11.03.2016).
- Mastepanov, A., “Osobennosti kontrakta veka”. http://www.ng.ru/energy/2014-10-14/12_contract.html. (erişim tarihi: 21.10.2015).
- Mihailov, S. “Kitay podnimet Dalniy Vostok”. <http://www.gazeta.ru/business/2014/05/24/6046385.shtml>. (erişim tarihi: 25.04.2016).
- Mitrova, T., “Prognoz Razvitiya Energetiki Mira i Rossii do 2040 Goda”, <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf>. (erişim tarihi: 02.02.2016).
- NATO. http://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_43627.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 27.04.2016).
- Natsionalniy otraslevoy jurnal Neftegozovaya vertikal. http://www.ngv.ru/news/eksport_nefti_iz_rf_v_kitay_v_2015_g_minuya_kozmino_s_ostavit_23 mln_t_summarnye_36_4 mln_t/. (erişim tarihi: 06.03.2016).
- Neft Rossii. <http://www.oilru.com/news/499977/>. (erişim tarihi: 04.03.2016).
- Neft Rossii. <http://www.oilru.com/news/125920/>. (erişim tarihi: 06.03.2016).
- Newsru. <http://www.newsru.com/finance/22jul2015/rucn2ndpipe.html>. (erişim tarihi: 02.10.2015).
- Nezavisimaya. <http://www.ng.ru/news/484520.html?print=Y>. (erişim tarihi: 20.10.2015).

- Obe, M., “Japan Set to Resume Business With Iran”. <http://www.wsj.com/articles/japan-set-to-resume-business-with-iran-1454654121>. (erişim tarihi: 01.06.2016).
- Olcott, M. B., “The Energy Dimension in Russian Global Strategy: Vladimir Putin and the Geopolitics of Oil”, <http://bakerinstitute.org/files/2778/>. (erişim tarihi: 15.02.2016).
- OPEC., “Annual Report 2014”, http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/Annual_Report_2014.pdf. (erişim tarihi: 27.01.2016).
- OPEC., “World Oil Outlook 2015”, http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/WOO%202015.pdf. (erişim tarihi: 27.02.2016).
- OPEC. http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (erişim tarihi: 19.03.2016).
- ORSAM., “RF'nin Orta Doğu Politikası”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012714_rapor125.pdf. (erişim tarihi: 28.05.2016).
- Osmakov, V., “Truboprovod poydet v Aziyu”. <http://www.worldenergy.ru/mode.1349-id.11450-type.html>. (erişim tarihi: 09.03.2016).
- Pamir, N., “Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler”, http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf. (erişim tarihi: 15.02.2016).
- Paik, K. W., “Sino-Russian Gas and Oil Cooperation: Entering into a New Era of Strategic Partnership?” <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2015/04/WPM-59.pdf>. (erişim tarihi: 09.20.2015).
- RBK. <http://www.rbc.ru/rbc500/> (erişim tarihi: 21.10.2015).
- RBK. <http://www.rbc.ru/economics/21/05/2014/925229.shtml>. (erişim tarihi: 23.10.2015).
- RBK. <http://www.rbcdaily.ru/economy/562949992526177>. (erişim tarihi: 06.10.2015).
- Reuters. <http://uk.reuters.com/article/iran-energy-china-idUKDAH33510620090603>. (erişim tarihi: 05.04.2016).
- Reuters. <http://ru.reuters.com/article/businessNews/idRUKBN0E30B420140523>. (erişim tarihi: 05.10.2015).
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı., “Osnovniye parametri prognoza sotsialno-ekonomiçeskovo razvitiya Rossisykoy Federatsii na period do 2020-2030 godov”, <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı., “Ob itogah sotsialno-ekonomiçeskovo razvitiya Rossiyskoy Federatsii v 2015 godu”, <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).

- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı., “*Prognoz sotsialno-ekonomiçeskovo razvitiya Rossisykoy Federatsii na 2011 god i na planoviy period 2012 i 2013 godov*”, <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı., “*Prognoz sotsialno-ekonomiçeskogo razvitiya Rossisykoy Federatsii na 2012 god i na planoviy period 2013 i 2014 godov*”, <https://www.economy.gov.ru>. (erişim tarihi: 17.04.2016).
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı.
http://www.ved.gov.ru/exportcountries/eg/eg_ru_relations/eg_ru_trade/. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı.
http://www.ved.gov.ru/files/images/kai/China/Rus_China_TES_2014.pdf. (erişim tarihi: 20.10.2015)
- RF Ekonomik Kalkınma Bakanlığı.
http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/ (erişim tarihi: 08.04.2016).
- “RF Enerji Bakanı Aleksandr Novak mülakat”, <http://sino-rus.org/intervyu-s-ministrom-energetiki-rf>. (erişim tarihi: 04.03.2016).
- RF Demografik Yapısı. www.demographia.ru/articles_N/index.html?idR=21&idArt=1901. (erişim tarihi: 28.05.2016).
- RF Dışişleri Bakanlığı. http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2015910. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- RF Dışişleri Bakanlığı. http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/549186/pop_up?_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_viewMode=print&_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_qrIndex=0. (erişim tarihi: 09.03.2016).
- RF Dışişleri Bakanlığı. http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/412066. (erişim tarihi: 10.06.2016).
- BRICS. <http://www.brics.mid.ru/brics.nsf/WEBNovstart/C325786100462DFE43257E000014BF4>. (erişim tarihi: 04.05.2016).
- RF Dışişleri Bakanlığı.
http://www.mid.ru/bdomp/ns_publ.nsf/cb8e241d18a8904ec3256fc7002ddc0e/44257b100055e0cac3257dbd003831d6!OpenDocument. (erişim tarihi: 07.04.2016).

- RF Dışışleri Bakanlığı. <http://www.mid.ru/bdomp/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/44257b100055e104c3257d9400419a81!OpenDocument>. (erişim tarihi: 01.04.2016).
- RF Dışışleri Bakanlığı. <http://archive.mid.ru//bdomp/ns-rasia.nsf/3a0108443c964002432569e7004199c0/432569d80021985f43256a70006cacf4!OpenDocument>. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- RF Dışışleri Bakanlığı. <http://archive.mid.ru//bdomp/ns-osndoc.nsf/e2f289bea62097f9c325787a0034c255/2a959a74cd7ed01f432569fb004872a3!OpenDocument>. (erişim tarihi: 02.06.2016).
- RF Dışışleri Bakanlığı.
http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/C0CE36DCDAABF0E444257CBB0020E494.
(erişim tarihi: 16.10.2015).
- RF Dışışleri Bakanlığı.
http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F.
(erişim tarihi: 02.06.2016).
- RF Dışışleri Bakanlığı Diploması Akademisi Okulu (MGİMO).
<http://www.mgimo.ru/news/experts/document263701.phtml>. (erişim tarihi: 10.10.2015).
- “RF Dış Politika Konsepti”. RF Dışışleri Bakanlığı.
<http://archive.mid.ru//B1.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>. (erişim tarihi: 31.03.2016).
- RF Hükümeti. *Dimitry Medvedev 24 Temmuz 2015 tarihli mülakatı*.
<http://government.ru/news/19011/>. (erişim tarihi: 16.10.2015).
- RIA Novosti. <http://ria.ru/economy/20140709/1015250622.html>. (erişim tarihi: 06.10.2015).
- RIA Novosti. <http://ria.ru/economy/20050623/40746574.html>. (erişim tarihi: 04.03.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/35451>. (erişim tarihi: 03.03.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/19825>. (erişim tarihi: 09.10.2015).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/17173>. (erişim tarihi: 03.03.2016).
- RF Kremlin. <http://kremlin.ru/supplement/4969>. (erişim tarihi: 09.06.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/15590>. (erişim tarihi: 22.05.2016).
- RF Kremlin. <http://news.kremlin.ru/acts/15256>. (erişim tarihi: 02.06.2016). RF 2020 Milli Güvenlik Stratejisi;
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46522>. (erişim tarihi: 26.04.2016).

- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/8234>. (erişim tarihi: 27.04.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/8278>. (erişim tarihi: 26.04.2016).
- RF Kremlin. <http://kremlin.ru/events/president/news/46530>. (erişim tarihi: 23.09.2015).
- RF Kremlin. <http://kremlin.ru/supplement/3546> (erişim tarihi: 01.02.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/17173>. (erişim tarihi: 03.03.2016).
- RFKremlin.http://archive.kremlin.ru/interdocs/2006/03/21/1851_type72067_103421.shtml?type=72067.(erişim tarihi: 03.03.2016).
- RF Kremlin. http://www.kremlin.ru/ref_notes/3181. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- RF Kremlin. <http://www.kremlin.ru/events/president/news/35451>. (erişim tarihi: 03.03.2016).
- RF Kremlin. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/8325>. (erişim tarihi: 22.05.2016).
- RF Milli Güvenlik Konseyi.<http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html>. (erişim tarihi: 02.06.2016).
- RF Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığı. http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4190. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- RF Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığı. http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4189. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- RF Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığı. http://minvostokrazvitia.ru/press-center/news_minvostok/?ELEMENT_ID=4100. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- RF Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığı. <http://minvostokrazvitia.ru/activities/toser.php>. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- RF Rosatom.
http://www.rosatom.ru/resources/03a10680462aa521b6ecf6d490c073ed/protocol_rus_sia_iran_rus.pdf. (erişim tarihi: 21.05.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2005*”,
[https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006\(2\).pdf](https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/178321/01_2005_rosneft_report_13.04.2006(2).pdf). (erişim tarihi: 26.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2006*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/RnH2h38K40.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2007*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/sNS93HzID6.pdf. (erişim tarihi: 26.03.2016).

- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2008*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/6weUAEMTVT.pdf. (erişim tarihi:
26.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2009*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/22999/Oz34r30BBW.pdf. (erişim
tarihi: 27.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2010*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/CKgrdAsiGL.pdf. (erişim tarihi:
27.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2011*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/QIKzYNQ7cc.pdf. (erişim tarihi:
27.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2013*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/173844/8tjxU027jM.pdf. (erişim
tarihi: 27.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft godovoy otçet 2014*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/document_file/176303/Wy1sS7CAuI.pdf.
(erişim tarihi: 27.03.2016).
- Rosneft., “*Rosneft magazin 2006 ejekvartalniy jurnal*”,
https://www.rosneft.ru/upload/site1/old_files/OrDGEDGbqL.pdf. (erişim tarihi:
27.03.2016).
- Rosneft. http://www.rosneft.ru/news/news_about/25062013.html. (erişim tarihi: 06.03.2016).
- Rosneft. <http://www.rosneft.ru/news/pressrelease/04032009.html>. (erişim tarihi: 09.03.2016).
- Rosneft. https://www.rosneft.ru/press/news_about/item/182289/. (erişim tarihi: 10.10.2015).
- Rossiyskaya Gazeta. <http://www.rg.ru/2014/10/11/kitai-site.html> (erişim tarihi: 04.10.2015).
- Rossiyskiy sovet po mejdunarodnim delam., “*İnteresı Rossii v Tsentralnoy Azii - soderjaniye, perspektivi, ogranichiteli*”,
http://russiancouncil.ru/common/upload/RIAC_Central_Asia.pdf. (erişim tarihi:
27.03.2016).
- Rossiyskiy sovet po mejdunarodnim delam., “*Rossiya-Kitay: 20 predlojeniy dlya ekonomičeskovo, nauçnovo i gumanitarnovo sotrudniçestva*”,
<http://russiancouncil.ru/common/upload/Russia20China.pdf>. (erişim tarihi:
28.03.2016).

- Rossiyskiy sovet po mejdunarodnim delam., “*Sovremennie rossiysko-iranskie otnoşeniya: vizovi i vozmojnosti*”, <http://russiancouncil.ru/common/upload/WP14Russia-Iran.pdf>. (erişim tarihi: 23.05.2016).
- Russia Today. <https://russian.rt.com/article/58640>. (erişim tarihi: 20.10.2015).
- Rusjinskaya, T. “Sostoyaniye toplivno-energetiçeckovo kompleksa Rossii i yevo investitsionny potentsial”. www.mgimo.ru. (erişim tarihi: 01.03.2016).
- Serov, M. “Kitaystı ne dali Gazpromu deneg na stroitelstvo Sila Sibiri”. <http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/09/24/gazoobraznye-dengi>. (erişim tarihi: 05.10.2015).
- SIPRI., “*SIPRI Yearbook 2007*”, <https://www.sipri.org/sites/default/files/2016-03/YB07mini.pdf>. (erişim tarihi: 12.04.2016).
- SIPRI. <https://www.sipri.org/media/press-release/2013/world-military-spending-falls-china-russias-spending-rises-says-sipri>. (erişim tarihi: 04.05.2016).
- Smith, G., “U.S. Seen as Biggest Oil Producer After Overtaking Saudi”. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2014-07-04/u-s-seen-as-biggest-oil-producer-after-overtaking-saudi> (erişim tarihi: 11.03.2016).
- Stroytransgaz. http://www.stroytransgaz.ru/projects/oilgas_engineering/1034/?sphrase_id=25382. (erişim: 09.03.2016).
- Şahin, K., “Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler Ve Rusya Federasyonu’nun G-8 Başkanlığı”, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi -sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-tr.mfa. (erişim tarihi: 13.02.2016).
- The Advisory Council on International Affairs., “Energised Foreign Policy”, <http://aiv-advies.nl/download/a32c80b3-85d3-48f3-9f7a-5caa7d480fa8.pdf>. (erişim tarihi: 10.03.2016).
- The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/04/assad-obama-resign-un-resolution>. (erişim tarihi: 12.06.2016).
- The New York Times: http://www.nytimes.com/2005/10/27/business/worldbusiness/chinese-companys-bid-for-petrokazakhstan-is-approved.html?_r=0. (erişim tarihi: 30.04.2016).
- The School of Russian and Asian Studies (SRAS). http://www.sras.org/russian_far_east. (erişim tarihi: 21.04.2016).
- The Statistics Portal. <http://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opeac-crude-oil-prices-since-1960/>. (erişim tarihi: 04.03.2016).

Tirnoveanu, D., “Russia, China and the Far East Question”.

<http://thediplomat.com/2016/01/russia-china-and-the-far-east-question/>. (erişim tarihi: 25.04.2016).

Transneft., “*Truboprovodny transport*”, <https://www.transneft.ru>. (erişim tarihi: 12.04.2016).

Transneft. <http://dalmn.transneft.ru/press/articles/?id=19112>. (erişim tarihi: 09.03.2016).

Transneft. <http://www.smnpk.transneft.ru/about/>. (erişim tarihi: 06.03.2016).

Trans-Pacific Partnership. <https://ustr.gov/tpp/>. (erişim tarihi: 10.05.2016).

Trenin, D., “From Greater Europe To Greater Asia? The Sino-Russian Entente. Carnegie Moscow Center”.

http://carnegieendowment.org/files/CP_Trenin_To_Asia_WEB_2015Eng.pdf.

(erişim tarihi: 04.04.2016).

Trenin, D., “Ot Bolşoy Yevropy k Bolşoy Azii? Ritaysko-rossiyskaya Antanta”.

http://www.globalaffairs.ru/ukraine_crysis/Ot-Bolshoi-Evropy-k-Bolshoi-Azii-Kitaisko-rossiiskaya-Antanta-17462. (erişim tarihi: 16.10.2015).

Trenin, D., “True Partners? How Russia and China See Each Other”.

http://carnegieendowment.org/files/Trenin_CER_Eng.pdf. (erişim tarihi:

23.06.2016).

Türkmenistan Devlet internet gazetesi. <http://www.turkmenistan.gov.tm/?id=8146>. (erişim tarihi: 10.03.2016).

University of Pittsburg. <http://aei.pitt.edu/5576/1/5576.pdf>. (erişim tarihi: 15.03.2016).

U.S. Congressional Budget Office. https://www.cbo.gov/sites/default/files/114th-congress-2015-2016/workingpaper/50216-China_1.pdf. (erişim tarihi: 09.03.2016).

U.S. Environmental Protection Agency.

<https://www3.epa.gov/climatechange/ghgemissions/global.html> (erişim tarihi:

01.06.2016).

U.S. Department of Commerce: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>

(erişim: 24.05.2016).

Vedomosti <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2004/01/22/rzhd-pomozhet-yukosu>.

(erişim tarihi: 29.01.2016).

Vedomosti. <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2015/06/24/597723-rossiiskaya-neft-napolnyaet-kitai>. (erişim tarihi: 04.03.2016).

Vedomosti. <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2015/12/16/621264-minfin-rosneft>.

(erişim tarihi: 07.04.2016).

- Vedomosti. <http://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/11/10/u-millera-i-sechina-odni-i-te-zhe-dengi>. (erişim tarihi: 05.10.2015).
- Vedomosti. <http://www.vedomosti.ru/business/articles/2014/11/19/cnpc-hochet-bolshe-vankora>. (erişim tarihi: 20.10.2015).
- Vestifinace. <http://www.vestifinance.ru/articles/41998>. (erişim tarihi: 10.02.2016).
- Vesti.ru. <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2022093>. (erişim tarihi: 04.10.2015).
- Vesnik Kafkaza. <http://www.vestikavkaza.ru/analytics/politika/22111.html>. (erişim tarihi: 20.05.2016).
- Vladimir Putin. “Rossiya i menyayuşıysya mir”, *Moskovskiye novosti*, <http://www.mn.ru/politics/78738>. (erişim tarihi: 25.04.2016).
- Volosov, I., “Gosudareva dolya”. <http://rg.ru/2011/06/28/biznes.html>. (erişim tarihi: 07.04.2016).
- Vzglyad Delovaya Gazeta. <http://vz.ru/news/2013/12/25/666026.html>. (erişim tarihi: 05.06.2016).
- Weitz, R., “The Russia-China Gas Deal: Implications and Ramifications”. <http://www.worldaffairsjournal.org/article/russia-china-gas-deal-implications-and-ramifications>. (erişim tarihi: 12.10.2015).
- World Bank Group., “*The Great Plunge in Oil Prices: Causes, Consequences, and Policy Responses*”, http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Research/PRN01_Mar2015_Oil_Prices.pdf. (erişim tarihi: 27.03.2016).
- World Nuclear News. <http://www.world-nuclear-news.org/NP-China-plans-for-nuclear-growth-2011144.html>. (erişim tarihi: 26.02.2016).
- DTÖ. https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm. (erişim tarihi: 13.03.2016).
- Yergin, D. ve Stoppard, M., “The Next Prize”, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2003-11-01/next-prize>. (erişim tarihi: 21.03.2016).
- Yuanyuan, L. “China’s Investment in Renewable Energy Surpasses Europe, U.S. Combined”, <http://www.renewableenergyworld.com/articles/2015/11/china-s-investment-in-renewable-energy-surpasses-europe-u-s-combined.html>. (erişim tarihi: 26.02.2016).
- Zhiznin, S. (2011). “Oil Road to Celestial Empire”. *Oil of Russia*, 3, <http://www.oilru.com/or/48/1021/>. (erişim tarihi: 04.05.2016).

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Arif EKMEKÇİ
Doğum Yeri - Tarihi : Karabük – 23.07.1988

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Yenice Çok Programlı Lisesi, Karabük, 2006

Lisans Diplomaları : Azerbaycan Devlet Diller Üniversitesi, Tercüme Fakültesi,
İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü,
Bakü/AZERBAYCAN, 2011

: Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, Eskişehir, 2016

Yabancı Diller : İngilizce, Rusça

İş Denevimi

Çalıştığı Kurumlar : T.C. Dışişleri Bakanlığı (2013 - Devam Ediyor)

E-Posta : arifekmekci@yahoo.com